FRANCISCI PHILELPHI DE MORALI DISCIPLINA LIBRI QVINQVE.

AVERROIS PARAPHRASIS IN LIBROS DE REPVB. PLATONIS.

FRANCISCI ROBORTELLI IN LIBROS POLITICOS ARISTOTELIS DISPVTATIO.

Cum Priuilegio Illustriß. Senatus Veneti ad Decennium.
VENETIIS MDLII.

PRAESTANTISSIMO VIRO
Ioanni Bernardi F. Donato Patritio Veneto Franciscus Robortellus S. D.

ITTO ad te librum hūc, uir pæstātiss. qui duabus inprimis de causis dignus est, qui a te diligenter legatur, & plurimi fiat. Primū. n. eas scientias continet à summis uiris descriptas, quæ iure optimo principem locum tenent. Altera est de moribus, altera est de repub. administranda. Nec uerò solùm præceptionibus constant; sed & earum omnis uis, natura, origo, causæque monstrantur. Deinde illud non parùm momenti habet, quòd à doctissimis uiris Auerroe, & Philelpho conscriptæ fuerunt, quorum alter inter philosophos maximè insignis, & optimus Aristotelis interpres semper est habitus. Alter ætate maiorum nostrorum Græcarum literarum, ac latinarum, Rhetoricæ, Philosophiæ etiam cognitione haud uulgari præditus in maximis quibusq; & insignibus totius Italiæ urbibus publicè magna cum laude semper docuit. Consilium utriusque in scribendo est ab optima ratione profectum. Videbat Auerroes difficile esse Reip. administrandæ scientiam ex Platonis libris percipere; nā crebris illis interrogationibus, ac responsionibus disputātium sæpe interturbari legentium mentem necesse

est; quo fit, ut cum continuatam seriem rerum intueri non possint, sæpe aberrent ab eo, quod propositum est. Huc accedit, quod non tam apertæ, & arcte conclusæ argumentationes in dialogis sunt, ut suo ueluti quodam certorum uerborũ circulo currant, ac recurrant, quamuis enim in dialogis fusius res tota explicetur, nõ tamen ideo apertius explanari est, quod quisquam credat, quam si in arctam argumentationis formam coniiciatur, & suis terminis inclusa circumscribatur, ac demonstretur. Redegit igitur eos libros doctissimus uir ad eã formã, quæ Peripatet. principi summo Aristoteli placuit, nulla enim aptior ad docendum, cũ rem apertissime demonstret. Philelphus uero defecta iam ætate, cum omnium philosophorũ libros, non legisset tantum & degustasset, sed iam ueluti concoxisset, ac in sanguinem suum uertisset; animaduerteretq; Academicos, Stoicos, aliasque multas philosophorum familias de morali disciplina disputasse, ac præceptiones tradidisse longe diuersam uiam docendi ingressos; uoluit omnia euoluere, ac diligenter perpẽdere, ut siquid rectius hi, aut diuidendo, aut definiendo, aut differendo, quam Aristoteles, statuissent, in illorum aliquando iret sententiam pro suo arbitratu, quasi nulli addictus. Huc uero redegit uir doctissimus & Christianorum dogmata, & qualia sint, quãtumq; cum ueteribus illis consentiant demonstrauit. quod cũ ego mecum cogito; non possum non admirari optimi

ptimi illius, & eruditiſsimi uiri conſilium, quis e-
nim eſt qui in morum diſciplina percipienda ſtu-
dium ponens, non cupiat intelligere, quid hæc ab
illis differant, & à quibus principiis diuerſis diuer-
ſa emanarint dogmata; Quid uero? Nonne u-
berrime eſt à Chriſtianis philoſophis moralis di-
ſciplina tradita, atque ita tradita, ut non ad ullam
ambitionem, & gloriam referrent, ſed ad unicam
illam noſtræ ſalutis ſpem, ac firmamentum maxi-
mum Chriſtũ. illi enim morali diſciplinæ à ſe tra-
ditæ finem ſtatuerunt felicitatem hanc humanam,
quæ quàm caduca ſit quilibet uidere poteſt; & uix
potuit Ariſtoteles hunc uitare ſcopulum; Ecquæ
enim hominis alicuius felicitas proferri poteſt,
quæ nõ aliquo aduerſo caſu, & calamitate ſit inter-
rupta. Coactus eſt igitur dicere, non quidem hos
εὐδαίμονας, at μακαρίους leuiori nomine debere appel-
lari. Quãto rectius noſtri, qui felicitatem ſupre-
mam ſtatuẽtes in Deo, has res humanas calamita-
tum plenas nihil aliud homini offerre, quàm occa-
ſionem ſui exercendi, & confirmandi tùm ad tole-
rantiam, tùm ad ſapientiam, donec ea conſequan-
tur bona, quæ ſumma ſunt; tanto illis iucundiora
futura, quanto erectiore animo cõtra humanos ca-
ſus ierint. ac perſtiterint. ſic ſtatuente Deo, ut felici-
tas, quaſi præmiũ, non aliis detur, quàm iis, qui for-
titer pugnarint, & fortunæ impetus, hominumq; in-
uidiam ſuſtinuerint. Hæc uidens Philelphus ſa-
piẽtiſsimè iudicauit, aliam quãdam uiam, ac ratio-

nem moralis diſciplinæ tradédæ noſtris eſſe excogitandam. atq; hinc factum eſt, ut diuerſa effigies horum librorum appareat, alio enim ordine ſunt partes collocatæ. Nec debet hoc mirũ uideri, quis enim neſcit de eadem re uarias effingi poſſe μεθόδους, nam & Ariſtoteles ipſe ter diuerſo ordine diſtribuens huius ipſius moralis diſciplinæ partes, & particulas, diſſimile ueluti corpus quoddam conſtituit; quod etiam ipſi poetæ in ſuis fabulis ſeruarunt, eandem enim actioné uario modo ſæpe conſtituentes, effecerũt, ut alia toties céſeretur, quoties fuiſſet acta. Nõ longè aberat ab octogeſimo anno, cum hæc ſcripſit Philelphus. Atqui totam ætatem in literis conſumpſerat; qualis igitur hic eius liber, quiuis poteſt per ſe cognoſcere; Dicendi genus nonnulli non probabunt. Ego ut magnoperè non improbo, nec multum tamen probo; potuiſſet enim nitidius, ac purius loqui. Sed ſic ea ferebat ætas, ut doctè malluerint, quàm polite loqui, & toroſum magis, ac lacertoſum dicẽdi genus probarint, quàm leue, & ornatum. & unicuiq; adhuc hac in re ſuum eſt iudicium. Ego quid uelim facilius dixerim, quàm ullum proferam, qui id præſtiterit, nam nec inané ornatum uerborum, ſine cognitione rerum, nec rerum peritiá ſine aliquo ornatu eſſe uelim. & probem tamen, ſi qui in ſcientiis ſcribendis minus cincinnorum adhibeant, & ornamétorum, nam cum certis uocabulis, & appellationibus rerũ omnes artes, & diſciplinæ conſtent, eas omnes in

ſcribendo

scribendo ita extare uelim, ut semper iisdem utaris; & simplex cum possis proferre, duo, aut plura uelut longo circuitu rem describens non adhibeas. Verùm de hac re aliàs commodius. Núc redeo ad Philelphum. Vocibus ille utitur è media philosophia sumptis; nam usitatis facilius ré declarari posse existimauit, quàm nouis; liber integer non est, quòd dum hæc scriberet morte præuétus est. Fortunatior Isocrates, qui etiam ipse uergente ætate orationem scribere aggressus eam confecit tamen. uoluerunt enim sapientes uiri semper, aliquod extare suæ senectutis opus, ut quãtum ea ætas maturitatis habeat, quantumq; differret à iuuenili, omnes cognoscerent. Marcellinus Rhetor flaccescere magis orationem dixit Thucydidis in ultimo libro, quòd senex illum scripsit. imò uerò canescere magis dicédum erat. nec enim scio cur senilem orationem non laudare Rhetori illi uenerit in mé tem; Hæc ego fortasse prolixius ad te scripsi quàm oportebat; sed ignoscas uelim, non potui enim eos, ex quibus magnum ceperam fructum, libros etiam tibi aliqua ratione non commendare. admiraberis legens Philelphi eruditionem. amabis Auerrois grauitatem in explicãdis uariarum rerum publicarum formis ex præscripto Platonis; & cum tu per te ipsum reip. administrãdæ optimè rationem teneas, lætaberis hæc uidens tàm sapienter à ueteribus scripta, & cognoscens causas in hoc libro descriptas Venetam hanc remp. florentissimam auguraberis

guraberis

guraberis tanquàm ex certissimis signis, sed quid auguraberis dixi? imò prædices uere, innumerabilibus annis perduraturam, cum tàm præclarè cõstituta sit. simulq; magnam uoluptatem capies tecum cogitans; te in ea ciuitate natum Patritiũ, quæ in Italia tàm florentem, tàm diuturnam remp. ab hinc innumerabilib. annis habuit, & habitura est. Vale. & me, ut facis, ama. Venetiis. Cal. Feb. M D L I I.

FRANCISCI PHILELPHI AD LAVRENTIVM MEDICEM DE MORALI DISCIPLINA.

LIBER PRIMUS.

EMORALI *disciplina consultanti mihi diligentius aliquid ad te scribere Laurenti Medices, quo uel ipse delectareris, si quãdo à publicis muneribus remittere animum uelles, uel tuis liberis, quos tibi opto quàm simillimos fore, ad bene, beateq; uiuendum, ex hoc iam tempore prospiceres: multa ueniebant in mentem, quibus nõ mediocriter commouebar. Nam quanquam non eram nescius officium te hoc meum pro nostra amicitia nequaquã improbaturum; non poteram tamen non subuereri futuros nonnullos, qui dicerent frustra esse huiusmodi scribendi munus à me susceptum: cum & latini uiri docti permulti de Moribus præcepta tradiderint, & Aristotelis libri ad Nicomachum filium è Græco in Latinum ab alijs, atq; alijs interpretibus traducti eloquium; nihil intactum, aut minus lucubratum, excultumq; reliquerint; quod in uniuersa Morali philosophia quisquam nosse desideret. Itaq; audacis, imprudentisq; esse hominis me in tanta, & tam illustri scribentium multitudine quicquam aggredi, quod reprehendi iure queat. Nam si eadem literarum monimentis mandata à nobis fuerint; quæ uel à Platone & Aristotele, uel à M. Tull. Cicerone, & M. Terentio Varrone, uel ab Ambrosio & Augustino, ab alijsq; quã plurimis, eruditissimè simul & disertissimè sunt tractata; hoc fore tanquam ex scribere, non scribere. Sin aliud iter incessero; non deerunt, qui stultitiæ me accusent, perinde atq; unus iuuentus sim, qui tanquam Leontinus ille Gorgias, audeam aliquid supra uires profiteri; quàm ob rem ridiculo sim futurus. Accedit ad rei difficultatem, quod ne ipsi quidem inter se philosophi de humanæ uitæ institutione conueniunt, quàm singuli pro sua disciplina aliter, atq; aliter de uirtute loquuti sint. Quare si aut hos sequi, aut illos uoluero, non sunt defuturi, qui repugnent, ac ultro mecũ pertinacius manum conserant; num Stoici quicquam Peripateticis assentiantur; cùm hi mediocritatem in affectibus laudent, quos illi omnes tùm perturbationes, tum morbos appellẽt, radicitusq; extirpandos iubeant; nec ullam in eis mediocritatem inesse posse concedant. Quid enim loquar de Academicis, qui nihil usquam certi afferunt; & in omnem partem se acerrimos disserendo præstant? Nam de Epicureis difficile est dictu, quanta in caligine eorum uersetur opinio; culpa fortassis aduersariorum, quod secus quàm illi senserint, quæ sunt ab Epicuro scripta, uel interpretentur, uel falsò insimulent plura. Nam & sapiẽtem Epicurũ et uitæ continentissimæ extitisse constat.*

Purgat se, quòd de morib. scribat post tã multos, qui de eadem disciplina scripserunt.

Enumerat omnes scriptores, qui extant, moralium.

Dissensio eorum qui de morib. scripserunt.

Vide Laertium in uita Epicuri.

Sed hac de re postea. Nunc eò nostra referat se oratio unde digressa est. Num idcirco quisquam reprehendat hoc meum institutum, quoniam & Græci & Latini quàm plurimi perdoctè & copiosè huiusmodi materiam sunt complexi? Pythagoras Samius qui Philosophiæ Italicæ annis centum post Thaletem Milesium principium dedit; omnium primus de uirtute disseruit. Et is quidem Zoroastren Persen illum sequutus, qui philosophorum omnium antiquißimus fuit; et cum Magorum princeps, tum nullius inops laudatißimæ disciplinæ. Is inquam Pythagoras non modo de iustitia grauißimè est subtilißimeq; loquutus, quã esse numerum diceret æqualiter æqualem: sed uirtutes omnes ad numerorum rettulit rationem. Nec tamen ulla Pythagoræ auctoritas, qua uenerabilius nihil erat, impedimento Socrati fuit, quo minus omnium primus ex Ionica Philosophia præcepta traderet de uirtutibus, quas scientias esse affirmabat. Hũc sequutus auditor Plato, quam diligenter quamq; per multa cum de iustitia tum de cæteris uirtutibus disseruerit; non ij solum quos decem scripsit de Republica, uerum etiam libri duodecim de legibus, & Menon & Alcibiades & Phædrus & Phædon & reliqua eius uolumina, locupletißimum afferunt testimonium. Aristoteles enim non ijs modo qui ante se plæriq; de Moribus scripserunt, sed ne sibi quidem ipsi pepercit; quin alijs alios eadem de re libros addiderit; qui non ijdem essent omnino, sed nec admodum diuersi. Id autem ita habere tres eius declarant codices: unus ad Eudemum familiarem, qui octo cõstat uoluminibus: Alter ad Nicomachũ filium, is, quem nostri libris decem habent in manibus, ac itẽ tertius, qui duobus uoluminibus continetur, quibus Magnis moralibus nomen est. Enimuero splendida usq; ingenia excitantur, uel imitatione superiorum scriptorum, uel quo etiam ipsa præclarum aliquid ex sese inueniant, quod cæteris sit aut usui aut uoluptati. Et ne id quidem unum inficier me operam daturũ effecturumq;, ne si minus cæteri inter se philosophi pro sua singuli disciplina cõueniunt; ipse usquam à me dissentiam. Quare nolit se quisquam obsecro molestum præbere huic nostro scribendi muneri, quin & legat prius animo pacato, atq; æquis oculis, quæ fuerint à nobis excogitata: & deinde consideret, ac ita iudicet. Quod si fecerit, non difficulter futurum spero, ut hunc, quem suscepimus, laborem, aut laudet, aut saltem non improbet. Nam quale de me iudicium sis facturus Laurenti Medices, satis dilucidè mihi uideor animaduertere. Sed iam de re uerba facere aggrediamur, ea tamen ratione, ut intelligas me nulli philosophorum scholæ ita addictum quo minus per omnia eorum præcepta uagari liceat, & quæ meliora, probabilioráue censuero; ijs tum addendo, tum minuẽdo, si opus fuerit, tum moderando, mutandóue, uti pro meis: Id quod & Platonem, & Aristotelem & cæteros item philosophos tam Christianos quàm Gentiles, quos uocamus, persæpe fecisse comperio.

Exẽplo ueterum philosophorum se purgat.

Aristoteles tria diuersa uolumina scripsit de moribus diuersam sequutus methodum.

Pollicetur se nulli sectæ addictũ foré. Sed ἐκλεκτικὸν.

Quoniam

QVONIAM *Moralis disciplina, de qua scribere instituimus, his uirtutibus constat; quibus ciuilis felicitas comparatur, omnium primum, quid sit* Virtus *est, definiendum. Ita enim certo quodam ordine, ac suo, nostra progredietur oratio.* *Orditur à definitione uirtutis, & uitij.* Virtus *igitur est rectus animi habitus, quo & boni sumus, & laudamur. Tum enim maxime laudamur, cum ad interiorem uirtutis habitum, exterior accesserit actio, qua sola uirtus recõdita prodeat in lucem: At* Vitium *contra est prauus animi habitus, quo quis & malus est, & uituperatur.* Ea *uerò laudamus, quæ sunt honesta, & uituperamus turpia. Et uirtutes quidem morales ab honestate proficiscuntur, ut à turpitudine uitia. Honestum autem id esse dicimus quod sit populari fama gloriosum, ut Aristoteli placet. Nã mea quidem sententia tanta est uis, tanta dignitas honestatis, ut omni laude sit superior.* *Honestum quid sit.* Laudantur *etiam ea, quæ sunt aut uirtutis causæ; aut uirtutem sequuntur; aut fiunt à uirtute, aut eius sunt opera. Nam contraria dantur uitio. Laus uerò est oratio, quæ uirtutis magnitudinem demonstrat. Contra uerò & quod turpe sit, & quod uituperetur est definiendum eadem ratione. Et quoniam uirtutem ac uitium ex animi habitu definiuimus; animum in suas partes separemus necesse est. ut intelligatur, cui potissimũ parti sigillatim et uirtutes, et uitia dari oporteat.*

ATQVE *animi quidẽ partes, nõ eodẽ modo à philosophis numeratæ sunt.* Pythagoras *enim is, quem paulo ante meminimus, dupliciter animum est partitus, tum altius, tum propinquius & clarius. Nam cum primo dixisset, duas esse animi partes; alteram rationalem, & irrationalem alteram: deinde alia quoq; est usus secundo loco diuisione, inquiens animum distribui in tres partes, quarum altera in se haberet rationem; altera uerò, quæ ea careret, duas diuidebatur in partes. Quarum una contineret animositatem (Hanc enim eo loco* θυμὸς *significat; sed animositatem pro ira accipiebat) In altera uerò parte cupiditatem ponebat.* *Partitio potentiarũ animi secundum Pythagoram.* At Democritus *atque* Epicurus *in partes duas animum separarunt. Nam rationem inhærentem atq; insitam in thorace statuerunt: sed quæ pars ratione uacat, eam dispersam esse uoluerunt per omnem corporis concretionem. Ad hæc ea etiam corpora quæ sensu carent,* Democritus *existimauit aliqualis animi participationem habere. Et hi quidem tres ex* Italica *fuere philosophia.* *Democriti & Epicuri partitio earundem.* At Stoici, *qui, auctore* Socrate, Ionieam *philosophiam sequuti sunt, constare hominis animum uoluerunt ex octo partibus, in quibus hosce quinque sensus posuerunt; uisum, auditum, odoratum, gustum, tactum; & sexto loco partem uocalem; septimo uerò eam partem, à qua est semen. Partem autem octauam eam esse uoluerunt, quæ principatum obtinẽs imperat hisce omnibus septem partibus per propria instrumẽta.* *Stoicorum partitio.* At Plato, *qui & Socratem in Moralibus audierat, &* Heracletum *in Physicis, &* Pythagoram *in Diuinis, atque mathematicis sequutus est, eadem est usus, tam primo, quàm secundo loco, partitione animi, qua Pythagoram usum didicerat. Nam & in partem, quæ rationem habet, humanum distribuit animum, & in partem, quæ rationis est expers. Rursusq; eundem separauit animum in tres partes, ut pote qui mentem ob eam rationem in capite collocarit;* *Platõis partitio.*

quoniam ea corporis pars longius abest à colluuione & sordibus. Animositatem uerò uigoremq; irascibilem, qui proprius est ipse θυμὸς quem modo memineram, in corde; & cupiditatem quoque subter præcordia. Mens igitur secundum Platonem, ut est prima uis atque potestas animi, in capite tanquam in arce imperat, ueluti regina primæq; dignitatis, estq; contemplatiua. Nam ea parte & uigemus maxime & ratiocinamur & cogitamus & intelligimus & sapimus. Sed altera uis animi, cui Plato secundam tribuit dignitatem, ut est in pectore constituta, præstat ut agamus quæ ipsa mens atq; ratio imperarit. Vis autem illa, quæ inferius est posita præstantioribus illis potestatibus paret. Existimauit etiam Plato, per omnes artus corpusq; uniuersum meare animum, atque sigillatim per membra omnia, tanquam per instrumenta quædam uim suam uirtutemq; ostendere. Præterea ad eundem animum referri omnia, quæcunq; occurrunt sensibus. Quæ uero à sensibus referuntur, ea esse alia atque alia. Sed Aristoteles qui annos xx. Platonem audierat, ac sectæ Peripateticæ principium dedit, Primis quidem temporibus identidem partitus est animum, ut à Platone didicerat, id quod ex illius scriptis cognosci potest, præcipueq; ex eo libro qui de uirtutibus inscribitur. Postea uerò eum in duas secuit partes: Quarum alteram uoluit rationem continere, alteram uerò carere ratione. Et rursus quæ rationem in se haberet, eam quoq; in duas diuidi partes: quarum altera ita contemplaremur ea quæ sunt (sic enim in præsentia dicere malo quam entia) quoad ipsa principia secus habere non possunt, ut parte altera contemplemur ea quæ possunt aliter esse: cum ad ea quæ alia sunt genere, partes quoq; sint aliæ genere, necesse sit. Alteram uero harum partium Aristoteles scientificam uocat & alteram cogitatiuam. Quandoquidem cogitare aliud nihil est quàm consultare. De ijs enim quæ haberi aliter possunt, consultat nemo. Sedem uero mentis atq; rationis, in cordis penetralibus esse uoluit. Ad quam quidem mentem Aristoteles docet ea referri omnia, quæ singuli sensus nuntiant, ab eademq; de ijs fieri iudicium quæ sentiuntur atq; examinari cuiusmodi ea sint, quæ uarie occurrunt sensibus. At ea in parte, quæ sua natura est expers rationis, appetitum posuit: qui si à ratione se regi gubernariq; patiatur; plurimarum est capax uirtutum, earumq; moralium. Nam ut Plutarchus ait, mores huius irrationalis partis sunt qualitates, Sin ab affectionibus auertatur distrahaturq;, fit officina flagitiorum omnium. Mentem inquam locatam Aristoteles docet in cordis penetralibus, ubi alias quoq; animi species locatas asserit, imaginationem, memoriam, appetitionem. Nam quanquam animi potentiæ, in uno loco magis apparent quam in alio; ut aliæ in cerebro, aliæ in iecore, aliæ in testibus, aliæq; in alijs membris pro qualitate & conuenientia, atq; aptitudine corporeorum instrumentorum, eorum tamen omnium initia & quasi radices quasdam Aristoteles probat è sede cordis emanare, quando succus concocti cibi per uenas cordis cæterum corpus irrigat, & motus corporalis, qui locularis est, à corde ipso initium sumit. Venarum enim & neruorum initium, ac ueluti nodus quidam ipsum cor est. Penes cor autem uis intellectiua, agitata atq; ignita pro ratione, eodem se in loco coacervare existimatur:

Sedes mētis secundū Platonem in capite.

Alia in pectore.

Alia ubique in toto corpore.

Arist. alicubi sequutus Platonē præceptorē.

Dissentire postea cœpit Arist. à Platone.

Sedes partium animæ secundū Aristotelem.

tur: potestate quidem illic habitans, operatione uerò effectuq; ad corporis conceptum & uiciniam commeans. Sed de Aristotele hactenus multa. Nos quod instituimus prosequamur.

QVANTVM *ad animi partes attinet, ea mihi distributio probatur maxime, qua & Pythagorã secundo loco, & Platonẽ usum legimus. Quæ tamen à prima, quantum ad rem attinet, non abhorret. Separamus inquam animum tripliciter, in Mentem, qua rationem complectimur; & in Iram & cupiditatem; ut mens seu ratio in toto sit capite, & ira in corde, & cupiditas subter præcordia. Quam quidem sententiam familiaris noster Maro sequutus est cum cecinit:* Probat animi potẽtiarũ partitionem Platonis.

» *Celsa sedet Aeolus arce, Sceptra tenens, mollitq; animos, hoc est cupiditates, & temperat iras. Quid autem animus sit, multiplex est dissentiensq; philosophorum opinio, ut alio loco scripsimus. Cæterum mea quidem sententia, animus est creata substantia spiritalis, simplex, rationis atq; intelligentiæ particeps, quæ seipsam mouens, naturale instrumentaleq; corpus tam diu afficit ea ui quæ & uitalis est, & sensibilia admittit, quoad eorum natura capax elementalem seruat conuenientiam. Hic sanè mihi uidetur hominis animus, cuius rectus habitus uirtus est, ut uitium prauus. Et rectum quidem habitum rectam uocamus eorum dispositionem, quæ neq; moueri, neq; transmutari facile possint. Differre autem ab affectione habitum, nemo uel mediocriter doctus ignorat: quum is quàm affectio & permanentior sit & diuturnior, Quales sunt, tum scientiæ tũ uirtutes, quas ubi tibi uendicaueris difficulter amittas. Contra uerò affectiones. Nam & faciles sunt & celeriter mouentur transmutanturq;. Et est sanè affectio, ea materia, quã circa moralis uersatur uirtus; cuius forma ratio est. Haud enim obscurum reor homini docto & erudito uirtutem etiam dari quandam à materia separatam, per seque subsistentem, ac planè meram. Sed de habitu nunc uirtutis habetur sermo. Per huiusmodi ergo habitum tametsi boni sumus, non laudamur tamen nisi actio ipsa accesserit. Parum enim apparet nos animo esse uel temperanti, uel forti, uel iusto, uel liberali, ni liberalitatis, iustitiæ, fortitudinis, temperantiæ opera consequantur. Itaq; nõ absurdè ij monuisse uidentur mihi, qui dicunt rectam operationem esse, uirtute ipsa præstantiorem: ea scilicet ratione ducti, quod ignorata animi sententia, ignoratur etiam electio, quæ ab habitu ad actionem proficiscatur, necesse est. Nam ut prudentissime monet Cicero, omnis uirtutis laus in actione consistit.* Authorips e definit animum. Vide in prædicamento qualitatis apud Aristotelem. Circa affectiones animi uirtus moralis. Laus nõ ex habitu, sed actione.

AT QVA *bonitate nos deceat bonos esse uidetur cõsiderandum. Nã bonũ multipliciter dici solet: cum sit bonũ quoddã secundum honorem, quoddam secundum laudem, & quoddam secundum potentiam. Atq; huic quidem parti & imperium tribuunt & diuitias & uires, cæteraq; huiusmodi, quibus & uir bonus bene, & malus male uti potest. Bono autẽ laudabili uirtutes dãtur; ex quarum actionibus laudamur. Bonum uero honorabile uocatur, quod & diuinum sit & præstantius quoddam bonum. Quod assequutus qui fuerit, eum uirum sanctum ac perfectum dicimus, iureq; honoramus. Præterea quartum quoddam est bonum, quod & seruat bonum & facit. Id in exercitatione est positum bonæ ua-* Bonum multis modis dictum. φυλακτικὸν intelligit et ποιητικὸν, de quo Arist. lib. 1. Rhet.

 letudinis,

Alia partitio bonorũ. letudinis,ac si quid aliud est huiusmodi. Est insuper alia quædam bonorum partitio,cum alia bona sint & ubiq; & omnino expetenda,alia uero aspernenda,ut iustitia aliæq; uirtutes, quæ & ubiq; sunt, omninoq; expetendæ. Vires uerò & diuitiæ & potestas cæteraq; huiusmodi, neq; ubiq; expetenda dicimus, nec item omnino. Præterea aliter partiuntur,cum dicant bona esse alia fines,alia uerò nequaquam fines: ut sanitas finis est; sed quæ sanitatis fiunt gratia, fines ea non sunt.

Item alia,secundũ Peripateticos.

Et quæcunq; hoc modo dixerimus; semper eorum finis melior est. Qua quidem ratione bona ualetudo melior est finis, quàm bonæ ualetudinis effectiua. Et ne prolixiores simus finis ultimus ijs omnibus præstat; qui huius gratia expetuntur. Quare ipsorum finium perfectior finis semper imperfecto est melior. Perfectum uero dicimus finem,quem cõsequuti,nihilo amplius egemus. Nã imperfectus ubi nobis finis contigerit egemus item aliquo: ut si iusti simus, multis quoq; alijs nobis finibus opus est. Sola felicitas ea est, quam adepti,nihil aliud appetentes, contenti sumus. Sed de felicitate postea differemus: hæc enim est finis quem quærimus, optimus ac perfectus, & bonorum omnium summum bonum.

Felicitas finis ultimus.

Et in hac sane bonorum distributione,Peripateticos sequuti sumus. Cæterum puto non incongruum fore,nec inutile, si antequàm longius nostra progrediatur oratio; breuiter complectar,qui alij illustres ac summa grauitate philosophi,de bono ipso statuerint,& quidnam esset & quotuplex. Et omnium primos audiamus Stoicos, qui magnũ quiddam ac præclarum in philosophia profiteri sunt existimati.

Definitio boni, & partitio bonorũ secũdũ Stoicos.

Hi enim sequentes communes notiones bonum esse utilitatem definierunt,aut non aliud ab utilitate. Atq; utilitatem quidem ipsam uirtutem esse dicunt,bonamq; actionem. Non aliud ab utilitate esse uolunt bonum uirum & amicum. Virtutem enim quæ imperitantem uim rationis repræsentat, & bonam actionem, quæ operatio quædam sit, secundum uirtutem perspicue prodesse. Bonum autem uirum atque amicum, qui & ipsi è numero sint bonorũ,neq; utilitatẽ esse dicere oportere,nec ab utilitate alios. Et id quidẽ ob huiusmodi causam. Nã sectatores Stoicorũ partẽ dicũt,nec eandẽ esse cũ toto,nec aliã à toto: sicuti manus neq; eadẽ est cũ toto homine, Non.n.totus homo est manus, neq; alia à toto. Nã tota cũ manu totus ẽt homo intelligitur homo. Ita ergo propterea quod boni uiri,et amici pars est uirtus;pars uerò nec eadẽ esse cũ toto possit,nec alia à toto: dicunt Stoici bonum uirum & amicum non esse alium ab utilitate.

Bonus uir, & amicus idem cũ utilitate.

Itaqué omne bonum ea definitione comprehendi putant,siue cõtinuo utilitas sit,seu non sit ab utilitate aliud. Quapropter consequenter bonum tripliciter dicunt appellari. Vno enim modo id bonum dici ex quo aut à quo fit utilitas,quod certe principalißimum existit & uirtus. Ab hac enim tanquam à fonte quodam omnis naturaliter manat utilitas. Secundo autem modo id,per quod utilitas contingit. Sic enim non solum uirtutes dicentur bona,sed etiam quæ secundum uirtutes actiones proficiscuntur, si quidem per hasce utilitas contingit. Vltimo uerò modo bonum dicitur illud, quod utilitatem afferre potest. Et hæc quidem aßignatio complectebatur, tum uirtutes,tum actiones secundum uirtutes,tum amicos,tum bonos uiros, tum etiam & Deum & bonos angelos. Ob

Bonum tripliciter.

quam

quam quidem causam aliter atque aliter, tum apud Platonem & Xenocratem, tum apud Stoicos bonum nominatur. Nam illi eum dicunt aliter dici bonum se cundum speciem quæ idea est, & aliter secundum participationem speciei; non quid sit bonum ostendunt; sed boni significata multis modis uidentur expone- re, & quæ inuicem plurimum discrepent, nec habeant quicquam inter sese com- mune. Quemadmodum intueri licet in hac uoce canis. Vt enim ex hac ipsa uo- ce prolatio quidem significatur, sub quam & animal latrabile cadit, & aquati- le, & astrum, & quod unicum est in tesseris punctum (Nihil autē huiusmodi pro lationis commune inuicem habent, neque secunda prolatione prima continetur, neque tertia secunda, neque quarta prolatione tertia) Eodem etiam modo cum di citur bonum secundum ideam & bonum quod est particeps ideæ: expositio qui- dem eorum bonorum est, quæ significantur uerorū & separatorū, & quibus ne ullum quidem bonum contineri ostendatur. Et hi sanè hoc pacto de bono loqu- ti sunt, de quorum celebri, peruagatáque sententia quod meum iudicium sit, non multò post, ut spero, disseram; & ita disseram, ut homini nō pertinacius, quàm par est, contendenti, nullum omnino dubium relinquatur. Nam neque Stoicis, ne- que ipsi Peripateticorum principi Aristoteli maximo in philosophia grauissi- móque uiro in ijs assentior, quæ contra huiusmodi bonum subtiliter magis, quàm uere disseruit. Cæterum ut redeam ad Stoicos, uolunt illi quidem secundum si- gnificatum complecti primum, & tertio quoque duo contineri, eademque ratio- ne quarto contineri tria. Fuerunt autem qui dicerēt id esse bonum, quod sit pro- pter se expetendum. Alij uerò bonum id esse definiunt, quod ad felicitatem ad- iuuat. Et quosdam fuisse legimus qui bonum id esse uellēt, quod felicitatem com- pleret. Esse autem felicitatem secundum Zenonis, Cleanthe[que] & Chrysippi assi- gnationem uitæ facilem, amœnúmque decursum. Veruntamen genus esse huius- modi uoluere, quo bonum assignatur. Sed cum bonum tripliciter dicatur, con- sueuere nōnulli continuo ad definitionem primi significati inquirere secundum quod dicebatur; bonum est id, ex quo, aut à quo utilitas proficiscitur; ut si uerò bonum est id, à quo utilitas fit, solum generalem uirtutem dicere oporteat bonum existere. Ab hac enim sola utilitas fit. Excidit autem ab ea definitione quælibet uirtus particularis, ut prudentia, ut temperantia; cæteræqué uirtutes. A nulla enim ipsarū huiusmodi utilitas proficiscitur. Sed à sapientia sapere, prouidere- ue procedit, & nō quod communius est, prodesse. Nam si hoc ipsum prodesse ac- ciderit, non est secundum definitionem prudentia, sed generalis uirtus. Et à tem- perantia, quod de ipsa prædicatur, temperātem esse, non quod commune est pro desse. Eodem[que] modo de cæteris uirtutibus dici potest. Contra ij cupientes quā definitionem posuerant sustinere, ita respondent. Cum à nobis id dicitur esse bo- num, à quo utilitas proficiscitur; idem est ac si dicatur bonum id esse, à quo ad aliquid eorum, quæ in uita sunt, proficiscitur utilitas. Hoc enim pacto quælibet etiam particularis uirtus bonum erit, quæ quidem nequaquam communiter uti- litatem afferat, sed eorum aliquid præbeat, quibus utilitas fit. Harum enim uirtu- tum alia, ut sapiamus, prouideamúsue præstat, sicuti prudentia: alia ut temperā-

Qui de bono in Idea loquuntur & alio per participationē, significata tantum ostēdunt.

Declaratio definitionū à Stoicis allatarum.

Ostendit errorem Stoicorum.

tes sinus sicuti temperantia. At hi quidem Stoici dum uolunt huiusmodi responsione primum crimen effugere, in alterum mihi uidentur crimen incidere. Si bonorum enim alterum est quod dicitur bonum id esse, à quo utilitas ad corū aliquid proficiscitur quæ in uita sunt, generalis uirtus quæ bonum sit, sub definitionem minime cadet. Non enim ab ea ad eorum aliquid utilitas proficiscitur, quæ in uita sunt: quoniam una è particularibus fiet; sed simpliciter utilitas. Verum quãquam ij alia multo plura in hanc sententiam sunt loquuti, non minus superuacaneè, quàm acutè excogitata, cum de uerbo potius quàm de re ipsa disceptare cõsueuerint, nobis tamen sit satis, si ostendimus qui definit bonum id esse, quod prodest, uel quod per se expetendum est, uel quod felicitati est adiumento, aut huiusmodi aliam aßignationẽ affert; eum non quod bonum sit docere, sed quod bono accidit declarare. Qui uerò quod bono accidit ostendit, haud is mihi bonum uidetur ostendere. Continuo igitur & quod quidem conducit bonum, & quod expetendum est, secundum quod bonum id circo hoc appellatur nomine, quod labore sit dignum, πόνος enim unde bonum deductum puto, laborem significat, et quod item bonum sit felicitatis effectiuũ nemo est qui dissentiat. Quod si rursus quæratur, quid tandem est hoc prodesse, & quod per se sit expetendum, felicitatemq; efficiat, non modo non consentient, sed dissentient maxime, ob eam scilicet rationem quod de substantia nõ de accidente quæreretur. Nam alij bonum dicent uirtutem, alij indolentiam, alij uoluptatem, & eam quidem tum mentis bene compositæ rectæq; rationis, tum dissoluti sensus petulantisq; appetitus. Alij uerò aliud quippiam uel simplex uel coniunctum. Quod si ex superioribus definitionibus patuisset quod esset bonum, haud quaquam dissentirent perinde ut ignorata natura boni. Non igitur eæ definitiones quod sit bonum, sed quod bono accidat omnes docent. Itaquè non solum ob hanc causam reijciendæ sunt; uerumetiã quia rem quandam impoßibilem appetunt. Nam qui aliquid eorum quæ sunt ignorat; hic nequè illius accidens potest cognoscere, uti si quis ad eum qui equus quid sit ignorat, dixerit equus est animal hinnibile; id quod est equus minime docet. Qui enim equum ignorat, quid etiam sit hinnire quod equo accidit ignoret necesse est. Et qui audiat bouem esse animal mugibile, nec teneat quid sit bos: huic bos haud monstratur. Nequè enim mugire quod boui accidit is comprehendat, qui bouem ignorarit. Identidem igitur cui quid est bonum obscurum sit, ei frustra & inutiliter dixero bonum id esse, quod expetendum est, aut quod utilitatem affert. Nam primum quæ sit ipsius boni natura discendum est, deinde intelligendum quod & utilitatem affert, & quod expetendum est, & quod felicitatem efficit. Natura uerò ignorata boni, huius quoq; definitiones quod quæritur docere non possunt. Et de his quidem satis ac super. Non enim longiores esse possumus.

Alius error Stoicorum.

Mali definitio.

EX HIS *autẽ quæ breui oratione pstrinximus, quod istiusmodi philosophi malum esse definiant, abũde patere censeo. Malum est enim ea ratione quod bono contrarium, aut detrimentum affert, aut non aliud à detrimento. Et detrimẽtum quidem est quemadmodum uitium atque mala actio. Sed non aliud à detrimento,*

Quæ sint ἀδιάφορα quæ Stoici statuunt inter bonũ, & malum.

mento, quemadmodum malus homo & inimicus. Inter hæc autem duo bonum et malum, quæ & uirtute duntaxat, definiuntur & uitio; id esse Stoici uolũt quod ἀδιάφορον ipsi nominant, nos recte indifferens appellamus. Id autem est quod neutrum habet. Nam quod indifferens fuerit, id neque in malis est nec in bonis numerandum. Quæ enim in triplici illa bonorum partitione animi, corporis & fortunæ Peripatetici, Academiciq; bona aut mala minima & perexigua esse uolunt, corporis & fortunæ quæ dicuntur, ea Stoici neque in bonis, neque in malis aut numerant aut ducunt; sed tum indifferentia, tum commoda, uel incommoda, tum prælata, aut reiecta uocant. Hæc enim sunt προηγμένα & ἀποπροηγμένα. Sed quoniam boni substantiam quærimus potius quàm accidens ullũ; illud omnium primum intelligamus oportet, quo de bono nobis sermo habendus sit. Nam alia bona sunt quæ in hominis actionem non cadunt: alia uerò cadere dicimus. Quædam enim eorum quæ sunt, ut nullam habent cum motu communitatem, ita ne cum ijs bonis quidem quæ cadunt in actionem. Et hæc indubitato natura sunt optima, ut pote diuina. Quædam uerò habent cum motu communitatem, quare etiam cum actione sed nequaquam nostra, qui mortales sumus, uerum cum eorum actione, qui mortem pati non possunt. Et ij quidem à Græcis δαίμονες, ut ait Philo Iudæus, à nostris dicuntur ἄγγελοι & si qui alij sunt cælestes spiritus præter angelos. Quæ autem in humanam cadunt actionem, ea rursus duplicia dicimus. Alia enim eiusmodi sunt, ut sui ipsorum agamus gratia.

Bona aliqua non cadunt in actionem hominum.

Diuisio boni humani.

Alia uerò non propter hæc ipsa in actionis participationem ueniant. Vt bonam ualitudinem & diuitias in eorum genere ponimus quæ propter se agantur: At ea quæ ad bonam ualitudinem pecuniasq; pertinent in ijs numeramus, quæ non propter se, sed horum gratia in actionem ueniant. Quod cum ita sit haud est obscurum felicitatem ex ijs omnibus bonis, quæ in hominũ actionibus sita sunt, & perfectum esse & optimum & summum bonum. Ad quod tamen qui peruenire per media quæ dicimus bona instituerit, necesse est ut cum illa sibi etiam proponat bona, quæ in nostram actionem non cadunt, sed immortalis cuiusdam sunt angelicæq; naturæ; tum ad ea omnem mentis aciem intendat; quæ nulli motui sunt obstricta, sed incommutabilem habent natura stabilitatem, suntq; sempiterna ac plane optima, & ita optima ut nihil nobis sine illis non modo optimum, sed ne minima quidem ex parte bonum esse posit. Hanc nostram bonorum distinctionem si quis recte considerare uoluerit; inueniet nos nec à Platone & Aristotele dissentire, & cum Christiana philosophia maxime conuenire.

Felicitas quale bonũ.

Definitio, et partitio boni de quo author loquitur,

Vt autem exploratum nobis sit, quid bonum esse definiamus quod quærimus, ita partimur, ut intelligamus illud bonum aliud esse, quod & per sese bonum est, & secura sua tranquillitate ineffabiliq; præstantia gaudet, non modo motionis atque actionis expers, quæ aliunde motum accipiens, non sua ui suaq; natura & mouetur & agit; sed ita omnino bonorum omnium quæq; sunt quæq; dicuntur & fons est & causa, ut nihil quod eo careat, bonum esse posit. Et alterum quoq; bonum esse quod æterniore moderatioreq; quàm nostra est actione utitur. Nam horum inferiorum nostrorumq; bonorum, quis adeò amens sit qui nesciat longe

magis atq; magis illud bonum præstare cuius gratia cætera expetuntur? quàm id quod non propter se, sed propter aliud ex petendum sit? Sed quoniam paulo ante dixeramus, aliud esse bonum perfectum, aliud medium; id quodammodo interesse uolumus inter felicitatem & uirtutem, quod inter hominem & hominis partem, ut hominis bonum sit felicitas, bonum uerò hominis partis sit uirtus ipsa. Cæterum quo facilius teneamus & dilucidius hominis bonum in eo quo homo est, quid cuiusq; rei sit bonum sciamus oportet. Nam ut rem declaremus exẽplo, & homo alia quadam perfectione perfectus in eo dicitur, secundum quòd homo est; & alia leo, secundum quod leo est. Atq; bonum est cuiusq; rei quando in substantia & potentia (quam enim Græci δύναμιν, nos modo uim, modo potentiam, nonnunquam etiam tum potestatem tum uirtutem dicimus) Quando inquam in substantia & potentia potest agere, quæcunq; sunt secundum naturam. Id uerò in animalibus quibusq; intueri licet. Nam potentia quæ instrumentale bonum est tempore antecidit operationem, at ratione sequitur. Si ad doctrinam enim referatur operatio & prior est & nobis certior cognitu, quàm potentia quo ad perfectionem. Alicuius enim rei perfectionem uel potentia dicimus uel operatione. Nam huius gratia potentia est. Id autem cuius gratia aliud est, prius hoc esse quis neget quod esse constat propter illud? Et cuiusq; rei finis, tempore quidem posterior est at ratione prior. Nam ratione finẽ proponimus nobis, & ita ad finem quæ sunt quærimus ac paramus. Omnia igitur primo ex potentia procedunt ad operandum. Verbi causa, Ex semine generatur homo, qui tamen neq; in quantitate instrumentorum, nec in membris, quæ in ipsis sunt instrumentis continuo perfectus est. Sed ubi membra paruam quandam acceperint quantitatem & quod humidius est desiccatum fuerit & qui per membra spiritus defluit perseueranter constiterit; perficitur paulatim in corpore ad corporales operationes. Atq; ita de puero uir efficitur. Idem quoq; in animi potentijs, tam notionis quàm motionis quæ naturales sunt animi partes esse animaduertitur. In ipsa enim hominis generatione ea boni semina sparsim hæ uirtutes accipiunt, in quibus incohoatio quædã ad humanum bonum accõmodata sita est. Huiusmodi uero semina experimẽto paulatim & tẽpore assuetudineq; coëũt perficiunturq;: & ita quæ natura sunt optima possunt agere. Non enim philosophus ille mihi uel habendus uel nominandus uidetur, qui ignoret nullam esse potentiam, quæ ex sese perfecta sit. Necesse est enim ut per habitum perfectionem capiat ad agendum, uel innatum uel comparatum. Nam ut ipsam animi substantiam agilitatemq; mentis in aliud commodius tempus reijciamus, tria in animo inesse quæ operationum actionumq; nostrarum principia sint Philosophi omnes consentiunt, Potentiam, Affectionem, Habitum. Et Potentiam quidem principium esse materiamq; affectionis, ut iracundiam, uerecundiam. Affectionem uero insurgentem quandam potentiæ motionem, ut iram, pudorem. At Habitum esse partis irrationalis robur atque conatum assuetudine ingeneratum. Et eum quidem, si rectè à ratione instituatur, uirtutem fieri, sin autem praue uitium. Quæ autem loquimur de Actiuorũ potentijs quæ perfectione carent nunquam

Quid itersit inter felicitatẽ, & uirtutem.

Perfectio duplici modo.

Tria principia nostrarum actionum.

quam intelligi nolumus. Quibus ſane rationibus ſequi arbitror ut bonum humanum ſit ſecundum hominis naturam perfecta poſſe optimaq; perficere. Neq; illud quoq; ignoremus oportet id eſſe in partibus etiam accipiendum, quod in toto ſit. Nam *ſicut animus eſt natura ſua corpore perfectior; ita animi partes longe præſtãt corporis partibus. Sic oculi uiſio, ſic pedis perfectio eſt ipſe inceſſus.* Itaq; *non ab re apud* Ariſtotelem *legimus; Si oculus animal foret, eius animus uiſus foret.* Et *ita aliud eſt hominis bonum, ſecundum quod homo eſt, aliud ſecundum hominis partes.* Atque *illud quidem perfectum, hoc tãquam medium & imperfectum.* Inde *fit, ut aliud ſit cupiditatis bonũ, aliud iræ, aliud rationis, aliud intellectus, & mentis ipſius aliud. Quare cum de hominis bono quæritur pro ut homo eſt; ita eſt id bonum definiendum, pro ut eſt hominis bonum, & pro ut eſt partium eius.* Vt *felicitas enim eſt hominis bonum, ita uirtus nequaquam eſt hominis ſed partis hominis bonum. Sed poſteaquam quid eſſet ſingularum rerũ bonum oſtendimus; quidq; tum partis, tum etiam totius hominis: reliquum eſſe puto ut idem faciamus de bono illo, quod bonis omnibus ſit commune ac per ſeſe exiſtat & bonorum omnium primum ita dicatur eſſe, ut ante id bonũ aliud nullum reperiatur, ac idẽ in bonis omnibus boni cauſam eſſe pateat.* Videmus.n. *ſecundum* Platonem, *id bonum exiſtimari, quod à prima* Idea *boni ſecundum boni formam proficiſcitur. Quod ut manifeſtius reddatur, non erit à noſtro inſtituto alienum, ſi quam potero breuiſsimè in medium referam; & quid* Plato, *quem unum hac in re iure meritoq; ſequimur; & quid cæteri philoſophi* Ideam *eſſe ſtatuerint.* Nam *quoniam aliter atq; aliter de* Idea *locuti ſunt ex ea definitione qua ſingulos uidemus uſos omnem* Ideæ *rationem intelligemus.* Fuerunt *enim nonnulli qui* Ideam *eſſe dixerunt ſubſtantiam incorpoream; quæ quanquã ipſa per ſeſe non exiſtit, format tamen informis materias, cauſaq; eſt ut oculis ſubijciantur.* At Zenonij Ideas *eſſe uoluerunt aliud nihil quam notiones cogitationesq; noſtras.* Peripatetici *uerò* Ariſtotele *auctore ita de* Ideis *locuti ſunt, ut eas à materia ſeparatas eſſe noluerint. Qua quidẽ re factum eſt ut alterius fundamenti ij ratione uſi minus uideantur cum* Academicis Platoneq; *ſentire.* Plato *enim* Socratis *auditor, imitatorq;* Pythagoræ Samij *arbitratus eſt* Ideã *eſſe ſubſtantiam à materia ſeparatam quæ per ſeſe in ipſius* Dei *intelligentia imaginationeq; exiſteret.* Et *hæ ſane de* Ideis *ſententiæ ſunt, quas antiqui nobis philoſophi ſcriptas reliquere.* Nam *neq; ipſius rei* Platonem *neq; nominis* Ideæ *auctorẽ extitiſſe, ſatis ſuperq; eo demonſtratur libro, quem* Pythagoræ *diſcipulus* Timæus Locrus, *multo ante* Socratis *atq;* Platonis *tempora acutiſsimè ſcripſit de* Mundi *animo & natura, cuius nos alio loco multam mentionem fecimus. Quãquam hũc* Cicero *non tam* Pythagoræ *auditorem quàm* Platonis *doctorem aſſerit extitiſſe.* Cæterum *ut perſpicuum reddatur, & quo pacto* Socrates *ac* Plato, *& quo pacto cæteri philoſophi* Ideam *accepere, duplicem eſſe mentem intelligamus, neceſſe eſt:* Alteram Diuinam *& humanam alteram.* Et *humanæ quidem mentis* Ideam *ut* Zenonij *& ij omnes qui putauerũt* Ideam *eſſe ſubſtantiam incorpoream, quæ licet ipſa per ſeſe non exiſteret, informis tamen materias formaret,*

Bonum hominis quomodo definiendum.

De bono cõmuni, et per ſe.

Orditur ſuam diſputationem ab Idea.

Quid ſit Idea *ſecundũ diuerſos.*

Plato *nõ loquutus eſt primus de* Ideis.

maret, & ut eæ apparerent exterius essent causæ. Voluerunt hi sane huiusmodi Ideam aliud nihil esse, quàm nostram cogitationem atq; notionem, eam scilicet quam Græci ἔννοιαν *appellant. Quam quidem sententiam mihi sequutus uidetur, tum M. Antonius orator, tum Iuuenalis his uersibus.*

Locus Iuuenalis declaratus.

Sed uatem egregium cui non sit publica uena »
Qui nihil expositum soleat deducere, nec qui »
Communi feriat carmen triuiale moneta. »
Hunc qualem nequeo monstrare, & sentio tantum »
Anxietate carens animus facit. »

Quibus uersibus acutissimus poëta Iuuenalis ostendit cogitatione inuenire qualē eū esse poëtam oporteat, cui ad perfectionem nihil desit, cum talem monstrare neminem queat. Nam M. Antonius in eo libro, quem unum legendum reliquit posteritati, scripsisse fertur, se disertos uidisse multos, at eloquentem omnino neminem. Quam enim eloquentiæ speciem animo uidere uidebatur, cum eius effigiem ad aurium iudicium referret intelligebat frustra quemquam è uiuis eloquentiæ sibi laudem assumere. Et hi sane duo Zenonem sequuti, Iuuenalis poëta Antoniusq́ue orator cogitauerunt speciem quandam & oratoris & poëtæ excellentem atque perfectam prorsus, ad cuius imitationem poëticæ & eloquentiæ dignitatem ac magnificentiam retulerunt. Quod eius rei opifices quoq; sequutos arbitramur. Intueri licet uel hac tempestate Romæ & equos duos marmoreos, & item iuuenes iuxta duos factos è marmore utrosque miræ pulchritudinis, magnitudinisq; eximiæ; quos Praxiteles & Phidias nobili opificio elaborarunt. Non enim aut in equis Cillarum atque Arium, aut in iuuenibus fingendis Herculem aliquem & Iasona ante oculos habuerunt; ad quorum similitudinem, tam præclara opera posteritati admiranda relinquerent; sed ingenij acrimonia & cogitatione sua pro exemplari sunt usi. Idem existimandum est de Scopa & Polycleto. Idem quoque de nobilissimis illis pectoribus Euphranore, Asclepiodoro Plisteneto Phidiæ fratre & Apelle cum pingerent, Alij Deas, alij heroas, alij pugnas, alij uictorias. Quanta uerò in cogitatione fuisse Niciam putemus, qui seruos persæpe inter pingendum interrogaret si lotus esset & pransus? Huiusmodi autem, de qua loqui cœperam notio atque cogitatio, quāquam per sese non existit, utpote quæ & oriatur & occidat; materias tamen informis insignit forma effigieq́; figurat atque efficit, ut uideantur exterius. Nec tamē inficier Ideam quoque aliquid esse quod oculis uideri possit: ut si quod sibi exemplar artifex proposuerit ad quod respiciēs operetur, quidquid tandem operatur. At in Diuina cognitione non illud esse dicimus ad quod respicit DEVS, ut insimulat Aristoteles Platonem uoluisse; sed id potius quo respicit. Quare longe omnino secus in DEO fit quàm in artifice, ut & Plato sentit & ueritas ipsa docet. Est enim Idea quod modo dicebatur substantia à materia separata, quæ per sese in ipsius summi DEI intelligentia imaginationeq́ue existit. Et Idea quidem ab εἶδος *descendit, quod speciem formamq́; significat. Idem etiam cum sæpe alias tum in præsentia pro ratione accipitur. Ideam enim*

Vide Cic. in Oratore.

Eexēplum ab ijs statuis, quæ nunc Romæ uisuntur.

Falsò reprehendit Aristot. Platonem.

Vnde Idea dicta.

enim esse intelligimus principalem quandam rationem rerum, quæ diuina continetur intelligentia, & eam quidem stabilem atq; incommutabilem, quæ cum formata non sit; Sed æterna, eodemq; modo habeat semper, quippe quæ neq; oriatur nec occidat unquam, tamen secundum eam conuincit Plato formari omnia, quæ ortui sint interituiq; subiecta. Quamobrem ut ea species, ea forma, ea ratio, hoc est Idea quæ principium nunquam habuit, finem est nunquam habitura (Quicquid enim in DEO est, id sit æternum oportet) Ita cætera quæ nascũtur, ea interire natura omnia, fluere, labi, dißipari, neq; diutius esse posse uno atq; eodem statu demonstratur. Enimuero quis adeo fuerit aut impius, aut fatuus, qui negare audeat DEVM immortalem pro absolutißima summaq; ratione omnia creasse, omnia condidisse? Nec tamen se quisquam debet tantæ stultitiæ obnoxium facere, ut existimet animalia quæ ratione carent, sicuti aquilam, taurum, delphinum, cæteraq; huiusmodi eadem esse creata ratione, qua hominem: quem cum fecisset DEVS ad imaginem & similitudinem suam, ratione certe intelligentiaq; muniuit. Et ne prolixior in re perspicua iudicer; Idea semper habet eodem modo, sicut etiam substantia ipsa diuina; quæ ut una est, ita quoque unam esse Ideam est concedendum. Vt autem Ideas atq; εἴδη hoc est species plurali nominemus numero, aliæ atq; aliæ rerum rationes secundum Ideam productarum sunt in causa. Cui minus cognitum esse debet, exempli gratia, eadem Idea & pilæ & uorticuli, & alias plures productas esse rotũditates, qua & cœlum et terram & uniuersum mundum percipimus? Qui ergo negari queat, quin singula rerum genera proprijs producta sint rationibus producanturq; quotidie? Huiusmodi autem rationes, si in mente diuina non insunt, ubi inesse poßint, non intelligo. Errant profecto illi, qui Platonis gloriæ inuidentes, se ingratitudinis reos faciunt, cum eius summi Philosophi sententiam deprauantes DEVM insimulent intueri solitum, aut hominem quemquam uniuersalem aut aliud quicquam huiusmodi extra se positum; quo tanquam hebes artifex quispiam ad illud exẽplar aut hominem, aut aliud quod uelit producat. Satis mihi uideor ostendisse has Ideas, has species, has formas atq; rationes in mente diuina per sese existere ab omni materia separatas atq; incorporeas; ubi cum nil inesse poßit, nisi incommutabile, nisi stabile, nisi æternum planeq; absolutum, atq; ex omni parte perfectum, consequens est ut eas rationes & perfectas esse fateamur & stabiles & omnino æternas. Quid igitur mirum uideri cuiqam debet, si Plato ut erat ingenio diuino potius quam humano affirmabat tãtam uim inesse in ijs Ideis, ut nemo sapiens esse poßit, qui eas minus animo percepisset intellexissetq;? Nam eum uirum contemplabatur Plato cui nihil deesset ad sapientiam. At sapientiam altius metiebatur, quàm indocti solent, cum eam referret ad ipsius ueri perspicientiam atq; cognitionem. Quare ita in rebus cœlestibus id positum & constitutum iudicabat, ut nemini contingeret, qui diuinam substantiam ignoraret. Solum igitur eum sapientem & dicendum arbitrabatur & iudicandum, qui Ideam ueritatemq; calleret. Et cogitanti quidem accuratius mihi uideri solet idem Platoni de uiro sapienti accidere potuisse, quod & M. Antonio de eloquenti orato-re, &

Ideas semper eadem, sicuti substãtia diuina.

Defenditur Plato.

Magna uis in Ideis.

Cic. in effingendo oratore Ideam sequutus.

re, & Iuuenali de egregio poëta modo memineramus. Nam cum insideret in eius mente absolutissima quædam, & excellentissima sapientiæ species, quam & si optandam potius homini quàm sperandam esse censebat; qualem tamen esse oporteret, cernebat animo, abunde usus est monere, quid desiderãdum foret in sapiente. Non enim ignorabat Philosophus acutissimus quicquid esset, de quo ratione & uia quæreretur, id redigi oportere ad ultimam quandam formam atq; speciem sui generis. Quapropter animo comprehensam perceptamq; habebat eam sapientis formam cui nihil deesset ad intelligentiam Idearum, quamuis eam uideret in nemine. Non igitur minus sapienter, quàm sancte Paulus Apostolus cum de hac intelligentia loquitur, qua diuinam substantiam contemplamur, ad tertium se usq; cœlum idcirco raptum affirmat, quod interiore mentis sinceriorequ; acumine Diuinæ illi atq; ineffabili intelligentiæ cohæreret. Non enim corporeis oculis fas est cuiquam DEUM aspicere; sed cunctis terrenis sordibus defecatæ atq; purgatæ ac nitidæ mentis luminibus eum licet intueri. Id sibi contingere qui uelit (quis enim uelle non debet) huic est omni cura, omni opera, omni studio, omni deniq; industria atq; diligentia annitendum, ut sese uendicet sibi, cogatq;, ut prostratis, ac domitis cũctis animi perturbationibus, mens sua omnis libera, ac sui compos, cum mente diuina, unde creationem, atq; splendorem, uimq; omnem accepit, & ratiocinandi & intelligendi cõueniat, ab eaq; nusquam discedat. Nam ita qui fecerit, certò sperare potest, ut intelligibili illi circunfusus atque illustratus summæ sapientiæ lumine, cernat uim omnem, naturamq; Ideæ. Atque huius quidem Ideæ non Plato, id quod ostendi antea, sed Pythagoras inuẽtor omniũ primus fuit, quotquot uel in Ionica, uel in Italica philosophia claruissent; sequutus is quidem magis doctores, quibus cum apud Chaldæos congressus est, Zoroastrem philosophorum omniũ primum, quem Plutarchus tradit antecessisse bellum Troianum annis quinq; milibus. Sed hæc de Idea, & quid, quotuplexq; sit, & quo pacto secundum Platonem accipienda, nos dixisse sufficiat. Nunc eò redeamus unde digressi sumus.

Hæc eadem Cice. de suo Oratore in eo loco qui inscribitur orator. uide ĩ principio.

Sũmi boni, descriptio.

PRINCIPIO id statuo esse bonum maximũ, ac summũ bonorum omniũ, cui ultima sui perfectio contigerit. Nam si bonum huiusmodi ab ultimo suæ bonitatis fine rationem capit, & huiusmodi finis ubi accesserit, nihilo res eget, cum nihil ad id, cuius gratia sigillatim sunt cætera, appetit sibi adijci. Non enim ultimum foret, si qua fieri posset adiectio. Id igitur est summum bonum, quod ultimum sit secundum naturam finem consequutum. Si id præterea bonum non est, cui uitium sit admixtum, & cuicunq; minus contigerit; huic uitij quippiam inhæret; quantum autem habet uitij, tanta caret bonitate; Quonam igitur pacto id summum dici conuenit bonum, quod ultimam sui ipsius perfectionem cõsequutum nondum sit? Ad hæc nihil cuiq; rei addi potest, præter huius ipsius rei bonum. At bonitatis quatuor sunt causæ, quæ efficiat, quæ materiam præstet, quæ formam tradat, quæ finem imponat. Quare cum sola ipsius finis causa sit, quæ ad postremum accedens rem perficiat; quis ambigat solam finalem causam esse illam, ad quam accedere nihil queat? Si enim id perfectum est, quod nulla re eget, eo fit, ut

Bonitatis quatuor causæ, & finalis præcipua.

eó fit,ut id nihilo egeat,cui quod ex finis causa fit, nihil addi poßit.Quo fit,ut id esse oporteat summum bonum, ad quod ultimi finis accesserit perfectio. Rursus si illud statuunt esse summum bonum, quod ab omnibus appetitur,hoc ultimum sit oportet.Nam nisi ultimum esset, aliud quiddam appeteretur amplius.Nũquã enim quiescit appetitus, quàm diu corũ aliquid desit,quæ addi possunt. Aut igitur nullum est summum bonum, aut est hoc necessariò,cui ultima cõtigerit perfectio. Insuper ens uerum & bonum secundum subiecta quidem conuertuntur, at ratione differunt. Id enim ens dici putant, quod,quamcunq; demus differentiam entitatis,eam sit quodãmodo assequutum. Verum autem id quod per entis formam,ueritatem, ratitudinemq; acquisierit, quod ipsum tamen in uirtute & operatione nõnunquam est imperfectum; Sed post ens & uerum id quoque adadatur oportet,quod uirtute & operatione perfectum est.Vltima suæ perfectionis forma ac ita continuo fit summum; Qua ipsa re fit ut non absurdè summũ bonum esse uideatur; quod ultimi finis accesßione perfectum est.Id ut dilucidius pateat confirmemus exemplo. Eandem habet proportionem bonum & uerum ad ens, quam homo qui generare iam potest, & puer is cui nondum generandi facultas adsit,habet ad semen ex quo generatur. Vt hominis enim semen primò est in potentia tantum,ut ex eo generetur homo,nequé sub forma seminis adhuc est quicquam, quod operatione hominis formam habeat: Eodem modo entis ratio propter suam transcendentiam,communitatemq; nihil dicit definitè. Dicit autem communem quandam rationem duntaxat, quæ ad definita,perfectaq; entia potentiam habet. Atqui sicut homo simul ac è semine generatus,& ortus est, mollibus adhuc membris,& instrumentis corporeis nondum sua quantitate perfectis,est tamen uerus homo.Habet enim quæque hominis principia interiora,ut animum intelligentiæ,rationisq; capacem,habet corporis secundum naturam instrumenta, nequé tamen perfectus est; quippe qui non potest omnia operari, quæ humanæ sunt perfectionis; ut generare similem sui,nam ita quodqué perfectum dicimus,ubi tale quicquam poßit efficere,cuiusmodi ipsum est. Eodem etiã modo id uerum est, quod iam sit consecutum entis ratitudinem & perfectionem substantialem atque specificam. Quod ipsum tamen quoniam nondum ad uirtutem, perfectamq;, ac suã operationem peruenerit,necesse est his bonum addatur. Id enim secundum propriam rationem ita habet,ut homo perfecta ætate, si aut cum eiusmodi puero, aut cum semine conferatur. Quare cum omnibus in rebus appareat,bonum esse ab ultima perfectione: Tum enim quódque bonum est, cũ ea optime potest absoluere; quæ secundum suam sunt naturam:cui sit ambigendum,id esse summum bonum, quod ita ab ultimo suæ naturæ fine perfectum sit, ut omnia pro absolutißima suæ naturæ bonitate perficere poßit? Cæterum sunt uersuti nonnulli,callidiq; sophistæ, qui argumententur, bonum ab ultima perfectione differre nihil,inquientes,quicquid est in eo quod sit,bonum esse: cum sint certe permulta, quæ licet ultimam suæ naturæ perfectionem consecuta non fuerint,ea tamen esse bona nemo inficietur. Et Aurelius Augustinus summa eruditione ac sapientia uir non ab re ait: In quantum sumus boni sumus. Ad ea facilis est

Ens, uerum, bonum quo modo eadẽ.

Proportio, seu analogia boni, & ueri ad ens.

Similitudo.

Bonum ab ultima perfectione.

Obiectio.

Solutio.

lis est solutio. Haud enim negauerim unum quodque bonum esse in eo quod est. Nam quod simplicem habet entitatem, id in ipsa inchoatione bonum habet. Entitas enim simplex in potentia est & in primis entis principiis. Quod si entitatis perfectionis ueritatem per formam consequitur, habet bonitatem ad essentiam in specie definitam. Sin autem entitatem per speciem habet in speciei forma, & ijs quæ ad formam perfectam consequēter accedunt, tum bonitatem perfectam habet. Quælibet enim res in forma, & in ijs, quæ deinceps ad formā ipsam accedunt, perfecta & terminata est. Nam quæcunque natura perfecta sunt, modo uirtus impedita non sit, secundum proprium & generalem habitum operantur. Quæ uero consequuntur ad formam, qualibet in specie sunt, & uirtus tum naturalis, tum propria & operatio non impedita. Qua quidem re fit; quidquid est in eo quod sit, bonum esse. Tantum uerò bonitatis habet, quantum essentiæ. Itaque nihil est ex omni parte bonum, nisi quod ad ultimam sui perfectionem peruenerit. Et quoniam quid esset per se bonum quærebatur, ante omnia intelligamus oportet per se, ut uel Aristoteli uidetur dupliciter dici. Est enim p se quod non est per accidens, & est per se, quod non est per aliud. Non igitur parum interest, utrum quod dicitur per se bonum sit ne per substantiam & non per accidens, an sit per se ipsum bonum & non per aliud. Enimuero inter omnia bona, unum quoddam bonum dandum est, à quo ipso bona omnia tanquam à causa proficiscantur. Nam si secus fiat, néque omnis multitudo ad unitatem redigatur, nec etiam omnis multiplicitas ad uniuocationem, nec id rursus, quod est per accidēs ad id redigi queat, quod per se sit. Quæ quidem omnia philosophiæ præceptis contraria sunt. Esto igitur quoddam per se bonum, quod & substantialiter & non per aliud bonum sit. Præterea cui dubium esse debet in omnibus participātibus eam esse naturam, ut quiddam necessariò sit, quod per sese id habeat, quod participans per accidens habet, sicuti in uisus disgregatione est ipsum uidere, quod homo albus per accidens habet, Neque id sanè per accidens haberet, nisi quam participat albedo ipsa haberet per sese. Cum bonus igitur uir habeat boni operationem necesse est ut unum quiddā proponatur, quod eādem per sese operationem habeat. Hoc autem illud est, quod dicimus per se bonum. Rursus quicquid est bonum aliud, illud per quod hoc dicimus bonum esse, aut per se bonum est, aut per aliud. Quod si per aliud est bonum, infinita erit progreßio. Sin per se dixerimus esse bonum, tum aliquid est per se bonū, cuius participatione quicquid participat bonum redditur. Vnum igitur per se bonum est, per quod omnia bona efficiuntur. Et hæc est illa Idea boni, cuius Plato quod ante ostendimus, non tam inuentor fuit, quàm adamator & confirmator. Quàm ego sententiam non solum amplector ac sequor, sed ita facile ac libentèr sequor atque ueneror, ac si ex aliquo diuino ueritatis oraculo emanarit. Nec me mouet Aristotelis captiones, qui ægrè & iniquè ferens sibi prælatum ad docendum in Academia à cæteris condiscipulis Xenocratem condiscipulum item suum, non est ueritus, quo illis molestiorē se præstaret, quum alias plerasq; grauißimas, optimasq; Platonis sententias inuertere, atque deprauare; tum præcipue hanc de Idea, qua nec acutius

Bonum per se.

Per se dicitur duplici modo.

Bonum per se est idem cùm bono in Idea posito de quo Plato.

Arist. lib. 1. Ethico. hæc tractat, Vide.

acutius quicquam, nec sanctius, nec melius, uel dici potuit, uel excogitari. Quid enim affertur cōtra? Si ponatur (inquit) unū quoddam bonum, quod omnia quæ bona sunt participatiuè contineat, hoc sit unum necesse est aut indiuiduo, aut specie. Sed indiuiduo cum non sit unum, ne specie quidem unum esse potest. Non enim bonorum omnium bonitates specie unum sunt. Nam equi bonitas, ut est bene currere, bene sessorem uehere, & bene hostem expectare, eumq; terrere, quæ omnia Alexandri regis Bucephalum præstare solitum legimus, non eadem, quæ bouis est bonitas, quæ leonis, quæ canis, quæ cuiusquam huiusmodi animalis quo ad speciem. At ne genere quidem una est. Quotquot enim genera eorū quæ sunt argumentatur, tot singillatim reperiuntur bonitates diuersæ. Quare si neque in diuiduo, nec specie, nec genere est unum bonum, uidetur nullum esse primum bonum. Verum ad istiusmodi Aristotelis, Peripateticorumq; omnium argumenta, perfacilis est uel cum ipso Aristotele responsio. Nam primum ad omnia sequentia relationē habet. Et quo plus aliquid est, eo est relationibus multiplicius. Itaque dupliciter accipi primum potest, Proportione, & natura. Quod autem aut generis, aut speciei, aut indiuidui natura nihil sit per se bonum, à quo bona omnia dicantur, assentiēdum puto. Sed esse proportione aliquid per se bonum, quod neque per accidens bonum sit, nec per aliud; Ad quod quidem ipsum si respiciatur, per quandam similitudinem habitudinum, bona omnia bona sunt; quis tandē sit, qui dissentiat? Et eo bona hæc, uel meliora dici possunt, uel optima, quo sunt illius boni Idealis similiora. Eiusmodi uerò bonum, est primum bonum, quod substantia perfecta, omnia perficit secundum proprias, & (ut ita dixerim) connaturales attributiones. Et id quidem ad propriam operationem, modo impedita nō sit. Ad illius enim proportionem, bonum quodlibet tum melius, tum optimum licet appellari. Nam hoc per se bonum esse dicimus, quod ita per se bonum sit, nec per accidens est, nec per aliud. Quod non sit per aliud bonum, id intelligi uolo, uel tanquam per causam, quæ eiusmodi bonitatem efficiat, uel tanquam per suæ bonitatis formam. Hoc enim utroq; modo primum bonum esse per se bonum, & dicimus & uolumus: quoniam nec causam habet, quæ suam bonitatem efficiat; nec etiam speciem ante se, quam participet; cum illud tamen sit, tum omnis boni efficiens causa, tum ad eius bonitatis rationem, quæ et in ipso est, et ipsum est, omne bonum proportione sit bonum. Quod ipsum certè primum bonum secundū Ideam ita primum esse censemus, ut ante id nihil aliud boni sit. Et cum æquè in alijs omnibus bonum esse cōstet, tum bonitatis causa in bonis omnibus. Nam primum quidquid esse in multis dixeris, quod nō æquiuocè in illis sit: id in uno primo quodam ponas oportet, quod sit alijs omnibus bonitatis causa. Nō enim æqui uoce est in multis, quod secundum proportionem ad unum sit in omnibus. Nam ad unum æquiuocatio proportionem non habet. Proportio enim ad unum, est habitudinum similitudo ad unum, quod diuersa in specie, & in una proportione participatur: quemadmodum est nauis ad gubernatorem, & regni ad regem gubernatio. Nam neq; eisdem præceptis, nauis gubernationem gubernator solet, quibus regni gubernationem rex persequitur; ni forsitan eadem Typhis, quæ Iason præ-

Argumentū Aristotelis.

Solutio argumenti.

Bonum per se quale sit.

Quid sit proportio.

ciperet, & quæ Aeneas, Palinurus. Nec idem specie est, gubernatio nauis et regni, cum similitudo tamen habitudinum una sit in utraque. Cum huiusmodi ergò similitudinem in omnibus unam esse uideamus, ut unum sit primum bonum, ad cuius proportionem, & similitudinem, cætera bona dicuntur bona, intelligere mihi uideor cum Platone esse unum primum bonum, quod substantialiter bonum est, & efficiens causa cuiusque bonitatis. Cuius quidem boni forma, secundum proportionem seruatur in omnibus. Ad hæc si omnis multiplicitas, ut Arithmetici docent, ad unum redigitur, quod primum est totius multiplicationis principiũ, cúmque magnam adeò bonorum multiplicitatem cognosci liceat, ut ferè ad infinitatem tendat, id quod in omni & arte & scientia est uitandum, huiusmodi scilicet infinitas contrahatur oportet. Qui autem contrahi quicquam posit, nisi ab uno proficiscatur, redigaturq; ad unum? Quod est enim à pluribus, non contrahitur, sed diffunditur potius. Quam obrem primum quoddã bonum detur est opus; à quo similitudo ipsa substantialis boni, in bona omnia diffundatur. Insuper, omnis resolutio in uno est posita, siue posterius resoluatur in prius, siue compositũ in simplex, siue effectus in causam efficientem. Sed cum multa bona esse uideamus; quæ neque priora sunt, nec simplicia, sed composita; nec etiam causæ efficientes, sed effecta; ea necessariò sunt in unum resoluenda secundum omne resolutionis genus. Esto igitur resolutio in uno primo, quod indubitato bonorũ omnium primum est: At postremum, quod est in quouis ordine, uel primum est, uel à primo. Quo fit ut in eorum ordine quæ bona sunt, aut quódque bonum primũ esse, aut à primo concedendum sit. Et quum eorum quodq; bonum primum esse, aut à primo concedendum sit, Et cum eorum quodq; primum esse non posit, necessariò est à primo. Igitur unum quoddam primum statuẽdum est, quod sit aliorum omnium causa. Et id certè secundum Ideam esse si quis ignorat, is rationem omnem ignorare bonitatis mihi uidetur. Nec me sanè fugit. quod à Peripateticis dici solet argutius. Primum, quod est consequentium causa, ita esse in consequentibus, ut de eorundem esse ratione putandum sit. Nihil autem unum est, quod de ratione bonorum omnium, quæ numero, specie, ac genere differunt, putari oporteat. Nam eorum, quæ genere differunt, nullo modo una ratio esse potest. Quod si ita est (sicuti certè est) fit ut aliquid bonum esse nõ posit, quod aliorũ omnium causa sit & ratio. Cæterũ ad ea Stoici, qui nihilo sunt quàm Peripatetici obtusiores, ut solent omnia & acutè & diligenter; Primum dupliciter partiuntur, tum principij, tum generis ratione. Sed quod esse dixerint secũdum generis rationem, id quidem, & de consequẽtium omniũ ratione, & eorum esse causam dicant necesse est: Nam indè suæ essentiæ principium capiunt. At primum, quod est secundum principij rationẽ, nulla fit necessitate, ut de eius, uel essentia, uel substantia quicquam sit. Vt punctum enim est lineæ principium, neque tamen quicquam est, nec de essentia, nec de substantia lineæ, quo substantia scilicet est subiectum, sed eiusmodi principium esse cõstat, in quo ponatur lineæ inchoatio; quamuis huiusmodi inchoatio, néque ad essentiam lineæ, nec ad subiectũ terminata sit: Eodem etiam modo in alia quaque natura usu uenit, ut principiũ id sit

Conclusio. · *Aliud argumentum.* · *Aliud argumentum.* · *Solutio argumenti allati à Peripateticis.* · *Responsio Stoicorum.*

id sit, quod est de illius generis essentia: Hoc aut uocamus genus. Ac rursus principium sit, quod simplex est formae inchoatio, & ea quidem neque ad essentiam, nec ad subiectum terminata, hoc uerò principium dicimus, non genus. Quare hoc modo qui posuerit unũ principium esse bonorum, haud errarit. Et id quidem genus, neque in genus, nec in speciem, cum bonorum aliquo queat incidere. Atq; sub hoc huiusmodi bono, caetera bona omnia continentur, communitate principij, nõ generis. Quod ipsum unum ac primum, & simplex, & separatum, & sua natura bonum, immensum, sempiternum, nulli mutabilitati, nulli motui, nulli actioni subiectũ, qui sibi proponere, sequiq; uoluerit, nõ solum bono medio, quod in triplici illa uirtute intelligentiae, & rationis, morumq; situm est, sed perfecto etiam bono, quod bonorum omnium est summum; se bonum, planeq; felicem, atq; beatum intelliget. Neque dubitabit quid sibi sit potius expetendum, honestúmne, an utile, uel nunquid magis uoluptatis ratio id efficiat. Nam praestãtißimo illo, ineffabiliq; secundum Ideam bono, tum haec omnia absolutißime continentur, tum quaecunque alia uel dici poßint, uel excogitari. Id autem nusquam est, si in mente diuina minus esse concesserimus. Est id (inquam) in diuina mente, diuinaq; sapientia, & in ea quidem sapientia, quae non multiplicitate, sed unitate dicenda sapiẽtia est, cum ipsa tamen infinitos bonorum thesauros complectatur. Aliud autem bonum esse, quod alio bono dicatur bonum, aliud uerò quod seipso bonum sit, puto esse iam perspicuũ omnibus. Et hoc profectò bonum solum est simplex, incõmutabile, propterea q; & aeternum & immortale, & ita summum ac perfectum; ut eo superius nihil esse poßit, nihil perfectius. Caetera enim bona omnia sunt à DEO, *sed de* DEO *certè non sunt. Nam si de* DEO *ea esse dixerimus, necessariò fateamur idem esse quod* DEUM. *Non enim quod à* DEO *factum est, idem esse quod* DEUM, *par est dicere. Itaque si solus* DEUS, *& incommutabile & simplex est bonum, quaecunque ab illo bona sunt facta, quoniam ex nihilo facta esse constat, hoc est ex eo quod ante non esset siue chaos id, seu sit alio appellandum nomine; mutabilia certè sunt, & non simplicia. Facta enim sunt, non genita. Nam quod de simplici bono genitum foret, id etiam foret simplex, idemq; omnino, quod illud est, de quo sit genitum. Quare si totius quidem hominis bonum felicitatem esse uolumus; Hanc uerò aliud nihil esse quàm* DEUM, *At felicitatem assequi posse neminem, nisi quod per medium bonum fieri dicimus uirtutis ad eam iter, & eundi & perueniendi antè didicerit, Virtus certè omnis tenenda est, atq; exercenda quàm optimè.*

Conclusio.

Descriptio boni illius primis & praestantißimi.

Esse à Deo & de Deo differunt.

Felicitas ipsa est Deus in Morali disciplina.

FINIS LIBRI PRIMI.

FRANCISCI PHILELPHI AD LAVRENTIVM MEDICEM DE MORALI DISCIPLINA.

LIBER SECVNDVS.

Contra hāc sententiā disputat Aristoteles lib. 3. Ethic.

OLBO PERSAEPE *cogitans ipse mecum Laurenti Medices, illos mirari plurimum, qui non modo arbitrentur, sed contendant etiam pertinacius, frustra quemquam doctrina ad uirtutem niti, qui talis natura non sit; quasi ita natura nascantur boni, ut & magnos, et paruos, coloreq; differentes homines uidemus. At ego certè sentio longe aliter. Idq; animaduerto non usu uenire solum, sed ratione quoq; posse cōtingere. Nemo est usque adeò deprauato ingenio, qui minus ex sese & bonum appetat, & laudari cupiat. Quod si secus in quopiam accidat, id per imprudentiam fit. Nam certò si nosset non bonum id esse, sed potius malum quod appetit, aspernaretur illud sanè, ab eoq; abhorreret. Quod ipsum ita habere, per incontinentem intelligi potest. Is enim quam diu cognoscit malum esse quod cupit, ab eo certè tam diu se continet, quoad perturbatione superiorem se gesserit. At ea ubi deniq; superatus fuerit, redditusq; inferior, ac plane insipiens; tum ueluti cæcus, atq; præceps proruit in flagitium. Nam si doctrina hic foret ita institutus, ut à ueritate nusquam discederet, perpetraret quicquam, cuius se postea resipiscentem pœniteret? Per imprudentiam, inquam, per imprudētiam mortales malum affectant, id bonum esse falsò iudicantes. Hi si à primis annis infantiæ iecissent, parentum diligentia, fundamenta uirtutis, eamq; perpetua disciplina persequi uoluissent, num comparato iam bene, atq; honestè uiuendi habitu, eodemq; pro ratione confirmato, tam facilè à recta uia declinassent? Quandoquidem intueri etiam liceat aues ipsas, fieri doctrina, alias sermonis participes, alias domini iussis præsto esse, aut ad rapinam, aut ad insidias, aut etiam ad ludum, ad aliaq; permulta pro imperantis arbitrio. Quid enim loquar de quadrupedibus animalibus, quæ (mirabile dictu est) quàm multa reperiantur, quæ ita erudiuntur, ut humanum repræsentare uideantur ingenium? Nec tamen negauerim esse alium ad doctrinam capessendam, alio natura magis accommodatum: Cæterum ipsam doctrinam, laudem sibi totam uēdicare: ad quam si actio exercitatioq; accesserit, uirtutem reddi alacriorem.*

Probat homines p imprudentiam esse malos.

Haud enim de illorum mihi uirtute habetur oratio, qui diuino afflati spiritu, uiri boni sanctiq; habentur: quales fuisse legimus Prophetas omnes, & post Prophetas, Apostolos Christianos. Nam quos νυμφολήπτους & θεολήπτους appellauit antiquitas, hoc est nympha Deoq; correptos, nihil est quod meminerim. Huiusmodi enim, & Tiresias, & Mopsos, & Amphiaraos, Calchantasq;, & Sybillas, aliosq;

Exceptio eorum qui afflantur spiritu.

tus, aliosq; nonnullos numine afflatos prisci tradidere. Nos de humana uirtute loquimur, quæ hominum studio, & industria, atq; diligentia comparatur. Hanc inquã per doctrinã maxime uẽdicari dicimus, modo ab ipsa usq; præcipiatur infantia. Nam si uernaculus sermo infantibus nobis traditur, num etiam bonis moribus institui nequeamus? Ni forsitan duriores simus ingenio, quàm quem

Virtus humana p doctrinã paratur.

» *Fingit equum tenera docilem ceruice magister,*
» *Ire uiam quam monstrat eques,* Secundum Flaccum Horatium.

Quis enim ambigat, quibus primis fuerimus moribus educati, eos esse permanẽtiores, magisq; diuturnos, et transmutatione difficilis? In quam quidem sententiam non incongruenter idem Horatius *ait,*

» *Quo semel est imbuta recens seruabit odorem*
» *Testa diu.*

Verum quia nõ omnibus contingit eã fortunæ, cœliue benignitas, ut rectè uiuẽdi, præceptio ab ipsa usq; tradatur infantia, ad omnem ætatem doctrina est perutilis, ac maxime necessaria, cum nihil profectò sit quod eius ductu assequi non possimus. Præsertim cum per eam admoneamur, quid eligendum, agendumq; sit per omnem uitæ usum. Elige uitam optimam, Pythagorei *præcipiunt, nam eam iucundam faciet consuetudo.* Quod si per electionem agimus, eligere uerò sine ratione non datur, nec ratiocinari sine doctrina; quis negauerit per doctrinam præcipuè comparari uirtutem? Nam laus quæ debetur uirtuti, & præclari nominis fama, quanti ad honestas actiones momenti sit, Themistocles *ille Atheniensis ostendit. Qui cum per omnem adolescentiam inter comessationes, & potus, nulli uenereæ libidinis parcens uersaretur; tandem post* Miltiadis *de* Medis *ad* Marathona *uictoriam, ita se sibi ab omni intemperantiæ genere uendicans, laudi studuit, ut cunctis admirationi foret. Qui etiam interrogantibus cur tanta pristinæ uitæ, morumq; mutatio facta esset, quoniam, respondebat,* Miltiadis *trophæum, neq; dormire me sinit, nec otiosum esse, aut desidem. Qua æmulatiõe uirtutis, et laudis,* Themistocles *usus pro doctrina, quales res postea, quantasq; gesserit, & Græca, &* Latina *decãtat historia. Nam utriusq;* Africani *adolescentiam domi impudicam fuisse proditum est. At* Africanus *maior, eũ deinde se gessit per uniuersam uitam, ut & grauissimus uir haberetur, & optimus. Et minor illius nepos, æque iustus, ac sapiens, & fuit & iudicatus est. Sed his cum aliorum exempla non mediocriter profuerunt, ad pulcherrimas actiones, tum præcipue literatura, ac doctrina. Sed hæc hactenus. Iam ad institutũ nostrum redeamus. Iecimus enim perinde atq; fundamenta moralis disciplinæ proximo libro; qui quoniam satis creuisse mihi est uisus, iam admoneor, ut ea suis ueluti parietibus muniamus; quo humanæ felicitatis, quod ædificium cœpimus, ad summum usque culmen absoluamus.*

Themistoclis exẽplũ, et dictum.

Exemplum Africani utriusq;.

Epilogus ante dictorũ.

QVID *uirtus esset, quodq; per eã et boni redderemur, & clari, ante docuimus. Nũc uidetur quærendũ esse, quid facere nos oporteat, ut tales simus, qui iure laudemur; & quam hæc mortalium uita felicitatem afferre potest aliquãdo consequamur. Sed omnium primum illud discutiendum occurrit; Vnáne sit, an*

Propositio dicendorũ.

An Virtus una sit, an plures. plures uirtutes. Nam prisci philosophi non idem omnes de uirtute sensere, cum neq; de nomine, neq; de distinctione conueniant. At nobis certum quoddam iter tenendum est, quò ad eum quem nobis finem proponimus, recta & non circũuaga, atq; incerta perueniamus uia, intelligamusq; & obseruandum nobis quid sit, & quid cauendum. Menedemi opinio. Menedemus Eretriensis dixit unam duntaxat esse uirtutem, sed quæ pluribus uteretur nominibus. Nam & temperantiam, & fortitudinem, & Iustitiam idem dici, quemadmodum & mortalem & hominem. Aristonis. Aristo autem Chius ipse quoque unam dixit esse uirtutem, quo ad substantiam, Sanitatemq; eam appellauit, sed quo ad aliquid; & plures eas esse, & inter se differentes, nominibus ab obiectis acceptis. Qua ratione uirtutem quæ faciunda, & non faciũda considerat, prudentiam uocari. Quæ autem cupiditatem ornat, uoluptatesq; moderatur, atq; componit, huic temperantiæ nomen esse. Qua uerò in mercimonijs, rebusq; uterentur contrahendis, eam appellari iustitiam. Sicuti gladiolus, is quidem est unus, qui tamen aliàs separat aliud. Et ignis quoque eadem qua est natura, circa diuersas materias operatur. Zenonis. At Zeno Citteus idem quodammodo uidetur sensisse, qui scientiam prudentiæ nomine significans, hanc in distribuendo Iustitiam, in diuidendo temperantiam, in tolerando fortitudinem esse definiuit. Chrysippi. Nam Chrysippus, qui secundum propriam qualitatem uirtutem constare existimauit, ineptè refersit philosophiam permultis, absurdisq; nominibus. Is enim (ut ait Plato) Virtutum quoddam uelut examen excitauit, neque usitatum, nec proprium, qui diceret, sicuti à forti fortitudinem, & à mansueto mansuetudinem, & à iusto iustitiam, & à gratioso gratiositatem, & à probo probitatem, & à magno magnitudinem, & à pulchro pulchritudinem, aliasq; huiusmodi dexteritates, comitatis, facilitatis, facetiæq; uirtutes esse uoluerit. Definitio uirtutis secũdum prædictos. Et hi quidem omnes, uirtutem communiter esse putauerunt, principatus animi dispositionem quandam, atq; potentiam à ratione profectam, uel rationem potius ipsam indubitatam, firmam, ac stabilem. Iidem etiam arbitrantur paßiuam, irrationalemq; partem, nequaquam esse ulla animi differentia, à parte rationali separatam: sed eandem animi quoque partem, quem intellectum, & principatum uocant, uerti undique, & transire, & ita tum in affectionibus, tũ in habitus dispositionisue mutationibus, & uitium fieri, & uirtutem, nec habere irrationale quicquam in sese. Quid senserit de rationali, et irrationali. Irrationalem uerò dici partem, cum appetitus excreuerit, ualidiorq; redditus, & uictor cum fuerit; ad absurdi quippiam præter rationis imperium efferatur. Affectionem enim esse uolunt, rationem improbam ac flagitiosam, quæ ex malo, errantiq; iudicio, uehementiam roburq; acceperit. Si hac illi ducti opinione, hominem totum considerare accuratius uoluissent, nunquam absurdè adeò tã multa locuti essent. Contra prædictos. Sed ignorasse uidentur mihi hominem quemq;, & duplicem esse, & compositum, quoniam animo simul constemus & corpore; Quam quidem illi compositionem, duplicitatemq; naturæ quia in aperto esset, nõ difficulter intellexere. Verum quia ipse in sese animus est compositione, atque duplici dißimiliq; natura, considerare noluerunt, cùm ignorare non debuissent partem eam, quæ ratione caret, perindè quasi alterum corpus, neceßitate quadam ac natura

tura commixtam esse, atque coaptatam, cum ea animi parte, quæ rationem in se continet. Cuius quidem rei Pythagoras non ignarus (ut erat in omni artium, & disciplinarum genere, scrutator & examinator acerrimus) idcirco mihi uidetur tantũ studij disciplinæ musicæ impertitus; ut quem, uel cupiditate nimia elatum animum, uel iræ feruoribus excandescentem, uel alia perturbatione irritatum, per Philosophiæ doctrinam præceptaq; nõ ualeret, eum ui quadam, & suauitate musica, tanquam demulsum atque delinitum, in quam uellet partem facillimè uerteret, & huiusmodi suasionis adiumento, eum pro arbitrio suo moderaretur. Idq; ad omnem animi motũ mirificè ualere iudicauit. Etenim cum tres mathesεos disciplinæ, circa ueritatis inuestigationem uersentur, Arithmetica, Geometria, Astronomia; sola musica est, quæ non modo ueritatem speculetur; sed moralitatis etiam studio sit perutilis, & ad omnes animi affectiones, uel incitandas, uel sedandas, maximè accommodata. Nam quis dubitet animi nostri corporisq; statum, eisdem quodammodo proportionibus esse compositum, quibus modulationes harmonicas, coniungi, copularíq; uidemus? Id quod ex infantibus licet comprehendi: Nam hi ut cantilenæ dulcedine delectantur; ita siquid asperum, ínsuaueq; audiant, ilicò turbantur. Quare nobis liquidum esse debet, animi nostri corporisq; compaginem, coaptatione coniungi musica. Vt corporis enim habent affectiones; ita etiam ipsi pulsus, incitari cordis motibus demonstrantur. Quod ipsum perhibent Democritum illum physicum acutissimum Hippocrati medico tradidisse, cum hic esset ab Abderitanis accersitus, quo eum, quem insanientes ipsi opinabantur insanum, sanandi gratia uiseret. Itaq; non solum in rebus lætis, sed tristibus quoque usui est musica. Hoc autem ita esse uidemus, & hoc tempore, & apud Priscos usurpatum. Nam & in Græcia, & in Sicilia, & in quibusdam item Italiæ regionibus, luctus ipsos modulationibus prosequuntur, ut quodam cum cantico, deflendi ratio uideatur consolationis gratia esse suscepta. Et Papinius Statius idẽ quoq; ipse testatur in Archemori funere cũ cecinit.

Coagmẽtatio irrationalis, cũ rationali.

Quàm utilis Musice ad institutionem.

» Cornu graue mugit adunco
» Tibia: cui te neros suetum producere Manes.

MOVENTVR (inquã) mortaliũ animi cãtu ac sono, similitudine quadã harmonica. Quã certè rem Pythagoras ipse suis declarauit, & cõfirmauit exemplis. Nam cum noctu sicuti consueuerat, stellarum cursus inspiceret, accepissetq; adolescentem quendam Taurominotanum, ad Phrygij modulum incitatum, furẽtemq; libidine, uelle sui riualis ædes, quibus scortum clausum didicerat, amburere; nec ullis amicorum adhortationibus, ab eo quod anhelabat facinore, abduci posse, mutari modulum iußit, & ita succinente Spondeo, ad statum mentis pacatißimæ reuocauit, ac sui compotem reddidit. Idem Pythagoras, ubi uinolenti quidam adolescentes sub tibiarũ cantu instincti, ut fit, pudicæ mulieris fores effringerent admonita tibicina Spondeum ut caneret, mox illorum omnem furentem petulantiam, tum modulorum tarditate, tum canentis grauitate, facilè temperauit, ad sanitatemq; redegit. Quid enim Timotheum Milesiũ meminero, qui Mineruæ (quem uocãt) usus modulo, ut Alexander Macedonum rex inter cœnãdum

Moueri animos hominum Cantu probat exẽplis ductis à Pythagora.

Exemplum Timothei.

repente exiliens ad arma, tanquam afflatus raperetur, effecit, eundemq; rursum per molliorem modulum ad conuiuas reuocauit? Nam de Terpandro Lesbio, & Arione Methymnæo nota res est, qui Lesbios, atque Ionas grauißimis affectos morbis, solo cantus præsidio liberarunt. Tyrtæus uerò simili disciplinæ musicæ ratione, Mesenios iam uictores Lacedæmoniorum iugo subiecit. Et Empedocles Agrigentinus adolescẽtem, qui ira percitus eius hospitem gladio aggrederetur, quo accusante pater damnatus fuerat, ubi inflexisset canendi modulum, cum ab omni iræ impetu retraxit, tum mitem, atque placatum præstitit. Quid enim miremur Ismeniam Thebanum, quod Boëtijs pluribus, qui Ischiatici doloris cruciarentur aculeis, molestias cunctas beneficio modulorum eripuerit, cum Prophetarum maximus ille Dauid, insaniẽtem Saulem immanitatis afflatu, ad saniorem mentem suauißima quadam citharæ harmonia, sedatum, trãquillumq; redigeret? Atqui Theophrastus etiam refert, scitam atque aptam modulationem tibiarum, uiperarum mederi morsibus. Docet insuper Democritus accommodatas tibiarum intentiones, moribus etiam hominum prodesse plurimum, ob eam affinitatem, quæ est corporibus mentibusq; humanis. Quò fit ut æquè animi, atq; corporis uitijs musica medeatur. Et haud miramur Platonem, qui uoluerit mũdi animam cõuenientia musica esse coniunctam: haud Aristoxenum Aristotelis auditorem, qui animam sensitiuam, corporis harmoniam esse definierit, sequutus is forsitan Platonem, qui dixisset ita animum esse uas, & receptaculum mentis humanæ, ut ipsius animi corpus; cum intelligamus tantam in musica uim inesse, ut sine ipsa nihil uideatur in mũdo posse constare. Nõ igitur ab re ueteres Græcos illos audimus, maximè omnium musicæ studium adamasse; quoniam arbitrarentur iuuenũ animos, fingi, componiq; oportere musica ratione, ad decorum. Et cum alijs omnibus in rebus perutilis est musica bene morata; tum præcipuè ad rationem bellicam. Itáque Lacedæmonij in periculis ineundis Castorio ad tibias utebantur; alij ad lyram collatis signis, congrediebantur cum hostibus. Id quod à Cretensibus obseruatum traditur diu, priusquàm tuba sunt usi. Apud Argiuos quoq; tibia fuit in usu. Apud Persas autẽ cornu. At Romani tubam (cuius inuentorem Tyrrhenum acceperant) maximè omnium sunt amplexi. Ex quo est illud Ennij.

Terpander. Tyrtæus. Empedocles. Ismenias. Dauid. Theophrasti, & Democriti sententia. Platonis, et Aristoxeni opinio. Veteres omnes multum tribuisse musicæ.

,, *At tuba terribili sonitu taratantara dixit.*

Nostri uerò propè omnes huius tempestatis exercitus, non solum tubis utuntur & tibijs, cum manum conserunt cum hostibus, sed etiam tympanis, & omnis generis musicis instrumentis, ad animos excitandos, alacrioresq; reddendos, non hominibus modò, uerumetiam equis ipsis. Sed quid de re loquimur militari, cum & Pythagoram, et Archytam, & Platonem, cæterosq; priscos præstãtißimosq; philosophos, in ea sententia fuisse audiamus, ut affirmarent, & impetum eorum quæ sunt & astrorum motum, neq; fieri neque constare sine musica ratione, atq; omnia secundum harmoniam à DEO esse fabricata: Itáque mirari oportet neminem: si Socrates iam senex musicæ uehementer adeò studuit, cum nosset tantam in ea inesse, & utilitatem, & dignitatem: Et Themistoclem minus doctum

Opinio ueterum philosophorum de motu coeli harmonico.

esse iudicatum, cum lyram in epulo, quæ circumferebatur, recusasset: Et Ateã quóque regem Scytharum non indoctum modo, sed ineptum, ac planè barbarum ab omnibus existimatum audimus; qui cæteris admirantibus Ismeniam, optimũ, clarißimúmque tibicinẽ, cum eius iussu, ita ut erat captiuus, tibiã pulcherrimè cecinisset, iuratus est equestrẽ binnitũ, sibi auditu uideri lõge iucũdiorem. Nã eiusdem disciplinæ Platonem (Homerum philosophorum quem uocãt) studiosißimum extitisse tradunt, præsertim Doricæ, utpote quæ maximè conueniret uiris bellicosis, & temperãtibus. Lydium enim, & Phrygium modulum icirco non probasse, quoniam cum suæ Reipub. constitutione haud consentirent. Doricam uerò musicam propterea secutum: quia (ut inquit Aristoxenus) ad tuẽdam rempublicam probasset plurimũ. Præceptoribus uerò musicæ disciplinæ, eũdem usum Draconte Atheniensi, & Metello Agrigentino. Non igitur imperitè Platonis auditor Aristoteles, harmonia (inquit) cœlestis est, quæ naturã habet diuinam, & pulchram, & angelicam. Ipsi & angelos uocamus eos, qui à priscis, ut paulò ante dixeramus, appellati sunt dæmones. Et si hoc nomẽ, consuetudo sacerdotalis durius fecit, fereq; immane; sed nos rectè loquendi morem, & ueritatem sequimur, ineptitudinem omnem perindè, atquè pestiferum morbum aliquem fugientes. Cæterum de Musica hæc satis, ad propositum reuertamur. Animum in tres distribuimus partes. In quarum prima constituimus mentem. Alias duas, iræ alteram esse uolumus, & cupiditatis alteram. Et mentem quidem nobilißimam, atque primariam uim animi esse iudicamus; ita nominatam, uel quia immineat, uel quia maneat semper, nec ulli interitui sit subiecta. Nam μένειν Græcè manere significat: Vel quia per eam omnia metiamur, iudicemusq;, Vel à μήνη, quod lunã significat; sicuti enim luna crescendo decrescendoq;, ac uariæ commutatione quadam uicißitudinis, in id se tandem, quod paulò ante fuit, mirabili atque tẽpestiua nouitate restituit; Eodem etiam modo mens ipsa, à qua tum intelligentia manat (hæc enim διάνοια est) tum ratio, nunc perindè ac uolitans, ab inferioribus ad superiora tollitur, nunc descendit ad infima: modo se referens, ipsa sibi à falsis uera distinguit, modo ab ea regenda, atquè moderanda, quæ uel tẽpori, uel corpori sunt tributa circumflectitur; cum æternis rationibus contemplandis tota intenditur. Et ut neminem fugiat, & ordo, & sentẽtia totius huius nostræ disciplinæ, Ego mentem uoco, quæ νοῦς à Græcis dicitur. At hãc nostræ huius tempestatis philosophi nõnulli, qui & Græcas literas nesciunt, & Latinas ignorãt, intellectum nominant. Est autem mens, ea uis animi, quæ inseparatè atque indiuisè, ut Platonicis placet, in ijs uersatur intelligẽdis, quæ intelliguntur. Sed intellectus, & eadem quóque inlligentia transitio quædam est ex propositionibus in cõclusiones, Et ea quidem ratiocinatione utens ad rem eam, quæ intelligitur cõprehendendam. At ratio ipsa quid sit, non parua questio est. Vt enim quæ de hoc nomine ab ijs traduntur, qui Grammatici uocantur, breuitatis gratia prætereamus, ea breuiter perstringamus, quæ à philosophis differuntur. Sunt qui rationẽ eam uim animi esse dicant, quæ causam facit in effectum discurrere. Alij uolunt rationem esse eam uim animi, quæ rerum corporearum naturam, formas, differẽtias propria

Plato quod musicæ genus probarit, & non probarit.

Aristotelis dictum.

Dæmones qui.

Hactenus p digreßionẽ de musica, nunc redit ad rem, & distribuit animum in suas partes.

Diuisio animi triplex.

Mens quæ, qualis, et unde dicta.

διάνοια quæ.

Error nostratiũ philosophorũ, ut & in primis uerbis lib. 1. Post. ubi διανοητικὴν doctrinam uocant intellectiuã.

Quæstio uaria de ratione.

tias,propria,& accidentia percipit,& ea quidem incorporea omnia;sed nequaquam extra corpora,nisi ratione subsistētia, cum abstrahat à corporibus, quæ in corporibus sunt fundata. Non actione quidem illa; sed speculatione quadam. Natura enim corporis, qua corpus omne dicimus esse corpus,nullū sane corpus est. Sunt etiam qui rationem definiāt,esse animi aspectum; quo per se ipsum quid ueri sit,non per corpus intueatur. Et ipsam ueri cōtemplationem,rationem esse uolunt. Ad hæc ratio,quam alij à corporis sensibus incboatam, alij à mentis intelligentia inuentam existimant,tum animi sensus,tum caput, tum oculus dici solet; eandemq; ita habere ad mentem, ut aspectum ad oculum ostendunt. Nam intelligentiam,tanquam oculi uisionem esse probant. Rursusq;,& mentem,& rationē, & intelligentiam,eodem sæpe nomine appellant. Sed nos quid cæteri uoluerint, perinde ac superuacanea prætereunda censentes, quid Christiani,ueriq; philosophi,& de ratione,et de intelligentia,ac mēte senserint,cum breuiter exponemus, tum etiam sequemur. Nam qui acutius de ratione, quam in mente humana inesse uolunt,& subtilius disputant, quæcunque tandem uis animi ea sit,huiusmodi rationem arbitrantur dupliciter dici,atque accipi oportere,tum superiorem,tum inferiorem. Atque illa quidem sapientiæ est,qua æterna,& incommutabilia contemplamur. Inferior uerò scientiæ, qua in rerum temporalium, ac mutabilium actione uersamur. Scientia enim,non parum differt à sapientia,ut à contemplatione actio. Id quod etiam eruditissimus ille uir,sanctissimusq; Apostolus Paulus non obscurè ostendit,cum ait; Alij quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum. Idem quoque manifesto docet innocentissimus ille Iob,inquiens; Ecce pietas est sapientia,abstinere autem malis, scientia est. Qua certè distinctione liquidò declaratur,& sapientiam esse contēplationis,& scientiam actionis. Pietas enim hoc loco eà est uirtus,qua DEVM colimus; quam Græci tum εὐσέβειαν, tum significantius θεοσέβειαν nominant. Cum ijs in rebus,quæ & æternæ sunt,et incommutabiles, nihil DEO sit maius, nihil excellentius,nihil præstantius,nihil melius; ad diuinum cultum contemplatio nostra omnis referenda est. Hac enim una illustri, feliciq; uirtute,ac uia,non cognoscimus solum,quod uerum sinceru mq; sit, uerum etiā peruenimus ad splēdidissimam lucem illam diuinæ ueritatis. Eadem hac una denique uirtutum omnium principe,ac regina adiuti deductiq;, ubi absterserimus uniuersas corporis sordes,omniq; fuerimus loti,atque mundati labe,nitidiq; redditi, tum omni uacui labore ac negotio;& uidemus DEVM intima mentis acie, & in DEO quàm suauissimè conquiescimus. Hæc sanè ea est animi uoluptas,qua aliud iucūdius nihil,nec dici potest,nec excogitari. Hoc est illud gaudium,quo felices omnes atq; beati sumus. At scientia,quam non eorum quæ necessitate sunt,ut Aristoteles probare nititur,sed rerum temporalium esse ostendimus. Nam & quæcunque à nobis uitia perpetrantur, secundum tempus perpetrari dicimus; quorum euitatio ad æterna nos illa,diuinaq; bona dirigit. Et quidquid prudēter,iuste,fortiter, tēperāter agimus, eius est disciplinæ,qua tum euitamus turpia,tum honesta expetimus. Et scientia quidem,quam definit Plato,esse animi existimationem ratione irroboratam

De ratione Christianorum sententiā probat ac sequitur.

Scientia differt à sapiētia.

Dictum Pauli.

Dictum Iob & eius declaratio.

Scietia alio modo sumpta quā ab Arist.

irroboratam, ac firmam, quoddam ueluti iter paratur humano generi eundi quidem; sed non perueniendi ad summum, & exoptatum bonum, quod DEVS est. Scientia enim, quæ in huius exercendæ temporalis uitæ præceptis est posita, non autem in illius æterni, cœlestisq; doctrina, in eo maxime laboramus operamurq; ut per animi, ab omni terreno cœno, ac sordibus, mundationem defœcationemq;, DEVM tandem aliquandò coràm uideamus, fruamúrque præsentes. Nec illud tamen præterire nos debet, solere quandoque scientiam usurpari pro sapientia. Cum idem enim Paulus ait; Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum, huiusmodi scientiam atque cognitionem, non in agendo, sed in contemplando uersari manifestum est; quemadmodum est contra illustres quosdam artifices, ut Praxitelē, Scopam, Phidiam, Apellem, Apollodorū, Parrhasium, Euphranora, Polycletum: Eademq; ratione egregios quosdam, præclarosq; poëtas, ut Homerum, Hesiodum, ut Virgiliū, cæterósque huiusmodi sapiētes uocabat antiquitas. Quos tamē omnes in ijs uersatos uidemus, quæ & temporis sunt, et corporis. Vt igitur ad rem ipsam, qua de sermo habebatur, nostra reditū faciat oratio: Inferior quidem ratio, ea est quæ ad hasce pertinet res sciendas, quæ corporis, ac temporis mutabilitati, atq; lecto subiectæ sunt; Superior uerò, quæ illa respicit, quæ interitum nesciunt, mutabilitatem omnem, & incōstantiam aspernātur, suntque diuina. Et ut expreßius diffinitio nostra omnis appareat; Ratio, ut definiatur à genere, est quædā mentis motio, quæ rei eius, quæ discitur, distinguēdæ & connectendæ uim habet. Rationis uerò inquisitionem, nunc ratiocinationē appellamus, cū ea non minus in præsentia huic rationis inquisitioni se ministrā præbet, quā argumēto illi, quod Græcè συλλογισμὸς dicitur. Aequè enim ratione inquirimus, ut ītelligimus intellectu. Nam et ratio, ut modo dicebatur, est mētis tanquam aspectus quidam, & intellectus uisio mentis est. Cæterum ne quis sua fallatur opinione, ita uelim intelligentiæ uti munere, ut intelligamus multa simul sciri posse; sed circa multa simul, intelligentiam haud quaquam posse uersari. Vt multa enim uerba loqui simul, non possumus, ita ne possumus quidem cū intellectu circa multa simul uersari. Est enim intellectus, quasi quædam animi oratio, qua secum ipse loquitur. Quo fit ut quisquis intelligentiæ utitur munere, necesse sit, ut circa unū quoddam eo utatur. Quid enim aut Quintiliano acutissimo uiro, aut alteri cuiquam assentiar, qui contra nitatur ostendere, exemplum sumens à citharista; qui & cantu simul, & sono tripudioq; utatur? Quis pro comparatis iam pridem, firmatisq; habitibus, difficile admodum illi sit, ut directo atque intento ad cantus modulum numero, ac intellectu minus, & digitos, & pedes moueat, pro imperantis animi arbitrio, præsertim in tanta habituū cōuenientia, ac similitudine, ut tres unus esse uideantur. Sed ne in ijs, quæ per sese patent, longiores simus quàm oportet, ad cætera quæ sequuntur nostra conferat se oratio. Etenim menti intellectum, quasi uidendi aciem, & rationem, ueluti aspectum tribuimus. Qua quidem animi distinctione, alia est uirtus intellectualis, qua speculamur, ut sapientia ac scientia, quæ ut loco suo docebitur, & actionis esse, & contemplationis potest; alia rationalis, qua in actione uersamur; ut calliditas

Definitio Scietiæ per Platonem.

Scientia aliquando per sapientia sumitur.

Interior ratio.

Superior ratio.

Rationis definitio.

Circa multa simul nō posse uersari intelligentiam.

Contra Quintilianum.

Menti inest intellectus. Virtus intellectualis. Virtus rationalis.

Virtus moralis. calliditas, & prudentia; & alia item uirtus est morum, quos qualitates esse diximus alterius partis animi, quae ratione caret, ut iustitia, fortitudo, temperantia, liberalitas, et caeterae mediocritates huiusmodi. Et ne quis forsitan ambigat, quid

Quid differt ratio ab itellectu. differentiae esse putem, inter rationem; aut simplicem, aut duplicem, & intellectum: is (inquam) transitio quaedam est, ex propositionibus in conclusiones, et ea quidem ratiocinatione utens ad id, quod intelligitur, comprehendendum. Per ea enim, quae certiora sunt, obscuriora concludimus; et ita ratiocinando quae intelligere uolumus deinceps cōprehēdimus. Quod quidē ipsum etsi ratio quoq; uidetur efficere, idem tamē interesse arbitror quodammodo inter intellectum, & rationem, quod inter aeternitatem, & tempus. Verum differentiam omnem huiusmodi haud efficit rationis, intellectusq; natura, sed obiecta. Nam intellectus, & ratio, eadem sunt uirtus, sed officijs distinguuntur. Vt eadem enim uidendi uirtute, & album uidemus & nigrū; sic eadem etiam ui mentis inferiora, superioraq; cognoscimus. Itaq; easdē uirtutes modo intellectuales, modo rationales dicimus. Nonnunquam etiam mentis nomine, rationem intellectumq; complectentes, appellamus eas mentales. Qua ipse ductus sententia, quam uocabam nuper rationē superiorem, eandem quoque intelligentiae nomine appellare, & possim & soleā.

Vtrum idē sit intellectus, & intelligentia. Vtrum idem, intellectus, intelligentiaq; significet, si quis forsitan quaesierit, sanè idem prorsus; id quod maiores etiam nostros omnes, quotquot Latinè & doctè locuti sunt, obseruasse comperio. Quod si doctrinae gratia, Christianorumq; more philosophorum, ea quandoq; inuicem interesse quicquam uelimus; dicemus intellectum eam esse animi uim, quae inuisibilia percipiat, ut & bonos & malos angelos, ut animos, ut omnem denique creatum spiritū. Intelligētia uerò, ea fuerit animi, uis quae continuò supponitur diuinae essentiae: Cernit enim nullo medio summum ipsum uerum, atquē uero incommutabile, & aeternum. Ita enim animus hominum, & sensu corpora, & imaginatione similitudines corporum, & ratione corporū naturas pcipere dicitur; sed intellectu creatū, at intelligētia increatum spiritum comprehendit. Et ut caetera missa faciam, quoniam de ratione nobis, & intellectu, atquē intelligentia est quaestio; ratio, cuius sunt uisibilium rationes, definitionesq;, & inuestigationes rerum inuisibilium, iuuatur interius: sed intellectus, atquē intelligentia, quorum est spiritalia diuinàque comprehendere, atquē contemplari, superius iuuantur. Nam tum rationalis spiritus, quoniam ex dono creationis facultatem habet, & cognoscendi ueri, & appetedi boni, nisi radio interioris lucis fuerit illustratus, caloréque succensus, sapientiae nunquam caritatisue affectum consequetur. Tum DEVS omnipotens, qui & ignis, & lux

Deus ignis, & lux. esse dicitur, lucis splendorem quem in se retinet ex sese immittens, intelligentiam ad ueritatis cognitionem illuminat. Ignis uerò de se calorem emittens, sed non amittens, ad uirtutis amorem, uirtutem accendit, atquē inflammat affectionem. Et

Ratio est forma uirtutis moralis. quemadmodum sol, ab oculo non uidetur nisi in solis lumine; ita uerum illud atquē diuinum lumen, aliter quàm in ipsius ueritatis lumine uideri nunquam poterit. Qua quidem ratione propheta, inquit; Domine in lumine tuo uidebimus lumen. Et quia rationem esse formam uirtutis moralis esse diximus, consentaneum est

neum est intellectualem uirtutē, qua de postea differemus, formam sibi uendicare intelligētiam. Atque huic sane ueritatem esse propositam, at illi honestatem: & ita aliam esse felicitatem actiuam, aliam cōtemplatiuam. Affectionem uerò eiusmodi, existimari materiam uirtutis moralis uolumus, ut intelligamus non ex ea constare uirtutem, sed ut moderatricem, & mediocritatem quandam, uersari circa affectionem. Cui enim minus sit dilucidum uirtutem existere posse (quod antea diximus) à materia separatam? Et cum uirtus habitus quidam sit, nō affectio, quam potentia antecedit, hæc tria inesse in animo humano sciamus necesse esse: Et sane uis, quam eandem potentiam uocant, principium quoddam est, ac materia affectionis, qualem irascibilitatē dicimus, & irascibilem. Affectio est, quæ ex ipsa ui oritur, commotio: ut ira, & iratus. At habitus est, secundum quem habemus aut benè, aut malè. Vt circa iram malè habemus; si aut nimis irascimur, aut parum. Nam in ipsius iræ excessu, iracundiam ponimus & iracundum. In defectu autem, segnitiem & segnem. Et quod de ira diximus, idem de cæteris affectionibus tenendum est. Vt enim bene irasci, & mansuetum esse, medium tenet inter iracundiam & segnitiem: ita bene metuere, & fortem esse, mediocritatem inter timiditatem audaciámque tuetur. Eadémque ratio est sigillatim de alijs omnibus affectionibus, in quibus ab excessu est semper defectúque cauendum, atque seruandum medium. Rectum ergo habitum, quem uirtutem esse definiuimus, circa huiusmodi affectionem mediocritatis collocauimus. Nisi enim & boni sumus, & laudamur: Nam per extrema tū uitijs obnoxij reddimur, tum uituperamur. Nec item fugere nos debet, esse affectiones quasdā adeò natura deprauatas, et improbas, ut in ijs nulla sit mediocritas, quæ flagitio uacet, ut maliuolētiam, inuidiam, imprudentiam. Nulla enim nec diuina, nec humana lege istiusmodi affectiones permittuntur. Eadémque ratio in actionibus est seruāda, cum nullæ sint humanæ actiones, quæ affectionibus uacent. Quis enim non continuo abhorreat ab adulterio, à prædicatione, à latrocinio, à parricidio, à cōtumelia? Illud certè est exploratissimū, morum uirtutes omnes, ac uitia uersari circa uoluptatum, atque ægritudinum excessus, ac defectus, et omnem affectionem, aut uoluptati esse, aut ægritudini. Quæ cum ita sint, nō erit incongruum breuiter percurrere, & quid sit affectio, & quot sunt affectionum genera, & quæ horū species. Quod ab Aristotele philosophorum omnium, sententia mea, diligentissimo magna ex parte prætermissum miror. Sequemur autem hac in parte, cum alios quosdam graues eruditissimósque philosophos, tum præcipuè Andromicum, uirum ex Peripatetica disciplina, & acutum & accuratum. Est igitur affectio animi, commotio contra rationem; quæ sine cogitationibus ac iudicio appetitui adhæret. Affectionum genera quatuor sunt, ægritudo, metus, cupiditas, uoluptas. Aegritudo est animi cōtractio cōtra rationem: uel alio modo, Aegritudo est recens opinio præsentis mali, in quo censeant deijci animo, contrahiq; oportere. Opinio autem hoc loco non est ea existimatio, quam dicit Plato à ratione profici sci; sed inconsiderata quædam præcepsq; assensio. Metus est opinio impēdentis grauissimi alicuius mali, quod euitandum esse uideatur. Voluptas est animi elatio aduersa

Alia felicitas actiua, alia contemplatiua.

Habitus, affectus, et potentia differunt.

In affectionibus etiam medium tenendum.

Quid affectio sit, & quot ipsius genera.

tio aduersa ratione, uel alio item modo, Voluptas, est opinio recēs præsentis boni, in quo existiment efferri animo oportere. Cupiditas, est appetitus contra rationem: Vel aliter, Cupiditas, est opinio impendentis boni, quod expectandum esse uideatur.

Diuiditur ægritudo in suas partes, quæ sigillatim declarantur.

AEGRITVDINIS uerò species numero sunt sex, ac uiginti: Misericordia, Cōmiseratio, Inuidia, Aemulatio, Obtrectatio, Indignatio, Cura, Solicitudo, Cōfusio, Mœror, Molestia, dolor, Luctus, Squalor, Pœnitētia, Aerumna, Lamētatio, afflictatio, Infortunium, Angor, Singultus, Conturbatio, Ploratus, Planctus, Fletus, Desperatio: Atque alia in huiusmodi sententiam. Et Misericordia quidem, quæ Græce uocatur ἔλεος, est ægritudo ex alienis indignis malis. Commiseratio quā οἶκτον Græci uocant, est ægritudo ex alicuius miseria, siue iure is, seu iniuria afficiatur. Hoc enim interest inter commiserationem & misericordiam; quod de illis est misericordia, qui laborent aduersis rebus iniustè, ut est de Sinone apud Virgilium:

» Quod te per superos & flumina conscia ueri,
» Per si qua est quæ restat adhuc mortalibus usquam
» Intemerata fides, oro miserere laborum
» Tantorum, miserere animi non digna ferentis.

ET huiusmodi misericordiæ ui commotus C. Iulius Cæsar, ut erat ingenio humanissimo, à lachrymis se continere non potuit, cum in caput Gn. Pompei oculos cōuertisset. At commiseratio, est ægritudo de alicuius miseria, uel iure laborantis, ut est apud Ambrosium, » In alieno peccato, quisq; sui miseretur.

CAETERVM hæc cōfundit usus, ut alterū sæpe pro altero accipiatur. Inuidia, est ægritudo de alienis bonis, quæ inuidēti nulli sint detrimēto. Aemulatio, est ægritudo, quod alij potiantur ijs bonis, quæ nobis esse uellemus: uel Aemulatio, est ægritudo, quod nos careamus ijs bonis, quibus abundare alios uideamus. Huiusmodi uerò æmulationem Græci ζῆλον uocant. Est præterea alia æmulatio, quæ Græcè dicitur ἅμιλλα, ex quo æmulatio est deductum, quod imitationem significat. Et qualis erit imitatio, talis erit, aut laus aut uituperatio nostra. Hæc autem ita definitur: Aemulatio, est accensa animi rationalis concalefactio ad bonum & ad malum cum exemplo. Hoc æmulationis genere usus est Lucanus inquiens:

» Stimulos dedit æmula uirtus. Idem licet intelligi ex Horatio, cum ait:
» Pindarum quisquis studet æmulari
» Iule, ceratis ope Dædalea
» Nititur pennis, uitreo daturus

Nomina Ponto.

SED obtrectatio, quæ à Græcis appellatur ζηλοτυπία, est ægritudo quod alijs quoq; eadē bona sunt, quæ nos habemus. Indignatio, quæ νέμεσις Græce nominatur, est ægritudo de alicuius bonis, quibus ille indignus sit, insolenterq; utatur. Huius exēplum est apud Nasonem de Narcisso, qui formæ bonitate efferre-

tur

tur immoderatè. Hinc illud est.

» *Assensit precibus Rhamnusia iustis*

NAM *indignatio dea, cognomento est Rhamnusia appellata, ab Atticæ uico ubi colebatur, qui Rhamnus dicitur. Cura, est ægritudo cum cogitatione. Solicitudo, est ægritudo cum uehementi agitatione & animi & corporis. Confusio, est ægritudo, quæ discernit potius, quàm propulsat malum. Mœror, est ægritudo ad flendum inflammata. Molestia, est ægritudo aggrauans. Dolor, est ægritudo inhærens & acuta. Luctus, est ægritudo ex obitu acerbo eius suscepta, quem dilexerimus. Squalor, quem Græci ἄσην nominant, est ægritudo cum & uestitus, & oris, & totius corporis sordibus. Pœnitentia, est ægritudo de perpetratis peccatis. Aerumna, est ægritudo laboriosa. Lamentatio, est muliebris ægritudo cum eiulatu. Afflictatio, est ægritudo cum uexatione corporis. Infortunium, est ægritudo de malorum inquinatione suscepta. Angor, est ægritudo adeò premẽs, ut uocem intercludat omnino. Singultus, est ægritudo uocem confundens. Conturbatio, est ægritudo consilium omne cogitationemq; eripiens. Huiusmodi conturbatione affectum Oileum ostendit Sophocles, qui nuper Telamona de Aiacis filij consolatus esset interitu; idem ubi de suo filio Aiace accepisset, præ nimia ægritudine, consilium omne prudentiamq; amisit. Itaq; de illius mutata mente hæc apud Sophoclem legimus:*

» Nec uerò tanta præditus sapientia
» Quisquam est, ut aliorum ærumnam dictis alleuans,
» Non idem cum fortuna mutata impetum
» Conuertat; clade subita frangatur sua,
» Vt illa ad alios dicta & præcepta excidant.

PLORATVS, *est ægritudo cum lachrymarum effusione. Planctus, est ægritudo cum uocis emißione, ac palmarum percußione. Fletus, est ægritudo, qua & uox emittitur, & lachrymæ effunduntur. Desperatio, est ægritudo consequendæ nunquam rei concupitæ. Et hæc satis de ægritudine; quam ita uetustas animi esse uoluit, ut ægrotationem corporis, quæ tamen usus quandoque confundit.*

METVS *autem species sunt quatuordecim*, Pigritia, Verecundia, Terror, Timor, Pauor, Exanimatio, Stupefactio, Formido, Strepitus, Concertatio, Negligentia, Horror, Tumultuatio, Superstitio. *Et quæ his sunt similia. Pigritia, est metus futuræ actionis. Verecundia, est metus infamiæ, quem rubor consequitur. Terror, est metus pœnæ, quem non modo pallor consequitur, sed etiam tremor artuum, & dentium stridor. Timor, est metus mali iam proximi. Pauor, est metus quidam muliebris, quo affectus qui fuerit, redditur mentis inops. Exanimatio, est metus, quî pauorem subsequitur & tanquam comitatur. Stupefactio, est metus ex imaginatione alicuius inusitati mali ingentisq; suscepta. Formido, est metus, quo fit ut destituatur officium ob imaginationem grauißimi alicuius impendentis mali. Strepitus, est metus inanis. Concertatio, est metus, quo quis opinatur se uictum iri: uel Concertatio, est metus quo res eas suspicamur aduersas fore*

Metus subdiuiditur in partes. 14.

fore quas uehementer appetimus. Hanc autem Græci ἀγωνίαν uocant. Negligentia est metus, quo ea pigrè facimus, quæ perspicuè cognoscimus. Horror est metus rei, naturam hominis excedentis. Tumultuatio est metus, cum clamore excutiens cogitata. Superstitio est falsi numinis metus: Vel Superstitio est inanis metus, superuacaneæ uenerationis circa rem diuinam.

Diuiditur uoluptas in partes v.

A T *uoluptatis species, sunt quinque numero. Iucunditas, Demulsio, Delectatio, Maliuolentia, Iactatio. Iucunditas, quam Græci ἀσμενισμὸν uocant, est uoluptas, quæ de bonis inopinatis uisu auditúue percipitur. Demulsio, quæ κήλησις Græcè dicitur, est uoluptas, quam aures aut ex oratione percipiunt, aut ex musica, aut ex deceptione magica. Delectatio, est uoluptas, quæ ad omnem sensum deliniendum præsto est. Delectamur enim, & auditionis, & uisionis, & odorationis, & gustationis, & tactionis gratis uoluptatibus. Maleuolentia, quam Græci χαιρεκακίαν appellant, est uoluptas, quæ sine ullo maliuoli commodo ex alterius rebus aduersis prouenit. Iactatio, est uoluptas quæ perindè ac gestiens insolentius effertur.*

Cupiditas diuiditur in partes. 17.

C V P I D I T A T I S *species plures sunt: sed hæ septem ac decem imprimis. Ira, Excandescentia, Amaritudo, Pertinacia, Ambitio, Mulierositas, Lasciuia, quæstuositas, Amor, Odium, Desideriũ, Discordia, Lis, Voluptuositas, Vinositas, Gulositas, indigentia, ac cætera huiuscemodi. Ira, est cupiditas ulciscendi, cũ quis existimat se iniuria læsum. Excandescentia, quæ Græce θύμωσις dicitur, est ea ira, quæ & oritur citò, & item citò deficit. Amaritudo, est ira, quæ confestim suscitatur ac tumet. Pertinacia, est cupiditas uincendi aduersa ratione. Ambitio, est immoderata honoris cupiditas. Mulierositas, est immoderata cupiditas concubitus muliebris. Lasciuia, quam Græci λαγνείαν uocant, est uiri cupiditas, muliebria patiendi. Vnde apud Nasonem legitur.*

» *Quidq; tibi lasciue puer cum fortibus armis.*

D I C I T V R *autem lasciuus, à λάσκειν, quod est blandius loqui. Definitur etiam aliter, Lasciuia, est uehemẽs concubitus in patiendo cupiditas, in quam sententiam est illud Virgilij.*

» *Malo me Galathea petit lasciua puella,*
» *Et fugit ad salices, & se cupit ante uideri.*

C A E T E R V M *& lasciuum animum dicimus, & lasciuum carmen. Quæstuositas, est cupiditas cõsequendi quæstus. Amor, est cupiditas amicitiæ. Odium, quod hoc loco κότος uocatur Græcè, est ira inueterata ulciscendi tempus obseruans. Vnde Calchas apud Homerum ait;*

» *Nam potior rex est, ira si quando minorem*
» *Appetit. Hic bilem quanquam tum continet, imis*
» *Pectoris ast odium seruat penetralibus, olim*
» *Operiens tempus, culpam quo pœna sequatur.*

D E S I D E R I V M, *est cupiditas amatæ rei absentis. Discordia, est iræ acerbitas, intimo corde concepta nocendi gratia. Lis, est contentiosa cupiditas inferendæ iniuriæ. Voluptuositas, est immoderata uoluptatum cupiditas. Vinositas est insatiabilis*

est insatiabilis bibēdi uini cupiditas. Gulositas, est inexplebelis cupiditas esculentorum. Indigentia, est insatiabilis habendi cupiditas. Et quoniam quæ essent affectiones, & quæ harum species numero definitioneq; explicauimus; illud est minimè obscurum, duas affectiones uoluptatem & ægritudinem, uersari circa opinionem præsentis boni aut mali, & duas item cupiditatem & metum, circa opinionem futuri boni, aut item mali. Natura enim fit, ut ea quæ uidentur bona, omnes expetant, aspernenturq; contraria. Quare ut obiecta specie futuri alicuius boni ad id cupiditas inflammatur, ac rapitur temere; Ita uoluptas illius præsentia, perindè atq; uoti compos, insolenter effertur, adeoq; gestit, ut continere se nequeat. Eadem ratio ægritudinis est & metus. Quæ mala enim putātur, ut metui sunt dum expectantur; ita instantia animum cruciant ægritudine. Hæc ex Cic. Tusc. quæst. iij.

SED quemadmodum quatuor esse ostendimus affectionis genera, quæ aduersantur repugnantq; rationi, ita contra quatuor quoq; sunt genera securitatis, quæ à Græcis uocatur ἀπάθεια. Securitas uerò, est naturalis quædam animi, ac tranquilla pro ratione commotio. Quapropter si animo sedato & grauiter, quod uerò cēsemus bonum, expectamus futurum, uoluntas dicitur; id dum adest, fruimurq; præsenti, gaudium appellatur. Identidem quoq; de ægritudine est contra metuq; tenendum, ut quod rectè iudicamus malum esse, circa id ubi impendeat, cautione sit opus. Sin forsitan instet ea utamur, quàm Græci appellant εὐπείθειαν, nos grauitatem potius dixerimus, quàm obedientiam. Non enim cū Stoicis arbitror sentiendum, qui putent ægritudinem omnem usqueadeò naturæ, constantiæ, grauitatiq; aduersari, ut nullus rectus habitus queat excogitari. Itáque malim Peripateticos hac in re sequi, qui contrarias affectiones, contrarijs quoq;, suisq; rationibus prosequuntur. Quam enim maiorem uim habeat ægritudo quàm uoluptas, cū uideamus multo plures subita lætitia, quàm subita ægritudine perisse? Dabunt mihi uix unum, animi dolore uulneratum interisse; Homerum illum Poëtam, aliàs sapientißimum, sed tum certè minimè prudentē, qui cum in insula Io in piscatores quosdam Arcadas sedentes ad Solem, è uestimentisque pedes disquirentes incidisset, eosq; rogasset; haberēt ne quidquam, responderentq; uersutius homines rustici & inepti, se quæ ceperunt non habere, quæ autem non ceperunt secum ferre. Ad quod quidem ænigma interpretandum cum esset Homerus intentior; tum ij cæpere poëtam nobilißimum, tanquam imperitum atque rudem irridere. Quod ille animaduertens, requè tandē intellecta, quod de pedibus illi fuerant cauillati, nam quos pedes cepissent interemerant; quos uerò minus cepissent, eos ferebant in uestibus; tāta ui ægritudinis est affectus, ut animam efflaret. Id quod tamen minimè concedit antiquißimus pater ille historiarum Herodotus; qui affirmat Homerum ægrotatione quadam corporis, præ nimia senectute iam mollioris, cum in humidiore cōsedisset obdormissetq; litore, diem obisse. At si & Græcam recensere, & latinam uelimus historiam, reperiemus innumerabiles ferè, qui præ nimia animi uoluptate uitam deseruere. Sed nos paucis contenti simus exemplis. Philomenes poëta, cum uideret paratas sibi ficus, & eas in conspectu positas ab asello absumi; iussit puero inde asellum

Quatuor genera ἀπαθείας.

Contra Stoicos.

Sequitur Peripateticos.

Maior uis ad perimendos homines habet subita lætitia, quā dolor.

Exemplum ab Homeri persona.

Exempla eorũ, qui mortui sunt præ nimia lætitia.

ut abigeret, idq; ille tardius cum obisset, dixissetq; superueniens ficus omnes cõmestas esse. Da igitur Philomenes facetè subdidit, in tua tanta tarditate merum assello. Ad quod urbanitatis dictum exhilaratus & effusius ridens, in eiusmodi lætitia uitam amisit. Sophocles Atheniensis Sophili filius; qui propter oris suauitatem est apis appellatus, cum natus iam ætatis annum septuagesimum aduersantibus Thespi, ac Chœrilo poëtis, inisset certamen de Tragœdijs octo, quas intra dies quatuor paulò ante obitum recitasset, essetq; de euentu solicitus admodum; declaratus ad postremum una sententia superior in causa; lætitia tanta elatus est, ut repentè è uiuis excesserit. Quid enim duas illas mulieres memine-ro? quarum altera ad nuntium eius cladis, qua ad Thrasymenum lacum Annibal Romanas opes non mediocriter afflixerat; cum redeunti filio ad portam obuiã facta est, in eius complexu, quem interisse acceperat, præ lætitiæ magnitudine extincta est; Altera uerò, quæ ad falsum interempti filij nuntium mœsta domi se contineret, cum primum redeuntem est illum conspicata; eadem subita percussa lætitia animam emisit. Desinant ergò Stoici affirmare omnem ægritudinem esse contra naturam, cum aliqua dari posit etiam moderata & concessa; qualis est ea, quam hoc loco grauitatem diximus appellari. Est autem huiusmodi grauitas is habitus, quo quis rationis suasionibus parens, oculorum pupillas deorsum uertit, id quod certe in rebus tristibus, tolerabilibus tamen, grauitatem quãdam et constantiam repræsentat. Possem afferre pleraq; exempla maximorum illustriumq; uirorum; qui in luctuosissimo filiorum obitu hac sunt usi grauitate. Quales fuisse perhibentur & Socraticus Zenophon, & Pericles Atheniensis, & Anaxagoras Clasomenius, et Q. Martius rex. Sed nos unum Paulum Aemylium in medium protulisse cõtenti simus. Is enim, cum ex quatuor liberis, quos habebat, duos in alienas familias per adoptionem gratificatus transtulisset; qui duo reliqui domi erant, eos morte amisit; alterum quatuordecim natum annos, quinto ante triumphum die; alterum quinto item die post triumphum, qui agebat ætatis annum duodecimũ. Ob cuius quidem acerbissimi luctus magnitudinem, cum populus Romanus procedenti Paulo Aemylio obuiam factus esset & condolendi & consolandi gratia; Is ut erat uir grauissimus, rationem sequens, illiq; obediens; Nunc (inquit) Patriæ sum metu atq; periculo liberatus, quandoquidem secundarum rerum mearum inuidiam, quam in familiã meam fortuna euomuit, pro omnibus tulerim. Quis enim ambigat doluisse Paulum? Nam si secus fecisset, & inhumanus fuisset & fatuus. Sed doluit quantum debuit, atq; mediocriter, ob idque iure laudatur. Huic uerò moderatæ affectioni aliæ nullæ dantur species; sed suas quasdam cæteris Peripatetici esse uolunt. Nã uoluntatis species sunt tres; Beniuolentia, Clementia, Iucunditas. Beniuolentia, est qua bona alteri esse uolumus huius ipsius gratia. Clementia, est beniuolentia permanens. Iucunditas, est dilectio indissolubilis. Non enim refert, si idem quãdoque uerbum rebus pluribus subseruiat.

Non omnem ægritudinẽ esse contra naturam.

Grauitas qualis.

Voluntatis species tres.

Gaudij diuisio.

GAVDII species sunt tres. Delectatio, Lætitia, Solatium. Delectatio, est gaudium decens, quod ex alterius emolumentis suscipitur. Lætitia, est gaudium

de frugi

de frugi uiri operibus. Solatium, est gaudium de rerum omnium inquisitione & disciplina.

CAUTIONIS *species sunt duæ*; Verecundia & Religio. *Verecundia, est cautio rectæ rationis. Religio, est peccatorum cautio erga* DEUM. — *Cautionis diuisio.*

CAETERUM *posteaquàm & de ui, & de affectione, & habitu satis multa locuti sumus, consequens uidetur, ut quæ sint, quotq; uirtutes, et quæ uirtutum extrema generatim perstringamus; quo particulatim de ijsdem postea, et diligentius disseramus, & latius. Animum in tres partes diuisimus, quarum una esset rationis; quæ cum inferior & superior sit, hanc, quæ tota est intellectus, post morum uirtutes tractabimus. Partes aliæ sunt duæ, altera iræ, & cupiditatis altera. Nam ad has partes uirtutes quoq; referendæ sunt, sed singulæ ut par est. Et partis quidem rationalis est prudentia, quæ ita est media inter intellectuales moralesq; uirtutes, ut & sapientiæ ipsa pareat, & morum uirtutes ita gubernet, atq; moderetur, ut sine earum comitatu sola esse non posit. Irascibilis uerò partis uirtus est mansuetudo, fortitudoq;. Sed pars concupiscibilis temperantiam sibi, cõtinentiamq; uendicat. At animi totius uirtutes sunt, Iustitia, Liberalitas, Magnanimitas. Eademq; ratione partis eius, quæ rationem in se continet, uitium est Insipientia. Irascibilis uerò partis, Iracundia atq; Timiditas. Vt cõcupiscibilis partis uitium dicimus, luxuriam atq; Incontinentiam. Nam Iniustitia, Auaritia, Pusillanimitas, totius animi sunt uitia. Et Prudentia quidẽ, est uirtus qua parantur ea, quæ ad felicitatem spectant. Priuatim enim & publicè sola est felicitas bonorum omnium summum; quod quis adeptus cum fuerit, animo læto tranquilloq; quiescit. Mansuetudo, est uirtus partis Irascibilis, qua difficulter commouemur, cum ad iram, tum etiam ad pœnam Eiusdem quoq; animi partis fortitudo, est uirtus, qua ne metu quidem mortis perterremur. Temperãtia, ea est uirtus partis concupiscibilis, qua flagitiosas uoluptates aspernamur, ab illisq; abhorremus. Cuius etiam partis eam continentiã esse uolumus, qua per cogitationem compescimus cupiditatis impetum, ab impuris & improbis uoluptatibus. Quis enim ignorat esse nonnullas uoluptates, & laude dignas, & expetendas imprimis? Sed de his postea & accuratè & grauiter. At Iustitia, est animi uirtus, quæ res cuiq; pro dignitate distribuit. Liberalitas, est uirtus animi circa magnificos sumptus in res honestas. Magnanimitas, est animi uirtus, qua æquanimiter ferimus cum secundam aduersamq; fortunam, tum etiam honorem & ignominiam. Insipientia, est partis rationalis uitium quod ea parat, quæ ad miseriam pertinent. Iracundia, est partis irascibilis uitium, quo procliues ad iram sumus. Timiditas, partis eiusdem uitium est, quo præ metu expauescimus, et præcipuè mortis metu. Luxuria, est partis concupiscibilis uitium; quo procliues redduntur homines, ad expetendas improbas uoluptates. Incontinentia, est eiusdem partis concupiscibilis uitium, quo temerè obuiam ruunt flagitiosis uoluptatibus. Iniustitia, est animi uitium, quo superiores esse uolunt præter dignitatem. Auaritia, est animi uitium quo undique lucrum quærimus. Pusillanimitas, est animi uitium, quo ferre non possumus, cum neque secundas res, nec*

Hactenus de affectione, & habitu, Nunc quæ sint uirtutes & quot quæ rit, itidem et uitia.

aduersas; tum etiam nec honorem, nec ignominiam. Et hæc de uirtutibus uitijsqué moralibus, quæ generatim percurrenda fuerant, se nobis pro tempore obtulerunt. Reliqua enim, quæ pro sua quáque specie discutienda sunt, de alijsqué habitibus, qui ipsi quoque sunt in laude, & ad felicitatem pertinent; locis suis deinceps ut par fuerit exponentur.

FINIS LIBRI SECVNDI.

FRANCISCI PHILELPHI AD LAVRENTIVM MEDICEM DE MORALI DISCIPLINA.

LIBER TERTIVS.

Anaxagoræ dictum.

NAXAGORAS Clazomenius uir ex Ionica Philosophia clarißimus, quærēti cuidam, quare quis mallet natum se esse, quàm non esse; quo & cœlum, respondisse traditur, & mundi totius ordinem contemplaretur. Ex quibus quidem Anaxagoræ uerbis Laurenti Medices, nō obscurè mihi uideor posse interpretari, statuisse uirum illum sapientißimum huius uitæ felicitatem in ueritatis cognitione. Nam cū tria sunt uiuendi genera, pro tribus illis bonis quæ insunt natura in nostris animis, Sapientia, Virtute, Voluptate; qui acriore sunt splendidioreq; ingenio; uitam contemplatiuam cæteris ante ponunt; qui rebus gerendis apti, ciuili delectantur uiuendi genere, uirtutem præferunt. At Sardanapali Aßyrij, & Smyndiridis Sybaritani sectatores, quos uideo esse permultos, se totos uoluptati dedunt; & ei quidem uoluptati, quam, ut est dissoluti sensus deprauatiq; appetitus, communem habemus cum pecudibus. Nam & qualis uoluptas sit, & quotuplex, satis ex ijs uerbis potest animaduerti, quæ Aristoteles reliquit scripta in primo Moralium libro ad Nicomachum filium ita incipiens; Cum omnis ars & omnis sciendi ratio, similiter quoq; tum actio, tum electio, bonum quoddam uideatur appetere; pulchrè illud bonum statuerunt, quod omnia appetunt. Ec quod tandem est illud bonum quod omnia appetunt? animalia scilicet, & quæ rationem habent, & quæ carent ratione. Ita enim intelligi oportere, cum uel ex decimo eiusdem codicis libro dilucidè ostenditur, tum etiā apertius, ex his libris quos duos scripsit quibus Magnis moralibus nomen est; Nempe si id uoluptas non est, aliud esse nullum potest. Loquitur sanè de bono rei animatæ Aristoteles. Quæ enim sunt inanima, et sensu uacant, ea uoluptatem appetere qui poßint? Sed hoc interest inter eorum animalium uoluptatem, quæ ratione carent, & nostram; quod illa ducuntur sensu & impetu quodam duntaxat; nos autem ratione & intellectu. Quo fit ut ea referant omnia ad corporis uoluptatem; nos uerò hanc habeamus in laude pro recto animi iudicio. Nec me præterit, quo pacto interpretētur Aristotelis scripta nostræ huius tempestatis philosophi plæriq; ferè omnes, uel si qui sunt horum similes; non quod Aristoteles senserit, sed quod ipsi probant, uoluntq; pertinacius inculcantes. Nam quod ad uoluptatem attinet; quæ maior ulla, quæ suauiòr, quæ permanētior uoluptas afferri queat; quàm illa, quæ uel ex honestis actionibus, uel ex rerum cœlestium atq; diuinarum speculatione percipitur? Quæ quidem mecum accuratius consi-

Vitæ contemplatiuæ præstantia.

De uita uoluptuaria.

Locus declaratus, lib. 1. Ethic. & x.

Voluptas Brutorū & hominū differt.

Contra philosophos recētiores.

derans, nõ possum illos non mirari; qui sui DEIq; obliti, nihil maiore sequũtur studio, quam uel subdolas fortunæ blanditias, uel mollißimas corporis illecebras, quandoquidem ista omnia, & infirma sunt, & caduca parumq; duratura. Quàm me delectat idem Anaxagoras, qui à quopiam rogatus; quem felicißimum iudicaret, Eorum (inquit) neminem, quos tu putas. Sed absurdus is quispiã tibi uideatur. Existimabat enim ille fortasse nullo pacto fieri posse, ut quisquam hac foret appellatione dignus, qui minus cæteros antecelleret, tum corporis magnitudine, forma, uiribus; tum etiam opibus; cum ipse Anaxagoras, quantum intelligi potest, cuiusdam scientiæ gratia humanam felicitatem metiretur. At Socrates uitæ huius, et hominum societatis rationem habens, ad morum compositionem, ad decorum, ad Iustitiæ sanctitatem omne suum studium, diligentiamq; conuertit. Cum ijs bene actum arbitratus, qui ita uiuerent, ut omnibus benefacerent, atq; omni turpitudine abstinerent. Sed Plato Socratis auditor, uir omnis disciplinæ & artis ingenuæ doctißimè eruditus; ita doctoris sui de uitæ institutione præcepta sequutus est, ut quæ Pythagoras de rebus altißimis, & diuinis sapientißimè senserat, accuratißimè amplecteretur. Nos uerò in utriusq; uitæ curriculo ita uersari, exerceriq; instituimus; ut & ueterum Philosophorum inuenta ea lege admitteremus, quo ad à Christiana Philosophia, quæ una & uerum sapit, & honestatem in primis seruat, nulla ex parte discrepent; Et si quam possemus afferre accessionem, quæ utilior uideretur, haud eam negligeremus. Quare cum de morum uirtutibus, per sua genera proximo libro locuti sumus; consequens est, ut de ijsdem sigillatim quæ restant persequamur; si prius docuerimus, quid sit Vltroneum, quid inuitum. Nam uirtus, & uitia, & quæ ab ijs opera proficiscuntur, non ob eas res laudantur uituperanturue, quæ uel neceßitate existunt, uel fortuna, uel natura; sed ob eas potius actiones, quarum ipsi & auctores sumus, & principes.

Responsum Anaxagoræ de felicitate.

Socratis disciplina.

Plato quos secutus in scribendo.

Authoris institutum.

AT ab initio diximus, uirtus & uitium, quæquè ab ijs opera proficiscuntur, alia dantur laudi, alia uitio. Laudamur enim, uituperamurq;, non eorum caũsas, quæ aut neceßitate, aut fortuna, naturáue existunt, sed quorum ipsi auctores sumus. Nam quorumcumq; alius est in causa, is & uituperatur & laudatur. Itaq; dilucidum est, tam uirtutem, quam uitium, circa eas uersari actiones, quarum nos sumus & causa & principium. Atq; nemo est qui neget nos eorum esse auctores, quæ & ultrò agimus, & pro nostra electione. Quæ enim inuitè agimus, eorum esse nos causa qui poßimus, cũ nec ultroneum, nec electio antecesserit? Patet igitur, & uirtutem & uitium ex actionibus spontaneis, atq; ultroneis proficisci. Quod cum ita sit, non erit intempestiuum ostendere, et quid Vltroneum esse intelligamus, & quid Inuitum, et quid item Electionem. His enim uitium uirtusq; definitur. Et primo quidem de Vltroneo differamus. Nam ex his tribus sit unum oportet, Appetitione, Electione, Cogitatione. Contra etiam unum quiddã ex his tribus erit inuitum. Quid autem sit Vltroneum, primo definiamus, & id simpliciter quidem. Vltroneũ est, quod agimus nõ coacti. Quod enim coacti agimus, id Inuitum dicendum est. Sed Appetitio distribuitur in tres partes, Voluntatem,

Laudatio & ab ultroneis actionibus.

Quid Vltroneũ, quid inuitum sit, quid electio.

Appetitio i tres partes diuiditur.

tatem, Iram, Cupiditatem. Et ut ab actione incipiamus, quæ est secundum cupiditatem; Quicquid est secundum cupiditatem, uidetur esse Vltroneum. Nam quidquid non ultrò agimus, patimúrue; id coacti facimus aut patimur. At inuitum omne est uiolentum, quod autem uiolentum sit, idem quoq; triste esse fateamur oportet. Nam quidquid est necessarium, id affert natura ægritudinem. In quam quidem sententiã ait Euenus, poëta acutus & doctus; Necessaria res omnis, sua natura ægritudini est. Quo fit ut & uiolentum sit, quidquid est triste, & triste rursus, quicquid est uiolentum. Hæc enim inuicem conuertuntur. Et cum ægritudo id sequitur, quidquid præter cupiditatem agimus; uoluptas contra, quidquid agimus secundum cupiditatem sequatur necesse est, præsertim quod cupiditas sit è genere uoluptatis. Vt enim lætamur opinione præsentis alicuius boni; ita etiam ex ipsa expectatione boni concupiti lætitiam capimus. Quare uiolentum quidquid fuerit, erit etiam inuitum. Quod igitur est secundum cupiditatem, id hac ratione non inuitum, sed ultroneum uideatur.

Obiectio cũ solutione.

ET *rursus alia quædam aduersatur ratio, ea, quæ de incontinentia potest adduci. Flagitium omne iniustiores homines reddit. Sed Incontinentia est flagitium. At incontinens est, qui non cogitando agere potest secundum cupiditatem. Sed incontinenter agit, cum secundum eam operatur. At iniuriam facere, est ultroneum. Itaq; incontinens aget iniustè, quoad agit secundum cupiditatem. Vltrò igitur eum agere concedendum est. Etenim sit absurdum, si eos iustiores dixerimus, qui se incontinentes præstant. Ex his igitur patet, id ultroneum esse, quod est secundum cupiditatem.*

Alia obiectio.

AD HAEC *ratio alia aduersatur, qua probatur nõ esse ultroneum. Nam ea continens agit ultrò, quæ sunt secundum continentiam. Quod si secus foret, nũquam laudaretur. Sed propter ultronea homines laudantur. Quod si illud ultroneum dicimus, quod est secundum cupiditatem; quis neget id esse inuitum, quod sit præter cupiditatem? At continens agit præter cupiditatem. Quo fit, ut continens, non ultrò sit continens. Sed ne id quidem, quod præter hoc sit, quod secundum cupiditatem esse dicimus, uidetur esse ultroneum.*

Solutio.

IN *Contrarium autem huiusmodi affertur ratio. Quidquid ultrò quis agit, id agit uoluntariè. Sed quod uult, id ultrò uult. Nemo autem uult, quod malum esse putat, cum natura omnes, & appetant bonum, et aspernentur malum. At incontinens non ea facit, quæ uult. Nam præter id agere propter cupiditatẽ, quod factu optimum esse putat; quid aliud est, quam incontinentem esse? In quam quidem sententiam ita Phædra apud M. Senecam ad Hippolitum loquitur. Vos testor omnes cœlites, hoc quod uolo, me nolle. Itaq; simul accidit, eundem & ultrò agere, & inuitè: id quod fieri nullo pacto potest.*

Alia ratio.

PRAETEREA *continens iustè agit magis etiam quam incontinentia, nam continentia uirtus est; at uirtus iustiores facit. Vtitur autem continentia continens, cum agit secundum cogitationem præter cupiditatem. Quamobrem si iustè agere est ultroneum, sicuti etiam agere iniustè, quoniam hæc duo uideantur esse ultronea, necesseq; sit ubi alterum fuerit ultroneum, alterum quoq;*

ultroneum esse,idq; uideri ultroneum, quod est præter cupiditatem. Simul igitur idem quis agat & ultrò,& inuitè.

Alia ratio. EADEM *quoq; rationes de ira afferri possunt. Incontinentia enim & continentia,nō secus iræ uidētur esse,quàm cupiditates.Sed quod est præter irā, affert ægritudinem. Atq; eius correptio uiolenta est. Quare si uiolentum quod sit,idem quoq; est inuitum, sequitur id esse ultroneum,quidquid fuerit secundum*

Heracleti sententia. *iram. Itaq; Heracletus aduersus cupiditatem ait,uel aduersus iram pugnam conserere,difficilius est.Et idem rursus Heracletus,iræ uim impetumq; considerans: Difficile est,inquit,pugnare aduersus iram,quippe quæ prosit animo. Intelligebat enim uir sapientissimus haud facilè fieri, ut sine molestia ira compescatur, quæ tum potissimum est uoluptati,cum ulciscitur.Cuius rei Lucanus haud ignarus ait:*

Locus Luciani.
Cæsar in arma furens nullas nisi sanguine fuso »
Gaudet habere uias. »

SED *id longè significantius ostendit Papinius Statius his uersibus:*

Locus Statij.
Erigitur Tydeus,uultuq; occurrit,& amens »
Lætitiaq;, iraq;,ut singultantia uidit »
Ora,trahiq; oculos,seseq; agnouit in illo; »
Effusam cerebri saniem,nec morte peracta, »
Imperat abscissum porgi,læuaq; receptum »
Spectat atrox hostile caput,gliscitq; repentè »
Lumina torua uidens,& adhuc dubitantia figi: »
Infelix contentus erat. »

QVID *enim meminero,quàm aptè, quàm propriè, quàm egregiè idem M.Seneca in Atrei persona uim iræ,ac naturam uersibus illis expresserit?* »

Locus Senecæ.
Ignaue,iners,eneruis, & quod maximum »
Probrum tyranno rebus in summis reor, »
Inulte,post tot scelera,post fratris dolos: »
Fas omne ruptum,quæstibus uanis agis »
Iras? at Argos fremere iam totum tuis »
Debebat armis,omnis & geminum mare »
Innare classis; iam tuis flammis agros »
Lucere & urbes decuit,ac strictum undiq; »
Micare ferrum,tota sub nostro sonet »
Argollica tellus equite; non syluæ tegant »
Hostem,nec altis montium strictæ iugis »
Arces, relictis bellicum totus sonet »
Populus Mycenis, quisquis inuisum caput »
Tegit ac tuetur; clade funesta occidat. »
Hæc ipsa pollens inclita Pelopis domus »
Ruat uel in me,dummodo in fratrem ruat. »
Age anime fac,quod nulla posteritas probet, »

Sed

» *Sed nulla taceat, aliquod audendum est nephas*
» *Atrox, cruentum, tale quod frater meus*
» *Suum esse malit. Scelera non ulcisceris,*
» *Ni uincis.*

RELIQVA *est tertia illa appetitionis species, quam esse uolũtatem proposuimus. Hanc identidẽ transigamus. Nam si fieri non potest, ut idẽ simul, & ultrò agatur, & inuitè quod secundũ eandem rem fuerit; fit sanè ut id magis* Vltroneũ *uideatur, quod est secundum uoluntatem, quàm quod sit uel secundum cupiditatem, uel secundum irã. Agimus enim ultrò permulta sine ira & cupiditate. Itáque non fuerit absurdum, Si diligentius nobiscum consideremus, an idem existimari oporteat uoluntarium &* Vltroneum. *Incontinentes enim ea uolunt, quæ agunt, cum agũt scilicet. Agunt igitur mala uoluntariè, sed ultrò nemo agit mala, ubi ea intelligat esse mala. At incontinentes, & agunt quæ mala sunt, & mala esse nõ ignorantes; & agunt ea quidem uoluntariè. Cum ergò non agant ultrò; uoluntas ultronea esse qui poßit? Quæ sanè ratio, & incontinentiam tollit, & incontinentem. Quod enim ultrò non agitur, id certè uituperandum non est. At incontinens uituperatur, ultro igitur agit, quare uoluntas ultronea sit oportet. Itaq; de* Vltroneo *& expreßius est, & explicatius differẽdum, quo nihil nobis aut obscurum, aut ambiguum relinquatur. Quare de* Vi *prius ac* Neceßitate *est considerandum; & quomodo hæc habent ad* Vltroneum *&* Inuitum, *nam rationes quædam contrariæ afferuntur; Etenim uim in rebus etiam inanimis esse dicimus, utpote qui singulis rebus inanimis, proprium quẽdam locum tribuamus, ut igni quidem eum locum, qui sursum est; terræ uerò, qui deorsum. Licet etiam uim equo afferre, ut si sursum in æditum montem aliquem currentem illum corripias auertasq;; Et eodem modo lapidem sursum, & ignem deorsum, uiolenter coactéq; ferri dicimus. Quæ quidem ipsa cum sua natura, & per sese feruntur, & si non ui dicimus ferri, nec tamen ultrò ferri dicenda sunt. Cæterum ea quæcunque est oppositio, caret nomine. Similiter quoq; in rebus inanimis, & in animalibus, uidemus ea ui multa & pati, & facere, quando præter proprium impetum à re ulla extrinsecus moueantur. At in rebus inanimis simplex est principium, in animatis uerò multiplex, cum appetitio & ratio, non semper inuicem conueniant. Itaq; in alijs animalibus uiolentum simplex est, quemadmodum in ijs, quæ carent anima, cum rationem, & appetitionem contrariam non habeant, quoniam uiuant pro appetitu. Sed in homine ambo insunt, & in quadam ætate, cui actionem tribuimus. Nam neque puerum agere dicimus, nec bestiam; Solos enim ex omnibus animantibus homines agere eos dicimus, qui & sensus sunt, & mentis compotes. Ex quorum numero si quis mulieres exemerit, nil forsitan agat incongruum. Nam quotamquamq; reperiamus, quæ se perturbatione superiorem uelit? usq; adeò sunt natura omnes & inconstanti, et uaria. Quod prudentißimus poëta* Virgilius *animaduertens non ineptè cecinit.*

Tertia appetitionis pars, hoc est uoluntas diuiditur in suas partes.

An idem sit uoluntariũ, & ultroneum.

Quomodo se habet uis, & neceßitas ad ultroneũ, & inuitum.

Pueri & bestiæ æquipa rantur.

Inuehitur in mulieres.

» *Varium & mutabile semper*
» *Femina.*

TVM

Quomodo cognoscatur uiolenta actio.

TVM (inquam) homines agere dicuntur, quandocunq; non sine cogitatione agunt: Quo fit, ut omne uiolẽtum ægritudinem afferat. Quis enim ea re gaudet, quam non sponte facit, sed ui potius, & coacte? Quam ob rem circa continentẽ incontinentemq;, non mediocris accidere solet quæstio; Cum uterq; per impetus sibi aduersos agat; Nam continentem ignoramus, cum se abstrahit à iucundis cupiditatibus, sine ui id facere posse? Dolet id certè, cũ se abstrahit aduersus repugnantem appetitum, ad benè consulentem rationem. Et incontinens ui quoq; se abstrahit à grauitate cogitationis, ad blandientem appetitum. Videtur autẽ incontinens, idcirco minus dolere, quàm continens; quoniam cupiditas quam sequitur gaudens, ex genere est uoluptatis. Quapropter incontinens, potius agit ultrò incontinenter, & non ui, quoniam in ipsa actione non dolet. Sed persuasio, ui necessitatiq; aduersatur. At continens ad ea agitur, ad quæ est à ratione persuasus, et proficiscitur is quidem non ui, sed potius ultrò. Cupiditas uerò nõ persuadendo agit, utpote quæ rationis non est particeps. Et ex his quidem rationibus tam continens, quam incontinẽs uideri queant, & uiolenter, & inuitè ea facere, quæ faciunt. Veruntamen si quis etiam hoc addiderit, non difficulter soluatur quæstio; quandocunq; enim extrinsecus quicquam præter impetum propriũ aut moueat, aut quiescere faciat; tum ui agere eos dicimus; quando autem secus, haud dicimus ui agere; sed in eo, qui aut continens sit, aut incontinẽs, is impetus agit, qui in ipso inest, quippe qui habeat utrumq;. Quò fit ut neuter ui, sed propter hæc ultrò potius agat. Et eadem ratione ne coacte quidem: Nam quod extrinsecus est præter appetitionem principium, aut impediens, aut commouens necessitatem dicimus. Quemadmodum si quis dextram ceperit, qua quempiam præter eius uoluntatem uerberauerit, uel si quis eò contentius domum repetat; ne si serius eò peruenerit, igni cõcremata pereat. Sed quum intrinsecus est principium, non ui facere illos dicimus, quandoquidem in utroque, & uoluntas inest, & ægritudo. Qui enim se continet cum tristatur, dum præter cupiditatem id agit; tum etiam gaudet ob speratam uoluptatem, quam postea capiet; uel iam etiam capit, eiusmodi morbo liberatus. Atq; incontinens, gaudet ille quidem per incontinentiam, quod cupiebat, consequutus; Idemq; tristatur ob speratam ægritudinem, quippe qui existimet flagitiosè agere. Quare si quis dixerit, & continentem, & incontinentem ui agere, haud dicat absurdè; cum & propter appetitionem, & propter cogitationem, uterq; aliquando agit inuitus. Nam cum & cogitatio, & appetitio sint separatæ, ambæ inuicem pugnant. Itaq; huiusmodi conflictationem in totum animum transferunt, quod inter animi partes quicquam huiusmodi uideant. Atq; in animi quidem partibus dici hoc potest; Totus uerò animus, & incontinentis, agit sanè ultrò, quod agit; Vi autem eorum neutrum agere dicimus; sed eorum quiddam, quæ sunt in illis; quoniam natura quóque & rationem habemus, et appetitionem. Etenim ratio natura imperat, quod ab ipsa generatiõis origine facit, modo corrupta nõ sit. Inerit etiã cupiditas, quæ continuo ex generatione sequitur, atq; inest. Duabus his rebus ferè, quod naturale est determinamus, & quæcunq; continuo sequuntur omnes dum nascimur; & quæcunq;

Solutio dubitationum circa continentem, & incontinentem.

Alius modus soluendi.

quæcunq; incipiente generatione,per ætatis progressum nobis fiunt; ut canities ac senectus,aliaq; huiusmodi. Non igitur secundum naturam uterq; agit. Nam quamuis secundum naturam agat simpliciter uterq; non tamen secundum eandem agit. Quæ igitur quæri, & dubitari solent,tam de continente, quam de incontinente,utrum ui agant,aut ambo,aut eorum alter; ut aut non ultrò, aut ui simul & inuiti; Quodq; si id ultroneum est,quod ui agit, ultronei simul & inuiti agunt; ex antedictis colligi potest,quibus sit rationibus occurrendum.

DICVNTVR *præterea alio quodam modo,& ui agere, & coactè; ratione inuicem,appetitioneq; minimè discrepantibus,quandocunq; agant, quod & triste, & malum esse arbitrantur. Sed ubi hoc minus agant,aut uerberibus, aut uinculis,aut etiam morte,aliòue supplicio plectantur.* His enim aiūt, *se coactos,aut egisse quod egerint; aut contra non egisse. Sed hoc ipsum ultrò agunt omnes,cum liceat id non facere,si uelint illud supplicij genus tolerare. Qualem legimus* M. *Attilium* Regulum *extitisse,qui ne fidem falleret hosti datam,omnes acerbißimos pertulit ad mortem usq; corporis cruciatus. Quid enim loquar de* Laurentio *martyre? qui ne Christianæ fidei sanctitatem abnegaret, uel torreri sese æquo animo passus est,maluitq; supplicium per constantiam uincere, quàm ab eo molliter uinci?* Verum *ex his, alia quis dicat se ultrò agere, alia uerò neget. Cæterum quæcunq; talia in sua ipsius potestate sunt, ut uel agat, uel non agat,& agit tamen quæ non uult, ultrò is quidem agit; Quæcunque uerò non sunt in sua ipsius potestate,non ultrò ea agit,sed ui quodammodo; & id quidem nequaquam simpliciter,quoniam non hoc ipsum eligit quod agit; sed cuius gratia,cum & in his quædam sit differentia.* Nam *si dicat iccirco alium ab se interfectum,ne quid ipse aduersi pateretur; ridiculo sanè habendus sit, ubi pertinacius contendat id ui, coacteq; perpetrasse; nàm doceat oportet, & maius illud, & acerbius malum futurum fuisse, quod sibi impendebat, ni eum interfecisset.* Hoc enim *pacto coactus aget,nec tamen ui,aut etiam aget non natura,cum mali quippiam agat uel inuitus,boni maioris gratia, quo ipse malo liberetur:* Non *enim hæc esse in sua potestate. Qua ratione amorem nonnulli,inuitum esse contendunt,utpote cuius tantam uim esse putent, ut omnis in eum conatus sit frustra;* Id *quod arbitratus* Naso *non ueritus est dicere.*

Alia quæstio de ijs qui uidētur ui agere.

Nota exempla.

An amor sit ex inuitis.

Locus Ouidij.

» *Quidquid amor iußit,non est contendere tutum,*
» *Regnat,& in dominos ius habet ille Deos.*
» Idemq; *Virgilius sensisse satis declarat his uerbis.*
» Improbe Amor,*quid non mortalia pectora cogis?* Cum *non multò ante dixisset.*
» *Placidóne etiam pugnabis Amori?*

ETENIM *fortasse nō absurdè omnino quidam inuitas existimari uolūt, & cum iras quasdam, tum ea omnia,quæ sunt secundum naturam; quippe quæ ualidißima sint,& ipsa natura superiora: Quibus quidem ignoscimus,quoniam ui naturæ,naturam superent. Itaq; in his rebus magis quis uideatur ui,atq; inuitè agere,ne uehementer doleat,aut ut remißius doleat, & omnino ne doleat,uel*

An ea, quæ fiunt p irā, & secundū naturā sint inuita.

ne lætetur.

ne lætetur. Nam quod in sua ipsius sit potestate, id quod redigitur, totum hoc esse dicimus, quod ipsius natura ferre potest: Quod uerò non potest ferre, neq; est illius secundum naturam, aut appetitionis, aut cogitationis; id in sua ipsius potestate esse nō dicimus. Quò fit, ut neq; afflatos diuino spiritu (quales Christiani Apostoli extiterunt) nec Sybillas, nec Prophetas, et si intelligētiæ munere fungebantur, eos tamen in sua ipsorum fuisse potestate non affirmamus. Non enim ipsi, sed per eorum ora DEVS loquebatur. Et itē idem DEVS omnipotens ea agebat omnia, quæ illi tam mirabiliter agere uidebantur. Ex his uerò nō difficulter potest intelligi, quasdam intelligentias, atq; affectiones, & quæ ex eis proficiscuntur actiones, in nostra potestate non esse, sed ut Philolaus Pythagoricus, inquit, sermones quidam sunt nobis ipsis meliores. Nā ea omnia uerba, quæ à Diuino afflatis spiritu manabāt, & item actiones quæq; erant supra naturam hominis, indubitatoq; diuinæ. Sed quoniam de ultroneo, & inuito, et de ui quoq;, & necessitate locuti sumus; quodq; neq; appetitione, neq; electione ea determinari ostendimus; reliquum est ea doceamus, quæ sunt secundum intelligentiam, & cogitationem. Etenim uidemus non minus consuetudine fieri, quam natura, et in omni consultatione, deliberationéue, antequàm aut agendum quicquā, aut nō agendum eligamus; intelligentia, atq; ratione etiā atq; etiā inquiramus, quid sit optimum factu. Quam quidem sententiam sequutus Virgilius ut mihi uidetur,

Afflati spiritu nō sunt in sua potestate.

Hactenus de ultroneo, et inuito.

Locus Vergilij declaratus.

Tuus (inquit) ô Regina quid optes
Explorare labor, mihi iussa capessere fas est.

QVASI dicere uoluerit poëta prudentissimus, O' regina, inquirere quid eligas, quod est proprium rationis munus, tui laboris sit; at mei, quæ iusseris, efficere. Agimus enim secundum electionem, sed consultando cogitandoq; eligimus. Itaq; ut de ipsa cogitatione, quoniam de appetitione ante disseruimus, quod uidetur esse consequens, breuiter doceamus. Vltroneum in nulla appetitionis specie positum esse iam patuit; Sed ultroneum, est inuito contrarium. Eodem etiā modo, qui faciēs quod cognoscit, aut hominem cui facit, aut qua ratione, aut cuius rei gratia facit, is est inuito contrarius. Quotiens enim accidit, ut aliquem cognoscamus, amemusq;, cui dum cupimus bene facere, eum per imprudentiam malè afficiamus? Dedit Lucretio poëtæ amica ueneni quippiam, credens id esse philtron, quo amatorio ille poculo magis in amorem sui accenderetur. At Lucretius eiusmodi poculo insaniuit. Non ultrò fecisse id mulier existimanda est, quæ miserè illum deperiebat; sed imprudenter potius, ob idq; etiam inuitè; quoniam nihil huiusmodi antea cogitasset. Et patrem Peliam piētissimæ filiæ, à Medea subdolè, atq; improbè persuasæ, quem seruare quàm diutissimè in uita uoluerunt, perdiderunt. Et id quidem inuitè quoq;, quoniam imprudenter; Quidquid enim aut necessitate facimus, aut ui, aut per imprudentiam, id inuitum & dicendum est, & iudicādum. Nullo certè pacto ultroneum esse potest, quod sine intellectu, & sine cogitatioue sit factum. Refert Aristoteles mulierem dedisse cuipiā amatorium poculum; quo ille hausto, confestim extinctus est. At mulierem ueneficij accersitam in Areopagum, ubi confugerat, idcirco esse ab Areopagitis

Nūc agit de cogitatione.

Nihil ultroneū sine intellectu & cogitatiōe.

culpa liberatam; quoniam id facinoris per imprudentiam perpetrasset. Nam quod poculi genus dederat ad amorem duntaxat, si quid esset de morte suspicata, non dedisset. Hæc igitur cogitationis, atq; intelligentiæ inquisitio, & præmeditatio diligens, tantam uim habet, ut ultroneum secus esse non possit. Quicquid ergo in nobis fuerit non agere, & agimus tamen, & id quidem scienter, ac propter hoc ipsum, id certè necessariò, & dici ultroneum, & haberi conuenit. Quæcunq; uerò imprudenter agimus, etiam si nulla necessitas sit, nec ulla omnino uis, hoc ipso quod ignoramus, ea sunt inuita. His autem nequaquam intempestiuè admoneor, ut ne illud quidem prætereundum putem. scire & cognoscere, dici duobus modis. Vno cum habemus scientiam, Altero cum utimur scientia, quam habemus. Nam qui ea, quam scientiam tenet minus utatur, interdum etiam sine iniuria dici potest ignorans, cum id scilicet recto quodam animi iudicio consilioq; fecerit; Interdum uerò non potest; ut si negligentia fuerit in causa, quo ea minus sit usus. Identidem quoq; si quis scientia careat, ita se facit uituperationi obnoxium; si aut ob negligētiam, aut propter uoluptatem, aut ægritudinem, aut ob aliam animi perturbationem eo careat, Quod uel facilè scitu, uel necessarium, uel pulcherrimum sit. Et ne sim prolixior quàm oportet; quoniam ex antedictis ostendimus, ultroneum cogitatione potissimum, ac intelligētia definiri; reliquum est, ut eadem breuitate de Electione transigamus.

Vltroneum quod.

Scire, & cognoscere duobus modis.

PRIMVM igitur ut amota mendacij caligine, ac tenebris, lux ueritatis & clarius pateat, & gratius; mihi dicendum uidetur; Electio quid non sit; Deinde uerò, quid tandem sit. Dubitatur enim, & cuius generis secundum naturam sit electio, & cuius qualitatis, & utrum non idem sit ultroneum, et eligibile, an potius idem. At uidetur ex duobus alterum esse electio, aut opinio, ea quæ manat ab ipsa cogitatione, aut appetitio; Ambæ enim uidentur sequi. Et appetitionem quidem in tres partes antea distribuimus, Voluntatem, iram, cupiditatem. Nemo enim appetit, qui nihil horum sit passus. Sed ira, & cupiditas, cum nobis existat cum belluis quoq; communis, quo pacto electio esse queat? quæ cum sit cum ratione, solius est hominis. « Quin etiam longè magis & irascuntur, & cupiunt, quæ « animalia ratione carent, quàm ipsi nos, qui imperio ducimur rationis. Atqui sine ira, et cupiditate multa eligimus. Illis uerò uehementius agitati, non eligimus, sed constantiæ inseruimus. Præterea Cupiditas, & ira semper sunt cum ægritudine; sed eligimus multa etiam sine ægritudine. Et Alexander cognomento Paris (ut est in Fabulis) cum rapiebat Helenam; & Tydeus, cum in Menalippi caput dentibus sæuiebat; non ij quidem electione; sed hic ira, ut Hercules in Megaram uxorem, & filios agebatur; Ille cupiditate, quod eius rei de Iasone quoq; in Medeæ rapinam dici potest. Vt mansuetus, & continens, non pro ira, & cupiditate mansuetè agit, & continenter; sed pro electione; ita incontinens, & iracundus, contempta electione, cupiditati, iræq; obtemperans, iracundè agit, atq; incontinenter. Quare cum neq; iram, neq; cupiditatem, electionem esse docuerimus, num fortaßis uoluntas dicenda sit? Sed uoluntatem, & electionem non esse idem, ostendemus breuiter. Nam uoluntas eorum est etiam, quæ esse non possunt; ut si

De electione.

Hæc omnia sumpta sūt ex Aristotelis, lib. iij. Ethic.

ut si uelimus aut cunctis gentibus imperare, aut esse immortales. At quicquam huiusmodi, nisi qui sit mentis inops, eligat nemo. Ea enim duntaxat eligamus, si sapimus, quæ agi per nos posse arbitramur. Nam si quid etiam poßit agi, quod ipsi agere non possemus; frustra ea de re nostra omnis foret electio. Quo fit ut eligibile sit eorum aliquid quæ sunt in nobis.

Hæc item ex Arist. lib. iij. Ethic.

AD *hæc Electio non est finis, sed eorum quæ ad finem referuntur. Voluntas autem finis est. Volumus enim bene ualere, sed quod ad bonam ualetudinem refertur eligimus, ambulare, equitare, currere, luctari, eodemq; modo stare, sedere, quiescere, & aut hoc, aut alio, uel cibo uel potu uti. Volumus omnes felices esse; Eligimus uerò, quo felices simus, alij sapientiam, alij prudentiam, alij uirtutem, alij eloquentiam, alij imperium, alij diuitias, alij gloriam, alij aliud, ut quisq; sibi felicitatem definierit. Patet igitur non esse idem, uoluntatem & electionē. Quod cum ita sit, iam inquirendum arbitror, an fortaßis opinio esse poßit. Nam cum eligere, ut ex ipso uerbo admonemur, sit aliquid quasi melius ex alijs propositis legere, altero scilicet alteri prælato, tanquam meliore deteriori; cumq; id sine intellectu, & cogitatione fieri nequeat, eò fit sæpe ut ea opinemur, quæ ipsi præstare non possumus. Vt si quis aut uires Gangaridarum opinetur, aut diametrū & latus dimensionem admittere, aut circulum transire in quadratum posse. Eorum est enim electio, quæ nostræ sunt potestatis, et non eorum, quæ æterna sunt, cum opinio æternorum etiam esse queat.*

Quomodo differt à uoluntate electio.

Quomodo differat opinio ab electione.

PRAETERBA *Bonum, malúmue eligimus; At opinio ueri est, aut falsi est. Et quod opinio ipsa non facit, per electionem aut bonis sumus moribus, aut malis. Facitq; opinio, ut quid ipsa res sit, aut non sit, conducátne, an id minus, aut aliquid huiusmodi nosse uideamur. At electio, ut uel sequamur id, uel aspernemur; magisq; laudatur electio, quoniam nouit quid expediat, quàm quid sit rectum: Sed opinio laudatur ueritatis; Acciditq; nonnunquam, ut melius opinantes, tandem perturbatione uicti, quod deterius fuerit eligamus; id quod Ouidius Naso haud ignorans, ita Medeam loquentem facit;*

Locus Ouid.

Video meliora proboq; »
Deteriora sequor. »

ILLA *enim propter amoris dissolutam intemperantiam, maluit Iasonis, adulteri ac prædonis, quàm patriæ patrisq; salutē. Nec latere nos oportet, Electionem propriè eorum esse, quæ maxime nouimus; & eam semper sua natura bonam; quod & recto animi iudicio fiat, & secundum rationem. Itaq; in Sacris libris non facilè inueniamus, electorum nomen in malum; ni forsitan quādo per deprauatam rationem, et corruptum animi iudicium, malus quispiam malos elegerit. At electus est Iudas, unus ille omnium qui fuerunt, suntq;, & in omnem futuri sint posteritatem, & malus, & immanis, & dirus; Et est is quidem electus à* CHRISTO *Optimo Maximo, qui benè uti nouit etiam improbis, & sceleratis. Sed electus est ad opus, cui maximè congruebat, quo per eius opus, redēptio humani generis, quod perierat, sequeretur. Nihil sane obscurum esse in eligendo potuit summæ sapientiæ lumini, qui ait, Nonne ego uos duodecim elegi?*

In sacris literis electi sūt boni.

Quæstio de Iuda.

Vnus

Vnus ex uobis calumniator est; Cæteri certè intelligendi sunt per misericordiā. Iudas autem per iudicium electus esse; Illos (inquam) elegit CHRISTVS *ad obtinendum regnum suum; At Iudam ad suum fundendum sanguinem. Cæterum ut quod cœpimus persequamur, finem sanè opinamur, id quod est opinioni, uoluntatiq; commune.* Eligimus *ea quæ sunt ad finem; ut integritatē sensuum nemo eligit; sed ea quibus sit sensibus integris. Cum uelle igitur, & opinari maximè sint finis; eligere uerò eorum, quæ ad finem referuntur; quid demum electionem dicemus esse? Vltroneúmne fortaßis?* Hoc *est enim reliquum ex ijs, quæ modo proposuimus. An id etiam non dicemus? Non enim uiri, ac prudentis, ultroneū magis est, quam etiam cum omnis ætatis, & omnis sexus, tum omnium quoq; animantium. Et quod repentè inconsiderateq; fit, id item ultrò fieri dicimus, non tamen secundum electionem, quæ sine cogitatione, atq; intelligentia, esse non potest. Quare cum electio, nec ultroneum sit, nec opinio, nec etiam appetitio, quid eam tandem esse censeamus? Frustra enim sit opus nostrum, quod, electio quid non esset, docuerimus; nisi etiam, quid ea sit, intelligamus. Et ut nostra oratio ad ultroneum, quo de antea dicere cœperamus, tempestiuè reuertatur, id duplex est. Nam aliud est ultroneum, ut modo ostēdimus, quod nobis est commune cum cæteris animantibus omnibus; & illud quidem non antecedēte cogitatione; Aliud uerò proprium nostrum, quod est secundum intelligentiam; quoniam hoc loco, intelligentiam à ratione nihilo differre uolumus. Etenim cum dicimus rationem superiorem; aliud nihil quàm intelligentiam significamus. Et intelligentiam rursus, pro ratione ponimus, cum circa res ea inferiores, humanasq; uersatur actiones. Cum igitur cogitatio à me dicitur, eam nō magis pro rationis, quam pro intelligentiæ inquisitione quadam accipiendam uolo. Ponimus (inquam)* Electionē *in eo ultronei genere, quod est secundum intelligentiam, & id quidem ita, ut intelligamus, non esse id eligibile, quidquid est ultroneum; sed illud duntaxat, quod uenerit antea in consultationē.* Nam *consultationem, à cogitatione minimè separamus, ut & uim cogitatiuam, consultatiuamq; eādem esse dicimus* Electio *enim est cum cogitatione. Qua quidem re fit, ut nec puerorum sit electio, nec omnis hominis. Nam neq; pueri, neq; stulti, neq; mulieres, eo sunt rationis usu, ut rectè quicquam poßint eligere; ni forsitan aliquæ mihi dentur, quas* Phœnice *ipso rariores inuenias; Aspasia, Cornelia, Lysis, Theano. Has enim sapientiæ studiosas extitisse proditum est memoriæ. Verum hac de re apertius est præcipiendum, ne nostra prolixior fiat oratio.* Electio *est eorum, quæ (ut paulò ante dicebatur) sunt ad finem; quæq; poßunt & esse, & non esse, & ipsa quidem talia, ut de ijs nobis haberi queat. Quædam enim in consultationem non ueniunt. Quæcunq; enim esse poßunt, ea non poßunt, & esse, & non esse. Et horum sanè generatio potestatis nostræ non est, cum alia sint naturæ ui, alia per alias causas fiant. Sed in ea cadit electio; quæ non modo et esse poßunt & non esse; sed etiam de quibus sit nobis potestas consultandi. Hæc uerò sunt omnia, quæ ipsi agere poßumus, uel nō agere.* Itaq; *de rebus* Hyperboreis *minimè consultamus, neq; quomodo circulus fiat triangulus. Nam & res* Hyperboreæ *in nostra potestate non sunt; & circulus*

Sic Aristoteles ad uerbū lib. iij. Ethic.

Ratio superior quæ dicatur.

Electio in quo ultronei genere sit.

In pueris, & fœminis non est electio.

De quibus non consultamus.

culus fieri triangulus omnino non potest. At neq; de his omnibus consultamus, quæ agere ipsi possumus. Sine ulla enim consultatione, & sedemus & surgimus, & alia per multa huiusmodi, sponte & ultrò agimus, nulla antecedente neq; cogitatione, neq; consultatione. Nō igitur quod ultroneum est, idem continuò dicemus esse elegibile; sed elegibile potius quod sit, id ultroneum fateamur necesse est. Si enim per consultationem eligimus quicquam agere, id sanè ultrò agimus. Itaq; legumlatores quidam, maiore in illos mulcta animaduertunt, qui per electionem, quàm qui ultrò aliquid perperam egerunt. Est igitur Electio in his rebus, quæ agi possunt, & à nobis quidem agi, & non agi. Et hoc modo, aut alio modo, & in quibus rebus licet capere quare.

In quibus rebus sit electio.

AT ILLVD quare non est simplex. Nam in Geometria, cum quis dixerit quadratum, quatuor rectis æquales habere angulos; & subindè quæratur, quare? quoniam respondebit, triangulus quoq; duobus rectis æquales angulos habet, quod si triangulus angulos mutauerit, quadratus quoq; mutet necesse est, ut si tres, sex; Si autem quatuor, angulos octo mutet oportet. Triāgulus enim, quadrati est causa, & ita deinceps proceditur. Nam in huiusmodi mathematicis disciplinis, quare, accipitur ex principio. Agibilibus autem in rebus, in quibus electioni datus locus, non ita accipitur. Nullum determinatum propositum, est principium. Quod si quis quæsierit, quare hoc egisti; respondebit, uel quia non licuit aliter agere, uel quia ita agere melius fuit. Ex ipsis enim euētis, quod fuerit uisum melius, id eligimus, & propter id ipsum. Itaq; huiusmodi in rebus consultatio est, quod quō quid oportet. In sciētijs uerò nō est ita. Vndè medici de ijs consultant, quæ ipsi norunt: At Grāmatici non consultāt. Cuius quidem rei causa est, quod cū duobus modis erretur, aut cogitando, aut secundū sensum; in Medicina quidē utroq; modo errari potest, at in Grāmatica, secundū sensum, & operationē. Nemo enim consultat, quo pacto scribendū sit Cic. nomen. Itaq; erratū, nō fit in ipso intellectu, quod in sciētijs plærunq; accidit, sed in operatione scribēdi. Etenim ea deliberatione non egent, in quibus non errat intelligentia; quare neq; de his consultant. Sed illa potius errato subiacent, in quibus quod quomodo opus sit, indefinitum est. At sensus & operationis consideratio, nunquam finem sit habitura. Cum ergo nec opinio, electio sit, nec uoluntas, quid eam tandem esse uolumus? Electio profecto est, ut mihi quidem uidetur, non hæ ambæ, sed tertiū quiddam, tanquam harum utrumq;. Quis enim repentè eligit, quod esset uoluntatis? Sed quia opinamur quid agi oporteat, idcirco agere hoc uolumus. Antecedit enim uoluntatem opinio. Ex utraq; igitur est electio. In eo enim qui quidquam eligit, inest utraq;. Et ne quis miretur quod dicamus tertium quiddam, tanquam utrumq;, opinionis & uoluntatis electionem esse, quo id et facilius cognoscatur, & clarius; confirmetur simili exemplo. Animal & animo constat & corpore; nec tamen corpus dicitur esse animal per seipsum, nec animus solus, sed tertium quiddam, animo corporeq; compositum. Quanquam igitur ambo animali existunt, & animus & corpus; haud tamen hæc ambo animal esse dicimus, sed tertium quiddam, perindè atq; utrumq; horum. Ita habet electio ad ipsam cogitationem

In mathematicis alia est ratio quàm in agibilibus.

Consultatio quomodo se habeat ī singulis sententijs.

Quid sit electio.

Obiectionis solutio.

tionem, quæ forma sit; & appetitionem, quæ materiæ locum teneat. Quod autem opinione constet atq; uoluntate electio, eo argumento probari potest, quod eligendi munere tum utimur, cum uerbi gratia è duobus propositis alterum anteponimus alteri, quod sine consideratione & consilio fieri non potest. Opinio enim quasi animi iudicium antecedit electionem. Nam necesse est ante iudicemus, quàm eligamus. Iudicare ante consultationem nequaquam possumus. Inde fit, ut ex opinione consultatiua fit electio. Non autem de fine, quem ueluti calcē sagittario, propositum esse nobis oportet; sed de ijs consultamus, utrum modus hic, an ille seruandus sit; quod tam diu facimus, donec generationis principium, quod uocant, ad nos ipsos redegerimus. Si igitur ex antedictis perspicuum est, electionem eorum esse bonorum, quæ ad finem referuntur, & nō ipsius finis; & eorum quidem bonorum quæ tum agi à nobis possunt, tum etiam controuersiam afferunt, hócne eligendum sit, an illud potius; opus est ut de his omnium primū per intelligentiæ munus, quàm diligentissimè inquiramus atq; consultemus. Deindè ubi re nobis etiam atq; etiam quàm accuratissimè inquisita, quid melius uisum fuerit; ita quædam agendi appetitio exuscitatur, quod demū cum agimus, cum electione agimus. Ex quibus quidem rebus, quid sit electio, satis in aperto nobis uidetur esse. Est enim electio, consultiua appetitio cum eorum intelligētia, quæ agere ipsi possumus. Vtpote qui ex antecedenti consultatione iudicium facientes, appetimus secundum uoluntatem. Omnes enim qui eligunt, prius cogitando consultant. Nec omnia quæ consultāt, eadem eligunt. Et consultatiua quidem electio dicitur, quoniam eius principium & causa consultatio ipsa sit, & propter consultationem excitata sit appetitio. Quare consultatione quidquid caret, electione etiam careat est necesse. Atqui opinari quidem faciūdúmne aliquid sit, an id minus; potest etiam quàm pluribus esse commune. Quod autem ex ipsa cogitatione proficiscitur, pluribus commune esse non potest. Id enim quo causam ullam speculamur, est animi nostri consultatiuum. Si enim cuius gratia est una causa, quoniam, quare, causam dicunt, cuius gratia quid aut esse dicimus aut fieri, hoc ipsum in causa est. Vt si idcirco me dixero metuere Italiæ saluti ab inuadentibus Turcis; quoniam ipsi inter sese omnes Itali principes mutuis digladiantur odijs, honestatis omnis Deiq; obliti. Num ergò illos consultatiuos esse existimemus, qui nullum sibi finem in uita ad quem respiciant proposuerunt? Quare quod est in nobis ipsis, uel agere, uel non agere, si quis id egerit, aut minus egerit, propter id ipsum, & non per imprudentiam; hic ultrò egisse, aut nō egisse putandus est? Cumq; permulta huiusmodi agamus, nulla prorsus nec cōsultatione, nec præmeditatione usi; eò fit necessariò, ut omne elegibile sit ultroneum. At ultroneum quod sit, id non esse omne elegibile. Et omnia quæ sunt secundum electionem, esse ultronea. At ultronea non omnia esse secundum electionem. Quod autem electio neq; simpliciter uoluntas sit, neq; opinio; sed quod ex opinione & appetitione constat, quando antecedente consultatione ambæ inter se uno fine conueniunt; ex ijs quæ in hunc locum disseruimus, satis arbitror esse dilucidum.

Electionem constare uoluntate & opinione.

Quorum sit Electio.

Quid sit Electio.

Quomodo se habet consultatio ad Electionē.

Cōclusio disputationis.

D Quare

De officijs & muneribus singularum uirtutum.

Prudētiæ officia septē.

QVARE cum omnis Electio eam debeat actionem antecedere, quæ est secundum uirtutem; uirtutes autem antea diximus alias esse partis rationalis, alias irrationalis, & concupiscibilis alias; nunc quæ sint earum uirtutum opera sigillatim eodem ordine persequamur. Itaq; à Prudentia ordiemur. Cuius primum munus est, ne quid temerè aggrediamur, cuius postea nos pœniteat, diligēti uti cōsultatione. Secundum autem est Iudicij, ut bona malaq; iudicemus, quæq; in uita possunt accidere, quæ aut sint expetenda, aut fugienda. Tertio uerò loco munus illud occurrit, ut bonis malisq; præsentibus utamur pro ratione. Vsu enim sæpe uenire solet, ut nonnulli quibus abundant bonis uti nesciant, nec à malis cauere. Quartum munus est, ut hominum consuetudine quo pacto uti deceat, non ignoremus. Quintum autem illud esse statuimus, ut consilia nostra tempori accommodemus. At Sexti muneris ea est ratio, ut tam in uerbis, quàm in rebus uigiles industrijq; simus. Septimum uerò Prudentiæ munus illud esse arbitror, ut rerum omnium utilium peritiam teneamus, id quod in iuuentute esse nō potest. Nam ætatis breuitas rerum multarum experta esse nequit. Verum multa & audire, & legere, omnem antiquitatis cognitionem atq; peritiam ante oculos ponit.

Comites prudentiæ.

Cæterum quinq; illa tenenda sunt omnibus, qui prudentiæ laudari uoluerint; Memoria, Peritia, Versutia, Dexteritas, bonaq; consultatio. Et Memoria quidem ac peritia est rerum præteritarum, quibus potißimum prudētes reddimur. Versutia uerò, quā ἀγχίνοιαν Græci uocant, & dexteritas, uersatur circa res præsentes. Bona autem consultatio, quæ εὐβουλία dicitur Græcè, tam rerum futurarum est, quàm præsentium. Sed de his omnibus quàm diligētißimè docebimus, cum suo loco de Prudentia tractabimus.

Mansuetudinis officia quatuor.

MANSVETVDINIS primum munus est, æquo animo ferre mediocria crimina, & si qua in re mediocriter sit nostra dignitas uiolata. Secundum est, ne celeriter ferri nos patiamur in alterius ultionem. Tertio loco id munus ponitur, ne facilè ad iram commoueamur. Quartum uerò mansuetudinis est munus, quo & leni uultu iubemur esse, et à litigijs abhorrere per animi trāquillitatem atq; constantiam.

Fortitudinis officia quinque.

FORTITVDINIS autem Primum illud est munus, ne mortis alióue metu uehementer commoueamur animo. Secundum est, ut formidolosis in rebus ab animi fiducia non discedamus. Tertium uerò munus est, ut impauidè pericula adeamus. Quarti muneris ea est ratio, ut honestam mortē turpi uitæ anteponamus. Quintum autem est munus, ut usq; nos præstemus uictoriæ auctores.

Comites fortitudinis

SEQVITVR Fortitudinem, Tranquillitas, Audentia, Elatio, Magnanimitas, Virilitas, Magnificentia, Fiducia, Probitas, atq; Constantia.

Temperantiæ proprietates quatuor.

PRIMVM temperantiæ munus est, nulla prosequi admiratione corporis uoluptates. Secundum, nullius turpis uoluptatis appetitione tangi. Tertium munus est, ut licentiam omnem, uel iusta quæ fuerit nobis, uerendam existimemus. Quartum uerò, ut paruis & magnis in rebus æquè ordinem seruemus.

Comites tēperantiæ.

Temperantiam sequitur Seueritas, Modestia, Ordo, Verecundia, Abstinentia, ac Decorum.

Continentiæ

CONTINENTIAE Primum munus est, cupiditatem compescere ab improbis uoluptatibus. Secundum illud esse uolunt, ut toleremus modicè, atque perferamus indigentiam ægritudinemq́; naturæ. *Continětiæ duo officia.*

IVSTITIAE primum munus est positum, in distributione pro dignitate cuiusq́; Secundum uersatur, circa obseruationem consuetudinis patriæ. Tertium est, quo leges institutaq́; seruentur. Munus uerò illud quarto loco ponitur, quo ueritas in disceptatione nunquam deseratur. Quintum autem munus constitutum est, in pactis conuentisq́; seruandis. Cæterum ex omnibus Iustitiæ operibus, illud primarium duci debet, quod uersatur circa res diuinas. Cui proximum est, quo in patriam ac parentes sumus officiosi. Deindè id sequitur, quo luce hac defunctis iusta persoluimus. Est etiam in his religio, quæ aut est iustitiæ pars, aut sequitur iustitiam. Quæ autem Iustitiam sequuntur, sunt quatuor numero, Religio, Veritas, Fides, ac Probitas. Verum & de uniuersa iustitia, & de singulis eius partibus, congruo loco accuratius explicabimus. Nunc quæ ad liberalitatē pertinent breuiter percurramus. *Iustitiæ officia quinq́;. Quatuor uirtutes comites iustitiæ.*

PRIMVM est liberalitatis munus, in dandis pecunijs circa res laude dignas. Secundum uersatur, circa maximos splendidißimosq́; sumptus, cum res tēpusq́; id expetit. Tertium illud est liberalitatis munus, cum alacriter auxilium ferimus calamitosis & afflictis. Quartum uerò, ne undè non oportet, quicquam accipiamus. Delectatur præterea uir liberalis, uestium munditia atq́; pulchritudine, nec item minus ædium magnificentia, et eo ædificiorum apparatu ornatuq́;, qui etiam sine ullo commodo iucundißimus sit aspectu. Et libenter deditaq́; opera ea conquirit alitq́; animalia, quæ uel delectationi sint, uel admirationi, ut Luscinias, Psittacos, Acāthidasq́;, ac accipitres atq́; aquilas, equos Appulos ac Britannos & Numidos, canes Molossos, pardos, leones, pardocamelos, aliaq́; pmulta huiusmodi. Sequitur autem liberalitatem uultus hilaritas, & facilitas, & humanitas, & commiseratio, & studium in amicos & hospites, atq́; elegantia. *Liberalitatis officia tria. Virtutes comites liberalitatis.*

MAGNANIMITATIS quoq́; primum munus est, æqualiter atq́; perpulchrè ferre secundam aduersamq́; fortunam, eademq́; grauitate, tum honorem, tum ignominiam. Secundum est, ut delitias contemnamus: nullaq́; admiratione dignam censeamus, aut famulantium turbam, aut licentiam, aut ludorum uel apparatus uel uictorias; sed animo potius excelso magnificoq́; simus. Est etiam uiri magnanimi, ita se præstare, ut nemini debeat, nec uitam magnifacere. Nam cui mors metui est, is magno uir animo esse non potest. Eundemq́; esse decet ingenio simplici & aperto; quiq́; generosè iniuriam ferens ad ultionem se difficilem præstet. Magnanimitatē sequitur simplicitas, generositas, ac ueritas. Sed postea quàm eas de uirtute tanquam enumerauimus, quæ uisa nobis sunt necessaria; eundem ordinē de singulis uitijs seruabimus. Itaq́; Insipientiæ opera attingamus. *Magnanimitatis proprietates quinque. Virtutes quæ sequuntur magnanimitatem.*

PRIMVM igitur Insipientiæ opus est, malè consultare. Secundum, facere malum de rebus omnibus iudicium. Tertiū, bonis præsentibus uti perperā. Quartum, malè uti familiari consuetudine. Quintum atq́; postremum est, non rectam de ijs rebus habere opinionem, quæ aut bonæ sunt, aut malæ. Insipiētiam uerò se- *Insipientiæ proprietates quinq́;. Quæ sequātur insipiēt.*

quitur Inscitia, imperitia, incontinentia, malignitas, ingratitudo.

Iracūdia diuiditur in tres partes.

IRACVNDIAE tres sunt species; Bilis, Amaritudo, & Vlciscendi obseruatio. Iracundiae uerò primum est opus, ne parua quidem conuitia offensionésque ferre posse. Secundū est, quo ad plectendum sumus ulciscendumq; procliues, tam ob uerbum aliquod nobis molestum, quàm etiam ob rem quampiam minus gratam. Iracundiam sequitur uultus acerbitas, mutabilitasq;, & facti pœnitētia, animiq; demißio, & morositas, & sermo confusus, ac manus complosæ frequentius, & totius corporis concitatio, quodq; ob minima quædam iracundi tristantur, rursusq; eadem & subitò patiuntur, rursusq; deponunt breui.

Eius proprietat. duæ
Quæ iracūdiam sequātur.

TIMIDITATIS est Primum opus, ut ob minimos etiam terrores homines commoueantur; & eos maximè, qui de morte uidentur esse, aut de alicuius membri diminutione. Secundum opus est, quo quis existimat salutem omnem honesta morte præstare. Timiditatem autem sequitur animi mollitia, & effœminata quædam ignauia, ac laboris fuga, uiuēdiq; studium. Subest etiam quædam cauendi cura, uultúsque remißio.

Timiditatis proprietates duæ.
Quæ sequātur timiditatem.

LVXVRIAE illud opus est Primum, quo frui expetunt detrimentosis ac turpibus uoluptatibus. Secundum opus est, quo arbitrantur eos maximè felices, qui in istiusmodi uoluptatibus uitam degunt. Tertium uerò, quo in ridiculis uersantur. Quartum, quo cauillis potißimum delectantur. Quintum, quo maius quàm par est, studium facetijs præbent. Sextum, quo & in dictis & factis relaxationi se dedunt. Ac luxuriam quidem sequitur inordinatus uictus, & impudentia, ineptitudo, delitiæ, inertia, incuria, atq; dissolutio.

Luxuriæ proprietates quinq;.
Comites luxuriæ.

INCONTINENTIAE Primum est opus, quo neglecta atq; impedita ui cogitandi, feruntur ad fruendas uoluptatum illecebras. Secundum est, quo cum existimant uoluptatibus abstinendum, eis tamen nihilo minus se dedūt. Tertium uerò est illud, quo arbitrantur operam dandam rebus honestis atq; utilibus, cum ijs tamen abstinent, uoluptatum gratia. Incontinentiam autem sequitur Mollitia, Pœnitentiaq;, & eadem plurima, quæ luxuriam.

Tres incontinētiæ proprietates.
Comites incōtinentiæ.

AT INIVSTITIAE species sunt numero tres, Impietas, Auiditas habendi, & contumelia. Impietas, est diuini cultus negligētia, uel etiam erga defunctos uita, & erga patriam & Parentes. Auiditas habendi est ea, quæ in contrahendo expetit, quam non debet utilitatem. Contumelia uerò est, qua quis uoluptatibus suis commodisq; consulit per alterius opprobrium. Itaq; Euenus de contumelia loquens inquit; Quæ modo potiatur optatis; nullam facit iniuriā.

Iniustitiæ species tres.

OPVS autem Iniustitiæ Primum est, legum transgreßio. Secūdum est, nec legibus, nec magistratibus parere. Tertium, mentiri. Quartum, peierare. Quintum uerò opus est, conuenta atq; fidem fallere. Iniustitiam sequitur calumnia, arrogantia, simulata quædam humanitas, peruersitas, ac malitia.

Tres proprietates in iustitiæ.

AVARITIAE tres sunt species; Quæstuositas, Parsimonia, Ariditas. Quæstuositas est, qua undiq; conquirunt lucrum, illudq; pluris faciunt, quod uel cum dedecore sibi pepererunt. Parsimonia est, qua in rem dignam sumptu abstinent. Huiusmodi enim parsimonia in magno uiro ac principe iure uituperatur, cuius

Auaritia in tres species.

cuius omnia munera & splendida esse debent & magna; quæ tamen ipsa in frugi patrifamilias laudi datur. Ariditas uerò ea est, qua sumptum faciunt quidem multi, cæterum & minutatim, & ineptè ac malè; quo fit ut detrimentum quàm maximum accipiant; quoniam minus tempestiuè sumptu sunt usi.

PRIMVM *uerò Auaritiæ opus est, quod quæstum plurimi faciunt. Secundum, quod ea sibi nulli opprobrio esse putant, quæ lucrum pariant. Tertium autem opus est, quod nulla ui, nulla submißione, nullis sordibus abstinent, modo lucrum consequantur, ab omni honoris libertatisq; studio alieni. Auaritiam sequitur Tenuitas, Angustia, Humilitas, Inexplebilitas, Ignobilitas, odiumq; in omnes.* *Tres proprietates auari.* *Quæ uitia sequãtur auaritiam.*

PVSILLANIMITATIS *est, ut neq; honorem, neq; ignominiã, neq; secundam fortunam ferre quis poßit, nec item aduersam; sed cum tumescat honore, & quauis prosperitate uel minima efferatur; Tum ignominiam ullam admodum paruam, aut aduersi quippiam, nullo pacto potis est qui ferat; quin potius angitur animo, cruciaturq;, seq; ita prosternit atq; abijcit, ut offensionem omnem, quàmuis minimam, & ignominiam appellet, & contumeliam. Pusillanimitatem uerò, sequitur, Querimonia, Insimulatio, Diffidentia, atquè Humilitas.* *Pusillanimitatis quid sit propriũ.* *Quæ uitia sequãtur pusillanimitatem.*

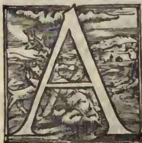
Sed quoniam in hunc usq; locum quantum suscepti laboris institutum expetebat de singulis uirtutibus loquuti sumus, Idemq; de ijs uitijs fecimus, quæ singula uirtutibus singulis potißimum aduersantur; iam tempus nos admonet ut huic Tertio Moralis disciplinæ libro finem imponamus; quo reliquis libris, quæ huic operi congruere uidebuntur, certo quodam ordine persequamur.

* *
*

TERTII LIBRI FINIS.

FRANCISCI PHILELPHI AD LAVRENTIVM MEDICEM DE MORALI DISCIPLINA.

LIBER QVARTVS.

Cóquæritur quód docti homines parui pendantur.

TTENTIVS mihi Laurenti Medices, atque accuratius consideranti de uirtutis studio, quo Moralis disciplina maximé definitur, permulta se coram offerunt; quæ tametsi mentem ab instituto labore non retrahunt; non debent tamen non aliqua ex parte commouere; cum in ea tempora incidisse nos uideo, quibus artes honoratißimæ contemptui potius sunt quàm laudi. Nã quotumquémque reperias, qui animaduertens fore, ut studia sua quamuis pulcherrima sint; nullo habeantur in pretio, non ingenio ueluti langueat, reddaturq; aliorum negligentia tardiusculus? Quod ego certè ijs potißimum accidere arbitror; qui non studij sui fructum in uera immortaliq; gloria; sed in quibusdam inanibus Fortunæ emolumentis, quæ unum quemq; simul cum uita deserunt, sibi proposuerint: At de nobis certè, si qui perturbatione liberi, rectè iudicare uoluerint, facilè poßint ex ante acta uita intelligere, nulli unquam ne minimæ quidem auaritiæ suspicioni, aut fortunæ cuiuspiam uel blanditijs, uel minis fuisse apud me locum; quo minus omnia in sola meraq; uirtute sita esse, collocataq; censuerim ac censeam. Nam si rei pecuniariæ, quam usq; contempserim, & contemno indies magis, studere; uel ab ipsa ineunte adolescentia, tanquã per comparatæ mercedem disciplinæ uoluissem; nullius mihi nunc nec principis, nec reipub. adminiculis opus foret ad tuendam uitam pro dignitate. Quem alium afferat quisquam, cui uel hac tempestate, uel proximis sæculis, aut maiora aut pulchriora fuerint disciplinæ & eloquentiæ præmia constituta, cum in florentißimis Italiæ urbibus, tum apud inclitos ciuitatum dominos, quàm uni Francisco Philelpho, qui posteaquam è Græcia in Italiã reuertisset, quo tempore iuuenis primum cœpisset esse, tot nummûm aureûm milibus donatus est; ut si æris cumulandi maluisset, quàm doctrinæ & laudis habere rationem; nihilo in præsentia egeret ad omnem uitæ cultum atq; elegantiam? Quibus enim pecunijs abundaret, ijs nunquam prodigè, nunquam inconsultò; sed et liberaliter semper & pro ratione est usus. Sed quoniam ea sunt sequuta tempora, ut omnes ferè & ciuitates, & reges, tum in Italia, tum in exteris nationibus, longè lateq; studeant, nescio quo infelici auspicio, accumulandis tuendisq; thesauris, uiri omnes docti atq; sapientes unà cum probitate si minus forsitan contemnuntur, negliguntur tamen; quandoquidem temporum conditionem dum mecum ipse cogito; non tam mea commoueor causa, qui iam agens septimum & septuagesimum

Maximis præmijs cõductus fuit in uarias Italiæ urbes ad profitendum Philelphus.

Cum hoc opus conscripsit Philelphus agebat

mum ætatis annũ, nihil diu possum durius pati, quàm uiris doleo eruditis, uirtutisq; cultoribus. Quibus breui futurum uidere uideor, ut nihil magis, quàm initum uitæ institutum accusare uulgò existimentur. At me certè consilij mei, & susceptæ ab ineunte ætate uitæ rationis pœniteat nunquàm, quin usquè iudicem, & constantissimè audeam affirmare in sola probitate, ac mentis intelligentia positam esse, & constitutam humanam omnem felicitatem, ac beatitudinem; eumq; & infelicem esse, & miserum uel in summis Fortunæ *commodis, illisq; optatis, qui flagitijs deditus quidquam putet uirtute doctrinaq; aut præstabilius, aut magis expetendum in uita. Quis enim ignorat bonitatis & sapientiæ studio disponi animũ ad honestas præclarasq; actiones, per sedatas, ac trãquillas, easdemq; compositas, & in omnes partes conuenientes affectiones? Quis igitur ambigat bonæ prudentisq; reipub. officium esse id uelle, id curare, id efficere, ut sui ciues, & optimi sint, & eruditi doctissimè?* Nam *quo pacto fieri potest, ut alios regant rectè, qui seipsos nesciunt; cum turpe etiam sit ac dedecorosum, quẽquam ijs imperare, quibus ulla sit laude inferior? Legimus* Lacedæmonios *non opum magnitudine, magnos præpotentésque fuisse, cum se* Lycurgi *legibus, quibus & aurum, & argentum omne ex Laconica est amotum; eosdem uerò tum cecidisse, cum Lysander contemptis legibus atq; iustitia,* Athenarum *præda, ac manubijs* Lacedæmona *refersisset.* Et *Romanos, quãdiu iustitiam seruauere res gessisse in summa etiam inopia, & maximas, & præclaras. Qui ubi primum diuitijs studuissent, radicitus corruerunt. Perarò sanè inuenias egregiam, aut uirtutem, aut disciplinam in maximis opibus, perindè atq; uirtutes & opes inuicem aduersentur. Itaq; laudandus es certè tu* Laurenti Medices, *qui in amplissima, atq; morata optimè natus, altus, educatusq; ciuitate, uel in maximis opibus, quas tibi maiorum tuorum tum frugalitas, tum diligentia comparauit; probitatis semper ac sciendi studium sis amplexus. Cuius etiam ipse ductus exemplo, uitaq; instituto, uolui idcirco hos libros de* Morali *disciplina tuo nomini exhiberi in populos; ut intelligerent omnes ad eum scripsisse me, qui talis esset, qualem esse illum oportet; qui ciuilis felicitatis aliquando iure possit ac beatitudinis laudari. Quare quæ de* Morali *disciplina scribenda restant; quæ certè non pauca sunt, præcepta referamus.* Nam *tribus proximis libris, quæ à nobis sunt tradita, ea ostenderunt quasi nudum quoddam uirtutis corpus, nullis tectum, nullis distinctũ, nullis ornatum uestibus. Quapropter nos tempus admonet, ut et uirtutes singulas, & uirtutis cuiusq; partes, atq; officia, cum omni sua quasi suppellectili, atq; ornatu, iam dilucidius referamus.*

Septuagesimum septimũ annum. In quo ponat summũ bonum et felicitatem.

Virtutes & opes inuicẽ sibi aduersari.

Laudat Laurentium Medicem.

Proponit sibi dicendum de singulis uirtutibus & earum partibus ac officiijs.

IN ANIMI *partitione* Platonem Pythagoramq; *sequuti, cum in tres distribuimus partes,* Rationalem, Irascibilem, Concupiscibilem. Et *ita pro ipsarum partium ui ac natura, tum singulas uirtutes, tum uniuscuiusq; munera uirtutis ostendimus.* Et *ut ratio erat prima pars animi, ita prudentiæ, quæ rationi tributa est, primum dedimus locum inter uirtutes; quæ quoniam media quædam uirtus existimatur, inter morales intellectualesq; uirtutes, nõ absurdè fecisse iudicandi simus, si non prius de ea præcipiemus, quàm de morum uirtutibus, quæ*

Pruden. media inter uirtutes morales, et intellectuales.

reliqua sunt dicenda absoluerimus.

De Mansuetudine. Post Prudentiam Mansuetudo sequitur, quæ ad animi partem irascibilem refertur; quod autem huic uitium maximè aduersatur, & tanquam per duellum repugnat, iracundia est, nec tamen segnitia, quæ caret omnino ira, sine uitio fuerit. Quo fit, ut mediocritas quædam mansuetudo dicenda sit, quæ inter iracundiam segnitiamq; uersatur. Nam ut iracundi est & magis & celerius irasci, & quibus de rebus, & in quos, & quo, uel loco, uel tempore non oportet; ita homo segnis ac idem fatuus agit omnia secus; quippe qui nullis seruatis circumstantijs, neq; irascitur quantum debet, neq; tempestiuè, nec etiam aduersus eos qui ira sunt digni. Vt enim furiosi hominis est uehementius excandescere in uirum fortem, & iustum, hostes ab inuadenda patria repellentem; ita segnis uidetur esse, planeq; fatui, nihil in hominem ignauum iniustumq; accendi; qui pereunti patriæ nullum auxilium ferre studeat. Verum quid de ira sentiendum sit, magna cautio est. Quis enim iram ignorat, cum seipsam in potestatem uendicarit, nulli rationi obtemperare? Nam si ira est ulciscēdi cupiditas, uel ut ait Aristoteles; si cupiditas est reponendi doloris, certè sine ultione quiescet nunquam. Et tum quidem quiescet, modo id tandem poßit, cum dolorem pro suscepto dolore retulerit; quasi non leuißimi hominis sit, ac miseri, mordentem remordere. At quàm magis secundum hominis naturam præceptum est; Mihi uindictam et ego retribuam? Non est enim magni excelsiq; animi uindictam appetere, sed pusilli potius, & humilis, planeq; muliebris. Quid enim hominis natura mitius? quid humanius? quid placabilius? qui ad societatem ciuilem natus, nulla re magis delectetur quàm uenia? Est enim uenia, debitæ pœnæ remißio. Quàm me delectat Plato, qui mitißimi aliquando sui oblitus ingenij, cum excanduisset in nequam seruum; illumq; iußisset continuo posita tunica præbere scapulas sibi uerberandas; mox ubi animaduertit ira se interceptum; manum, ita ut cæsurus sustulerat, suspensam cogitabundus seruabat. Qui ab amico, qui fortè interuenerat, quid ageret rogatus; Exigo (inquit) pœnas ab hòmine iracundo. Hoc enim pacto in se animaduertebat Plato, quoniam iræ uisus foret assensus. Difficillimum profectò est iræ impetum reuocare; cum frenum momorderit. Nonne puniendum est dixerit quispiam, erratum cum fuerit? Puniendum sanè ratione, sine ulla ui iracundiæ. Itaq; idem Plato cum rursus in seruum esset iratus, factusq; ob delictum paulò commotior; conuersus ad Speusippum; tu (inquit) Speusippe uerberibus seruulum istum obiurgato; Nam id ego, quoniā irascor, facere nunc prohibeor. Quantum ualet studium sapientiæ, quo monemur nulli oportere animi affectioni succumbere? Plato ut erat uir sapientia singulari, maluit se priuare sua potestate in suos, quàm quicquam per iram agere, cuius postea iure pœniteret. Quid autem uirum hunc miremur? si tanta moderatione animi usus est; qui cū neq; philosophia quicquam indignum facere, tum neq; à duobus suis doctoribus degenerare, Tarentino Archyta, Socrateq; debuerat? Nam & Socrates seruo ait; Cæderem ego te, nisi irascerer. Idemq; olim colapho percusus, aliud nihil locutus fertur; quàm id se eo molestè ferre duntaxat; quod nescirent homines quando sibi

Mansuetus medium inter iracundum & segnem.

De ira quatenus ultionem appetit.

Platonis factum laudabile.

Socratis dictum.

sibi prodeundum esset galeatis. Et Archytas rura intuitus sua, uillici negligentia corrupta ac perdita, ob idq; male de se illum meritum; sumpsissem (inquit) à te supplicium, nisi tibi essem iratus. Quibus quidem exemplis non obscure mihi uideor intelligere, eum qui sapientiæ fungitur munere, oportere ira omnino abstinere, cum nihil sit ea, nec uehementius, nec effrenatius, nec indomitum magis. Id quenquam posse præstare, tametsi dictu facilius est quàm factu: at illud certè facillimum reor, ut saltem quod acturi sumus, tantisper differamus; donec ratio quam ira occupauit, seipsa collegerit, docueritq;, quid nobis agendum sit, aut non agendum. Erat Cæsar Augustus *ad irã procliuior, ob eamq; rem crudelior quoq;* Iracũdia Cæsaris Augusti. *quod non difficulter intelligamus, si* Actiacam *pugnam, qua ipsum etiam mare humano cruore perfusum rubuit; si cruenta in Siculo mari prælia; si* Perusinas *aras; si tam ingentem proscriptorum numerum considerabimus. Cæterum hunc rerum potitum, ac solum, & sui iam compotem factum, cum aliquandiu postea Athenodorus philosophus adisset precatum, ut quoniam senectute iam premeretur, sibi per eum liceret in* Græciam *redire ad suos; remq; exorasset; in ipso abeundi, salutandiq;, & gratificandi officio, cum ira te Cæsar (ait) aliquãdo ceperit, nihil prius neq; dixeris neq; feceris, quàm alphabeti Græci literas uiginti quatuor percucurreris.* Præceptum Athenodori *Hoc dicto eum prudenter admonens, ut nihil iratus decerneret.* Itaq; *Cæsar illo manu apprehenso ac subridens; adhuc (inquit) Athenodore tua mihi præsentia opus est, & ita annum totum esse illum apud se uoluit; inquiens taciturnitatis quoq; munerationem, tutissimam duci oportere.* Et *fuit profectò is* Augustus, *antequam maturam attigisset ætatem, auunculo* C. Iulio *Cæsari omnino dissimilis; qui unus omnem hominum memoriam humanitate, mansuetudine, clementia mirificè anteiuit.* Vtpote *qui perspicuè uideret, nihil magis abhorrere ab hominis natura iracundia, & ulciscẽdi cupiditate.* Nec enim Cõtra Theophrastum. *assentior* Theophrasto, *qui ait fieri haud posse, quin uir bonus irascatur aduersus improbos.* Nam *ea ratione quo melior quisq; fuerit, eo iracundior sit futurus.* Debemus *sanè in puniendo leges imitari, quæ non turbantur, non commouẽtur; sed quietè, atq; moderatè perpetrata facinora ulciscuntur. Peccata nobis odio sunt habenda, non homines.* Itáq; *pro ratione & sine ullis affectionibus pœnæ sunt inferendæ; quo & delinquentes mercedem recipiant amentiæ suæ, & eorum exemplo in posterum quoq; cæteri sibi caueant.* Quod *autem uir sapiens nullus sit usqueadeò natura benè institutus, ut minus sentiat inspirationes quasdam, & tanquam umbras affectionum; non equidem negarim.* At *idem uir sapiens continuo se sibi uendicabit, nec illis assentietur.* Nam *cũ opinio uoluntasq; accesserit, tum affectio fit, quæ ante non erat.* Et *cum omnis affectio sit periculosa; tum ira longè periculosior cæteris, & quæ rectum iudicium magis impedit.* At *ratio contra ipsa per se satis est, quæ nobis omnia suppeditet, quæ necessaria sunt, non ad iudicandum & prouidendum modo, uerùm etiam ad agendum.* Atqui *iocari mihi uidetur* Aristoteles *inquiens, affectiones omnes pro armis esse, si quis bene ijs usus fuerit.* Contra Aristotelem. Num *quisquam benè utatur temeritate? Pugnat ira ipsa per sese, & ut leuis est & inconstans, rationis contemnit stabilitatem.* Si-

gnum pugnæ non expectat, sed confestim prosiliens in hostes ruit. Rursusq; deferuescens prius quàm receptui canatur, recurrit in castra, quasi fusa fugataq;, neq; alteri fida, nec sui ipsius compos. Et ut citò accenditur, ita extinguitur citò.

Definitio iræ secundũ materiam. Nam si à materia iram definias, inuenias eam mouere in pectore é feruenti sanguine circa cor. Cur autem is locus iræ potißimum datus sit, ea facit ratio, quod ex uniuerso corpore calidißimum pectus est. Et ut feruidi animi natura iccirco reddit homines iracundos; quoniam ignis & actuosus sit, et pertinax; ita in his hominibus, qui sunt natura humidiores; sicuti & pueros & mulieres licet intueri; non extemplo crescit ira; sed motu acquiritur; quoniam in illis minus caloris insit. Quare eorum iræ quoniam leuiora habent initia, acriores sunt ma-

Physica ratio de ira et iracundis. gis quàm grauiores. Quos uerò siccæ ætates exceperunt, in ijs inest ira & uehemens & ualida, sine incremento tamen; quoniam propter id frigoris, quod inclinaturum iam calorem insequitur, ira sibi adijcere parum potest. Qua quidem re fit, ut senes nonnulli reddantur morosi; ut ægroti conualescentesq; consueru nt. Iis enim uel laßitudine quadam, uel sanguinis detractione calor non mediocris est exhaustus. Idem patiuntur omnes, qui aut exangui sunt corpore, aut malignis utuntur alimentis, aut aliter iam deficere cæperunt. At uinum, ut est proximum natura, quoniam incrementum calori affert, ipsum quoq; iram incendit inflammatq;. Qui autem natura sunt frigidi, eos sibi timiditas potius quàm ira uendicat; cum & contrahat frigus, et pigritiam afferat. Non igitur ab re istiusmodi

Qui dicantur segnes. homines, qui nulla prorsus tanguntur ira, segnes appellantur, quasi sine igni; Cum ira sit quidam feruor sanguinis circa cor, ut modo dicebatur. Quam ob rem qui se mansuetum atq; clementem, & esse uult & haberi, caueat etiam atq; etiam ne iracundiæ stimulis incitatus abstrahatur præceps ab imperio ductuq; rationis. Hæc enim nullis eget auxilijs, nullis adiumentis, & excitatur cum uult, & quiescit cum opus est. Itaq; ad res pro dignitate fortiterq; gerendas, sua semper utatur ui; Ira autem non secus abstinebit, quàm immani quadam atq; dira bellua. Est enim ira sua natura, & atrox, & crudelis, & fera. Quæ cum om-

Qualis Alexãder Magnus. nibus est cauenda, tum ijs potißimum, qui calidiore sunt corporis temperamento. Nam istiusmodi homines, & facilius in iram inflammantur, & ad nocendum sunt procliuiores. Talem fuisse Alexandrum ferunt Philippi regis filium. Qui quàm feruenti esset naturæ temperamento, suauißimus odor ille qui ex eius corpore uestibusq; manabat, certißimum ferebat argumentum. Nemo enim doctus peritusq; ignorat, qui suauiores in Italiam odores afferuntur, eos omnes ex Arabia ad nos, & India, & Orientali aduehi Aethiopia, quæ quidem loca calidißima sunt, præcipueq; feruentia. Itaq; æquiore nos animo ferre decet repentinam illam Alexandri atq; atrocem iram, qua uictus aliquando Clitum, quẽ æquè diligebat, periucundumq; habebat, ac seipsum; utpote qui unà esset educatus, sua dextra trãsfodit inter epulas. Et Calisthenem, quem habuerat condiscipulũ,

Qualis Augustus Cæsar. miserabiliter mori iußit. Et Lysimachum, sibi familiarißimũ leoni obiecit. Quid dicam de Cæsare Augusto? quo iuuene nec iracundior, nec crudelior quisquam; sene autem nemo humanior, nemo clementior, nemo fuit mansuetior? Is cum le-

gem de

gem de adulteris tulisset, qua sanxerat, quo pacto adulterij reos iudicari oporteret, cumq; essent in adulterio deprehensi, puniendi forent; postea uerò adolescentem, qui de Iulia eius filia esset insimulatus, præ ira ipse percuteret: cumq; ille reclamaret, Legem tulisti Cæsar, Vsqueadeò pœnitentia ductus est, ut illum diem egerit incœnatus. Indignum enim ducebat uir grauißimus, qui legem tulisset, quicquam agere quod legi aduersaretur. Idem quum Atheniensium populus quippiam aduersus se deliquisset, scripsit ex Aegina putare se, suam illis iram obscuram non esse; non enim Aeginæ hyematurum sese. Aliud uerò ijs nihil neq; dixit neq; fecit. Quantam uim habet animi moderatio, quæ à ratione, consilioq; profecta, turbationem iracundiæ omnẽ, impetumq; compescit, sedat, moderatur? Nec sanè interest parum inter iram & iracundiam. Iram dicimus eo distare ab iracundia, quo & ab ebrioso ebrium, & à timido timentem. Potest enim iratus non esse iracundus. At iracundus non potest alteri iratus non esse. Cuperem ea nobis esset uerborum copia, qua Græci iram in species multiplices distinguunt. Nam ut amarum, & acerbum, & stomachosum, & rabiosum, & clamosum, & difficile; et quod delicatum est iracundiæ genus; morosum dicimus; ita aliæ sunt atq; aliæ differentiæ. Nam iras quasdam esse uolunt, quæ inter clamores desinant; quasdã æquè pertinaces ac frequentes, quasdam sine motu, quæ uerbis sunt parciores; quasdam effusas, in maledicendi amaritudinem; quasdam uerò, quæ in querelis dumtaxat, aduersationibusq; consistunt. Et cum alias iras quasdam arctas, & graues, atq; introrsum uersas; tum alias penè innumerabiles earum species afferre in medium poßimus, quas ob uerborum inopiam missas facimus. Cæterum illud sit nobis certum firmißimumq; præceptum, nihil ab eo rectum, nec utile geri posse, quẽ ira sibi subiecerit. Nec ulla ratione fieri potest, ut quod iubet Aristoteles assequamur, cum ait; Illa uti oportere, ut milite imperator solet; esseq; illam necessariam prorsus; nec posse quicquam sine ira expugnari, nisi prius scilicet animum illa impleat, spiritumq; accendat. At ego hac una in re dissentio hoc tempore ab Aristotele plurimum. Nam cum propriũ iræ opus exulcerata quædam, atq; accensa contumacia sit; quo pacto queat adduci, ut pareat rationi, cui maximè aduersatur? An ignoramus eam esse iræ naturam, ut libidine sua semper ferociaq; feratur? quæ non plus utilitatis ministerio suo queat animo afferre, quàm pertinax miles, qui sui ducis imperium negligens receptui non paret. Quare ut hic miles perindè ac pernitiosus, non est inter auxilia admittendus; ita etiam ira detrimenti sit plurimum allatura; si se maluerit quàm rationem sequi, ut indomita ex sese atq; efferata. Quòd si fortè fortuna rationis iußis obtemperet, & qua illa duxerit sequi uelit, quo pacto ira dicenda sit, quæ & ulcisci semper cupit, & dolorem quo se censet iniustè affectã, dolore pensare? Nec satis habet ut quasi par pari, tantundem doloris referat, quantum acceperat; sed longè maiore mensura, quod in reddenda gratia fieri iubet Hesiodus, acceptam metitur iniuriam, & ita quiescit nunquam; nisi in ea reponenda addatur etiam contumelia. Quàm mihi probatur uehementer Telecli regis mansuetudo, qui ut erat animo generoso ac sublimi, nulla ciuium irritabatur

Quid intersit inter iram, & iracundiam.

Præceptũ

Contra Aristotelem de ira.

Perstat in similitudine militis allata ab Aristotele.

Telecli Regis mansuetudo.

tabatur iniuria? Quo factum audimus, ut esset illis charißimus omnibus. Hic est ille Teleclus, qui aliquando fratri, qui ciues accusaret, quod sibi magis, quàm illi aduersarentur, respondisse tradunt; Tu enim frater, quas ipse scio, iniurias pati nescis; Cui enim dubium esse debet, quanto quis alios & dignitate antecellit & potestate, tanto eum decere, & placabiliorem esse, & ad ignoscendum faciliorem, magisq; exorabilem? Cum Eumenen Persei circumuentum insidijs obisse diem rumor esset perlatus Pergamum, Attalus eius frater diademate imposito, uxoreq; eius accepta regnum sibi uendicauit. Idemq; ubi primum accepisset Eumenen uiuere, obuiam illi cum stipatoribus uti consueuerat factus est, manu hastile ferens. At eum frater comiter hilariq; uultu complexus est, dixitq; ad aurem; Ne festines ante uxorem capere, quàm me mortuum uideris. Nec aliud suspecti quicquam in omni uita non modo aut dixit aut fecit; quin potius cum ex hac luce foret migraturus, & uxorem illi reliquit & regnum. Pro quibus quidem fraternæ charitatis officijs, Attalus quoq; nullum sibi aluit filium, cum multos suscepisset; sed Eumenis filio, cum primum in adultam uenisset ætatem, ipse adhuc uiuus ultrò regnum tradidit. At Pyrrhus rex Epirotarum cum accepisset, à quibusdam se adolescentibus, multis inter potandũ conuitijs maledictisq; oneratum, iußit eos omnes interdiu coram agi. Qui ubi adfuerunt, rogauit eorum primum an ea dixissent? Cui continuò adolescens minimè insulsus, hæc nempe rex diximus, dixissemusq; longè plura, ni uinum nos defecisset. Cui dicto perbenignè rex arridens, eos omnes, ne castigatos quidem uerbo, liberè dimisit. Nec minore placabilitatis laude dignus est iudicandus Philippus Alexandri pater; qui suadentibus amicis, ut Nicanora, qui maledictis se laceraret, accersitum plecteret; At Nicanor, inquit, non est Macedonum nequißimus. Quare considerandum est, ne quid aduersum nos agatur. Idemq; ubi didicisset, Nicanora inopia uehemẽter affligi, esseq; ab se neglectum; imperauit largitionis quiddam illi dari. Quam ob rem cum Smicythus, qui modo eum apud Philippum maledicẽtiæ insimularat, diceret Nicanora mirificas de eo laudes apud oẽs aßiduè prædicare; Videtisne (inquit) Philippus in nobis esse & uituperari & laudari? Nec rursum est silentio inuoluendum, quanta cum animi moderatione & patientia, idem Philippus se præstiterit, & in Democharem Athenienſium legatum, & in uniuersos Athenienses. Is enim Demochares, homo natura audax & maledicus, ad eum uenerat unà cum alijs legatis Athenienſis populi, cum Philippus perbenignè audita legatione inquit; Dicite mihi obsecro quid facere me oportet, quo maximè Atheniensibus gratificer? Excepit continuo Demochares, ut te suspendas. Cumq; ingens circumstantium indignatio ad tam cõtumeliosum dictum exorta esset, regemq; in Democharem omnes irritarent; Ille ut erat animo elato, & nulli perturbationi deditus, iusso silentio Democharem saluum, incolumemq; dimisit. Conuersusq; ad alios legatos; Vos (inquit) cæteri legati Atheniensibus nunciate, multò superbiores esse qui ista dicunt, quàm qui impunè dicta audiunt. Eos autem, qui consulebant amarius, utendum esse Atheniensibus, insanire dicebat, qui hominem, qui ad gloriam omnia agendo patiendoq; referret, specta-

culum gloriæ iuberent amittere. Dilucidè hi sapientißimi, ac maximi reges nos docent, ne unquam ad iram prouocemus animos liberos & elatos. Quippe qui norint nil minus hominis esse, quàm irasci. Si seipsos homines irascentes intueri possent, uix aliud quicquam magis detestaretur, quàm iram. Quod ipsum prudentißimè considerans Hyeronimus Rhodius; *Quid opus est (inquit) cum aliquē uelis cædere, tua labra mordere? sunt enim plerunq; aliqui auribus ita delicatis, ut pro minimo quidem uerbo, quod sibi permagnæ ducunt non iniuriæ solum, uerumetiam contumeliæ, usq; adeò excandescunt, ut tanquam rabiosi canes spument ore.* Et *eadem aspicias irascentium, quæ furentium hominum indicia, audaciam & minas in uultu, crebra suspiria, eaq; uehementia; ruborem in toto ore, & oculos tanquam emicare.* Et *quoniam æstuat sanguis ab intimis usq; præcordijs, & quatiuntur labra, & mēbra omnia contremiscunt. Quid multis est opus?* Vel *conijcere oculos in irascentium faciem, horribile uidetur, monstriq; simillimum.* Et *cum cæteras animi affectiones dißimulare poßumus, easq; cælare, & in abdito diu alere, sola ira se continuò profert, & prodit in faciem.* Et *quanquā cæteræ quoq; affectiones aliquando tandem signa aliqua de se dent, ut prænosci queant; eas tamen apparere dicas; iram uerò tanquam altius sublato uexillo eminere quàm primum.* Et *cum non sit ea hominis natura ut appetat pœnam, quippe qui ab omni feritate alienus, creatus sit ad imaginem & similitudinem* DEI; *qui ut humanum genus, quod perierat, recuperaret, seipsum tradidit; Quis audeat affirmare iram esse secundum naturam hominis, cum ipsa cum ulcisci cupit, pœnæ appetens non esse non potest? In quam quidem sententiam, cuius aut auctoritatem, aut etiam rationem malimus sequi, quàm summi illius grauissimiq; philosophi* Platonis, *quo &* Aristoteles *doctore annis uiginti est usus?* Apud *illum enim ita reperimus scriptum;* Vir *bonus non lædit, sed pœna.* Bono *igitur uiro pœna non conuenit, quare ne ira quidem; quoniam pœnæ ira conuenit. Quod si uiro bono pœna non conuenit, ne gaudebit ea quidem affectione, cui pœna uoluptati est. Quo fit ut pœna naturalis non sit.* Nec *sim tamen adeò pertinax, ut minus affirmem primam illam, atq; uelociter insurgentem animi ad irascendum concitationem, sicuti alios item motus, & naturalem esse, & quæ à nobis euitari non poßit, sed illa certè ira non est; quoniam nec nostra opinio, nec uoluntas ad eam accesserit. Quare non ira dicenda est, nec existimanda; sed eius affectionis præparatio quædam atq; cōminatio.* Sed *cum primæ illi concitationi naturæ non ratione repugnamus, sed assentimur potius, & hanc assentionem pertinaciter continuamus; iracundiam eam nostra culpa efficimus, cui nulla rationis remedia poßunt afferri, ni fortaßis* Hercules *aliquis offeratur; qui* Cerberi *immanitatem, diuina ui quadam subigat atq; opprimat.* Nam *eam humana potentia domitam reddere nulla queat. Quod si in uitio nulla mediocritas est, utpote quod uirtuti, perindè atq; extremo extremum aduersetur uitium, ad quam mediocritatem iracundia redigi queat, non modo non comprehendo animo, sed ne suspicione quidem attingo. Aduersatur enim semper sua natura repugnatq; rationi. Quare nunquam is mihi laude dignus censendus est cui ira dominatur.*

Non esse decorum irasci.

Irā non esse secūdum naturam hominis.

Platonis sententia.

Primi motus iræ naturales.

In uitio non esse mediocritatem.

minatur. Nam dominari illã semper uelle necesse est, quæ rationis imperio se nõ subijcit. Nam ubi se subiecerit, iram se dici nõ patiatur, quæ dominari natura uelit, non parere. Itaq; contra primam iracundiæ causam pugna est suscipiẽda, quæ alia nulla est, quàm iniuriæ falsa quædam opinio Neq; ira, nec alia ulla affectio, esse cuiquam adiumento homini potest. Secus autem forsitan usu uenit in cæteris animantibus, cum leones adiuuet iracundia, pauor ceruos, impetus accipitrem, columbam autem fuga. Desinant ergo Peripatetici, aut alij si qui sunt Peripateticorum studiosi, mediocritatem in ira laudare; quæ cum sit animi concitatio, quæ uoluntate, & iudicio ad ultionem pergit, nullis cuiusquam uirtutis terminis potest includi. Illum ego placabilem, illum clementem, illum humanum, mansuetumq; appellabo, apud quem iracundiæ locus nullus erit, qui ab omni ultionis cupiditate alienum se præstabit. Talis mihi uisus est Pisistratus, Talis Antigonus, talis Archelaus, talis M. Cato. Hunc enim quidam in balneo percussit imprudens. At Cato cum à nonnullis irritaretur ad ultionem, respondit; Ego non memini me percussum. Is non agnouisse percussorem, quàm de eo supplicium sumere potius duxit. Et Archelaus cum à quodam aqua esset inspersus, is irritatus aduersus hominem ab amicis; At non me inspersit, inquit, sed illum potius, quem esse existimauit. Antigonus uerò primus, cum milites per hyemem aliquando coëgisset in eo loco mouere castra, ubi rerum necessariarum non mediocris erat penuria, ac manipulares duo procubitores ad regis tabernaculum in eum maledicerent; ij quidem nescij, quod rex prope esset; Antigonus tabernaculo uirga paululum patefacto; Flebitis, inquit, ni longius remoti maledictis in nos utemini. Idem nocte quadam cum è suis militibus quosdam exaudisset, qui mala omnia sibi imprecarentur, à quo forent in iter illud luto inextricabile adducti; illico ad eos accessit, qui maximè laborabant, & ijs ignorantibus, à quo adiuuarẽtur, coram declarasset; Nunc (inquit) maledicite Antigono, cuius uitio in hasce miserias incidistis; At ei benè optate, qui uos ex hac uoragine eduxerit. Audiamus nunc Pisistratũ, quem minimè fortaßis iniuria sapientibus uiris annumeratũ legimus. Fuit enim & moderatus, & omni ira superior. Erat huic filia forma præstanti; cuius amore captus Thrasybulus, cum illam miserè deperiret, se continere adolescens non potuit, quin obuiam factus inter eũdum puellam suauiasset. Quare cum Pisistratus ab uxore, ut sunt natura mulieres procliues ad ultionem, irritaretur, exasperareturq; in Thrasybulum, surridens inquit; Si qui nos amant, mea uxor, oderimus, quid ijs faciemus quibus odio sumus? Itaq; secum ipse considerans uim impetumq; amoris, uirginem Thrasybulo dedit uxorem. Idem ubi cantores quidam lasciuiores in eius incidissent uxorem, multaq; petulanter dixissent, egissentq;; Postridie uerò Pisistratum adeuntes, eum lachrymantes, ut sibi ignosceret precarentur; Vos (inquit) enitimi posthac saniores esse. At mea uxor nusquam heri prorsus profecta est. Accepimus eũdem quoq; Pisistratum, cum ab homine ebrio multis conuitijs esset maledictisq; affectus, perindè atq; unus omnium crudelißimus, proptereaq; à suis uehementius incitaretur, ut in contumeliosum illum obiurgatorem animaduerteret grauius; accepimus (inquam) Pisistratum ea maledicta omnia

Affectiones non addiuare homines.

Viri mãsueti & eorum dicta.

cta omnia perplacido tulisse animo; ijs uerò, qui alij hinc, alij illinc faces subdere, eumq; ad uindictam inflãmare niterentur, respondisse; Quæso quiescite; Nam ego illi homini non magis succenseo, quàm si quis obligatis oculis in me occurrisset. Considerauit Pisistratus, ut opinor, quod etiam Plato multos post annos affirmauit, hominem plantam esse cœlestem, ob idq; caput, quasi radicem, erectũ ad cœlum tollere. Itaq; naturam quoq; cœlestem repræsentare eum oportere, & ut pars illa mundi superior, quæ cœlo contigua est, miro quodam ornatur ordine & nubibus, & fulminibus, & tempestatibus, & omni turbine tonitruq; uacat, ita animus excelsus sibiq; consentiens, nullo tumultu, nullis perturbationibus tangitur, sed sua quiete tranquillitateq; munitus, ut nihil petit extrinsecus, utpote qui seipso contentus est; ita ea omnia intra se premens, quibus ira uires contrahit, mirificam modestiam quandam moderationemq; præ se fert, quorum nihil omnino de se ira polliceatur. Ira enim sua natura crudelis est, & ita efferata, ut per omnem animi impotentiam, atq; immanitatem sanguine semper gaudeat, lætetur, gestiat, exultet. Rem autem ita habere Annibal ipse docet, qui sanguinis humani fossam plenam conspicatus; O formosum spectaculum dixit. Et idem Volusus ille sentiens, qui sub Cæsare Augusto Asiæ proconsul cum esset, & homines eodem die trecentos securi percuti iussisset, elata ceruice uultuq; superbo inter cadauera ipsa incedens, quasi magnificum & egregium quoddam facinus gessisset, proclamans Græcè, O πρᾶγμα, inquit, βασιλικόν; O rẽ, inquit, regalem. Et cum in omnibus ira periculosa est, tum in ijs maximè principibus, qui pro sua libidine omnia metiũtur. Qualis uir habitus esset M. Marius, illud de eius bonitate publicum iudicium, non dubium affert testimonium; quod uicatim ei populus Romanus statuas posuerat, & thure uinoq; supplicabat. At huic tali, tantoq; uiro, L. Sylla, ut erat unus omnium maximè iracundus, crura perfregit, oculos eruit, manus amputauit, & pro singulis eum paulatim, et per singulos artus lacerari iussit. Atq; idem L. Sylla, posteaquàm dictaturam posuisse dicebatur, seq;, exutus tyrannum, ciuili reddidisset togæ, ciues Romanos ad septem milia trucidauit. Et cum in ipso tanti, & tam atrocis, atq; truculenti, diriq; facinoris initio, ad ædem Bellonæ sedens, tot ciuium Romanorum eiulatus sub gladio, atq; exclamationes exaudisset, uultu minaci furibundoq;, uidissetq; Senatum tã horribili exterritum spectaculo; Hoc (inquit) agamus populo Romano, seditiosi pauculi iussu meo occiduntur. Sed quid de ciuitatum dominis, quid de regibus dicemus? Prætereo Phalaridis taurum, prætereo Clearchum, prætereo Apollodorũ, prætereo Lysimachum, prætereo C. Cæsarem, Augusti ex filia nepotem, prætereo Leonta: prætero etiam Neronem ipsum, ne tantam hominibus nostris faciamus iniuriam; ut quos mites atq; mansuetos haberi cupiam, eos omnem barbariem, ubi se ira inferiores præstitissent; per omne crudelitatis genus superasse ostendam. Paucis igitur externarum gentium utamur exemplis. Tradũt illustres quidam rerum gestarum scriptores Cambysem Cyri illius senioris filium, qui primus regnum in Persis constituit; uniuersi populi nares ira percitum in Syria rescidisse. Vnde etiam locus ille ubi ea sæuitia est perpetrata Rhinocolos appellatur.

Declaratio pulchra dicti Pisistrati ex loco Platonis.

Iram semper esse coniunctam cũ crudelitate

Exempla multa.

latur. Et Darius ille, qui ubi Mago imperium est ablatum, Perside primus, & magna Orientis parte potitus legitur. Cum bellum Scythis indixisset, qui Orientem ditione cingebant, ab illustri sene Orobazo rogatus, ut unum ex tribus liberis quos habebat, sibi in solatium suæ senectutis relinqueret, aliorum autē opera pro sua uoluntate uteretur; indignatus ille respondit; Esto bono animo Orobaze, nam eos tibi remittam omnes; quos continuò in eius conspectu occisos abiecit. At Xerxes multo se Dario benigniorē exhibuit; qui Phythio ex quinq; liberis quos habebat, unius uacationem cum precaretur, respondit; Tua Phythi sit optio, ut petas quem malis, deinde in duas illum, quem petisset, partes distractum, ab utroq; uiæ latere poni iußit; & ita, ut ira exæstuabat, eiusmodi hostia illum omnem lustrauit exercitum, quem ex quinquiesdecies centenis hominum milibus conflarat, talem in suis habiturus euentum belli, quali in imolando Phythij filio fuerat usus initio. Sed quoniam iam mihi satis ostendisse uideor, quid de ira sit, & iracundia sentiendum; & si qua præterea dicenda restant, alio loco sumus explicaturi; quæ de Mansuetudine reliqua sunt præcepta, persequamur.

Hactenus de ira, & iracundia.

Nunc de mā suetudine.

MANSVETVDINEM *igitur mediocritatē quandā esse diximus, inter irā & segnitiē. Verum mā suetudinis extrema, fuerunt qui posuerint per excessum quidem crudelitatem, per defectum uerò indolentiam. Quam sententiam sequutū uideo* Plutarchum *in libro de Morali uirtute. Et crudelitas sanè est, quædam animi in exigendis pœnis atrocitas, quæ ipsa clementiæ maximè opponitur. Non enim in illis crudelitas locum habet, qui etsi læsi non sunt, nec ulla in delinquentem ira perciti, cum nullum antecesserit delictum, sæuiunt tamen in homines torquendo, occidendoq; quos forsitan nunquam uiderint, quales sunt latrones prædonesq;, & quos nominant* Peripheten, Sinin, Scirona, *cæterosq; huiusmodi. Nam ij quoniam immanium belluarum sequuntur imitanturq; feritatem, non tam crudelitatis, quàm feritatis nomine digni sunt, utpote qui ne minima ipsi quidem læsi iniuria, tum magis lætantur, cum uehementius lædunt; communes humani generis* DEIq; *hostes atq; inimici. At Crudeles illos appellamus, quorum animi ad asperiora inclinati, maiores exigunt pœnas, quàm pro perpetratis delictis debeantur, qualem* Phalarin *extitisse constat, & longè magis quàm* Phalarin, Nedium Pollionem. *Hic enim* Nedius Pollio, *ut erat uel ob minimam offensionē procliuis ac præceps ad iracundiam, continuò exclamans, ac toto corpore concitatus ac furens, dentibusq; infrendens, seruum qui uas cristallinum fregerat, rapi iußit, ut eum murenis, quas & multas & ingentes in piscina seruabat, deuorandum obijceret. Nam ut erat homo acerbis moribus ac sæuus, uulgari pœna contentus esse non poterat. Miserabilis puer ille ita raptus ut erat, uel conseruorum commiseratione, quos omnes si quid etiam minimum peccassent eadē pœna manebat; uel benignitate diuina quadam ex illorum elapsus manibus, ad pedes* Cæsaris Augusti *confugit, ab eius clementia auxilium implorans; non ut mortis pœnam non daret; sed ne periturus murenis esca obijceretur;* Augustus *enim apud* Nedium Pollionem *cœnabat. Quare motus immanis hominis sæuitia, ut erat princeps humanißimus iustißimusq; iußit confestim & puerum liberum esse,*

Extrema mansuetudinis.

Qui dicantur crudeles.

rum esse, & illa omnia uasa cristallina coram se frangi, & in uiuarium illud proijci. Huiusmodi exemplo monens, & ira nimia esse abstinendum, & ab omni cauendum materia, qua in iram possimus accendi. Eiusmodi igitur mediocritatē, mansuetudinem esse uolo, quæ inter segniciam uersatur, & naturalem illum motum, qui est tāquam præparatio quædam ac principium irascendi. Hic enim motus non difficulter à ratione compescatur, eiq; pareat, nec longius aut uehementius, quàm illa iusserit, progrediatur. Nam si magis quàm par sit quisquam læsus moueatur; hic iracundus dicetur, extremumq; iracundia; qui uerò nulla mouetur iniuria, uel sua uel aliena; hūc segnem fatuumq; uocabimus, et extremum ipsum segnieiam ac fatuitatem. Non enim is solus fatuus est dicendus, qui neq; quod ipse, neq; quod alij fantur, intelligit, sed etiam homines illos dicemus fatuos, qui tanquam stupidi & uecordes, nullo prorsus tanguntur naturali motu, & iccirco suo proprioq; nomine segnes, & habentur & sunt. Nam non minus ratio est habenda de alterius iniuria, quam propulsare ipsi possimus; quàm de nostra; cum homo hominis gratia natus sit; ob eamq; rationem communi hominum utilitati dignitatiq; debeat consulere. Cæterum minimis quibusdam moueri iniurijs, muliebris est ingenij. Eoq; magis quisq; accusandus est, quo celerius mouetur ad ulciscendum ac facilius. Et ut animo decet uirum mansuetum & constanti esse & tranquillo; ita etiam uultu ipso lenitatem ostendere, seq; à conuitijs & litigijs alienum præstare, & ad castigandum, dum opus est, quàm ad plectendum propensiorem. Verùm in ipsa castigatione uerbis ijs est utendum, quæ non contumelia modo uacent, sed etiam insolentia. Pœna uerò cum omni moderatione animi inferenda, quo uideamur non sponte uti eiusmodi animaduersione; sed ne iure possimus iniustitiæ accusari, cum sine iustitia stare nulla possit humana societas. Nec enim iniuriam decet iniuria pensari, quod proprium est irati hominis opus. At ira, quod iam sæpè monuimus, periculosius nihil. Itaq; nobis imitandus est Dyogenes ille Cynicus, in quem de ira diligentius disserentem proternus quispiam atq; impudens adolescens cùm inspuisset; id ut uir erat grauissimus, tulit mira cum lenitate, inquiens; Non equidem irascor, tametsi dubito irascendùmne sit. Et sapienter id quidem Diogenes, ut alia persæpè multa. Nam cū omnis iniuria indigna censenda sit; nulla tamen ea indignior, quæ ab indigno inferatur. Ferunt Timagenen quendam rerum gestarum scriptorem, permulta in Cæsarem Augustum, permulta in Liuiam uxorem & uniuersam eius familiam proterue petulanterq; loquutum, quæ Augustus cum audisset, sæpenumero illum monuit, ut moderatius lingua uteretur, maledictisq; abstineret. Cui ille, ut erat deprauato corruptoq; ingenio, cum indies magis magisq; importunum se præberet, interdixit homini Augustus domo sua. Nec tamen præclusa domus Augusti Timageni, clausit ædes cæteras urbis Romæ; Nam in contubernio Asinij Pollionis consenuit, idemq; libros, quibus Augusti acta continebantur, igni tradidit, nec destitit quicquā agere, quo meritò, optimoq; iure iratum principē reddere debuerat in perniciem suam. At ille qui iudicabat magni esse animi munus, non sentire improbi hominis percussionem; omnem Timaginis uel iniuriam uel

Mãsuetudo media inter quæ.

Etiam aliorum iniuriæ propulsãdæ

Non omnibus iniurijs debemus moueri.

Castigatio & pœna quomodo inferendæ.

Ira quàm periculosa.

Exempla.

contumeliam æquo animo tulit; cum libros etiam, quos de suis & rebus gestis & laudibus ante scripserat, nosset ab eodem publicè recitatos atq; combustos? Quid? quod ne minimum quidem uerbum eum Pollione unquã est questus, quod illũ apud se haberet. Cumq; aliquãdo iocatus ei dixisset Græcè θηριοτρόφε, *hoc est altor belluæ, ob eamq; rem pararet Pollio, domo quoq; sua Timageni interdicere, noluit Cæsar Augustus; quin (inquit) fruere Timagene Pollio, fruere. Et cum rursus dixisset Pollio; Si iusseris Cæsar, statim illi domo mea interdicam; Hoc me, respondit, putas facturum, cum ego uos inuicem reconciliarim? Fuerat enim aliquando Timageni iratus Pollio, cum Cæsar illos in gratiam reduxisset. Quid erat facilius Augusto, aut etiam iustius, quàm de Timagene supplicium sumere? At norat oportere principem nulli iræ uideri concessisse, sed & mansuetum esse, & omnia, quantum in eo est, reddere mansueta. Nam principum uita esse cæteris debet exemplo. Sed ne sim oratione prolixior, quàm ratio iubet, eum ego mãsuetum existimabo, qui quod medium est inter parum et nimis, assequi tueriq; studebit. Quod si alteratram in partem ab extremis fuerit declinandum, is mihi magis laudandus uideatur, qui, modo nemini fiat iniuria, ueniam maluerit; quàm ultionem sequi; præsertim cum scriptum sit; Irascimini & nolite peccare. Sed iam tempus monet, ut ad Fortitudinis præcepta transeamus.*

Fortitudo media inter metum, & audaciam.

VOLVMVS *Fortitudinem esse, mediocritatem quandam inter metum & audaciam. Nam uirtutes quasdam esse mediocritates, ita non difficulter probari potest. In mediocritate positum esse, quod bonum optimum dicimus, philosophus nullus dissentit. At uirtus est optimus habitus, per quem, & boni sumus & iure laudamur. Quo fit ut optimum sit, quod medium dicitur. Quare si audax ille est, qui & ubiq;, & aduersus omnes, & omnibus de rebus, & omni tempore, & magis quàm oportet, audacem se præstat; & qui hæc facit uituperatur, eum neq; aduersus omnes audendum sit, nec omnibus de rebus, nec omni tempore, nec omni item modo, nec ubiq;; & qui harum similiumq; circunstantiarum rationem non habet; se uituperationi facit obnoxium. Nec item contra ita habere oportet, ut nullo pacto audeat. Indeq; fit, ut neq; audax, neq; timidus laudetur: cõsequens est, ut qui horum medius fuerit, & fortis dicendus habendusq; sit, idémque laudandus. Nam is, qui neq; excedit elatus audaciæ temeritate, nec deficit deiectus metus ignauia, sed mediocriter habet; & fortis est, et laudatur, habitusq; ipse uocatur fortitudo; quippe quæ harum affectionum mediocritas quædam sit; illud nobis suppositum sit, neminem dici fortem uirum, ni semper idem sit fortis. Non enim illum ego uirum fortem existimabo, qui propter aliquam animi perturbationem, uideatur quicquam fortiter agere; quales sunt uel amore capti, qui nullum uitæ periculum subterfugiunt, quo re concupita potiantur, uel suis rebus desperantes, ut est apud Virgilium;*

Qui nõ sint habendi fortes.

» *Vna salus uictis nullam sperare salutem.*

AVT *qui non tam consilio, aut Fortunæ fisi, extremis periculis temerè se committunt, ut legitur item apud Virgilium;*

» *Audentes Fortuna iuuat.*

NEC ILLOS item fortes habendos censeo, qui periculi magnitudine coacti in pugnam prodeunt. Nam eo pacto & apros & ursos diceremus fortes; qui dum à canibus atq; uenatoribus circumdatos senserint, intrepidè feruntur in ipsa uenabula, quo se tutos reddant. Nec item illi fortitudinis laude sunt digni; qui non consilio, sed pudore quodam, infamiæq; metu, uitæ discrimini se obijciũt, qualis fingitur ab Homero Diomedes, quem ita loquentem facit ad Hectora; *Alia species falsæ fortitudinis.* *Item alia.*

„ Hector apud Troas dum sese extollit & orat,
„ Tytides dicet nostræ formidine dextræ
„ Fugerat ad naues. Nam sic iactabit; At ipse
„ Malim; terra mihi penitus prius ima dehiscat.

RURSUSQUE apud eundem Homerum inducitur Hector hæc loquẽs; *Locus ex Homero.*

„ Hei mihi; si portas rediens muros q; subibo,
„ Polydamanta probro primum mihi credo daturum,
„ Qui reduces agerem Troas iußisset ad urbem,
„ Nocte sub hac misera irrueret cum dius Achilles.

HIC ENIM, si Homero credimus, tãti faciebat nominis splendorem, ut etiam certam mortem subire non dubitaret, quo uitaret timiditatis infamiam. Hæc minus doctè Virgilius in eãdem sententiam de Turno cecinit, ita inquiens; *Locus ex Vergilio.*

„ Obstupuit uaria confusus imagine rerum
„ Turnus; & obtutu tacito stetit, æstuat ingens
„ Imo in corde pauor, mixtoq; infamia luctu,
„ Et furijs agitatus amor, & conscia uirtus.

NON equidem illum ego unquam uirum fortem iudicabo, qui aut audebit, quod audendum non sit; aut metuet, quod metuere non oporteat. Nam timere populares offensiones, aut morbos, aut paupertatem, aut inimicitias, aut aliud quicquam; quod nostra culpa non eueniat; nullam præ se fert fortitudinis laudem, aut etiam ignominiam popularem. Paulus Aemylius Africani posterioris pater, cum secundum peteret cõsulatum, repulsam habuit. Quam ille, ut erat uir grauißimus, permodicè tulit. Intelligebat enim quanta esset multitudinis stultitia. Sed ubi eo usq; imperatorum uel imperitia uel mollitia itum est, ut bellum aduersus Persen, atq; Macedonas, indies diuturnius grauiusq; fieret, ne petens quidem, consul esset declaratus; non dubitauit, profectus in medium, palam sublataq; uoce dicere: Ego uobis Quirites gratias habeo nullas, quoniam non sum à uobis creatus imperator; quod tam mihi imperio opus sit, quàm uobis imperatore. Quæ autem natura metuenda sunt, ut fulmina, ut ædium ruinæ, ut terræmotus, ut naufragia, ut pestilentiæ; si quis in his intrepidum sese, audacemq; præstiterit, non fortis, sed furiosus dicendus est, ac planè insanus. Præclaræ mortes uirum fortem ostendunt; ut eæ sunt, quæ cum maximis laboribus & periculis, uel pro religione ac diuino cultu, uel pro patria ac parentibus, uel pro uxoribus ac liberis, uel aliter pro iniuria et contumelia propulsanda, impauidè atq; alacriter oppetuntur. Hinc L. Brutus, hinc tres Decij, pater, filius, ac nepos, hinc duo fulmina belli, ut est apud Ennium, Cnæus & Publius Scipiones, hinc M. *Descriptio ueri fortis, qui non metuit, nec audet omnia.* *Exẽpla ex historijs.* *Hæc Aristoteles lib. III. Eth.* *Vir fortis ex genere mortis cognoscitur.* *Exempla multa.*

Marcellus, hinc Paulus Aemilius, qui cecidit apud Cannas, hinc alij penè innumerabiles Romani duces & magni uiri, doctorum omnium eloquentiumq; uirorum & ore celebrantur & literis. Eadem ratio est de Leonida Lacedæmonio ad Thermophylas; qui ad certam mortem paulopost profecturus; cum dixissent Ephori, eum paucos secum ducere; Nequaquã (inquit) paucos ad quod negotiũ proficiscimur. Iisdemq; rogantibus, nunquid aliud facere decreuisset? Quidnam inquit aliud, quàm Barbarorum transitum uerbo impediturus, re uerò pro Græcis interiturus? Quare cum iam ad Thermophylas uentum esset, conuersus ad commilitones; Aiunt (inquit) o cõmilitones mei, Barbarum esse in proximo; quare tempus non est terendum. Iam enim aut uincendi à nobis sunt Barbari, aut nobis moriendum. Cumq; dixisset quispiam; Hostes propè nos adsunt; & nos itẽ propè illos, respondit, adsumus. Subdenteq; alio, O Leonida aduersus multos cum paucis ades dimicaturus? Si me (inquit) multitudini fidere existimatis, ne uniuersa Græcia satis sit, quippe quæ pro illorũ innumerabili multitudine, perbreuis quædam portio est. Sin autem uirtutibus ipsis fidimus, uel hic numerus satis est. Eadẽq; alio dicente; Veruntamẽ (inquit) multos mecum ago, ut morituros. Et cum iam hostes adoriri instituisset, ac magistri equitum monerent, alios ei socios expectandos esse; Nonne hi adsunt (inquit) qui sunt pugnaturi? An forsitan nescitis eos socios cum hostibus congredi, qui & uerentur et metuunt Reges suos? Itaq; illico appositis esculentis conuersus ad milites: Prãdete (inquit) commilitones mei; nam apud inferos fortasse cœnabimus. Intelligebat profectò Leonidas omne periculum esse pro libertate patriæ subeundum; & eam mortẽ duci pulcherrimam oportere, qua in amißione paucorum publica salus contineretur. Id quod certè ex sententia ei contigit. Nam & hostes cum ingenti cæde fudit, fugauitq;, & ipse cũ suis inter pugnandum præ laßitudine uictor occubuit. Sed quid de uirorum fortitudine multi scribendo simus? cũ ipsæ quoq; Lacenæ mulieres, eadem fuerint animi magnitudine? Brasidas ad bellum egressus, ut eos Græcos, qui Barbaris seruirent in Thracia, liberos faceret; ad Ephoros scripsit, Quæcunq; sum detrimenta, atq; perniciem illaturus, ea omnia belligerabo, aut moriar. Cum uerò is occidisset Græcis Thraciæ liberatis, legati Amphipolitani, qui Lacedæmona mißi fuerant; illius matrem Argileomda consolãdi gratia adiere. Quos ubi illa rogasset, præclarè ne Brasidas & pro dignitate patria cecidisset; Ac illi Brasidan magnificantes summis efferrent laudibus, dicerentq; nullum Spartæ alium talem esse, exhilarata illa primum est ad nuntium de præclara filij morte, deinde subdidit; Non mediocris uos ignoratio tenet hospites; Nam quamquam Brasidas fuit uir fortis, multos tamen habet Sparta illo meliores. At Damatria, filium, quẽ didicisset & timidum, & seipsa indignũ, ubi aduenisset enecauit inscripsitq; hoc epigramma;

"Hunc timidum mater Damatrion ipsa peremit;

"Nec dignum matre, nec Lacedæmonium.

ALTERA Lacena, filium, qui ex acie fugerat, interemit, à qua hoc est epigramma.

Exempla factorum, & dictorũ.

Lacenarum mulierum exempla.

Vade

» Vade malum germen, tenebras pete, quemq; p erosus
» Eurotas; ceruas nec fluat ad timidas.
» Si catulus nequam perrexeris, ito sub Orchum;
» Nec Sparta dignus, nec generis titulis.

Exempla multa Lacænarum.

ALIA quoq; Lacæna cum accepisset filium decorè inter pugnandum occubuisse, ait;

» Sit flendum miseris, hilaris te nate sepulchro
» Condo meum pariter & Lacedæmonium.

LACAENA item alia filium aduenientem intuita, percunctata est quid ageret patria; qui cum respondisset; Omnes periere continuo sublatam tegulam in eum immisit atq; interemit, inquiens; Te igitur malum nuntium misere nobis? Afferre possem alia huiusmodi exempla permulta; quibus fortitudinis laudi etiam apud mulieres locum fuisse ostenderem. Sed unum addidisse sit satis. Cum mulier quoq; Lacæna quædam filios quinq;, quos habebat, ad eam misisset pugnam, quæ in suburbijs gerebatur, staretq; animo solicito, expectans euentum pugnæ, ubi quis aduenit, & de pugna percunctanti sibi is nuntiasset obisse eius filios omnes; At nō hoc ego (inquit) percunctabar ignauum mancipium, sed quid agit patria. Cui cum ille respōdisset ab ea esse uictoriam. Libenter igitur (ait) accipio etiam mortem filiorum. Magnam uim habet ad omne uirtutis genus reipub. disciplina, eiusq; obseruandæ diligentia. Ea erat per Lycurgi leges rei militaris constituta disciplina, ut timiditatem alere liceret nemini. Qua ipsa re factum audimus, ut eadem hora Archilochum poëtā Lacedæmone expulerint, cum primum didicissent eum poëticè scripsisse, melius esse amittere arma, quàm mori. Nam ita scripsit Archilochus.

Lacedæmoniorum disciplina.

» Aspida quæ circum perijt mihi Callipon alto
» In luco, Saion possidet ille meam.
» At caruisse armis, quàm mortem occumbere præstat;
» Aspide pro capta mox melior dabitur.

NEC PROFECTO absurdè quicquam Lacedæmonios fecisse arbitror, cum deceat poëtas reprehendere, non confirmare quadam cauendi suauitate malos mores. Itaq; Plato quoq;, non Homerum, nec Hesiodum, sed istiusmodi poëtas, qui mores optimos, & optimū reipub. statum deprauare, corrumpereq; student, e ciuitate iubet expellendos. Quare illud Laconis dictum non ineptè à uiris grauissimis laudatur, qui rogatus cuiusmodi poëta Tyrtæus esset: Bonus inquit, qui iuuentutis animos & contumelia imbuat, & stultitia. Fortis autem nemo est iudicandus, quem uel auaritia, uel luxuria, uel iniustitia, uel aliud quodquam flagitij genus impulerit ad agendum periculosè. Nam ita & adulteri, & fures, et latrones, fortes esse uideantur, qui nullum in facinore perpetrando subterfugiunt uitæ periculum. Nec illum ego fortem existimabo, qui non spontè, & pro decoro, sed coactus, aut pœna legibus constituta, aut ui aliqua sese morti audaciter obijcit, nec ullo dolore cruciatuq; deterretur. Is mihi sanè uir fortis habendus est, qui honestatis ductus causa nihil agit, quod ab ullo uirtutis genere abhorreat

Laconis cuiusdam dictū de Tyrtæo.

Qui fortis sit dicēdus.

Probat Stoicorum definitionem de fortitudine. abhorreat. Et cum uirtutis omnis habenda sit ratio, tum iustitiæ potißimum. Non possum equidem non probare ueterem illam Stoicorum, pergrauemq; sententiam, qua fortitudinem definiunt esse, uirtutem pro æquitate pugnantem. Quo quidem loco se mihi tempestiuè offert, quod puer quidam Lacedæmonius respondit; ut prudentißimus senex. Is enim cum inter pugnandũ fuisset in ludo ab altero puero percussus falce letali uulnere, ob eamq; neceßitatem pugnam dimitteret; hortatus à familiaribus pueris ne id faceret, quod & auxilium se laturos pollicebantur, illumq; interfecturos; Nullo modo istud quidem, respondit, per deos immortales nullo modo; non enim est iustum. Nam ego etiam hoc fecissem, si potuissem istum assequi, fortisq; fuissem. Nunquam uir fortis utatur dolo malo, nunquam fraude, aut perfidia; sed prudentia & consilio potius. Præoccupabit consilia hostium, iter omne inuestigabit. Alia simulabit, cum aliud sit facturus; referetq; omnia iure belli ad suam utilitatem. Nam alia est ratio hominis urbani atq; otiosi, alia militis & bellicosi. Nunqnam ego minus fortem Annibalem arbitrabor, quod ad Trebiam, ad Thrasymenum, ad Cannas, & locorum, & temporum habens rationem, non minus prudenter, quàm fortiter tam præclaris uictorijs est potitus. Sed illud certè non ei potero nõ maximo dare uitio, quod quo tempore uictoria erat utendum, omnem laudem suam Campana luxuria obscurauit. Et quamquam omni uitio uirum fortem uacuum esse decet, tum una luxuria, aliud nullum est dedecorosius. Nam & prouidendi atq; iudicandi aciem obtundit, & corpus eneruat, & contemptum maximum parit. M. Antonius quàm diu sub C. Iulio Cæsare militiæ operam dedit; res geßit magnas atq; perillustres: Cum primum partitus orbem terrarum cum Cæsare Augusto, se Cleopatræ in obsequium per omnes illecebras dedidit, consilium omne probitatemq; amisit, & in tantam desperationem est actus, ut seipsum uita priuarit. *Vir fortis ex se ipso pendet.* Vir fortis totus pẽdet ex sese, nullam uim timet impetumq; Fortunæ. Quæ pericula est suscepturus, quosq; initurus labores, multò ante considerat. Quare cũ nihil ei inopinato possit accidere, ut intrepido quietoq; animo, res duras ac periculosas aggreditur; ita magnificè ac fidenter bonæq; spei plenus, fortem se gerit semper; nec animo unquam deficit, sed usq; magis magisq; perseuerat, per omnem laborum perpeßionem; nullumq; detrectat uel incommodum, uel uitæ discrimen unius honestatis gratia. *Qualis sit audax.* At ipse audax, quoniam inconsultò agit omnia, festinat, minatur, clamat antequàm periculo se obiecerit; sed ubi in rem præsentem est iam itum, continuo feruor animi ille omnis refrigescit; pauloq; post intellecta periculi magnitudine, rubor quem uesana ira pepererat, in pallorem uertitur, & temeraria audacia, in metum transit; ut meliore ferè conditione timidus uideatur censendus, qui præ pusillanimitate nihil sit ausus, quàm ipse audax; qui magnificum de se quiddam polliceri uisus, tam illico sententia exciderit, uel nullo adhuc excepto uulnere in corpore. *Lex apud Lacedæmonios permittens furari.* Quis huic Thersitæ non puerum Lacedæmonium illum iure anteponat, qui propterea quod id aderat tempus, quo per Lycurgi legem licebat ingenuis furari, quidquid aliquis posset, dabaturq; turpitudini in furto quẽquam deprehendi; ubi pueri cum illo qui una aderant uiuam uulpeculam furati ei

ti ei asseruandam tradidissent; & illi qui uulpeculam amiserant, uenissent eam quæsitum; qui (inquã) puer bestiolam subiecit sub amictum, at illa cum exaspe- rasceret, ac pueri latus ad exta usq; deuoraret; is ne res palam fieret, ne minimum quidem signum doloris repræsentans, in tanto corporis cruciatu quiesce- bat. Sed ubi demum post quærentium abitionem reliqui pueri tam tetrum uulnus aspexissent, eum increpabant inquientes. Nonne fuerat melius manifestare uulpeculam, quàm istam celare ad mortem usq;? Minimè quidem ille respõdit, quin longè melius est doloribus, quàm somno diem obire, & quàm hominum sermoni- bus diuulgari, quod ob molliciam turpiter uiuere curauerim. Sed in hac uirtute magna & excellenti, cum ab omni perturbatione nobis cauendum est, tum ab iracundia maximè. Hæc enim plærumq; in causa est, ut nulla seruetur humana so- cietas. Nam qui se cæteris hominibus hac animi magnitudine præstare animad- uerterit, non facilè adducatur, ut uelit æquo iure cum cæteris uiuere. Itaq; suæ honestatis oblitus, nihil malit quàm imperare, & quod omnibus natura debet esse commune, id uertere in suum commodum. Quare iustitiæ legibus semper pa- rendum est, nec ulli cupiditati seruiendum. Qui enim cupiditate illa cõcitati age- re quicquam periculosè aggrediuntur, euaduntq; uictores; bellicosi atq; pugna- ces dicendi sunt, nõn magnifici ac fortes; cum fortitudo, & quæq; fortitudinis species, ab honestate dũtaxat debet proficisci, & omnia referre ad honestatem. Honestas autem ita cuiq; consulit, ut nemini fiat iniuria. Nec uirtus ulla sibi no- men uirtutis asciscat, si minus cum cæteris uirtutibus conuenerit. Id autem con- tingere nemini potest, qui elatus animo, superiorẽ se uelit, cum pari iure debeat, cum ciuibus uiuere. Quare qui putant iram adiuuare uirum fortem, insanire mi- hi uidentur. Satis enim Fortitudo per sese munita est, nullis eget stimulis. Tollit enim sese cum opus est, nec ullo eget uitij cuiusquam adiumento. Nam quis ambi- gat iram pro uitio habendam, cum uindictæ sit cupida? Quin potius eo est pe- riculosior, quod cæteræ animi affectiones dilatione curari possunt; At ira nul- lam patitur dilationem, sed mox inflammata ipso etiam initio tota est, animósque non tam solicitat, quàm abducit, atq; abstrahit ad sese, & usqueadeò impo- tentes sui & auidos reddit, ut communis publiciq; boni nullis suasionibus, nullis adhortationibus uelint meminisse, cum deceat uirum fortem non irasci, sed exur- gere, & quoad opus est, ita concitari remittiq;, ut à ratione nunquam discedatur. Nam ut honesta mors, turpi uitæ est anteponenda; ita est omni non uitio solum, sed uitij suspitione abstinendum. Iræ feruor in magnis etiam uiris, si quis apparet, reprehensione non uacat. Itaq; non parum mirari Virgilium soleo, qui Aeneam, quem religiosum, quem pium, uel propter Cæsarem Augustum laudare debebat plurimum, ostendit quandoq; ira inferiorem; cum de illo ita re- liquit scriptum;

Iracundia debet abesse à fortitudine.

Reprehenditur Virgilius, quòd iram nimiã tribuat Aeneæ.

„ Sæuæ iamq; altius iræ
„ Dardanio surgunt ductori.

Et alio loco circa nobilissimi carminis consummationem ait;

„ Ille oculis postquam sæui monumenta doloris

» Exuuiasq; hausit,furijs accensus,& ira
» Terribilis,Túne hinc spolijs indute meorum,
» Eripiere mihi? Pallas te hoc uulnere Pallas
» Immolat,& pœnam scelerato ex sanguine sumit,
» Hæc dicens,ferrum aduerso sub pectore condit
» Feruidus.

Epilogus dictorum.

MOVERI quemq; decet ad res magnas periculosasq; regendas,ut nõ infamiæ,id quod esset uerecundiæ & modestiæ,nec item pœnæ alicuius metu, quæ sine reprehensione esse non potest; ita ne ira quidem,qua animus perturbatus sui iuris non est,id facere iudicetur. Et ut neminem,qui per imprudentiam obit quicquam periculosius & illustrius,fortem esse censemus; ita ne per confidentiam quidem. Quanquam & fiduciæ, & constantiæ magnanimitatis,& aliarũ specierum ratio,longiorem quandam requirit dictionem,quàm istam, ne tædium pariamus multitudine uerborum, in proximum uolumen quintum haud intempestiuè atq; inutiliter reijcimus. Nam Quartus hic liber satis creuit in cumulum.

QVARTI LIBRI FINIS.

FRANCISCI PHILELPHI AD LAVRENTIVM MEDICEM DE MORALI DISCIPLINA.

LIBER QVINTVS.

VANTAM sim ego Laurenti Medices nostris hominibus utilitatem allaturus, ex huiusmodi meo de Morali disciplina scribendi munere, nondum satis intelligo. Tum uerò longè facilius iudicabo, cum mea hæc scripta uenerint in hominum manus; eorum præsertim, qui quemadmodum tu, iudicio sint incorrupto et graui omnia expensuri. Sed mihi certè non possum non lætari plurimum hoc tempore; qui cũ antea scripserim quàm plurima de alijs atq; alijs rebus, & ea quidem tam uersu, quàm soluta oratione, non Latinè solum, uerum etiam Græcè; nunquam mihi tamen satisfeci magis ulla in materia, quàm in his præceptis de Moribus. Nec sanè dubito fore nonnullos, qui multis in locis mihi aduersentur; & eos maximè, qui pro inito & confirmato iam habitu arbitrentur, quæ ipsi didicerint, usq; adeò & castigata esse, & perfecta, ut melius quicquam excogitari non posit. Quod si prisci philosophi idem fuissent de suis aut disciplinis aut inuentis opinati, eandemq; opinionem in posteros transmittere potuissent, multo maiorem haberemus librorum inopiam. Sed si percurrere uelimus aut Italicos philosophos, aut Ionicos, nullam hominum memoriam inueniamus, cui ita scriptores superiores omnibus in rebus satis omnino fecerint, quo minus iuniorum etiam monimentis delectata sit. Vt enim cæteros præteream, quid Plato in Academica, quid Anthistenes in Stoica, quid in Cyrenaica Aristippus, quid Aristoteles in Peripatetica disciplina intactum, aut minus elaboratum reliquisse arguatur; Nam unus Democritus, quàm & multa, & perillustria scripserit satis perspicuo iudicio esse omnibus potest uel solus eius μεγάκοσμος qui uocatur, hoc est Magnus mundus, iccirco ita appellatus, quod totius mundi naturam, quæq; in mundo sunt, non doctè minus quàm copiosè complecteretur. Num præterea alij atq; alij eadem argumenta minus complexi sunt, habitiq; in pretio? Quare cum nec mihi, nec alteri cuiquã præclusum iter ad scribendum existimauerim; uolui etiam ipse uel exercendi ingenij gratia ad communem utilitatem, uel quo etiam alios doctiores ad scribendum incitarem, in ea potissimum philosophiæ parte uersari, quæ maximè conducit hominum uitæ. Nam quãquam & mathematicæ, & physicæ disciplinæ, pulcherrimæ sunt, permagnoq; dignæ studio; cum ad acuendum amplificandumq; ingenium, tum ad perspicientiam rerum altißimarum; longè tamen magis hac adiuuamur philosophia, cuius salutiferis præceptis ad honestatem decorumq; compositi, & benè uiuimus

Multum sibi applaudit in hoc opere Philelphus.

Varietas antiquorũ philosophorũ.

Moralis philosophia plurimi facienda.

uiuimus & beatè. Quis enim sine cognitione morum, quibus uirtus & uitium definitur, quicquam magnum ac praeclarum, aut sperare de se queat, aut alij polliceri? Quid? quod uirtutibus morum, non animis medemur solum, sed etiam corporibus? Nam hae praestant ut nullis prorsus perturbationibus concedamus. At animi, qui perturbationibus sese inferiores gesserint, mox omni consilio uacui, se duces praestant ad omne uitiorum genus. Hinc ut caetera incommoda conticescam, quae & domi & foris consequi solent, quotidie usu fieri uidemus; ut homines neq; incontinentia, nec flagitio ullo abstineant. Hinc non pericula solum maxima, sed aegrotationes plurimae morbiq; orientes, et conficiunt homines, & interimunt; Nec secus fieri certè queat. Nam quo pacto animus remedijs ullis corpori medeatur, cum ipse sit aeger? Equidem hac in re ab Aristotele dissentio, qui non probat eam Socratis sententiam, qua uir grauissimus uirtutes definiebat quasdam esse scientias, & eas singulas pro sua definitione. Non enim sumus nescij omnes homines natura bonum appetere, eosdemq; duci mira quadam scientiae cupiditate. Quod si ea uirtutum semina, quae nobis natura ipsa subministrat, coalescere unà cum aetatis progressu pateremur, ut boni essemus omnes; ita nulli aegrotationi obnoxij. Sed quoniam per uitae incontinentiam atq; intemperantiam, continuo cum in lucem suscepti sumus, à natura ipsa desciscimus; ita malis inficimur moribus, ut semina illa optima in suam segetem ac frugem prodire non patiamur. Quod certè alia nulla sit causa, quàm inscientia bonitatis. Etenim nemo est, qui quod uerè cognouerit bonum esse, non illud summo studio persequatur. Nam si de incontinente secus uidetur accidere, qui & intelligit bonum esse, continenter uiuere, & uiuit tamen incontinenter; qui ita existimat, errat non mediocriter. Quoniam quãdiu affectione liber sit, quae, qualisq; sit uis cõtinentiae ac bonum, nihil agit per incontinentiam. Cum uerò agit; quid agat, perinde atq; oblitus, non intelligit. Id autem ita esse patet ex eo dolore, quo post perpetrata ab se incontinenter afficitur. Nam quod antea cum de Spontaneo Inuitoq; loqueremur ostendimus; is quàm diu intelligit suiq; compos est, nulli concedit incontinentiae, quo fit ut nesciat se peccare, cum peccat. Itaq; non absurdè Socrates dixit uirtutes esse sciẽtias: quas qui rectè tenet perpetuoq; obseruat, ab omni abhorreat prauitate, sitq; planè uir optimus. A qua quidem Socratis sententia me nullae unquam sophisticae captiones abducẽt. Sed nunc ad ea quae de Fortitudinis praeceptis reliqua sunt pergamus, ut etiã quae species fortitudini subijciuntur, earumq; officia, & quae de alijs uirtutibus dicenda restant, suo ordine persequamur. Haec enim tibi Laurenti Medices pro magnitudine ingenij tui gratißima fore omnia non dubitamus.

Dissentit ab Aristotele, qui nõ uult uirtutes esse scieutias. Vide lib. 1. Magn. mor.

De officijs fortitudinis

Quales debeant esse fortes.

CVM in quarto libro non pauca de Fortitudine disseruimus, satis uidemur monuisse, quanto studio sit cauendum ne quod ratione & propter honestatem uitae periculum obimus; id irae impetu concitati facere uideamur. Et quod de Ira diximus, idem de caeteris quoq; affectionibus est curandum. Nolim sanè quemquã ita fortiter adire mortis discrimen, ut metus uideatur fuisse in causa, ut se audacius morti obijceret. Quale autem id sit ex imperante minitanteq; Agamemnone apud

ne apud Homerum hisce uersi bus comprehendi potest; malo enim mea semper, quàm alterius cuiusquam interpretati one uti, cum ne Cicero quidem ipse mihi quando q; satisfaciat, præsertim in uersibus interpretandis. Ita (inquam) apud Homerum loquitur Agamemnon;

Locus Homeri quem ipse uertit.

» *Eminus à pugna quem nouero sponte terentem*
» *Tempus apud naues, laniatus uulturis inde,*
» *Non erit atq; canes satis huic fugisse uoraces.*

QVA ITEM *ratione ita de Hectore apud Homerum quoq; legimus;*

Alter locus Homeri.

» *Altius at Phrygibus sublata uoce iubebat*
» *Hector, ut irrumpant in naues, atq; cruentis*
» *Abstineant spolijs, minitatus talia ductor,*
» *Hunc alibi à ratibus quem uidero longius unum*
» *Illic interimam, quem nemo sanguine iunctus*
» *Extinctum patriæ telluris honore sequatur,*
» *Sed coram à canibus discerptum Pergama cernant.*

PRAETEREA *non modo in rebus bellicis uir fortis probitatem suam ostendat, sed etiam ubicunq; decoro ipsi per eximiam quandam animi elationem, per constantiam, per tolerantiam locus datur. Trebonius manipularis adolescés, ne quid turpiter pateretur, non dubitauit C. Lusium Tribunum militum sorore C. Marij natum, uim suæ pudicitiæ inferentem interimere. Qua quidem re diligenter cognita; Marius Imperator probum adolescentem non absoluit modo, sed etiam præclari facinoris laudauit; & quæ pro illustribus militiæ facinoribus corona dari consueuerat, ferri ad se iußit, Trebonioq; imposuit. Et Pausanias adolescens, quam non potuit contumeliæ pœnam ab expugnatoribus pudicitiæ suæ consequi, à rege Philippo ipso, qui rem indicare neglexisset, uel certò moriturus, exigere ausus est. Vterq; profectò mea sententia præclarum obiuit Fortitudinis facinus uel extra aciem. Nam in omnibus aduersis Fortunæ casibus, debet uir fortis & magnus omnia agere pro officio, nec quicquam pertimescere, quod officio aduersetur. Et quoniam propter honestum uir fortis nullum detrectat uitæ periculum, nullam mortis formidinem, quantam communis hominũ patitur natura: Quod nobilißimæ fortitudinis genus in sanctißimis CHRISTI Apostolis, cæterisq; martyribus non reperias? Prætereo intollerabiles corporis cruciatus; qui quantam uim habeant satis eo probatur argumento; quod uidemus quotidie usu fieri, ut nonnulli quæstionibus admoti, confiteantur ea perpetrata ab se facinora, quæ ne cogitarant quidem unquam; & ita mortem ipsam doloribus anteponunt. In illis solis, cum & mortis contemptum propter ipsam ueritatis tuendam seruandamq; sanctimoniam, qua honestius nihil est, tum intolerabilium dolorum atq; ærumnarum omnium tolerantiam, & in dictis factisq; constantiam, & animi magnitudinem, luce ipsa lucidiorem intuearis. Cæterum ut quæ sit uera fortitudo, uel secundũ priscos Philosophos clarius pateat; quædam in medium sunt species referendæ breuiter. Numero quinq; illæ quidem, quæ fortitudinis sibi usurpant nomen. Et prima sané est ea, quam ciuilem nominant.*

Nõ in bello tantum fortis se ostentat.

Hoc Cic. narrat in oratione pro Milone.

Aristotelis libro Politicorum V.

Apostoli, & martyres fortes.

Falsæ species fortitudinis quinq;

Vide Aristotelem lib. V. Ethic.

Hac enim fit ut homines uerecundia quadam atq; pudore ducti, quo infamiam fugiant, mortis discrimen subeant; qualis antea & Hectora & Diomeden, quorum alter Hectoris apud Troianos orationem ac iactantiam uereretur; Hector autem ipse Polydamantis aduersus sese exprobrationem. Et hæc sane ciuilis fortitudo suam uim habet maxime ex legibus reipublicæ, quæ ignominia illos afficiunt, qui in bello timidos se præstiterint, pugnamq; detrectarint. Itaq; à nemine Lacænæ illi uitio datum est, quæ filijs qui è pugna fugientes, ubi ad eam uenissent; Quo (inquit) itis fugientes ignaua mancipia? an huc unde egressi estis regressuri? Et ea quidem in huiusmodi uerbis sua pudibunda sublatis uestibus eis ostendebat. Quis autem ambigat illos præ uerecundia confestim in prælium redijsse, fortiterq; pugnasse? At ij certè uiri fortes habendi non sunt, non enim se ultrò & propter decorum periculo obtulerunt. Et Lacæna item alia cum accepisset filium & seruatum esse, & fugisse ex hostibus, ad eum scripsit; Mala de te fama fili diffusa est; quare aut hanc nunc dilue, aut ne sis. Nec sanè mirandum est, si tam seuerè de fortitudine apud Spartiatas ratio habebatur, cum uel Lycurgi legibus, uel ex ipsa inueterata consuetudine secus facere non liceret. Legimus enim eam fuisse apud illos consuetudinem, ut singulis annis ei dimicationi pueri operam darent, quæ Diſflagellatio appellatur. Ea uerò erat huiusmodi. Pueri apud Lacedæmonios totum diem cæsi uirgis in ara Orthiæ Dianæ ad mortem persæpe usq; tolerabant; & ij sanè hilares atq; gestientes æmulatione uirtutis ac uictoriæ inuicem contendentes, quis ipsorum & diutius, & magis uerbera tolerasset. Qui autem euasisset uictor, tam illustris clarusq; habebatur, quàm qui maximè. Cũ ergò ab usq; pueris Spartiatæ probitati studerent, & intrepidi uersabantur in prælijs, et nullum fortunæ periculum metuebãt. Etenim ij qui pueros exercerent atq; erudirent, Pædotribæ appellati, luctantibus pueris præficiebantur ideirco; nulli quo non subdola arte quadam, sed uirtute ipsa gloriæ honoriq; studerent. Itaq; Lysander quandoq; rogatus, quo nam pacto Charon se uicisset, ingenio industriaq; respondit. Hæc uerò non ob eam causam à me dicuntur, quod disciplinam & eruditionem existimem abdicandam: quam plurimi & facio & amplector; sed ne arte quadam magis ingenioq; fisi, quod terribile uideatur aggrediamur, quàm certa eligendi ratione, quæ ab honestate proficiscatur. Nam scientia & eruditio omnibus in rebus est perutilis; sed qui ea dũtaxat fretus, non satis est eiusmodi cognitio ad rerum maximarum discrimen subeundum atq; perferendum, ubi minus actio omnis referatur ad honestatis rationem; quæ una semper nobis debet esse proposita. Est autem uerecundia, à qua ciuilis hæc fortitudinis species proficiscitur, quidam infamiæ metus, cuius indicium est rubor in faciem prodiens. Itaq; dicere solebat Cato senior se magis ijs adolescentibus delectari, qui rubescerent, quàm qui pallescerẽt. Nam pallor erumpens in faciem, pœnæ cuiusspiã ob perpetratum facinus metum significat. Et est sanè uerecundia, laudabilis quædam mediocritas cuius extrema duo sunt; Alterum per exuperationem, cui est confusioni nomen; Alterum per defectum, quod Impudentia uocatur. Secunda uerò simulatæ fortitudinis

Nota exempla multa ciuilis fortitudinis.

Ciuilis fortitudo à uerecundia proficiscitur.

Secunda species falsæ fortitudinis

titudinis species dicitur Militaris, quæ in peritia quadam est & cognitione posita. Milites enim nonnulli, uel propter artem, quam tenent dimicandi, tractandorumq; armorum; uel propter cognitionem quandam locorum, quæ putent ad insidiandum uincendumq; aptissima; uel quoniam existiment temporis oblatam occasionem, aut propter aliquid aliud huiusmodi, cuius se peritos, & hostes imperitos autument; nihil formidantes in periculum feruntur; iidemq; mox audentiam omnem amittunt, si quid secus, quàm opinabantur, offenderint. Quo igitur pacto quisquam fortis dicendus sit, qui non semper sit idem?

TERTIA *quædam fucatæ* Fortitudinis *species est huic contraria, quam parit imperitia. Ob imprudentiam enim quidam non difficulter futurum rati, ut præclarum de se facinus prodant, res periculosissimas, & suis impares uiribus adoriuntur. Qui ubi primum sua se frustratos opinione animaduertunt, turpissimè in fugam uersi, omnibus sunt ridiculo. Tales etiam sunt & pueri & insani. Nam cum utriq; euentus nullam habeant rationem, tum ij formidabile nihil existimantes, & fluctibus & fulminibus sese obiectant; tum pueri, tanquam* Hercules *quispiam in cunis, serpentes manibus corripere non timent.* *Tertia species falsæ fortitudinis*

QVARTAM *huiusmodi* Fortitudinis *speciem esse uolunt, ab ea spe, qua pleraq; sibi antea ex sententia contigisse meminerint. Cuius quidem rei fiducia indubitatò censent nullum offerri tantum discrimen posse, quo minus sint futuri superiores. Qui si nossent spe aliud nihil solere esse fallacius, de sese quoq; moderatius iudicarent. Et quod de una re cecinit* Euripides, *in multas trásferri potest, quanta sit posita in spe uanitas;* *Quarta species.*

» *Spes exules pascunt;*
» Nimis *at amant moras.*

RARO *enim, quod diu multumq; expectatur, contingere consueuit. Quod si ulla uis fortitudinis in spe foret reponenda, non mediocris quædam* Fortitudinis *laus temulentis danda esset; quos uini feruor in omnem spem suscitat & inflammat. At ijdem ubi deferbuerint, spem continuo omnem amittunt, atq; cœptis abstinent. Quod autem ad* Fiduciæ *rationem attinet, ea mediocritas quædam est, qua quis fisus nihil temerè aggrediẽdum suscipit, sed omnia prius ita considerat, ut nihil sibi præter spem queat inopinatò accidere.* Huius *extrema sunt duo;* Alterum *dum nimis confidimus; & ita confidentiæ nomen habet, etsi non inutiliter insolentiam appellare possumus;* Alterum *dum parum; id quod* Diffidentiæ *datur.*

RELIQVA *non ueræ, & quam quærimus,* Fortitudinis *species ea est, quam perturbatio efficit, ut amor, ut ira, ut cæteræ huiusmodi affectiones.* Nam *quod antea pluribus docere studuimus, neminem mihi afferas, quem ira fecerit fortiorem, nisi illum fortasse, qui sine ira fortis non est. Quis enim negarit si in bonis, si in laude ira habenda esset, ea sequeretur & uiros bonos, & laude dignos ostẽderet?* At *pueros ægrotosq; uidemus maximè iracundos, & decrepitos quosdam senes, & omne imbecillum hominum genus.* Itaq; *mulieres ipsæ maximè excandescunt, ob idq; cupidissimæ sunt uindictæ. Si utilis in periculis ira esset; nec* *Fortitudo nascens ex affectu in perturbatione animi*

Fabius

Fabius maximus in cunctando, & trahendo, ac morando omnia, quo nihil est ab ira alienius; fractas atq; debilitatas imperij uires recreasset atq; refecisset, quod ipsum certè perisset; si iræ parere, quàm consilio maluisset; cum etiam diceret se magis Minutij secundam, quàm aduersam Fortunam pertimescere. Nec Scipio, cui postea Africano cognomentum fuit, Annibale exercituq; eius in Italia relicto, cum ijs omnibus, quibus irascendum uidebatur, in Africam bellum transtulisset, quod breui Carthaginem reddidit Romanis tributariam. Nec eius ex filia nepos, qui Africanus quoq; est cognominatus, diu Numãtiam multumq; obsedisset; quo nihil per iram temerè, quod superioribus imperatoribus acciderat, aduersus sese existimari poßit aggressus, cum interea temporis circumuallando, & occludendo, hostem tandem effecit ut suo ipsius ferro corrueret. Nec enim illud cuiquam fuit obscurum, quod prudentißimè aliquando respondisse dicitur ijs, qui se hortarentur ad pugnam, quo tempore effrenatam hostium amentiam esset intuitus, Aiebat enim tẽpore securitatẽ emi. Nã boni imperatoris, sicuti boni medici munus esse, ut ferri curatione utatur ad postremũ. Quare ubi tempestiuè manum conserens, Numantinos turpiter fusos uertisset in fugam, Numantinorumq; seniores uictos suos grauiter permolestèq; ferrẽt, exprobrarentq;, cur eos fugissent, quos totiens fugassent; Numantinum quendam respondisse tradunt; Pecudes easdem etiam nunc esse, at pastorem alium. Quid enim meminero Paulum Aemylium huius patrem? Quanta is moderatione fuit, quanta prudentia? qui cum Macedoniam per locos saltuosos inuasisset, hostesq; uideret in acie instructos ad pugnam, Nasica hortante uehementius, ut confestim manum conseréret; Facerem istud equidem Paulus respondit, si tua mihi ætas esset; cæterum ne id faciam, multa mihi peritia est impedimento, quo itinere fatigatus aduersus instructam hostium aciem pugnam ineã. Cumq; non multo post Persis atq; Macedonibus superatis ac uictis, epulum præberet pro uictoria, dicebat expertum peritumq; exercitum maiori hostibus terrori esse, suauißimumq; amicis præbere conuiuium. Nec est minore usus consilio consul Metellus. Qui ubi uenisset in Aphricam bellum instauraturus, quo aduersus Iugurtham, auaritia & ignauia superiorum imperatorum, permagnum detrimentum ac dedecus respub. Romana acceperat, omnium primum ab omni se sibi ira uendicauit; nulliq; rei magis operam dedit, quàm ut cunctis sordibus purgaret exercitum, eumq; ad maiorum disciplinam moremq; redigeret. Quod ubi effecit, tum paulatim ac sine ulla concitatione animi rem aggressus facilè declarauit, iram ne in prælijs quidem ac bellis administrandis ulli esse usui; utpote quæ in temeritatem prona, et sua natura præceps, nec pericula nouit inferre, nec sibi cauere. Itaq; sapienter Cato ille senior monebat eum, qui ira teneretur, nulla re ab insano differre alia, quàm tempore. Nam de amoris impetu ac uesania, quid mihi dicendum sit, qui reiecta omni ui prudentiæ, prouidentiæ, diligentiæ, cogitationis, quas in homine solo ex omnibus animantibus inesse natura uoluit, nullum periculum ad mortẽ usq; subterfugit, quo re concupita potiatur. Quam quidem sententiam elegãter his uersibus Virgilius declarauit;

Exempla quàm plurima.

Fortitudo ex amoris ui proficiscens.

» Ecce trahebatur passis Priameia uirgo
» Crinibus à templo Cassandra, adytisq; Mineruæ;
» Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra.
» Lumina; nam teneras arcebant uincula palmas,
» Non tulit hanc speciem furiata mente Chorœbus,
» Et sese medium iniecit moriturus in hostem.

Locus ex Vergilio.

PROPTER amoris uehementiā Chorœbus, non ob honestatis causam, se mortis discrimini obiectabat.

Choroebus non est fortis cur.

» Illis qui ad Troiam fortè diebus, ut paulo ante dixit Virgilius;
» Venerat insano Cassandræ incensus amore,
» Et gener auxilium Priamo Phrygibusq; ferebat
» Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis
» Audierat.

QVOD autē de Ira & Amore diximus, idem de cæteris affectionibus licet intelligi. Nam quod de Metu antea dixeramus, neq; Troiani fortes habendi erant, in pugnacißimè præliando, quibus Hector & mortem esset, & inhumationem, & canum discerptionem in ciuitatis conspectu minitatus. Nec item Græci, qui ab interminanti Agamemnone, quiddam etiam morte ipsa tristius atq; acerbius expectare poterant. Vltrò enim, quod persæpè monuimus, & propter honestum extrema sunt pericula adeunda. Et quoniā uir fortis ijs obiectat se periculis propter honestum, quæ terribilia dicuntur; illud scire nos oportet, dupliciter accipiendum esse Terribile, quemadmodum & Iucundum solemus & bonum; cum alia simpliciter & iucunda & bona sunt; alia uerò non secundum sese, sed alicui sunt talia; quin potius sua natura & mala sunt, & non iucunda, ut ea omnia, quæ improbis conducere uidentur, & quotquot iucunda sunt pueris, pro ut pueri sunt. Eadem ratio de terribilibus est, cū alia sint simpliciter terribilia, alia uerò alicui sint talia. Sic igitur quæ timidus metuit, pro ut timidus est, eorū alia terribilia sunt nemini; at alia parum, alia uerò quàm plurimis, et quotquot pro hominis natura hæc terribilia dicimus. Sed uir fortis circa hæc præstat se intrepidum, eaq; sustinet, quæ sanè sunt ipsi ut terribilia; sed sua natura terribilia nō sunt. Verum dicuntur terribilia, pro ut est homo, secus autem, pro ut est uir fortis. Nam quantum ad uirum fortem, aut parum terroris afferunt, aut nihil. Et sunt hæc ideo terribilia, quoniam quàm plurimis terrorē afferunt. Quo fit ut habitus etiam laudetur. Ita enim is habet, quemadmodum & robustum & sanum dicimus. Nam hi non iccirco dicuntur tales, quia ab nullo dolore obterantur, aut quod alius dolore obteratur, alius uerò ne ulli quidem doloris nimietati concedat; sed quoniam aduersus eos dolores, tolerantiam & constantiam seruent, aut simpliciter aut moderatè, aduersus quos aut multi aut plurimi solent. Aegroti igitur, & imbecilli, & timidi, patiuntur uel à communibus affectibus; cæterum & celerius & magis, quàm multitudo. Præterea ex quibus doloribus ipsa patitur multitudo, his liberi sunt uel omnino uel moderatè. Sed quoniam fortitudinem, quam esse scientiam rerum terribilium, & non terribilium, & neūtrarum, Socratici definiūt; medium tenere illud uolumus, quod inter

Exēpla falsæ fortitudinis ex metu.

Terribile dupliciter.

Hæc omnia ex Aristot. lib. III. Ethicorum.

Fortis dicitur sicut robustus, & sanus.

Fortitudinis definitio per Socraticos.

metum & audaciam sit positum; pauca & de ipsis extremis, & de medio perstringamus. Timidum eum dicimus, qui metuit magis, quàm debet, & minus audet, quàm oportet. Itaq; exuperat metu, & deficit audacia. Quiq; & multa & pauca uehementerq; et celeriter metuens, ne ea quidem sustinet, quæ parum terroris præ se ferunt. At Audacem contra uolumus eum esse, qui ut metuit minus quàm par est, & audet magis quàm debet; ita exuperat audacia, ut deficit metu. Adeò ut uel ne metuat quidem, uel & parum, & uix, & rarò, & quæ terrorem excedunt, quiq; ea non dubitet sustinere, quæ sunt terribilissima. At Fortitudo cum sit media quædam dispositio inter Audaciam & Timorẽ; ita certè optima est, ob eamq; rationem uir fortis se ut plurimum præstat intrepidum, quum æquanimiter sustineat & magnos metus & multos. Nam fortitudo quidem sequitur rationem, at ratio id eligendum iubet, quod est honestum. Quare qui non sustinet propter honestum: hic aut sui factus est inops, aut audax. Qui uerò propter honestum sustinet, & intrepidus est solus, et fortis. Itaq; timidus, etiam quæ metuenda non sunt, metuit; ut audax quoq; ea audet, quæ non sunt audenda. Sed fortis cum & metuat & audeat pro ratione, ita medius quidam est. Ratio enim non iubet ea sustinenda, quæ sint uehementer tristia ac pernitiosa, ubi ab honestate fuerint aliena. Audax igitur, etiam si ratio hæc non iusserit, audebit; Timidus uerò contra, ne si ratio quidem iubeat, ausus sit. Itáque solus uir fortis rationis sequitur iussa, atq; illis paret. Nec tamen uirum fortem ita metu uacare uolumus, ut ei terrorem afferat nihil. Nam si ita esset, quid inter eum, & lapidem, cæteraq; inanima interesset? Sed timendum est etiam uiro forti, quod terribile fuerit, & sustinendum tamen honestatis gratia. Si enim nihil prorsus timeret, quid differet ab audaci? Terribilia uerò ea sunt, quæ inferunt metum, qualia ea dicimus, quæ pernitioso dolore quodam homines afficiunt. Sed nõ omnibus æq; terribilia sunt omnia. Quare molles aliqui circa quædam uidentur uiri fortes, & aliqui duri & constantes, aliqui timidi. Cæterum fortitudinis proprium munus est, cum quis certa quadam ratione se gerit aduersus mortem, & aduersus mortis dolorem in re bellica. Nam periculum in huiusmodi formidabilibus rebus dicitur solis, cum propè id periculum adesse uideatur, quod tale exitium adferat. Si quis enim id periculum non metuit, quod post annum uigesimũ fore opinetur, nequaquam idcirco hunc fortem indicabimus. Sunt enim qui ob eam rem audeant, quod existiment discrimen abesse quàm longissimè. Id si fortassis instaret, præ nimio terrore mortuis uiderentur quàm simillimi. Terribilia igitur, circa quæ dicimus uirum fortem uersari, ea esse censemus, quæ dolorem pernitiosum efficiunt, & hæc sanè cum propè uidentur ingruere, & nõ eminus; & quæ tantæ magnitudinis aut sint, aut uideantur, ut cum natura humana conueniant; nam supra hominis naturam quæ sunt, ea ne forti quidem sunt adeũda. Quædam enim necesse omnibus hominibus terribilia uideri, quoniam talia sint natura, & ea tamen uiro forti detrectanda non esse, cum opus sit. Nec sanè probibet, quemadmodum calida & frigida, & alias quasdam potentias supra nos esse, & supra habitus humani corporis; eodemq; modo eas affectiones, quæ in animo

Fortitudo media inter audaciã & timorem.

Timet fortis.

Fortitudinis propriũ quid.

Circa quæ terribilia uersetur fortis.

in animo insunt, & timidos & audaces propter habitus fallere. Nam timido ea *etiam quæ terribilia non sunt, uidentur terribilia; & quæ parum sint terribilia, ea maximè terribilia uideri. Audaci autem secus omnia: Nam iuxta quæ terrorē omnem excedunt, atq; parum terribilia sibi audenda iudicat. At uiro forti ea uidentur terribilia, quæ talia uerò sunt. Quapropter si quis propter imprudentiā perfert terribilia, cum ea non talia esse iudicarit, uir fortis habendus non est: ut si quis insaniens irruentia tolerat fulmina. Et item si quis periculi quantum sit non ignorat, & illud tamen iræ ui percitus non detrectat. Vt si quis inermis irrumpentem leonem oppugnaturus obuiam eat. Sunt etiam aliqui, qui propter alias uoluptates extremis periculis occurrunt. Nam ira quoq; sine uoluptate non est, cum ultionem speret. Cæterum neq; propter hanc, nec propter aliam uoluptatem sustinet aliquis mortem, aut quo maiora effugiat. Quare nemo horum uir fortis dicendus est. Si enim uoluptas inesset in morte; plerumq; luxuriosi homines propter incontinentiam mortem obirent. Quemadmodum etiam hoc tēpore uidemus quotidie uenire usu*. Nam *quamquam in ipsa morte nulla insit iucunditas, non tamen deest, quin multi per uitæ incontinentiam in ea incidāt, quæ mortis sunt causa; & hi quidem eiusce rei haud ignari. Quis autem horum quēquam audeat fortem affirmare uel in summa moriendi alacritate?* Nec item *si quis, quo doloribus corporis liberetur, id quod faciunt nonnulli, se morti dediderit, is fortitudinis laudem mereatur. Cuius quidem rei sententiam satis luculenter expreßit* Agathon; *Quoniam improbi dolore uicti mortem adamant. Quare etiam ipse* Hercules, *quem inter Heroas non in postremis numerauit antiquitas, cum dolorem quem ex uiperino ueneno contraxerat, perferre non posset, mori, quàm uiuere maluit*. Et Chiron *cum esset immortalis, ut Poëtæ fabulantur, mortem ob ulceris dolorem optauit*. Illud *nobis usq; propositum sit*, Fortitudinem *nullam esse, quæ sibi minus semper perinde ac finem, honestatem ipsam proposuerit*. Et *quamquam circa metum & audaciam*, Fortitudo *uersatur, non eodem modo uirum fortem habere iudicandum est. Nam circa formidabilia magis uis eius omnis splendet*. In *his enim qui sese impauidum intrepidumq; præstiterit lōgè clarius fortitudinis exemplum exhibebit, quàm in ijs quæ uideantur audenda*. Itaq; *uiro forti ea sunt perferenda, quæ tristia ducuntur, quo iure queat laudari. Quis enim nescius esse debet, longè esse maiorem difficultatem in perferendo dolore, quàm in abstinenda uoluptate?* Vnum *autem illud mihi prætereundum non arbitror, proprium esse munus imperatoris & ducis in rebus bellicis, omnia cogitare, prouidere, moliri, parare, agere, quæ ad uincendum spectant*. In *milite uerò corporis uires potißimum requiruntur, atq; obedientia. Sed is uidetur maximè laudādus, quem uictoriæ auctorem fuisse constiterit. Qualis apud Athenienses quondam* Tellus *ille fuisse ab* Herodoto *perhibetur*. Equitatus *item* Germanorum, *ultimæ uictoriæ causam de* Gallis Cæsari *attulit. Nam de* Cæsare *ipso quid prædicem, qui & corporis uiribus, & ingenij acrimonia, & prudentia atq; consilio cunctos mortales mirificè antecelluit? Quibus rebus effectum est, ut se inuictum usq; seruauerit, & uicerit semper*. Cæterum *quo ad rem de qua dice-*

Qui propter uoluptates periculis sese obijciunt, fortes non sunt.

Fortitudo *non est, si non proponat sibi honestatem*.

Proprium *munus Imperatoris.*

 re cœperam

Ciuilis fortitudo maximè similis ueræ.

re cœperam reditum faciam, ex omnibus illis quinq; usurpatæ fortitudinis speciebus, nulla est ueræ propinquior fortitudini, quàm ciuilis, cum ne illa quidem sit talis. Neq; enim quo uitetur infamia, perferēda sunt pericula; sed ob eam potius rationem, quod omnis uirtus est habitus electiuus. Quidquid autem uirtus eligit, cuiusdam eligit rei gratia, & id certè honestum est. Fortitudo igitur cum sit uirtus, præstat ut propter aliquid id nobis perferēdum eligamus, quod formidabile terribileq; sit. Id uerò, quod sæpè monuimus, est honestum. Nam si secus fuerit, id non modo turpe sit iudicandum; sed furiosi & insani hominis munus, quiq; nihil, nec intelligat, nec sapiat. Qua enim alia causa adduci potuit Horatius Coeles, ut solus ad pontem Sublicium in tanta periculi magnitudine uniuersum hostium impetum fortißimè præliās sustineret, donec ubi certò uidisset patriam imminenti periculo liberatam, ponte eius iussu post tergum abrupto; nā ipse extremam pontis partem occuparat; se in Tyberim, ita ut erat armatus immisit, natatu suos repetiturus? Isq; neq; animo deficiens, neq; fluminis altitudine non modo deiectus; sed ne quassatus quidem, ac si nullo premeretur armorum pondere, inter frequentißimos uortices, interq; undiq; irruentium hostium tela, ad suos breui peruenit illæsus. Vicit sanè uis honestatis, uim omnem non hostium solum; sed etiam naturæ. Atqui ut erat animo magnifico Horatius Coeles, nihil aggredi ausus est, quod minus antea quàm diligentißimè animo uolutasset. Quo quidem consilio factum est, ut non minus obstupescentibus Ethruscis præclara magnifici uiri opera, quàm Romanis de eius euentu metuentibus, is enatarit incolumis. Sed quoniam magnificentiam diximus sequi fortitudinem; non erit incongruum eam quoq; definire; præsertim quod à plerisq; quid ea sit ignoretur.

De Magnificentia.

EST IGITUR Magnificentia, magnarum excelsarumq; rerum cū animi ampla quadam & splendida propositione cogitatio. Quid autē maius, quid excelsius excogitari potest, quàm se offerre mortis discrimini propter honestatem, ijs in rebus, quæ sunt apprimè formidabiles? In bellicis (inquā) periculis, & elatione animi opus est, & probitate, & constantia. In his sanè facilè declaratur qualis quis sit, quantusq; uir. Nam de magnanimitate quoniam multiplex est ratio, alio loco à nobis commodius tractabitur. Vt enim Aristoteles docet libro secundo de Demonstratione, & in contumelia, & in secunda aduersaq; fortuna, magnitudo animi se tuetur. Qua quidem ratione non Lysander, & Socrates modo, sed etiam C. ille Arpinas Marius, in omni mutabilitate fortunæ eandē æquanimitatem usq; seruauit. Et Coriolanus, ob contumeliam bellum patriæ intulit; & Africanus superior, à Petilio, Quintoq; plebis Tribunis, per omne conuitium arceßitus ad reddendam rationem imperij sui, nō modò non reddidit, sed ob tantam indignitatem ira commotus, librum quo eius continebatur administratio, in conspectu populi lacerauit; in uoluntariumq; profectus exilium, cauit etiā moriens, ne sua ossa in Vrbem referrentur. Et Cato Vticensis, ne uictus à Cæsare cæteris fortunis, uitæq; ornamentis, animo quoq; uictus unà cum corpore posset existimari; sibi ipsi mortem consciuit. Quo quidem loco rursus admoneor, ut eos omnes nō fortes; sed molles ac timidos esse non uerear affirmare; qui mortis cruciatúsue

Arist. lib. II. posteriorū.

Exempla.

Se ipsos perimentes timidos esse.

tis cruciatúsue formidine se interimunt. Et hæc de Fortitudine *eiusq; partibus hactenus.*Deinceps,*quod sequitur,de* Temperantia *præcepta referemus.*

TEMPERANTIA *igitur, quam parti animi concupiscibili tribuimus, est earum rerum scientia,quæ uel iucundæ,uel tristes; uel nec iucundæ,nec tristes,circa cibum et potum congressusq; uenereos uersantur.* Ita *enim à* Socraticis *definitur.* Temperantia, *quam eam uolumus mediocritatem esse, quæ inter luxuriam & insensibilitatem posita, uoluptates & concupiscentias semper moderatur.*Nec *desunt qui* Temperantiam *aliter definiant, quandoquidem eam dicunt esse rationis in libidinem, atq; in alios non rectos animi impetus,firmam & moderatam dominationem.* Itaq; *uidentur facere non absurdè,si pro sua definitione,cæteras omnes morum uirtutes,uni* Temperātiæ, *tanquā species subijciunt.*Quibus *cum minimè assentiendum sentiam,quod proposueram, suo ordine persequar.* Temperantia *igitur mediocritas est,inter luxuriam & insensibilitatem circa uoluptates.* Nam *& temperantia, & ita simpliciter omnis uirtus,est optimus habitus.*Quod *enim medium tenet inter excessum & defectum, id optimum dicimus.* Et *cum utrūq; extremum uitio detur, patet, quod medium tenet inter luxuriam & insensibilitatem,laudari.* Quare *cum temperantia sit huiusmodi, eam & in laude esse,& habitum optimum.* Et *quoniam temperans circa uoluptates uersatur, necesse est eundem etiam uersari circa cupiditates quasdā; uerum minimè circa omnes; nec item circa omnes uoluptates,uir temperans accipit temperantiæ nomen, sed quantum uulgò opinantur, circa eas uoluptates temperans suum retinet nomen,quæ ex gustu ac tactu suscipiuntur.* Quod *si uerò quis uelit rem considerare, inueniet ex tactus dumtaxat uoluptate,temperantiam uenari dignitatem suam.*Non *enim,uerbi gratia, eum temperātem dicimus, qui aut à uisus uoluptate pulcherrimæ alicuius mulieris, sine cupiditate rerum uenerearum se gerit inuictum,aut eodem pacto dolori deformis mulieris non cōcedit.* Eadem *ratio est circa* Musicam,*ut si suauissimo aliquo uel carmine,uel sono non delectamur magis,quàm opus sit; aut si contrario non offendimur.*Et *ita de odoratu quoq; accidit,siue bonus sit odor, siue malus; non ex eiusmodi mediocritate quisquam iudicabitur temperans,cum ne luxuriosus quidem aliquis sit habendus; si his in rebus aut afficiatur,aut id minus.* Quare *si quis intueatur hic* Romæ *duos istos equos marmoreos,& duos itē marmoreos iuuenes; qui singuli ex duobus nobilissimis opificibus,* Praxitele *atq;* Phydia *prodierunt, & ijs ita delectetur, ut & comedere, & bibere,& congressu uenereo uti negligat;non idcirco luxuriosus dicendus sit.*Eodemq; *modo de sono & cantu accidat; ut non propterea quisquam luxuriæ nomen mereatur, quoniam res pulcherrimas intueri,& suauissimos cantus ac sonos audire studeat; potu autem ac cibo uenereisque rebus abstineat,cum circa duos sensus & temperantia,& temperantiæ uersentur extrema,gustum & tactum,& maximè circa tactū;circa quos alia etiam animalia potissimum uel uoluptatem capiunt,uel dolorem.* Nam *ex uoluptatibus aliorum sensuum, nulla quodāmodo mouet cætera animalia,ac si eas nō sentiant.* Itaq; *non cantu,aut sono,non formæ bonitate capiuntur;nec itē bonis ma-*

De temperantia.

Definitio tēperantiæ.

Inter quæ sit media tēperantia.

Temperans circa uoluptates, & cupiditates, Sed non omnes.

Hæc ex Aristotelis lib. IIII. Eth.

lisq; odoribus, ni fortaßis aliqui offerantur, qui indicium faciunt earum rerum, quæ uel ad esum, uel ad potum pertineant, aut etiam ad libidinosum coitum. Nam cæteris animalibus, ut rationis uis à natura nō est data, ita sensuum acritate nobis plurimum præstant. Et ita muribus, quàm nobis, auditus est longè acutior, qua etiam in re nobis asini sunt multo superiores. Hinc poëtæ finxerunt Apollinem uertisse aures Mydæ regis in auriculas asininas, quo deinde melius audiret, & ita citharæ fistulæq; sono iudicium redderet. Et uulturem ferunt cum acritate uisus, tum odoratu rei corruptæ ac fœtidæ ex incredibili longitudine sentire. In uoluptatibus, inquam, quas uel gustus, uel tactus efficit; luxuriosus cognoscitur; & illis magis, quæ manant ex tactu. Nam gustus sensum omnem & suauem & insuauem, uel extrema ostendit lingua; sed tactus latius patet. Quare nemo optat longiorem sibi linguam dari, at gruis guttur permulti, obsoniorum potuumq; percupidi, ut perhibent Philoxenum Eryxium; qui se ingurgitabat obsonijs, ex quorum tactu uoluptatem capiebat. Et uidetur mihi quidem uiri Temperantis non esse extremum quoddam munus; ut quanto præstat ratione cæteris animantibus; tanto ei magis cauendum sit, ne quid agat, quo illis simillimus uideatur. Quare ut in illis sensus dominatur, ita in nobis ratio suum semper seruet imperium. Cui qui paruerit, omni luxuriæ labe abstinebit. Nam quamquam luxuria non in cibo & potu & rebus uenereis solum; sed in uestibus quoq; & cætero corporis atq; rerum domesticarum cultu sua dilatat significata, non de hac loquimur luxuria, quæ per exuperationem temperantiæ aduersatur. Nam si dixero intemperātiam, ut solent plerīq; omnes, hæc iuxta in defectu, ut in excessu queat intelligi; perinde quasi & nimis temperans, & parum temperans, sub eodem intemperantiæ nomine queat comprehendi. Itaq; Latinè magis dicere mihi uideor, si luxuriam temperantiæ per exuperationem opposuero. Huiusmodi autem luxuria non difficulter abstinuerimus, si nimio delicatioréque & cibo et potu abstinebimus. Nam ut est apud Terentium;

Homo sensuum acritate superatur à brutis.
Fabula Midæ declaratur.
Voluptates gustus, & tactus.
De Philoxeno Athenæus lib. 1.
Luxuriam p excessum opponi temperantiæ.

Præceptū. Sine Cerere & Baccho friget Venus. »

NON POTEST ille non ad usum ueneris uehementius incitari atq; accendi; qui se pretiosioribus aut esculentis ingurgitarit, aut potulentis obruerit. Id autem nemini unquam accidat, si rationem, si clarorum uirorum grauißimorumq; exempla sibi ante oculos posuerit. Marcus Curius Dentatus, eum Samnites post aduersum conflictum ad eum profecti magnum auri pondus dono darent: rapa elixabat in fictilibus. Ita surridens respondit Samnitibus, sibi auro opus non esse, qui tali cœna uteretur. Mos olim fuit apud Romanos maximis uiris, ut & pranderent, & cœnarent in propatulo; contenti uesci ijs epulis, quæ mirabile temperantiæ exemplum repræsentarent. Cum esset apud eos frequentior pultis usus, quàm panis. Quanta uerò Lacedæmonij frugalitate uterentur uel in conuiuijs (Quæ à parsimonia Phiditia uocabant) & Lycurgi uita ex Plutarcho, & Lacedæmoniorum respublica ex Xenophonte, quas ipsi Latinas reddidimus, omnibus ostendunt. Nō poterat ullus esse luxuriæ locus, ubi uerecundia

Ratio, & exempla clarorum uirorum cohibēt à uitijs.
Parsimonia, & frugalitas antiquorum.

recundia maximo haberetur in pretio. Nam quos non pudet, ij flagitio nullo abstinent. Videmus quæ nō multo post tempora sint subsequuta, cum apud Lacedæmonios, ubi ex præda, & manubijs Athenarum, Lysander Lacedæmona ultrò pauperem, uel inuitam opulentißimam reddidisset: Tum apud Romanos. Nā Lacedæmonij pro atro illo iure, quo pro obsonio uti, ab usq; Lycurgi tempestate consuerunt, ad epulas Persicas per omnem luxuriam, dedecorosamq; mollieiam transierūt. Romani uerò, eum iam propter nimias diuitias, atq; opes, seipsos ferre non possent, nullis nec delitijs, nec illecebris pepercerunt. Quid enim meminerim hortos pensiles, mira fabricatos arte? cum C. Sergius Orata pensiles balneas facere non erubuerit, et maria uarijs firmißimisq; molibus circumclusa, quo nullo egeret piscium genere, in multas, discretasq; piscinas, sibi perinde atq; tributaria effecerit. Et ne longius, quàm res postulet euehar dictione; quibus non est auditum Nedium Pollionem, hominem cruce dignum, uiuaria habuisse, quæ murenis impleuerat, easq; pascere consuesse humanis carnibus? Qui enim serui sceleratißimum hominem (si homo potius dicendus est, quàm efferata quædam, truculentißimaq; bellua) uel uerbo paululum offendissent, eos continuo abreptos in piscinas murenis escam obiectare solitus traditur. Vide quæso quāta sit luxuriæ immanitas, quæ in tactu est constituta, ut murenis ille, humano sanguine saginatis, incredibili cum uoluptate uesceretur, id quod etiam auditu mihi nauseam mouet. Cæterum quid hominum cupiditatibus est prohibitum, ubi se totos perturbationum temeritati atq; insaniæ dediderunt? Et sunt cupiditatum genera duo; Quarum alteræ naturales, alteræ non naturales, inanesq; dicuntur. Et Naturalium rursus cupiditatum duo sunt genera; quarum alteras necessarias esse uideamus, alteras non necessarias. Sed illud tamen semper nobis propositum sit, quod antea monuimus, quasdam in nobis natura inesse affectionum scintillulas; quæ reijci nec possunt, nec debent. Et eas quidem minime dandas uitio, modo suos terminos non excedāt. Nam eum primum adoleuerint, excreuerintq; in flammas, nullis rationis remedijs compescantur. Hac igitur moderatione, qui cupiditates admiserit, quo pacto ijs utendum sit, non ignorabit. Nunquam enim cupiditatibus capietur; quas ut nō naturales; ita inanes esse, aspernandasq; cognouerit; præsertim quod modum nullum recipiant, sintq; & turbulentæ, & pernitiosæ, nec quicquam, quod desiderandum uiro sapienti poßit iudicari, concupiscant. Vt si quis per eas se compotem sui uoti factum senserit; continuò longè plus mali ex suis optatis sibi euenisse animaduertat, quàm quod boni sperarat. At ne naturales quidem, quæ necessariæ fuerint ad hominum uitam, difficultatem nobis possunt afferre; quoniam facillimè explentur, uel minima adhibita, aut industria, aut impensa. Naturales uerò ipsæ non necessariæ, quàm minimis contentæ sunt, cum uel secūdum sapientem Epicurum, omnes naturæ opes determinatæ sint, nec multo egeant labore. Et cibi quidem potusq; cupiditas, naturalis est, atq; necessaria, cum aut sicco, aut humido nutrimēto, aut etiam utrisq; omnibus opus sit. Et procreandi quoq; cupiditas, naturalis necessariaq; est. Vt enim stirps stirpem generat, & herba herbam, & arbos arborem; ita cum in omnibus animantibus, tum

Verecundia homines cohibet à flagitijs.

Cupiditatū humanarum diuisio, & subdiuisio.

Quomodo utendum sit cupiditatibus, ut rectè uiuamus.

in hominibus potißimum, quædam inest cupiditas natura, ut similẽ sui procreet. Quibus in rebus qui sese immoderatum, & uehementem præstat, non modo exuperans, & ita luxuriosus dicendus est; sed acerbißimis ægrotationibus, ac morbis se facit obnoxium. Qui uerò his omnino abstinet, quanquam quotumquemque abstinentem reperias? lapideus quidam fit, & ita insensibilis nominandus. Quò fit, ut is iure optimo laudetur, qui mediocritatem seruat. Hunc autem ut ante descripsimus, uirum temperantem, & iudicamus, & dicimus. Nec tamen parua ratio habituum quoq; corporis est habenda. Nam alij sunt natura corporis temperamento calidiore, frigidiore alij. Hunc uis sanguinis excitat in libidinem, debilitas illum remißiorem facit. Paulus Apostolus queritur, quod sibi carnis stimulus datus sit. At Phryne meretrix nobilis &c. * *

RELIQVVM *quod huic libro quinto deest, quodq; huic materiæ de Morali disciplina finem imponeret, iniqua Philelphi fata nobis inuiderũt; septuagesimum enim septimum annum, dum hæc scriberet, agens (ut in initio ferè libri quarti ipse affirmat) morteq; præuentus insperata: supremam operi manum addere non potuit. Ea igitur, sicuti ad manus nostras uenerũt prælo commisimus, & qua potuimus diligentia ex illius* αὐτογράφῳ *descripta, tibi humanißime Lector tradidimus.*

FINIS.

PAVLO

PAVLO. III. PONTIF. MAX.

IACOB MANTINVS HEBRAEVS. S.

NTER omnia imperandi nomina. P. B. hoc unũ pastoris nomen tum antiquißimum, tum diuinum, tum sanctum, omnibusq; orbis terrarum populis pergratũ fuisse nemo ambigit. Ea siquidem imperandi facultas misericordia, & mansuetudine, fide, & pietate est referta. Iccirco nedum Græci ubiq; pastorem populorum regem appellant, uerùm & sacri antiquæ legis codices paßim Reges, summósque Sacerdotes, Iudices, egregiosq; Prophetas, ac aliorum moderatores, pastores uocant: nec me herculè iniuria, cum DEVS Opt. Max. Pastor Israëlis, à Dauide fuerit nuncupatus. Quam inter cæteras præcipuã artem, & primi omnium parentes, & superis acceptißimus Moses, legislator æquißimus, accuratè excoluerunt. Quod nomen Christianis adeò uenerandum, & mirificicum fuisse cernimus, ut qui ad summi sacerdotij apicem, dignitatémue fuerint perlati, illico pastoris nomine decorentur: quo nihil apud eos sanctius, nihil diuinius, nihil deniq; præstantius reperiri posse existimem. Quod non solùm hominum opinione, quam summis tuis uirtutibus tibi comparaueras, sed diuina quadam ratione tibi deberi significabatur. Nam qui primus Farnesiorum cognomen in gentem tuam intulit, is (mea quidem sententia) nescio quo numine afflatus, prænuntiasse uidetur, aliquando fore, ut eius nominis ratio in sempiterna temporum serie inuoluta, insigni aliquo dignitatis gradu, immortalis efficeretur. Pharnes enim, Hetruscorũ lingua (quæ meo iudicio Aßyria est, et ut patria Hebræis recepta) pastorem atq; gubernatorem significat: Et sic DEVS, Pharnes Israëlis apud eos uocatur. Salomon quoq;, in grauißimo suo poëmate, populum in hunc modum introducit loquentem: Amicus meus mihi, & ego illi Pharnes inter lilia, idest pastor: ut iam non obscurè ad gentilitia tua insignia allusisse intelligatur. Quod nomen ex antiquißima Hetruscorum origine in tuæ. B. familia, ceu diuinum quoddam oraculum relictum existit, quo tibi summum, in Christicolas imperium promittebatur. Cùm igitur Dijs, hominibusq; fauentibus in custodia quadam totius Christiani gregis sis constitutus. B. P. diu mecum consideraui, quidnam in publica lætitia tibi afferrem, quod animum meum. S. T. deuotißimum, mirificumq; desiderium ratione aliqua declararet. Quanquam uerò intelligerem nihil in me esse, quod tanta. S. T. maiestate dignum uideretur, tamen minus culpæ in me residere putaui, si uel minimo quopiam argumento uoluntatem meam illi aperirem, quàm si nullas omnino uoces æderem, quibus me ab ingratitudinis suspicione penitus uindicarem. Malle etenim ineptus uideri, quàm ingratus, optimus quisq; debet: Nam dilui hoc peccatũ nũquam potest, illud humanitate eius, cui debetur gratia, corrigitur. Quocirca cõstitui. S. T. hos Auerrois Cordubensis

in Platonis Remp. commentarios, à me nunc primùm latinitate donatos, dicare: non quod putem eos ad S.T. rationes pertinere, quam sciunt omnes literis à pueritia deditam, cum per ætatem licuit, in gerendæ Reip. scientia mirificè profecisse: sed ut culpa uacarem, quæ profectò mihi inhæsisset grauißima, si optimo, & sapiẽtißimo principi studiorum meorum rationem non redderem: quæ ab ineũte ætate tibi debita fore, semper speraui, cui literæ omnes, earumq; professores, se plurimùm debere fateantur. Quod meum consilium à S.T. improbatum non iri adeò confido, ut etiam laudem, quæ mihi ex ratione studij mei dubia certè esset, certißimam sola S.T. humanitate putem consequuturũ. Cæterum quid causæ homini Peripatetico fuerit, ut Platonis de Rep. dialogos susciperet interpretandos, in ipso statim operis initio explicabitur. Reliquũ est. B. P. ut tibi meipsum, atq; otij mei rationes, quæ in sacrorum librorum interpretationibus, & rei Medicæ consumuntur studio, diligenter commendem: optemq; ut sanctißimis tuis de Repub. negotijs, atq; desiderio tuo, felix exitus consentiat. Vale.

Paraphrasis

PARAPHRASIS AVERROIS IN LIBROS DE REPVBLICA PLATONIS SPECVLATIVOS, QVAE EST SECVNDA

pars scientiæ moralis, Iacob Mantino Medico Hebræo Interprete.

RAESENTIS *operis propositum est, summatim excerpere ea, quæ Plato sub demonstrandi ratione in libro de Republica explicauit, his tamen prætermissis, quæ probabilia uidentur. Verùm ut ordo doctrinæ seruetur, nonnulla exordiri oportet, è quibus doctrina ipsa quodã ordine deinceps tradetur. Nam Plato in quosdam alios eiusdem scientiæ libros, hunc etiam postea collocauit. Quædam præterea de huius scientiæ usu, eiusq; instituto, ac partibus docebimus.* *Intentio, seu propositum operis.* *Propositio dicẽdorum.*

DICENDVM *est ergò hanc scientiam, quæ apud omnes practica esse uidetur, ex se à contemplatiuis differre. Idq; in primis ex ipsius subiecto uidetur manifestum, cum à cuiusuis contemplatiuæ scientiæ subiecto discrepet, huiusq; etiam principia, longè ab illarum principijs distent. Nam res ipsæ uoluntariæ subiectum huius scientiæ sunt, quàs scilicet dum operamur, ex nostro arbitrio ipsæ pendent, earumq; principium ipsa uoluntas, & electio est: quemadmodum naturalis scientiæ, ipsa natura principium est, & ipsius subiectum, res naturales. Item diuinæ scientiæ principium* DEVS, *& eius subiectum, res ipsæ diuinæ. Præterea præsens scientia à contemplatiuis seiungitur, quandoquidem illarum finis est tantummodò scientia: ac siquid in his operamur, id quidem per accidens fit, utpote in multis rebus, quas Mathematici cõsiderant, euenire solet: sed præsentis scientiæ finis est sola praxis. Huius tamen scientiæ partes inter se differre uidentur; quod quædam facilius, quædam difficilius ipsam praxim tradũt. Nam regulæ, quæ in hac sciẽtia traduntur, quò communiores extiterint, eò minus ad præstandam praxim conducunt: & quò minus communes fuerint, eò magis ipsam praxim docere, & ostendere possunt. Idq; in medicina liquidò patet, cuius una à Medicis speculatiua, altera uerò actiua pars appellatur.* *Politica sciẽtia practica est, et differt à cõtemplatiuis.* *Subiectũ politicæ.* *Finis politicæ.* *Politicæ partes duæ.*

ITIDEM *hæc ars in duas diuiditur partes, Prior quidẽ cõmunibus quibusdam rationibus habitus, & actiones uoluntarias, nec non Reipublicæ gubernationem in genera describit, itemq; explicat, quænam sit unius ad alteram partem ratio, atq; etiam, quidnam ex his alterius gratia sit adinuentum. Altera, quonam pacto habitus eiusmodi in animo firmi, stabilésque reddantur exponit, tum qualis habitus sub alio collocetur, ut scilicet, actio ex habitu proposito proueniẽs, perfectißima existat. Docet quoq; & quis habitus, & à quo impediatur, atq; (ut in summam rem complectar) ea in hac parte traduntur, quæ si fuerint* *Prior pars politicæ quid doceat.* *Posterior quid.*

cum

cum uniuersalibus rebus coniuncta, tanquam fundamenta, fieri poterit, ut actiones inde proueniant. Atq; ita huius scientiæ pars prior ad alteram sic se habet, uti libri de sanitate, & ægritudine, ad libros, qui de tuenda sanitate, deq; morbis curandis inscribuntur. Præterea pars prior huius artis in eo opere continetur, quod Aristoteles ad Nicomachum scripsit: Altera in Politicorum libris, de qua & in hoc quoq; Platonis libro, quē exposituri sumus, agetur. Nōdum enim Aristotelis politicos libros uidimus. Sed ante declarandæ materiæ exordium, operæpretium est, ut de his rebus primùm sermonem faciamus, quæ in prima parte declaratæ sunt, & quæ ueluti fundamenta quædam ad id, quod dicturi sumus, subijciendæ sunt.

Prior ps polit. uidetur esse ethica. Posterior, polit. ipsa. Auerroes cū hæc scribebat nōdū legerat polit. li. Arist.

DICENDVM *est ergò (ut in prima huius scientiæ parte explicatum est) quatuor esse humanarum perfectionum genera, Contemplatiuas scilicet uirtutes, & excogitatiuas, seu industrias (mechanicas Græci uocant) itemq; morales, & artes practicas, seu operarias, uel manuales dixeris: quæ omnes contemplatiuarum gratia adinuentæ sunt, ad easq;, ueluti præludia quædam, & apparatus habentur. Nam quæ ante finem sunt, illius gratia expetuntur. Ostensum præterea in ea parte est, neminem posse has omnes uirtutes adipisci, uel si id fieri posit, difficillimum tamen esse: in multis uerò uarijsq; hominibus, eas multoties reperiri posse. Quin etiā nemo aliquam ex his uirtutibus perfectè, nisi cæterorum hominum opera, & auxilio obtinebit, proptereaq; unusquisq; ad eam, quam sibi proposuit uirtutem assequendam, alterius ope utitur: ideoq; natura ciuilis est. Sed ad reliquas etiam res uitæ necessarias comparandas, quæ quidem hominibus, & animantibus reliquis quodammodò communes habentur, utpote uictum, uestem, & habitanda loca inquirere, & (ut in pauca rem conferam) cūcta, quæ uis in homine concupiscendi uiuendiq; exposcit. Quodq; hæc necessitas multifariam inuenitur, nempe, uel à qua nullum sit effugium: quemadmodum fieri non potest, ut solus quilibet homo, quæ ad uictum, uestemq;, & domicilia necessariò acquirenda sunt assequatur; uel quæ rei commoditatem præstat, uelut si ita dixerim, possibile est hominem quemuis uiuere, ut nec terram colat, nec serat frumenta, sed qui hæc fecerit, commodius uiuet; uel præsidij, seu melioris notæ gratia id fiet, ut si à teneris annis quispiam aliquam artem elegerit, in qua diutius uersatus fuerit, illius quidem opus in arte eiusmodi præstantius erit. Ea de causa inter cætera adductus est Plato, ut crederet neminem debere, nisi unicæ tātum arti operam dare, idq; à nobis paulo post explicabitur. Propterea complures artes quempiam exercere, uel est omnino impossibile; uel si fieri quidem poterit, id minimè egregiè erit. Ac quoniam humanæ perfectiones non nisi separatæ quidem ipsæ, aliqua tamen definita multitudine deprehendi omnes possunt: ideo singuli homines in suo ortu, & creatione secundum dictarum perfectionum diuersitatem inter se differunt. Nam si singuli humanas omnes perfectiones assequi possent, natura quidem temerè, ac frustrà quid egisset. Siquidem impossibile est, ut detur quicquam possibile, quod reduci ad actum nō posit. Idq; iam in naturali Philosophia explicatum est. Sensu quoq; comprobatur, singulos homines ita se*

Quatuor sunt genera disciplinarum.

Non posse omnes ab uno disci.

Platonis sententia.

Non omnes disciplinæ ab uno, sed omnes ab omnibus separatim percipiuntur.

Probationes. 2.

ita se habere, quod sane euidentißime patet in uirtutibus præstantioribus: propterea quod non quilibet natura accommodatus est, ut uel bellicosus, uel orator, uel Poëta, præsertimq; Philosophus euadat. Quod si ita res (ut diximus) se habet, rationi consonum est, ut humanæ omnes perfectiones in aliquo hominum cœtu inueniantur, atq; illi uicißim sic ad perfectionem adiuuent: ut uidelicet is qui imperfecte aliquam uirtutem obtinet, ad eum confugiat, qui hanc ipsam uirtutem exactißime adeptus est, non secus atq; præludium quoddam suæ perfectionis acquirendæ. Similiter qui huiuscemodi uirtutem absolutißime poßidet, illi adiumento esse debeat, qui minus illam perfectam habet, ostendens illi uidelicet suæ perfectionis principia: uerbi gratia, arti equestri ars conficiendorum frenorum inseruit, tanquam eius præparatio quædam: illa quidem hanc docet, quonam pacto frenum aptius, commodiusq; esse debeat, atq; etiam quo modo in eandem intentionem coeant. In prima autem parte declaratum est, quot modis unaquæq; ars aliarum principatum obtineat. Si ergò talis hominum conuentus non reperiretur, neq; etiam humanæ uirtutes reperirentur: uel si reperirentur, illæ quidem essent imperfectæ. Ac postremò hæ omnes uirtutes ita ad partes huius R.P. se habent, sicut animæ potentiæ, ad partes unius animæ. Nãq; huiusmodi Respub. parte quidem qua contemplatur, sapiens erit, ac reliquis partibus dominabitur: sicuti homo, parte qua ratione fungitur, sapiens est, ac cæteris animæ uiribus imperat. Intelligo autem per has uires eam partem, quæ rationali adhæret, anne-ctiturq;, utpote pars irascibilis, atq; etiam cõcupiscibilis. Hoc enim pacto morales habebit uirtutes, ad ea enim se tradet, ac mouebitur, quæ & iudicio intellectus, ac tempori ab eo constituto, & considerato conueniant, correspondeantq;. Ad hæc, fortis quoq; ea parte erit, qua irascitur, non nisi tamen ubi, quatenusq; sapientia statuerit, nec nisi quo tempore illa id ipsum exegerit. Quemadmodum & homo ipse ea, qua irascitur parte fortis est, dum ea utatur, pro ut intellectus præceperit, modumq;, ac tempus præscripserit. Idem quoq; de temperantia, & alia quauis uirtute dicendum est. Sic deniq; ille omnibus tum rationalibus, tum moralibus uirtutibus præditus erit, præstantiorq; habebitur, si præstantiores uirtutes fuerit assequutus. Et hæc est illa iustitia, quam inuestigat Plato in primo libro huius operis, declaratq; in quarto: quæ nihil aliud est, quàm ut unusquisq; in R. P. suo fungatur naturali munere quàm optimè quisq; poterit. Hoc autem intelligi debet, quum partes R.P. mandato contemplatiuæ scientiæ, & ei præsidentibus obtemperant. Atq; hinc manifestum est, hanc in ea excellere partem, quæ professores contemplatiuarum scientiarum continet, omnibusq; dominari, quemadmodum iustitia in unica anima est, quò unaquæq; ipsius pars in suo sit officio: scilicet ut decet, & quando decet. Nec aliter hoc in partibus animæ fieri potest, nisi si dominatur eis intellectus. Quo etiam modo res se habet in Repub. Neq; uerò te latere debet, harũ uirtutum nonnullas inesse R.P. dici, quod in quadam eius parte sint, sicuti est Sapientia & Fortitudo: Nonnullas uerò, propterea quod in omnibus ipsius partibus existant, uti Iustitia, & Temperantia, quod ipsum quidem per se patet. Nunc, utrum uirtus liberalitatis in omnibus huius

Nota unde mutuũ præsidium sibi præstent homines.

Similitudo ab artibus subalternis.

Analogia pulchra.

Iustitia, quã quærit Plato in libris de rep.

Nõnullæ uirtutes in aliqua tantùm parte. R.P. Nõnullæ in omnibus.

An uirtus liberalitas in omnibus insit.

Tria proponit sibi dicẽda exactius de uirtutibus politicis.

Vniuersalis disputatio lõgius abest ab actionis institutiõe.

bus huius R.P. partibus, an in una tantùm reperiatur, post hac inuestigabitur, indiget enim consideratione quadam. Cum igitur res ita habeat, fueritq; in priore huius sciẽtiæ parte mõstratum, quidnã sint simpliciter huiusmodi uirtutes, reliquum certè est, ut ad earum exactiorem cognitionem, aliqua amplius de eisdem dicamus. Primum est, ut eæ conditiones seruentur, quæ si in aliqua illarum concessæ prius fuerint, poßit quispiam operari, ut gratia exempli, si quæritur, quid sit Fortitudo, simpliciter respondebimus quidem, eam esse in anima quendam affectum, medium inter audaciam & timiditatem, habitumq;, per quem quis, ubi, quatenusq;, & quando opus est, fortiter se gerit. Hæc nihilominus definitio non satis est, quin etiam desunt insuper propria quædam præcepta, quæ rei agendæ tempore necessaria sunt, cum alioqui nõ poßit actio fieri. Atqui ut Aristot. placuit, huius cognitionis finis actio quidem est, non scientia. Secundum est, quo nã pacto uirtutes huiusmodi in adolescentium animo instituantur, & sensim in eis coalescant, donec perficiantur ipsæ: tum quæ sint perfectæ, quo pacto integræ seruari debeant: ac deniq; qua cura ex prauorum animis uitia ipsa eximantur: tandemq; eadem uidetur huius negotij, & artis medicæ ratio. Nam ut illic cõtinet ultima pars, docetq;, quid sit educandis corporibus salubre, quidue sanitatem in eis tueatur, ac si quando à sanitate recesserint, qua ratione ægritudines amoueantur, sic quoq; hic res se habet. Tertium superest, ut habitus, quidnam sit describamus, aut uirtus, quæ si alteri cuiuis uirtuti coniuncta sit, actus inde illius exactior reddatur: Quis præterea habitus alteri officiat, perinde ac

Similitudo sumpta à medico.

Medicus, hanc illi affectionem copulatam dicit, sanitatem in corpora inducere, ac seruare. Quæ omnia facilè admodum intelligentur, intellecto prius fine, atq; proposito harum omnium uirtutum, quatenus sunt. R.P. partes: haud secus ac ualetudinis membrorum tutela, eiusdemq; restitutio cognoscitur quidem sæpißimè, cognita ratione, atq; ordine omnium inter se membrorum.

Quãta uis ĩ facultate cõiectãdi, quã græci uocãt στοχαστικὴν

Senes adhibẽdos reip. administrãdæ.

Quibus in hunc modum expositis, explicanda demum uia est, qua singulas in animis ciuium uirtutes, qualiterq; reperiamus. Et si minimè hoc te fugere debet, ad id, ut re ipsa uirtutes in Repub. insint, similiterq; in populis, non satis esse id, quod oratione explicari potest, donec ad hoc quoq; adbibeatur quædam coniectandi facultas, ut fit in arte medica. Atq; hinc colligi potest Reipub. gubernacula senioribus deberi: quippe qui, præter quod scientias speculatiuas adepti sunt, obtinent præterea experimentum, longo tempore acquisitum: non aliter quàm medicus consummatus quidem est, qui ad præcepta artis uniuersalia, atq; immutabilia, adiecit etiam conijciendi uim, qua uniuersalia illa, singulis quibusq; agendis rebus, experientia duce applicet, comparetq;: Quod totum iam in priore huius sciẽtiæ parte demõstratum est.

De fortit. primũ cur?

Duplex uia reperiendi uirtutes in animis hominum.

Reuertamur ergò ad sermonem, unde digreßi sumus, dicamusq; Platonem, cũ de uirtutibus tractare instituit, de fortitudine primò initium sumpsisse. Enimuerò (ut diximus) ratio ipsa, modusq; sciẽdi, quibus eam perfectißimam ciues adipiscantur, & seruent, ea est, ut quod primum sit operum huius uirtutis propositum in ciuitate obseruemus. Dicendum ergò est, duplicem omnino uiam esse, ex qua uirtutes in animis ciuium reperiantur. Alteram si illorum

lorum animis,seu Rhetoricis,seu Poëticis orationibus altius opiniones imprimātur: quæ propria etiam est uulgo ad speculatrices scientias. Præstantes alioqui uiros,certiore,ueriorcq; uia ad easdem perducimus,ut posteà dilucidius exponetur. Idcirco autem uulgus Rhetoricæ,& Poëticæ opera,scientiasq; attingit, quod ex duobus unum necessarium sit: scilicet ut uel demōstratiuis rationibus id sciat, uel penitus nesciat. Horum primum fieri non potest, alterum planè est posibile: nam ingenium cuiusq; ad illam humanam perfectionem adipiscendam, pro naturæ mensura,atq; promptitudine intendi debet. Adde illud quoq;,cum inducti sint ad credendum,& persuasi de scientia primi principij,atq; finis,quantum eis datum est,iuuabit id quidem,atq; eò magis,si etiam adiunctum fuerit illud alterum, nempe quod ad cæteras morales uirtutes, & manuales artes iam dispositi sint. Confirmātur autem morales uirtutes, artesq; illæ practicæ in animis eorū priore (quàm diximus) uia, eis uidelicet ducendis ad illarū artium atq; uirtutū actiones utroq; horum generum orationis,suasorio scilicet, atq; affectionum excitatiuo,quæ scilicet ad bonos mores inducunt. Hoc autem disciplinæ genus, in eos,ut plurimum conuenit ciues, qui à teneris similibus rebus assueuerint, atq; ex his duabus disciplinæ uijs,prior illa naturæ magis consentanea est. Posterior etenim ea est, cuius usus in aduersarios potißimùm, ac odiosos nobis est, eosq; qui uirtutibus illis debitis adhærere recusant, quam quidem uiam quis nuncuparit,tum uerberibus, tum uerbis asperioribus castigatricem. Neminem autem latere debet huic posteriori uiæ,inter ciues huius R.P. præstantißimæ locum non esse,sui autem quoquomodo esse intelligatur, non saltē summo illo puniendi genere,quod bellicæ artis proprium est,officijq; militaris. Atqui nonnullæ aliæ gentes improbæ adeò existunt, minimèq; uirtuti parentes,quarumq; mores inhumani sunt,ut nulla alia ratione institui poßint, nisi cum illis confligatur, ut uirtutibus obsequantur. Vtramq; igitur harum uiarum quibus uulgus corripitur, naturæ haud absimilem esse manifestum est, ducto à patribusfamilias exemplo, qui,& corripiunt,& increpant familiam suam,pueros, adolescentes, seruos, perinde àtque non probarum ciuitatum custodes,suos ciues,tum conuitijs, tum fustuario, tum capitali deniq; pœna,coercent. Verum enimuero Rempub. illā,de qua nunc nobis sermo est institutus, rarißimè continget illa castigatrice uia uti. In externos uerò opus quidem est, ut huiuscemodi uia adhibeatur, utpote cum rebelles populi, non nisi bellò emendari poßint. Similisq; ratio est in legibus, quæ ab humanis legibus non discrepant. Quemadmodum nostra hæc lex diuina,cum uia ipsa, quæ ad DEVM gloriosum ducit,sit duplex. Altera quidem,quæ sermone, atq; oratione nititur. Altera,quæ armis. Sed cum hæc particularis ars, nō nisi morali uia tutò perficiatur, qua scilicet maximè ad id, quod decet, accedimus, habita tamen,& temporis,& modi ratione, hæc certè ipsa uirtus fortitudo est, quæ circa ipsa eadem in optimè instituta Repub. ad huiusmodi officium adducit: quæ tamen opus suum perficere posse non uidetur aliter, quàm arte illa propria addita. Id quòd in pluribus moralibus uirtutibus, artibusq; operarijs perspicitur. Multæ siquidem uirtutes artium gratia acquiruntur, uicißimq; artes non paucæ ob uirtutes

Rhetoricæ, & poëticæ studiū quale.

Morales scientiæ & practicæ cōfirmantur illis priorib.

Nonnullæ gentes institutionē non recipiunt, nisi per uerbera.

Lex duplex.

Multæ uirtutes propter artes, & è cōtra.

ob uirtutes repertæ sunt, estq́;, quod Aristoteles sensit de præstãtißimæ Reipub. bellis, ut Alpharabius memorat: quod tamen à Platone hoc in libro dictum uidetur non in eum sensum, ut hæc ars ad eum finem adinuenta sit, uerum ob necessitatem: hoc scilicet præcipuo instituto, ut ab alijs ciuitatibus rapiant eas facultates, quas ab eisdem poßideri molestè ferant, idq́; certè propter neceßitatem, aut quod ita satius est. Proximum etiam propositum esse poßit, ut id custodiæ causa faciant, ne exteri illis incommodent: quæ sanè sententia probabilis est, si hominum genus quoddam daretur, quod procliue ad humanas perfectiones, contemplatiuas præsertim, esset. Quod ipsum, etsi Plato de græcis opinari uidetur, eosq́; recipimus plurimum natura ad recipiendã scientiã habiles, negare tamen non poßimus alios quoq́;, & multos ita affectos reperiri, ut in propinquis Græciæ nationibus uidere est, nec non in regione nostra Vãdalia, Samiaq́;, atq́; Egypto, certè tum in Græcia hoc ingenium frequentius est. Verumtamen, ut id concedamus, possumus amplius dicere, in alio uirtutum genere nihil obstare, quo minus aliqua alia natio natura parata sit (ut fit plærumq́;) ad certã aliquã uirtutẽ, ut uerbi gratia, pars sciẽtiæ capax in Græcis præstantior, in Gallis, alijsq́; huiusmodi gẽtibus iracundia, et quidẽ locus hic eximiæ quæstionis est. Cum ubicunq́; pars illa scientiæ addicta polleat, ibidem eò, & uirtutes appositiores, præstantioresq́; sint, idq́; naturali præstantia. Vtcunq́; uerò res se habeat, ita in maiore gentium parte comparatum est, ut per eas gentes uirtutes huiuscemodi dispensentur, diffundanturq́;, præsertim hoc in quinta, quartaq́; regione (clima alij uocãt) quæ reliquis temperatiores sunt. Idq́; pro Platone facere apparet, qui dicit homines eiusmodi uirtutibus præditos esse posse, si à teneris (ut aiunt) unguiculis in illis fuerint, & educati, & uersati. Transactis uerò his annis, si uirtutes has excluserint, nulla amplius ad eas spes relicta est. Igitur neq́; obiurgatio, neq́; pœna in eos, qui iam sunt prouectiore ætate, & non in studiosa admodum administratione educati, aliquod momẽtum habebit, Verum quandoq́; id necessariò fit, ad liberos eorum ui auferendos, qui uirtutibus instituantur. Neq́; uerò fieri non potest, ut à quàm plurimis, quorum iuuenilis ætas est trãsacta, uirtus aliquatenus acquiratur, idq́; imprimis, et si non sint in ea institutione educati, quæ uirtuti est maximè proxima, quod si ne id quidem eis contingat, tunc eis ut alterum istorum accidat necesse est: uidelicet, aut interficiantur, aut seruiant, sintq́ue in repub. propemodum loco animantium irrationalium. Itaq́;, cum ex superioribus clarum sit, quodnam propositum sit iusti belli, non ab re nunc uidebitur ad singula quæq́; sermonem transferre, quæ à Platone de eligẽdis ad huiuscemodi uirtutes aptis, disputata sunt, & qua sagacitate, in illorum animo uirtutes ipsæ cõfirmentur, easq́; ipsi exerceant in hunc modum, ut proficiscentes ab illis uirtutibus actiones optimæ sint. Ac Platonem quidem ipsum censere opinamur, neminem in ciuitate plusquàm una arte debere institui. Quippè cum nemo unus natura idoneus sit ad plures artes. Ad hæc, habitum ipsum artis sic melius adipiscitur quiuis, quò perfectum opus artis efficiat, si à pueris in ea fuerit educatus, ac si nemo in equestribus ludis, atq́; congreßionibus illis armatorum equitum hastis

Aliquod hominum genus magis procliue ad scientias quàm aliud.

Aetate tenera uirtutes percipi.

Neminem præterquã una arte debere institui.

bastis infestis concurrentium id efficit, quod optat, nisi in utraq; re usq; à pueris exercitatus aßiduè, ac planè institutus fuerit, quantò minus in arte militari id consequetur? Adde etiam complures artes, & rationem, & tempus inter se communicare, quò necesse est consequens, ut eorũ, qui plures artes aggreßi sunt perturbẽtur, implicenturq; opera. Eoq; est Plato opinatus custodes, reliquarum artium expertes esse debere, neq; nõ eius potißimùm naturæ debere eligi ad huiusmodi officium, cui cum corporis robore, insit etiam mouendi uelocitas, sensus perspicacitas, adeò ut simulac senserit aliquid, quod in rem sit, accurrat, indaget, assequaturq; idipsum quàm celerrimè: ueluti est natura uenatici canis, seu maris, siue fœminæ: utriusq; siquidem, & canis, & custodis par ingenium est, quod ad ea spectat, quæ sunt custodiæ necessaria. Atq; eæ sunt custodũ, militumq; corporales affectiones. Quod uerò ad animi mores attinet, eos natura iracundos esse oportet. Nam quicunq; est iracundiæ expers, efferuescere nõ potest, atq; ita, neq; arcere, neq; abigere hostem. Idq; in homine est haud secus, atq; in reliquis animantibus: uideturq;, quisquis est his moribus tum corporis, tum animi natura præditus, utramq; rem ex æquo seriò, grauiterq; accipere, odium uidelicet, & amicitiam. Atq; in his tamẽ opus est, ut duo maximè discordia, concordi nectantur, junganturq; uinculo: quorum alternm est, ut maximo amore, studioq; ciues prosequantur, alterum, ut, & maximo odio persequantur hostẽ. Quid igitur, an fieri non potest, ut homo quispiam duabus his affectionibus instructus nascatur? præsertim cum rarus omnino custos sit, qui non has duas coniunctas habeat. Quod ipsum, etsi fieri non posse uideatur, fieri tamen potest, quemadmodum in nonnullis animantibus perspicuum fit, ueluti in cane: qui cum acres, uehementesq; affectus habeat, natura tamen contrarios etiam admittit, cum nihil magis homini sit domesticum, ac mãsuetum ei, qui cum ipso ludit, à quóue sit enutritus: ut è contrario ei, quem non cognoscit, nihil infestius est. Dixit insuper Plato, inter custodis mores esse, ut naturali quodam ductu diligat agnitos, quæ ipsa quidem natura philosophica est. Quoniam qui aliquid ob id ipsum, quòd eius notitiam, aut scientiam habeat eligit, hic natura probus esse uidetur, dum etiam quę ignorat, odio prosequatur: non propterea tamen quòd aliquid prius ab eo incõmodi receperit, uerum natura ignorantiæ, qua eum ignorat, incitante: quemadmodum amor, quo prosequitur eum, quem nouit, inde est, quod ab eo aliquo sit beneficio affectus, scilicet cognitionis natura, uelut ita præcipiente quod, & in eo ipso animante, à quo paulò superius exemplum duximus, quodq; diximus custodi esse simile, uidere est. Etenim, dum ignotum sibi quempiã intuetur, malè afficitur quandiu est præsens, quanquam nihil antea mali ab eo acceperit: contrà, si notum aspicit, adblanditur statim, etsi nihil etiam ab eo commodi senserit. Hac autem lege prædiximus debere esse custodem, ut contrarios illos duos affectus consummatißimos habeat, quibus, & notos, qui ipsi sunt ciues, deamet, et ignotos, hostes scilicet exteros, oderit. Namq;, & amicitia utilitatis alicuius causa, et inimicitiæ ob damnum aliquod susceptæ perfacilè cessant, indeq; efficiatur, ut inimici sint principes, & uicißim principes amici. Atq; id quidem per se clarum est,

Custodes suos uult Plato esse iracundos.

Similes canibus.

Custodes debere esse philosophos.

rum est, potestq; ex superioribus uideri consequens custodes, atq; defensores natura debere esse philosophos, uidelicet scientiam, seu cognitionem diligentes, ignorantiam respuentes, iracūdos, motu ueloces, robusto corpore, perspicaci sensu. Ac rationes quidē, quibus institui, exerceriq; debent, duæ esse uidentur, Gymnastica altera, altera Musica: & Gymnastica quidem, ut corpus exercitatione ueram, solidamq; uim adipiscatur. Musica uerò, quò animus eruditione, uirtuteq; excolatur ipse, eiusmodi tamē eruditio, per musicam scilicet tempore prior existit. Quoniam quidē, quæ in intelligendo est habilitas, citior est, præceditq; quālibet corporis aptitudinē, quæ Gymnastica acquiritur. Intelligo autem per musicam poëticos sermones, cōcentu, numerisq; compositos, quibus ciues instituantur, eaq; causa consonantiam inesse uoluit, quod tales sermones altius, magisq; animum moueant. Namq;, ut iam superius dictum, poëticæ musica inseruit, ad illiusq; propositum se format. Sermones uerò, quibus ciues edocentur (ut dictum est) nonnulli de scientijs tractant, nonnulli uerò de rebus agendis. Sermonum quidem illorum duo sunt genera, quorum alterum in demostratiua, alterum in probabili, topica scilicet rethorica, & poëtica ratione uersatur. Inter has uerò poëtica erudiendis pueris maximè propria est, qui iam adulti, si idonei sunt, qui ad alium disciplinæ ordinem sese transferant, ea certè iam ita sunt affecti, ut, si natura permiserit, possint ad demonstratiuas disciplinas promoueri, quo in gradu sapientes sunt. At qui, si reluctabitur natura, eo in loco restabit, quem transire natura non concesserit: aut scilicet in topicis orationibus, aut uulgaribus alijs duobus disciplinæ generibus rhetorico, & poëtico, quanquam poëticum ipsum communius, pueris tamen magis proprium. Res uerò, quæ in contemplationem ueniunt, omnibus ferè communes sunt, nisi fortè cogeremur certi cuiuspiam finis gratia singularia, ac propria quædam fingere ob simplicem, seu incompositam alicuius hominis intentionem, et opinionem. Idq; his præsertim conuenit, de quibus paulò antè sermonem fecimus, utpote, qui mortuos uiuere dicunt, alijsq; fabulis à uerò alienissimis utuntur. In contemplatione uerò, quæ per uirtutem fingere licet, ea iam narrauit Alfarabius in libro, quem de rerum ordine cōscripsit, quamobrem ab ipso petenda sunt: quæ uerò supersunt actiua, in hac etiam scientia tractata ex his, quæ fingūtur, ut dicetur, alia sunt uerisimilia, alia à uerò abhorrentia, alia uera, alia falsa, ut cum figura ex homine, & boue fingitur. Eiusmodi in hac Repub. figmenta recipi nulla debent, quod maximè perniciosa sint. Abhorrentia quoq; à uerò, quantum fieri potest, summoueri debent. Est tamen propinquis, ac similibus uerò figmentis omnino hac in repub. locus, quemadmodum, si primum principium, & secunda deinceps principia, principijs similibus ex ratione ciuili desumptis imitemur, operaq; diuina operibus principiorum illorum ciuilium; effingamusq; potentiarum, & principiorum naturalium actus similitudine quadam uirium, ac artium uoluntariarum; similiterq; harum intellectiones sensilium similitudine, ut materiam per priuationem, & tenebras uelut depingimus. Nec minus ultimæ felicitatis genera, quæ ipsa actionibus uirtutum humanarum finis est his bonis, quæ apud nos summa esse uidentur, utq; uera refertur

Musica, & Gymnastica.

Diuisio scientiarum.

Nota de poëtica.

Liber Alfarabij de rerum ordine.

Verisimilia figmēta debent recipi.

fertur felicitas, eò quod felicitatem esse censemus. Atq;, ut paucis dicam, quasi ob oculos series, gradusq; rerum omnium in uniuerso exponuntur similitudine, ac propinquitate quadam localis, temporalisq; ordinis. Enimuero Platoni uisum est pueris nihil perniciosius esse posse, quàm si in hac ætatula, falsis fabulis imbuantur: quandoquidem eo ipso tempore maximè procliues sint ad quascunq; uelint fictiones concipiendas. Quocirca eo imprimis tempore cauendum est, ne falsa audiant, atq; iam inde ab educationis exordio potissimum custodiantur, quippe cum sit actionis cuiuslibet initium apprimè efficax. Cauendum quoq; est, ut inquit Plato, ne aut exerceantur, aut assuefiant absurdissimis fabulis. Idq; diligentius, quàm si tenera eorum corpuscula niuibus committantur. Statim igitur nutricibus tradamus, simulq; dum sunt paruuli, pro tempore erudiantur, moxq; hinc ipsi paulò maiusculi ad sacras ædes, & sacrificijs dedicata templa adducantur. Turpes siquidem, mendacijsq; scatentes sermones, ad finem optimum eos perducere nequeunt. Et Plato quidem his tractandis commemorat quæ suo tempore in usu erant, admonetq; ne illis ipsi adhæreant. Nos quoq; ipsi eum in hoc genere sequemur, ac narrabimus id, quod apud nos uulgò committitur.

Plato putat fabulas nocere pueris.

Similitudo.

DICAMVS QVE inter absurdas huiusmodi fabulas, ut scientijs speculatiuis est demonstratum, hanc quoq; esse, quam passim uulgus agitat, boni pariter, atq; mali DEVM causam esse, cum manifestum sit puram, simplicemq; bonitatem nihil ullo tempore mali facere, atq; ideo illius causam non esse. Id præterea, quod nostrorum temporum Theologi dictitant, bonum, & malum comprehendi in DEO optimo maximo nõ posse. Quin etiam quod omnia ad ipsum relata opera bonum quiddam sint, manifestè absurdum est; propterea quod, si ita esset, tunc nec bonum, nec malum naturam in se definitam haberet, sed esset boni & mali quasi quędã ex respectu cõsideratio: malum itaq; ad aliud debet principium referri; ueluti ad Asinedai cacodæmonum principem, aliosq; similis naturæ dæmones, etsi ficta huiusmodi ex alia ratione existant praua, nempe siquidem, quum puerili ætate quis acceperit esse dæmones quosdam, qui parietes in homines euertant, nec ullo possint obice cohiberi, tum qui cum uideant, minimè uideantur, & se quandocunq; uoluerint offerant, transformenturq; qualicũq; figura. Tum profectò uerendum est ne custos optimus ille possit effici, eo quod sermones huiusmodi in puerilibus animis mollitiem, pauoremq; conciliant, confirmantq;. Nec paulò turpius id ipsum est, quod dicitur transformari angelos uariè; quod ipsum inter miracula reponendum est. Ideoq; magis conueniebat ad rationem figuratæ materiæ malum referre, ut qui, uel ad tenebras, uel ad priuationem illud referunt. Multa autem malorum genera sunt, quæ ad DEVM referri sunt solita. At ea quidem illum non fallunt, qui huiusmodi multa in legibus perspexerit. Inter commenta quoq; praua connumerabitur commentum felicitatis ipsius ex præmio operum, quibus felicitatem acquiri persuasum est, necnon ex mercede ab his operibus abstinendi, quæ felicitatem minimè inducũt. Sic namq; dolor uelut pœna est inflictæ negligentiæ probarum actionum, ac studio prauis actionibus nauato. Nam si quæ figmẽtis similibus acquiruntur uirtutes, uitia

Quales fabulæ noceãt, de Dijs fictæ.

Mala nõ debere referri ad Deos.

Virtutes, quæ mercede exercentur, nō sunt uirtutes, sed uitia.

tes, uitia potius quàm uirtutes uideatur, uti sanè continens non aliter à uoluptate se contineret, quàm ut maiore aliquando fruatur; nihilosecius & fortis, propterea fortis non est, quòd bonam esse mortem censuerit, sed metu mali alicuius grauioris: Similiter neq; iustus abstinet à reliquorū hominum facultatibus, putans id ipsum per se honestum, uerum ut postea duplo amplius consequatur: Sic itaq; ad complures egregias uirtutes instinctu uitiorum ageretur. Sic ergò maior figmentorum pars, quæ uirtutis mercedem exprimunt (ut inquit ipse) sensibilibus illecebris explicata est, ita certè, ut iustus sit quispiam, fortisq;, et uerax, uirtutibusq; quibusq; præditus, ut Venere demum, & cibo, & potu fruatur, quod minimè eum fallet, qui disciplinis se exercuit. Et sanè quidem impressus animo ab huiusmodi fictionibus affectus, haud dissimilis est ei, qui ita cuiuspiam animū affecerit, ut se ille tantum cohibeat: at nihilominus in illo nihil inerit uirtutis, uerum felicitatē ex his operibus parari credendum est, quibus par est, quo modo sanitas ex cibis, medicaminibusq; sequitur. Idem quoq; de pœna, ac dolore sentiendum est eodem modo, illa causam suam sequi, quo sequitur scientia disciplinam. Quocirca si ita beatitudinem effinxeris, ut sanitatem animi esse facias, ipsiusq; immortalitatem, erit profectò sermo huiusmodi non absonus. Inquit insuper Plato custodibus, qui fortes, pugnacesq; futuri sunt, nihil planè eorū, quæ post mortem futura, & offensura feruntur, formidinem incutere. Nam quisquis imaginabitur talia, non præferet, si quando pugna accidat, mortem captiuitati, aut seruituti: eoq; sermones eiusmodi procul omnino à contemplatione reijciendi sunt: quin etiam ab actione illi, quicunq; ad uitia, aut turpitudinem cōcitant, sunt excludendi: qua ratione à muliebribus cantiunculis, ut ne eas audiant abstinendū. Eodem modo nec cuipiam credenda est mors amici, aut socij quiddam esse, quod tristitia, aut molestia mortuum illum afficiat, aut ob mortem cuiquam damnum esse, proptereaq; sit in luctum maximum, eiulatumq; erūpendum. At uerò longè aliter custos se habere debet, ut qui nihil penitus tristetur defuncto quouis amico, uel affini: aut saltem, si qua tristitia attingitur, ea ut minima sit, ac uelut, si quod luctuosum est ei cōtigat, ferat id ipsum æquo animo. Nam flere, muliebre abiectiq; planè animi officium est, quod utrunq; est à natura custodis ualde remotum. Ideoq; neq; Prophetis, neq; Magistratibus formido, aut metus conueniēs, quemadmodum (inquit Plato) eos ipsos in risum, atq; cachinnos profusiores esse non debere. Nanq; si quis animum uehementi risu soluat, non modicæ obnoxius erit mutationi ut à contracta iam cōsuetudine eximatur, quo certè probari possit summæ authoritatis uiros non debere esse in immodicum risum propensos. Ad hæc inquit quoq; Plato ueritatem plurimi faciendam esse, magnamq; de ea curam habendam, ac solicitudinem. Mendacium etenim, ut non diuino numini, ita nec regibus, nec priuatis hominibus conuenit, quo nullo modo assuefaciendū. Ampliusq; quisquis aut artifex, aut alius mentiens deprehendatur, statim dare pœnas debet: ac uulgò dicendum est, quandocunq; quis ex plebe magistratibus mentiatur, non aliter sibi damnum consciscere, quàm ægrotum medico falsa narrantem: Contrà uerò, qui Remp. administrant possunt honestè nōnunquam mēdacium

Fictiones fabularū quo modo non efficiāt aliquem uerè bonum.

Custodes ciuitatis non extimescere ea, quæ post mortē sunt horribilia.

Non dolendū propter mortē amicorum.

Immodicus risus damnatur.

Veritas plurimi facienda, mēdaciū reijciēdum, & puniendum.

dacium dicere, quemadmodum ægrotis à medico, qui pharmacum porrigit, dicitur. Atqui uti qui pharmacum exhibet Medicus est, sic quoq; qui in negocio regni populo mendacia subijcit, Rex est. Quæ mendacia in instituendis ciuibus per sæpe necessaria sunt, neq; ullus est omnium legislatorum, qui non mendacijs utatur, idq; populo est per necessarium ad suam felicitatem adipiscẽdam. Ante omnia autem caueri debet, ne sermones uoluptatem prouocantes inter eos audiantur, cuiusmodi sermones in Arabum carminibus frequentes sunt, ea autem audiant, quæ à uoluptatibus potissimum auertant. Temperantia namq; (ut Platoni uisum est) est cum continentia, et abstinentia illecebrarum sensualium coniuncta, ut post hæc ex illius uerbis enarrabitur. Operum uerò Temperãtiæ hoc demum præstantissimum est, superioribus suis fideliter obtemperare, ac uoluptatibus dominari, non autem parere. Quocirca qui ad illecebras sermones alliciunt, nullis omnino auribus permittantur, nec magis noxium quicquam cogitari potest, quàm ut magistratus, principesq;, uel minimo quidem tempore his illectamentis capiantur. Nec certè potius sit eos sermonibus assuefieri, qui ad congerendas pecunias, & rem acquirendam incitãt. His enim artibus maximè (ut inquit Plato) quæstus officit; quin & adolescentes admonendi sunt ne hæc, aut similia his audiant. Neq; uerò te lateat Arabica poëmata nefarijs his rebus scatere: ob idq; perniciosius quicquam esse non potest, quàm cum adolescẽtes à pueris hisce imbuti fuerint. Hactenus igitur de fabulis. Plato autem rem magnam censuit ostendere, quæ fabularum genera à custodibus non audiri debeant, distinxitq;, quibus sermonibus illis utendum non sit. Atq; insuper dixit, narrationes, uel præteritarum, uel præsentium, uel futurarum rerum esse. Talis autẽ narratio, aut est simplex, aut quid fictum; & illud quidem rursum rem eam, quam tractat dupliciter explicat. Nam uel uoce, seu figura, ac transformatione quadam, uel imitatorijs uerbis. Antiqua autem illa poësis prima uocis tantum sæpius, & figuræ imitationem capiebat, donec tandem ad uerborum etiam æmulationem deuentum est: Cuiusmodi sanè imitandi studium arti poëticæ magis appositum est, cum ea rationi orationis insit, non exteriori quidem rei. Modò poëtæ Arabes postremum hoc imitationis genus usitatissimum habent. Ac postea quàm genera duo orationum narratiuarum exposuit Plato, fingentium, seu imitantium uidelicet, & simplicium; fingentium sanè id, quod narratur per figuram, ac similitudinem, cum talia apud eos tum imitandi genera ualidiora essent, perquisiuit etiam, num liceat custodibus imitari: aut si liceat, qualiter, quot modis, & quatenus id eis cõcedatur: planeq; ostendit, eis ipsis non conuenire imitationem, utpote cum in hac Republ. (ut dictum est) nemo, nisi ad unicam artem se conferre debeat; & enim hoc pacto in ea efficietur, & aptior, & melior. Quæ etiam ratio in imitationibus eadem est, ut si quis benè, ac perfectè imitari uelit, in unicum se imitandi genus tradat. Natura itaq; ingenio quosdam tulit ad uituperandum, quosdam ad laudãdum summos: quod posterius de quodam Benaltas Arabo dictitatur in laudando eum, non in uituperando ualuisse. Et si quidem non eis conceditur imitationis quoduis genus, non tamen ideirco necesse est, ut unico in genere imitandi

Similitudo.

Legislatores aliquãdo mentiuntur. Cur?

Irritãtia ad uoluptatem non audienda.

Tẽperantiæ opus præcipuum.

Non audiendi sermones de paranda pecunia.

Arabica poëmata reprehendit.

Duplex ratio imitandi in poësi.

Imitatoriã poësin reijcit Plato.

Exẽpla Arabum poëtarum.

Qualis imitatio concedenda, qualis non.

uersentur, si eis decretum sit imitari quicquam. Id quidem à pueritia, quod eis cõueniat imitentur, ueluti similes se fortibus facere, nec non temperatis, ac liberalibus, similibusq; his, uitiosis uerò haud licet: Quandoquidem imitationes, si à teneris annis cœptæ continuentur, abeant certè quidem in naturam, atq; habitũ; atq; id quidem nõ secus in animo, quàm corpore. Quocirca nec præstantibus illis, ac summis uiris concedendum est, mulieres parturientes imitari, eoq; in dolore uociferantes: Neq; uerò cõcumbentium, aut rixãtium cum uiris, dum se maximè dominio dignas contendunt, morem eos imitari decet, earumq; aut eiulatũ, aut fletum seruósue, aut seruas æmulari laudabile est. sicuti neq; ebrios. Neq; uerò id solummodo, quin etiam, neq; eis permittemus coriariorum, uel calceariorum artem imitandam, sed ne aliam quidem quamlibet artem: Non minus enim deforme sit, si huiusmodi artes studeant exprimere, quàm, si ipsas uerè exerceãt. Quãtò igitur minus, aut equos hinnientes, taurósue mugientes, fluuiorumq; aut strepitum, aut murmur, maris fremitum, fragoremq;, ac tonitrua eos agere sit tolerabile, quia enim id totum meræ insaniæ est. Ad hæc id quoq; dicere iuuat,

Arabũ poëmata reprehendit.

assolita Arabibus *carmina, quibus solet hæc nugarum genera effingi, abijci procul debere.* Quapropter huius Reipubl. *poëtis non cuiuslibet rei permittenda est imitatio, idq; compluribus de causis.* Prima *est autem, quoniam quando quidẽ illius imitatione actio erit exactißima, ut fit etiam in artibus, qui unam tantum speciem exercuerit.* Proxima *est, quòd res turpes, aut quæ nullius sunt ad inflãmandum, uel deterrendum efficaciæ, quales innumeræ propè in* Arabico *poëmate, has inquam, aut imitando exprimi, aut referre huic* Reipub. *non est consentaneum:* Quanquam *etiam illis nonnullarum mulierum probarum quidem, et orationes, & ea, quæ ad exemplum pertinent, referre concedamus, uirtutesq; ipsas, quæ in moribus sunt imitari.* Et *quod in poëtis cauemus, id etiam in pictoribus*

Poëtis non est concedẽda oĩs imitatio. Cur?

Neq; pictoribus.

huius Reipub. *curandum est, ne temerè quidlibet pingant, præsertim ne uitiosos homines, sed probos omnino: uti & puerorum, & adolescentium ex pari auditui, uisuiq; consultũ sit, ac pulchri quauis ratione actus teneris animis affingantur, ueluti qui salubri in loco moram fecerit, omnibus quæ hic sunt iuuabitur, suaui aura, florum fragrantia, herbarum salubritate, alijsq; id genus plurimis.* Hæc *utiq; est summa eorum, quæ de fabulis, quibus instituendi sunt custodes, disseruit* Plato. Deinde *autem aggreditur, quonam genere musicæ, cum illis simul fabulis, disciplina illorum instruenda sit:* Ac *melodia quidem (ut à* Platone *dictum est) si orationem comprehenderit, tribus ex partibus consistet, uidelicet consonãtia, modulatione, orationeq; ipsa modulatoria:* Ac *cum exposuit formulam orationum earum, quæ modulos suscipiunt, superest ut hunc sermonem instituat, quo genere consonantiæ, quáue harmonia utendum sit.* Plato *quidem censet querulos modulos, ac timore afficientes harmonias minimè recipi, quemadmodum neq; hoc genere consonantiæ modulatam orationem:* Nihilo *plus etiam eas, quæ diuersis concentibus componuntur, quales in conuiuijs frequentes, ac nuptijs esse solent.* Tandẽ *conuenit, ut omnes reijciantur modi, qui genere ipso idẽtidem sunt uariabiles, nam cuiusmodi uiri sunt in hac* Repub. *non habent in rebus*

Quale genus musicæ recipiendũ.

gerendis aliquid ocij: si quod tamen genus illis conueniat concentuum, duplex id quidem est: aut enim, quod animum ad fortitudinem, constantiamq; in bellis inducat: aut id, quod animum apparet ad eas uirtutes suscipiendas, quas potissimũ sectamur facilè, trãquillè, & quietè: Quæ præceptiones certè actiua musica definiendæ sunt, quas tamen Plato definit, uirorum ætate sua in hac ipsa arte celebrium exemplo, quæ certè his nostris temporibus exoleuit. Neq; in ciuitate organum admitti debet, quo uti assuescat, cuiusmodi tibia, & multa alia id genus instrumenta sunt: sed iubet ille, & lyram, & citharam in ciuitate recipi, ac ut (inquit) rustici proprios aliquos mores habent, ita harmonias quoq; sibi peculiares. Est igitur in delectu ipso laborãdum, ut nos genus illud modulationis prosequamur, quo neq; mulieres, neq; ociosi homines utantur, quinimò id sanè, quod fortitudinem animi, atq; magnitudinem conciliet, eamq; rem, quam quisquis in primis cõcupiscat, assequi: Quod genus Rythmorum Platonis tempestate cognitum, nunc nostra inuestigandum sanè est. Censet insuper Plato, si ex ciuibus eligantur, qui natura ipsa ad hascè uirtutes accommodati sunt, ac in musica ipsa quasi educentur, fore, uti ij ipsi ad consummatam temperantiam, fortitudinemq;, atq; animi constantiam, ac liberalitatem perueniant, amoreq; rerum pulchrarũ & studiosarum, & iustitiæ quoq; qualicunq; forma, aut elegãti scilicet, aut turpi ipsi fuerint, incẽdantur, uoluptatesq; maximè repudiẽt. Neq; enim uoluptatibus, & temperantiæ commune quicquam esse potest. Siquidem uoluptas mentem hominis subducit, nec secus quã in furiosis fit, perturbat, quoq; est ipsa ualidior, eò id fortius, robustiusq; agit, ut gratia exempli, uoluptas, quæ circa uenerea est, inter cætera incommoda, hominem quoq; dementissimum reddit. Igiturq; nullum esse potest uoluptati cum amore musici commercium, imo amabit ille ex ipsa temperãtia pulchrum, atq; honestum. Habent autem incontinentia, ac reliqua uitia cum uoluptate affinitatem. At uerò, & qui amat, & qui amatur (si rectè inter se perament) nihil omnino uoluptatis is amor continebit, cum nihil omnino hæc inter se communicatum habeant. Sic igitur in rectè instituta ciuitate leges condi debent, quibus ciuium inter se amicitia, & charitas ab ea nihil differat, quæ inter parentes, & liberos intercedit, qui sanè quidem musici operis finis est. Atq; Plato hactenus de ipsa musica, postea gymnasticæ, ac uictus rationis tractatum aggreditur, neq; non earum rerum, quas uirtus uendicat, non quatenus tamen uera uirtus simpliciter est, ut & Galenus, & reliqui medici aiunt, sed ea quidem ratione, qua ad ueram illam animi uirtutem confert, quæ custodiæ potissimum est, estq; ipsa equidem fortitudo. Proinde ars ipsa gymnastica, quæ huiusmodi custodiæ conducit, uictusq; moderatio, non sanitatem solùm corpori, sed animo etiam eam uirtutem, ad quam sit paratus præstabit: ut simplex quidem exercitium, supra quod corpori commodam ualetudinem comparat, præterea etiam ex uiribus animæ iracundiam concitat, redditq; ualidiorem. Ideoq; in exercendo Plato præcipit, ut ne musicam negligamus, neq; uerò doceamus sine Gymnastica musicam. Sola etenim musica animum eneruat, ac mollit, & maximè tranquillitatem, & requiem conciliat, præsertim eo in genere, quod delicatum

Duplex genus concentuum.

Qualia instrumenta musica debent recipi, qualia non.

Rhythmi nobis incogniti.

Cõferre musicam ad fortitudinẽ, & tẽperantiã.

Voluptas reddit hominem furiosum ac dementem.

Leges, ex quibus coalescit charitas inter ciues.

Hactenus de musica, nũc de Gymnastica.

Nõ esse tradendam musicam, sine Gymnastica.

 est, &

Quales faciat uiros gymnastica

est, & molle. Contrà Gymnastica animum imprimis iracundum, atq; acrem efficit, minimeq; suasorijs orationibus acquieturum, quin habiturum potius omnem sermonem odio, ut in his primatibus est perspicuum, qui intractabilis cuiusdam, ac rudis sunt ingenij. Ea de re utraq; certè illarum artium ex animæ uiribus ei, quæ est irascendi, officit, eiq;, quæ ad philosophiam maximè accommodata est, quousq; illarum temperatura, ac commixtione quadam uirtus illa comparetur, quæ ad custodiam potißimùm spectat. Id autem tale est, ut custodes diligant ciues suos, & consuetudine eorum capiantur, exteris uerò uires suas obijciant. Maximè autem congruens illis exercitium, simplex quidem, ac rectum, qualeq; belli expeditionibus comparetur: Cibi quoq; ipsi quàm fieri potest simplicißimi, qui præterquam quod obuij, & facilè parabiles sint, corpus insuper robustius, quod ipsum desideratur, efficiant. Huius autem generis carnes sunt, nec temperaturam æquabilē, nec modum excedentes, oleraq; cibus simplicißimus, utpote qui aquæ, & sali, ac oleo incoquatur. Nam si quando alio fortè ciborum genere usi postea priuentur, facilè in castris grauißimis morbis corripiantur. Haud secus in exercitatione sentiendum est, quàm in ratione uictus, animiq; affectibus: ne his consuetudinibus adhæreant, à quibus si quando discedere cauentur, ægrotandi causa impendeat. Nam (ut inquit Plato) uiri eiusmodi necessariam corporis salubritatem opus ita habent, perinde atq; canis perspicaci uisu, auditu expeditißimo, ac sagacißimo ante omnia indiget. Ideirco, & illi maximè ab ebrietate caueant: neq; enim cuiquam minus quàm custodi ebrietas conuenit, ridiculum enim esset custodem custode indigere. Proinde & temulentia, & uaria etiam obsonia his ciuibus fugienda sunt, bellaria præterea, condimenta, & alia id genus. Circa rationem itaq; uictus, & exercitij, non aliter quàm musicam se habeant, ut scilicet in utraq; simplici genere utantur. Nam ut multiplex, ac uaria musica in animo uitia plurima parit: itidem & Gymnastica non simplex, in corpore simul atq; anima ægritudines excitat. Ac musicæ quidem imperitia, ac uehemens gulæ malum, in ciuitate si augeantur, indigebimus ob id frequenti, & Iudicium, & Medicorum opera. Neq; certè quidem, aut maior, aut uerior de affectibus ciuium uitiatis, corruptaq; opinione coniectura haberi potest, quàm si medicis, iudicibúsque opus sit, qui ipsi quidem per se nulla dignitate, aut bonore censentur, nisi ob necesitatem: Quātoq; magis hæ duæ corpori necessariæ sunt artes, quoq; magis florescunt illæ, & uigent, eò longius ciues absunt à recto. Est ergo consequens, ut Reipub. huic propriū sit, neutra istarum artium indigere, nec ullum omnino, aut medicum, aut iudicem postulare: nisi fortè una uoce, diuersa significemus, differantq; illæ ab his, quibus nunc in ciuitatibus utimur. Namq; ciuium alimenta si modo, si ordine, si tempore, si genere temperata sint, eodemq; modo exercitatio, consentaneum est ita institutos non habere opus tot medicis, quot hac tempestate nostra, & retro actis etiam temporibus, usi sumus. Siquidem Plato existimat genera hæc morborum in ciuitatibus oborta, noua quidem esse, neq; durante Aesculapij dogmate iam extitisse, nouaq; perinde nomina illis fuisse imposita. Ac morbos quidem eos intelligit, quos mala materiæ temperatura efficit. Quod genus

Ratio uictus qualis esse debeat.

Analogia cum cane.

Non requirit medicos Plato. Cur?

genus sunt abscessus, & febres, cæteraq; eiusmodi. Atq; sanè hoc modo nullus aduersus hæc mala in hac Rep. medicaminis usus erit. Quod, mea quidem sententia, de his medicaminibus intelligendum est, quæ non ad exteriores morbos conferunt, uti uulnera, luxationes, fracturas, aliaq; id genus. Est tamen super hæc nonnũquam etiam medicus necessarius, puta si quis magno aliquo, nec tolerabili uitio deformatus nascatur, uti dignoscat, curabilis sit illa naturæ culpa nécne, quò alium quidem curet, alium morti destinet. Quanquam ut possit quis medicamine sanari, atq; ita uiuere, nullo tamen in ciuitatis munere postea utilis sit, illum inter debiles, & uitiatos Plato annumerat, quoniam qui nequit in ulla uirtute consummatus euadere, ille certè nihil refert, ut curetur: & quæcunq; quidem res finem suum, cuius gratia est facta, indipisci nequit, ipsa prorsus sit ne, an non sit, nihil interest. Quapropter Socrates haud immeritò mortem uitæ prætulit, cum præuideret uera hominis uita, ac studiosa se frui non posse. Ad hunc modum, cũ ita quis natus sit, ut huius Reip. sit particula, ac munus aliquod in ea exequatur, si nullum officij sui usum esse posse animaduertat, tum demum uita equidẽ mors potior est. Non dissimiliter quoq; id membrum, quod & putridum, & inutile est, solent medici amputare, uti digitos, dentes putrefactos. Ad hoc tales homines, si in ciuitatẽ recipiãtur, similes sui, ut sæpius fit, ac inutiles nasci faciant. Quod ipsum potes in manualibus artificibus percipere, qui cum ægrotãt à medico pharmacum petunt, quo uel aluo soluta, uel uomitu, aut uenæ sectione euacuentur; ut citius artis suæ opus repetãt, quod si ille præstiterit, obtemperant ipsi eius mãdato: at, si longius quoddam regimen iniungat, quo uidelicet diuturniore cura, ipsi diutius à consueto opere cessent, recusant profectò, ueluti superuacuam uitam suam existimãtes, nisi ipsi munere suo fungantur. Cõtrà uerò ociosi, et inertes nihilominus uitæ cupidi sunt, etsi insigni aliqua labe, atq; uitio notati sint. Qui autem uitio in aliquo nati possunt nihilominus non adhibita cura uiuere, nulla tamen in Reipub. re robori, ac firmitati conferãt, debeant admitti, an interimi quæstionis est. At qui eos ad aliquem usum ciuitatis tolerandos putant, nihil equidem dicunt. Est itaq; huius necessitatis medicum in hac Repub. non inutilem fore: ut uidelicet externas ægritudines curet, ac naturæ defectum à non naturali dignoscat. Quin, & alioqui uideri possit medicus huic Reipub. necessarius: ut ciborum, & modum, & ordinem definiat, pro singulorum quorunq; differentia, temporisq;, ac regionis, idq; coniectura duce, quam ab experientia adeptus fuerit, ideoq; medicus professioni nunquam sufficiet, nisi præter artis ipsius studium, ac disciplinam plurimis in morbis uitijsq; periculum fecerit, eoq;, cum in seipso, tum in alijs usus fuerit. Et enim ipse, si aduersis morbis laborauerit, assequetur inde cognitionem, quàm ex aliena ægritudine percipere non possit. Estq; in hac Repub. quamobrem sit necessarius iudex: ut certè qui uitiosus sit natura, neq; curabilis idem consideret, hic autem est, qui sit disciplinæ, quæ animum respicit, minimè capax, quem certè perimere iudicis officium est, quemadmodum eum, qui sit ad disciplinam idoneus, instituere. Nec sanè, nisi diuturna, longaq; experientia artis suæ iudex notitiam assequetur, Prauitatis enim causas ita demum

Ex intempe rato uictu morbos gigni.

Medicum requirit Chirurgum.

Luxatos ac mutilos reijci.

Quales medici necessarij.

Medicus ex sua ægritudine peritus fit.

Iudex necessarius.

agnoscit, si in alijs perquisitas deprehenderit. Ac inter reliquos eius mores hic non postremus est, ut ne sit praui animi, quin à teneris annis recta illa, & simplici musica institutus. Neq; non tamen iudex à medico differt. Nam medico quidem, si corpore ægrotauerit non officit: Iudex uerò, qui praui fuerit animi, nemo unquam bonus, peritusq; erit, cum animi illa peruersitas, neq; uirtutem, neq; seipsam cognoscit: uirtus uerò, & se, & alterius cuiusuis malitiam longo experimento internoscit. Hinc quoq; perspicuum est, iudicem haud dubiè senem esse debere: siquidem adolescentes id quod bonum est solùm cognoscũt. Quod de adolescentibus intelligi uelim, qui, & ingenuæ illi musicæ, probisq; poëmatis sint assoliti. Quibus sanè quidem rationibus demonstratum esse arbitror, & iudicia, & medicinã in hac Repub. esse posse. His explicatis Plato narrare aggreditur quibus moribus custodum illorum principem ornatum deligamus: eumq; debere esse dicit custodum omnium præstantißimum, utilitatisq; & disciplinæ ciuium cupidißimum. Hoc autem ita demum accidet, si in quempiam hæc omnia cõuenerint, quorum primum est; ne unquam à grauißima illa sententia quocunq; modo, nec metu, neq; dolore, neq; errore inuitus dimoueatur, aut illecebris ullis peruertatur, sed nec obliuione, quæ ex maximo temporis interuallo imminet. Opinio nãq; duplex, scilicet, & quæ uolentibus elabitur, falsa scilicet, nam unusquisq; quod malum est lubenter abijcit; altera est, quæ inuitis eripitur, uera ipsa quidem, quis enim mortalium non inuitus boni aliquid amittit? Sed adimitur quidem hæc sana opinio, aut ui aliqua ingruente, aut erroribus, aut præstigijs, quocirca ab eo genere errorum cauendum illi est, nondum opinionis sententiæq; suæ oblito, qua sibi persuasum habet ea agi oportere, quæ maximè Reipub. conducant, dandaq; opera, ne in eo ipso aliquãdo fallatur: hisq; maximè illi assuescẽdum est, quæ animum à uoluptate auertunt, rebusq; timorem incutientibus, & sermonibus huiusmodi nihil moueatur. Quisquis igitur eorum, ita penitus affectus fuerit, nunquàm de sentẽtia decedet, constabitq; suo in arbitrio, non secus quàm ipso in igni aurum purißimum. Atq; is sanè est, qui dignus sit, ut Reip. imperet, eamq; custodiat, cui uiuo, & mortuo honores habendi sint, nec nõ cuius sepulchrum, ac funebria ornentur, laudesq;, quæ splendidæ in funere dici solent, procurentur. Super hæc autem reliqua, quæ in principibus desiderantur ornamenta uirtutum, quæ tum in moribus, tum in animi quadam facultate (quàm speculatiuam uirtutem dicunt) postmodum explicabimus. Et quidem in hac Repub. principes planè sapientes sunt, quibus etiam ultra sapientiam, cum illæ uirtutes, tum aliæ insunt, quas enumerabimus. Quandoquidem uerò fieri potest, ut inter custodes nascatur custodiæ minimè idoneus, quanquam id quidem raro, ita nec desperandum est, ut in reliquis ciuibus aliquis ad custodiã aptus exoriatur, etsi hoc quoq; perraro accidat, imprimis ubi inter similes, uniusq; generis matrimonia contrahuntur, uidelicet custodum inter se, atq; aliorum, ut agricolarum cum alijs sui generis; ijq; omnes ad id, quod agunt, natura prompti sint, atq; habiles, sic enim filiorum natura, ut plurimùm non dißimilis euadet, quandoquidem (ut fit frequentißimè) parentes substantiã, similitudinemq; suis liberis infundant. Sed quoniã nonnunquam

Iudex senior requiritur. Cur?

Princeps custodum qualis esse debeat.

Tenacem oportet esse suæ sentẽtiæ

Opinio duplex, et quo modo tollatur.

Constãtes in sua sentẽtia qui sint.

Funebres honores habendi principi.

Ex similibus ferè sem per similes gigni.

Ratio physica.

no nonnunquam (ut diximus) ea secus accidunt, neq; quicquam huic Reipub. pernicī osius esse potest ad corruptelam & uitium, quàm ut cuiusuis actio immisceatur, eiusq; natura ad illam inepta sit, ideoq; Plato Reipubl. orationem proponit ad permutandos nonnunquam inter se custodum, & reliquæ plebis liberos, ut de genere in genus adoptentur. Hæc autem oratio est, Vos ô egregij, probiq; uiri medijs quidem in uisceribus terræ concepti estis, in eaq; uestra aptitudine naturæ cum ad arma, tum ad alia quæuis, idq; sanè quidem ante quàm essetis perfecti: tum enim cum perfecti fuissetis, uos quidem terra, communis parens, enixa est omnes fraterna necessitudine coniunctos. Sententia igitur uestrū omnium una esse debet, Reipub. in commune consulere, eiusq; causa ita doctos, institutosq; esse, ut quicunq; eam, aut inuadere, aut oppugnare tentauerit, eo inter uos animo sitis, quo, qui fraterno inter se amore accensi sunt, ut qui eiusdem genitricis terræ nati sitis. Quid enim, nōne ex eadem parēte geniti omnes in hoc ciuium conuentu fratres estis, utiq;. DEVS autem optimus maximus uobis procreandis quosdam principatui destinabat, quorum in procreatione aurum immiscuit purissimum, qua de re sunt, & ipsi certè honoratissimi: at enim horum ministris in ipsa generatione eorum ita prospexit, ut temperaturæ argentum inderet. Alia fuit inferiorum, ut agricolarum, artificumq; generandorum ratio, quippe quorum nonnullis ferri aliquid insertum sit, alijs uerò æris nōnihil. Itaq; postquam uos ita estis æditi, etsi eiusdem omnes generis, ingenijs tamen, ac moribus diuersis discernimini: ac ita, etsi omnibus penè comparatum est, ut sui generis, ac planè studio similes uobis liberos procreetis, nihilo secius, quandoquidem ex auro argentum, ac uicissim ex argento aurum producitur, reliquisq; in generibus hoc modo, scilicet ex ære, uel aurum, uel argentum oritur, & è contrario, illud ex his DEVS principibus ipsis mandauit, ut nihil æquè, ac liberorum naturam, & ingenium curēt, & si quid eis deterioris immixtum sit naturæ extrahant. Quòd si illis fortè æneus filius nascatur, ne eius curam negligant, at uerò corripiant, corrigantq;, quatenus in eum obiurgatione profici possit, deinde opificibus, uel agricultoribus tradatur. Rursusq; si ex obscuris istis contingat, ut aureus aliquis nascatur, aut argenteus, eum honoribus ac dignitatibus promoueat, in custodes, & auxiliarios transcribendo. Hæc ergò ille Rempub. curans præcipit. Nam Propheta si quādo Rempub. interiturā prædicit, id eò accidit, cū princeps illius custos, uel fereus extiterit, uel æneus. Hæc igitur persuasio ciuibus adhuc pueris tradetur, ut aliæ quoq; tradi solent illi ætati. Deinde locum habitandi custodibus maximè opportunum, & principibus, Plato debere esse ait in sublimi, atq; unde ciuitatem omnem oculis subijciant, & quicunq; legi non obedire uelit, ab illis puniatur: Præterea ea in parte urbis, unde si quis aliunde hostis ciuitatem inuaserit, eum facilius arcere possint, & ulcisci, & persequi. Ac postquàm de habitatione disseruit, quæsiuit, nū par esset custodes proprium aliquid, seu habitatio sit, seu aliud quiduis possidere, quod cæteri non habeant, dicitque, quemadmodum nihil iniquius est, quàm si à pastoribus canes custodes gregis ita educentur, ac doceantur, ut incitante, uel fame, uel formidine, uel consuetudine,

Oratio Platonis, in qua cōparantur hominū genera cū generibus metallorum.

Interit resp. cum custos ferreus fit ex aureo.

Locus ubi habitēt custodes.

An custodes debeant aliquid peculiare possidere.

Similitudo custodum cũ canibus.

atq; instituto prauo in gregem ipsum irruant, ac deuorent, aut quouis afficiant incommodo, ut profectò ex canibus lupi effecti uideantur. Similis & in custodibus ratio est, nihil absurdius esse, quàm eos, ita deprauata natura fieri, ut suis ciuibus sint incommodo, ac noceant imprimis, quod ciuibus reliquis, & potentiores, et ualidiores sint: Quo circa id ipsum maximè in illis ipsis Reip. propugnatoribus cauendum est. Poßit autem id quiuis facilè ex his, quorum nunc maxima in Rep. auctoritas est, perspicere. Nam ut primum princeps tyrannus deceßit, is scilicet, qui eos cohibebat, conuertunt se potentiores illi ad eos deuorandos, qui præcipui sunt, ac uelut reliquorum pastores. Est ergò danda maiorem in modum opera, ne ita custodes affecti euadant, ut non solum optimi custodes, sed ne ullo quidem modo custodes habeantur. Est itáque magis consentaneum, ne quiuis eorum proprium aliquid seiunctum ab alijs poßideat, seu habitationem, seu supellectilem, seu aliud quodcunq; uolueris. Quæ uerò ad uictum, & indumẽta eorum attinent, ea certè quidem tot, tantáque, ab alijs ciuibus accipiant, quot, quantisq; opus erit, ut nec desit quicquam, nec supersit. Auri uerò, átque argenti usus nullus planè eis conceditur, quin admonendi sunt hoc pacto. Satis uobis abundè esse debet, ò custodes, quod diuinum in animo donum continetis loco pecuniarum, néque corruptibili illo auro uobis opus est. Quid enim magis absurdum, quã aurum id præstantißimũ, quod uobis in genitura infusum est, auro isto mortaliũ contaminare? & uulgus siquidem pecuniaria facultate abutitur multa per inhonesta, & turpia: aurum uerò, quod uobis inest, immaculatum prorsus, ac purum existit. Sic igitur nec uobis fas est aurum aliud, uel argentum acquirere, aut sub tectum recipere, nec quicquam huiusmodi perquirere, sed ne aureis quidem, aut argenteis poculis uti. Cur autem nociuum sit, custodes, bona quæuis, aut pecunias poßidere, eò est, quod si uel agros, uel domos, uel pecunias proprias habeat, uelut sibi ipsi quisque poßideat, cupiátque in congerenda esse unicus inter omnes ciues quatenus poßit, sicqué ut reliquos & odio habeat, & ab illis quóque odio habeatur, cæterique illi inter se eodem agitentur odio. Néque illis custodibus hoc modo ullum magis neceßarium bellum sit, quàm propter rem suam, non propter Remp. tandémque ipsis, átque ciuibus reliquis, quin etiã ipsis inter se id inimicitiarum, odij, insidiarum mutuarũ intercedet, quod in his nostris reb. pub. agẽtibus accidit. Quæ sanè causa est nonnunquam, ut in Remp. ipsam coniurent, illámque conficiant, ac perdant. Ac, ut paucis dicam, ciues reliqui illis pro hostibus erunt, ac uicißim; nec secus ipsi quàm hostes externi, ciuibus erunt formidabiles, néque si quandóque cum exteris pugnent, uerum hoc certamen, et naturæ suæ propriũ erit, quippe pro poßeßionibus, pro seipsis, non pro ciuibus periclitabũtur. Quãquam hi certè ciues ipsos libenter periculo eximant, si poßint, hoc tamen libẽtius, si quid inde uelut mercedis à ciuibus recepturi sunt, quòd hostes à fortunis ciuium repulerint. Super hæc poßeßio etiam custodes impedit, retrahitque ab eo officio, ad quod penitus sunt comparati. Quod si eorum agri, aut poßeßiones cuiusuis generis ab hostibus infestentur, tunc certè ciues non pro natura officij sui defendent, sed ex accidenti, pugnabùnt que maximè, dum id bonorum suorum

Vt custodes neceßaria ad uictum accipiant à ciuibus.

Auri, et argenti poßeßio atq; usus interdicitur custodibus.

Vide rationes quibus id fit.

cura

cura exiget;pugnam uerò detrectabunt,si nulla talis impendeat necessitas. Neque quidem certè fieri potest,quin hoc eis accidat,si locupletes, & opulenti fuerint. Quamobrē si quales optimi esse possunt custodes,tales eos fingamus, eos oportet nihil possidere, etiam si in possessione, & opibus aliqua uirtus, seu felicitas comprehenderetur:Custodes tamen,ut custodes sunt,diuites esse non debeant, cū non simpliciter quæratur,ut probi, seu felices; sed ea tantum ratione, qua sunt custodes probi, seu felicitates. Verum enimuero, si quis ita obijciet, ò uiri cum seiungetis opes à custodibus,non animaduertitis rem optimam uos illis adimere, nempe illos hoc modo(ut Plato inquit)seruos,& inopes facitis,& omni possessione exuitis: Responderi potest, perinde nos facere, ac siquis(exempli gratia) dicat pictori humanam figuram pingenti, ne membrum corporis præstantissimū præstantissimo colore exornaret, nempe ita alioqui oculos, si pingendi essent, exornari debere colore purpureo,non nigro:At uerò ipse persuasum habeat,oculi figuram non simpliciter speciosam esse debere, aut quolibet præstanti colore pictam, uerùm eo colore, quo oculi actio significatur, expeditissima redditur. Quæ quidem ratio in custodibus eadem est, ut nō in eis desideremus simpliciter, atq; absolutè felicitatem, sed quatenus custodes sunt. Id (inquā) ita intelligimus, si modò sumptus faciendi modus, ac moderatio pro uirtute habeatur. Tandem, posteaquàm custodibus nihil esse possidendum probauit, ad artifices,& reliquos operarios orationem transtulit,quærens num in hac Repub. huiusmodi hominibus ita permittenda sit possessio,ut ex sua arte, uel opera quæstum faciant, & sic acquirāt sibi rem,atq; augeant. Atq; in eam ille sententiam conuenit,unam esse scilicet,quod ad congerendas opes attinet custodum, & reliquorum rationem, neq; quicquàm huic Reipub. deterius accidere posse,quàm si uel inopiā, uel opulentiam sibi recipiat. Et quidem, si opificibus artem suam quæstuariam esse permittamus,ad eum finem dirigent,ad quæstum scilicet,& ad ea,quæcunq; congerendis opibus conducūt: ita ut non nisi casu quodam ciuibus suis utiles sint, sitq; eorum ars non ad id, quamobrem instituta est, tractata, & agitata, quin eius (quem diximus)quæstus gratia,quò necesse sit peruersum iri uerum, legitimum finem artis,ipsum ciuium emolumētum. Illi insuper diuites facti,consequens est, artem suam ut negligant,ac contemnant, & exinde otio, ac disidia corrumpantur,ut cum necessitas artis suæ usum repetat,carius sua omnia uendant, deterioraq; multo faciant. Propterea in hac Repub. Plato uoluit non licere cuiquā aliquid seorsum ab alijs possidere,ueluti ex arbitrio suo: Prætereaq; neq; auri, neq; argenti usum ullum esse necessarium. Aurum siquidem,& argentum,quemadmodum in Ethicis Aristotelis ad Nicomachum probatum est,necessaria quidem sint in his nostris Rebuspub. propter rerum inter se permutandarum difficultatem, atq; molestiam,ueluti quasi medium quiddam intercedant,rebus à se inuicem differentibus,quò æquitas ea in permutatione cōseruetur,in re planè, quæ egrè admodum æquitatem admittit. Difficultas autem hæc permutandi atq; inæqualitas est huiusmodi, ueluti si agricola aratorio aliquo instrumento indigeat,nihil certè habeat,quod fabro ferrario permutet,nisi quod ad uictum pertineat: quid autem si

Obiectio aduersus prædicta.

Similitudo pulcherrima.

Felicitas custodū qualis.

Nunc agit de opificibus, et reliquis.

Quæstum non esse uerū artis finem.

Auri usus propter difficultatem permutandi res.

Difficultas permutandi qualis.

tem si faber ferrarius annona affluens indumento eguerit, aut aliquo alio genere, quo pacto inter istos permutatio contrahetur? nonne cogentur rem excogitare, quæ ui sua quasi res omnes comprehendat? quam cum colonus ille fabro dederit, & acceperit inuicem aratorium instrumentum, consultum etiam sit fabro ad eam rem, qua indigeat. Itidemq; hoc ipsum in reliquis ciuibus eandem rationem habet. Congerent igitur agricolæ id frumenti, atq; annonæ reliquæ, quatenus ad se spectat, quod & sibi, & ciuibus necessarium est. Adhuc fabri ex sua arte, quæ ciuibus conducunt, curabunt: sic textores, sic architecti, structoresq;. Et est in ciuitate genus quoddam nummarium, ad quod uelut ad regulam frumentum, instrumentaq;, & reliqua inter se & comparantur, & compensantur. Atq; ita facile ciuibus omnibus communicantur, pro cuiusq; necessitate, & commodo. De his autem artibus id intellectum esse oportet, quæ ipsæ necessariæ sint, non quidem ad uoluptatem, & delectationem adinuentæ sunt: cuius generis ars est unguentaria, pictoria, sculptoria, et annulorum conficiendorum, aliæq; id genus, quales in Rebuspub. nostris plurimæ usurpātur. In illa autem Platonica certum est nulla pecunia, ac mummo opus esse. Nec numerus quidē artificum ita temere in ipsa esse debet, ut nunc diminuatur forte, nunc crescat, eo modo, ut quādoq; artes ipsæ aboleri possint, ac deficere: ut in tonsoribus, & alijs qui in Rebuspub. nostris artes suas exercēt manifestum est. Verum singularum artium necessariarum, atq; utilium omnibus ciuibus, tot assumantur artifices, quot possint publicè sufficere: ut in agricultura, & textoria arte est faciendum. Quæ uerò nō omnibus, sed generi cuidam ciuium utilis fuerit, eius proportione, ac ratione eorum, quibus prodest, artifices numerabuntur. Huius autem generis est, ars conficiendorum frenorum. Hinc quoq; rationabile est, huius Reipub. ciuem nullum pro arbitrio, ac uoluntate liberis procreandis operam dare, neq; cum qua uoluerit congredi, sed adhibito modo, ac ratione, pro generis cuiusq; conseruatione, cuius in Repub. certum, & definitum numerum esse uolumus, ut postea dicetur planius, quo in sermone de custodum concubitu agetur. Postquàm igitur ab hac Rep. auri, atq; argēti usum exclusit, subdubitare uisus est, qui hæc ciuitas aduersus opulentam, atq; amplam bellum sustentare possit; ac periculum uidetur, ne amplæ illi ciuitati impar futura sit. Tandem respondit, re diligenter considerata, contrarium potius uideri, siquidem diuitiæ, opesq; possessores suos tum cōtumaces, tum bellicæ rei imperitos, & expertes maximè efficiant. Quamobrem si quo pacto diximus, custodes educati, institutique fuerint, & militaris, bellicæq; facultatis morem, ac experientiam induerint, ad quæ etiam naturalis aptitudo accedat, haud secus se aduersus diuites illos, et opulentos gerant, quàm lupus aduersus benè pingues, & obesas oues: adeò certè, ut non sit alienum credere, cum duplo, triploq; pluribus illos congredi posse. Hoc sanè possit quis ex latronibus desertæ Arabiæ, & alijs huiusmodi fortibus uiris egenis, qui nihilo secius opulentam quamuis, & diuitem gentem facilè subiugant, dijudicare. Id quóque rex Arabum aduersus Persarum regē expertus est. Præterea quoq; huic Reipub. bellum, si quando contingat id, necesse est, contra ciuitatē unam, aut contra duas

Ratio tollēdæ difficultatis in permutando.

Numarius usus qualis.

Artium aliæ necessariæ, aliæ uoluptuariæ.

Artificū numerus ex proportione aliorum.

De matrimonijs.

Dubitatio circa bellū gerendum.

Responsio.

Similitudo.

Nota de Arabibus.

accidere, sed finge duas, eo certè facilius, quandoquidem missa in alterutram illarum ciuitatum legatione, aut exhortabitur, aut deprecabitur, hoc modo: Nobis quidem ò uiri, neq; auri, neq; argenti usus ullus est, sed neq; id leges nostræ sinunt, quod ipsum uobis sanè fas est: uobis igitur, rationibusq; uestris cōferat, nobiscum aduersus alios belli societatem inire, donec facultates illorum, & pecunias diripuerimus, nonne certißimum est, qualiscunq; sit illa ciuitas, ab illa eos in amicitiam, & fœdera recipi? Enimuero si quispiam obijcit timendum esse, ne contracta amicitia, et percusso fœdere, parta etiam uictoria, actis prædis, cumulataq; pecunia, altera illa ciuitas opulentior inde, ac ditior huic ciuitati nostræ pauperi bellum inferat, ac forsan etiam superet: huic respondet Plato*, secus rē esse atq; opinatur ille, cùm nulla ne cogitari quidem ciuitas poßit uerè una, præter hanc, quam condere conamur. Aliæ quidem certè ciuitates quotquot sunt, etiam singulæ, multæ quidem in se sunt, & uariæ, quamuis unius circūscriptione loci capiantur.* Illis enim Reipub. *administratio curæ rei familiaris inseruit, nō rei familiaris cura administrationi* Reipub. *Quare in illis hoc unius ciuitatis nomen profectò est suppositititum: In uera autem, ac legitima* Repub. *ac partibus eius ea est ratio, quam in uniuerso corpore, & membris cernere est.* Partes *etenim corporis, ut sunt manus, pedes, ac reliquæ, antequam corpus uniuersum cōstaret, factæ eius particulæ gratia sunt, quæ toto in corpore princeps est: Nostris autem* Rebuspub. *non is est partium consensus in uniuersum.* Nam *ueluti ui quadam inter eas concursus fieri solet, eò scilicet ut singuli rem suam domesticā curent custodiantq;. Id quod minimè eum fallere potest, qui aliquantisper in hac scientia uersatus sit.* Et *tandem* Plato *huiusmodi ciuitates bifariam diuisas asserit, in pauperes siquidem, & opulentas, atq; utroq; ex membro multiplices, ac uarias prodire:* Et *tum etiam, cùm pauperibus ciuibus eius ciuitatis cōcessa fuerint bona diuitum ciuitatis eiusdem, non minus perniciosum, & exitiale bellum exoriturum in ea imperita ciuitate, quàm si reuera duæ essent ciuitates inter sese pugnantes.* Proinde *hæc, quam instituimus, ciuitas ampla quidem spatio erit, ualorisq;, ac roboris (ut inquit* Plato*) eximij, quanquam propugnatoribus duntaxat mille defendatur.* De *illis etenim hoc dicitur, ex eis uiginti omni negotio liberos, hostes ducētos uincere.* Ad *hæc, hæc ciuitas, neq; magnitudine quauis, neq; spatio esse debet, ex qua numerus hic bellatorum exeat: neq; tam exigua, paruaq;, ut finitimis populis sit facilis expugnatu: neq; etiam uasta, ut in ea & arari, & seri facilè poßit.* At *principes huius ciuitatis, puta de magnitudine, & exiguitate ipsius constituere debere, necnon de custodum, & cuiusuis artificum generis numero.* Res *enim in hac* Repub. *nō aliter atq; in natura se habet.* Velut *enim humanæ actiones, humanaq; corpora non mensura quauis perficiuntur, neq; exigua, ut in fabulis fertur* Pygmæos *cubitalis, aut unius palmi staturæ esse: neq; magna, atq; enormi, ut* Gigantes *olim fuisse ferunt altitudinis sexaginta palmorum, hisq; similia monstra:* Verùm *quadam certa magnitudine, qualis compluribus in hominibus reperitur.* Nec *hoc tantum in natura perspicitur, uerùm in artificialibus etiam rebus: sicut non ex quauis uocularū mensura in musica id harmoniæ*

Obiectio de inopia ciuitatis.

Solutio.

Ciuitatis distributio duplex.

Quantam amplitudinem urbis requirat Plato.

Similitudo.

De magnitudine urbis, & numero custodum.

monię resultat, quod musicę sit conueniens. Quęrat ergò fortassè aliquis, quę ciuitatis huius, quantaq; magnitudo, quis custodũ numerus esse debeat? cui equidem, eam rationem uariari pro temporis, loci, uicinorumq; populorum uarietate, atq; natura respondebimus, quocirca ut de ea re constituat, proprium ipsius ciuilis coniecturę est, quę facultas experientia constat, & uniuersa illa, atq; generalia despicit, quousq; singulis in rebus, ueluti materijs subiectis uersentur. At Plato quidem, dum & temporis sui, & gentium finitimarum rationem habet, huius Reipub. custodes, propugnatoresq; mille satis futuros arbitratur. In quem rationibus Galenus inuectus est, dicens, illam opinionem Platonis, si ad ętatẽ nostram transferetur, absurdam fore. Qua in re Galenus quidem, regni illius pręstantiam, quod sua ętate maximum fuit, spectabat: At Plato uideatur quidem nõ ita sensisse, ut rem aliter esse non posse putaret, sicuti neq; alijs in rebus, quas in uniuersum tractat, sed id tantum dixit, quantum & ętatis suę ratio, & generis uidelicet Gręcię cõditio postulabat. Quis enim aliter intelligere posset, cum hãc Rempub. aduersus omnes mortales pugnaturam esse certũ sit? Quod igitur Plato hoc nõ aduerterat minimè conuenire. Forsan & quis dicat, Platonem sensisse uniuscuiusq; ciuitatis benè institutę multitudinẽ nõ debere esse numerosiorẽ, quę uno loco, unaq; urbe contineatur: Ad huius tamen exemplum multę alię ciuitates, debitum certumq; modum, numerumq; ciuium habebunt. Quę res, si ita habet, nihilominus tamen ex locorum uarietate ratio quoq; uaria erit. Ac uerissimum quidem est, diffinitam esse debere felicis cuiusq; ciuitatis, & multitudinẽ, & magnitudinem: quis autem unicuiq; numerus pręfiniendus sit, non nisi explorata, & regionis, & incolarum natura dijudicari potest. Cuius rei significationẽ quandam dictũ illud à professoribus nostrę legis habet, Misit (aiunt) ad rubrũ, atq; ad nigrum. Quod quidem, etsi Plato nõ censet, hęc tamẽ est Aristotelis sententia, cuius de ueritate minimè dubitatur. Inquit igitur Plato, egregiam administrationem in hanc formulam compositam, cuiusmodi ciuitatem hanc esse diximus, definitę & magnitudinis, & multitudinis esse. Quod non paulò quidem facilius est, quàm id, quod paulo superius diximus, oportere si cui nascatur ex custodibus ęneus, eum ad inferiorem ordinem traduci: contrà, si alijs contingat aureum filium, aut argẽteum gignere, inter custodes eum coaptari. Quę omnia ita pręcipiuntur, ut omnes in hac Repub. nati in unam rem natura magistra cõsentiant. Siquidem uno in opere omnes, ac singuli inter se conueniunt: id autem opus intelligo, ad quod natura quisq; cõparatur. Vtq; summatim comprehendã, pręcepta hęc omnia, & admonitiones, quę ad harum legum obseruationem faciunt, neq; non aliarum etiam quę postea commemorabuntur, ut quę de uirorum, ac fœminarum copulatione, de procreãdis liberis agunt, hęc inquam pręcepta difficilia non sunt, nec quę uiris huiusmodi, aut molesta, aut grauia sint; quin potius leuia his, qui in hac, quam educandi, atq; instituẽdi rationem pręscripsimus, musica uidelicet, atq; gymnastica adoleuerint. Et quod ad musicam quidem attinet, cauendum imprimis est, ne quid pręter constitutum prioribus legibus modum innouet. Nanq; id si contingat, ciuitas ipsa facilè ęgrotauerit, idq; erit clam omnibus.

Galenus in Platonem.

Defenditur Plato.

Nota dictũ quoddã obscurum Arabum.

Nihil in musica innouãdum.

nibus. Nec minus propterea interim affectus animi tranquillitate, & quiete retinebitur, quousq; insinuante se magis magisq; pernicie, ad ultimum res ad legũ corruptelam, & morum redierit. Est præterea manifestum, quotquot his in legibus institutionibusq; uniuersalibus enutriti fuerint, suopte ingenio ad quamplurimas priuatas leges optimas deuenire posse. Quo in genere est, reuereri parentes, & coram maioribus natu, senioribusq; tacere, atq; reliquæ etiam leges, quæ in actione uersantur. Quamobrem priuata hæc officia nihil attinebit, tanquam leges atq; statuta describere. Nam uniuersarum rerum leges illæ, si rectè atq; ordine ferantur, ciues quidem ad has particulas sua sponte mouebunt, ac facilè cum unicuiq; ita constet puerilis educationis, & naturæ, initijq; ratio, ut tota deinde uita quod sequitur, & appetit simile sit, atq; conforme illis, seu bona fuerint, seu mala. Ac equidem qui partialibus legibus mores formare instituerit, omißis generalibus illis, quod ipsum quidem non pauci legum conditores fecerunt, is sanè medico similis sit, qui ægrotos curat, quorum dissoluta in cibo, & potu, & uenere libido obstet, nec ulla prosit cura, quia non cohibita intemperãtia eorum, quicquid adhibetur medicinæ augebit, multiplicabitq; ægritudinem, potius quàm sedabit. Proinde & quisquis partiales has leges, & ueluti singulares imponere conabitur, nunquam à corrigendis his, emendãdisq; quiescet, in quo uno omnes nihilominus, & acquiescunt, & confidunt, quin ipse quoq; ea ratione putat se finem attigisse, à quo profectò permultum abest. Hoc quidem non in paucis legum conditoribus quorum ad nos historia tradita est, probatum fuit. Quisquis itaq; huiusmodi Respub. corrigere (ut inquit Plato) enitetur, perinde erit, ac si unũ ex hydræ capitibus amputet, inutile quidẽ id, atq; absurdũ faciẽs, quandoquidem per reliqua capita uenenum, nihilosecius emittatur. Est ergo necesse legibus his, quæ de uniuerso genere præcipiũt inniti imprimis, quales à nobis nonnullæ dictæ sunt, dicenturq; in posterum. Inquit insuper Plato legem, quæ de templorum ædificatione, de constituendis oratorijs, deniq; de precibus, de sacrificijs, de donarijs agit, docetq; quæ omnia & humanum animum subigunt, & DEVM, & Angelos laudibus extollunt, coluntq;, eam scilicet legem Prophetæ, qui diuinum mandatum referat arbitrio permittendam: quasi rem huiusmodi diuinam esse uelit, & quicquid eius in ciuitatibus reperitur, acceptandum qualitercunq; traditum est, quoniam hoc, uelut legitimis omnibus constitutionibus legibusq; ipsis commune est. At quandoquidem in huius libri primordio de iustitia quidnam esset Plato attentauit requirere, confutauitq; quicquid de iustitia celebriores sua ætate opiniones asseruerant: ac erat ipse pollicitus primùm naturam iustitiæ in Repub. ostendere, ob id ipsum postmodum iustitiæ ipsius in aliqua una anima naturam explicabit, ut fuerit in Repub. id clariùs expositum, quemadmodum si quis scriptum aliquid exiguißimis, ac tenuißimis literis, & procul à nobis interuallo separatis, ut legamus præcipiat, nosq; idem illud alibi maiusculis, grandiusculisq; literis scriptum uideamus, paruoq; id à nobis spatio seiungatur; nobis certè congruentius uidebitur, ac commodius grandiusculis his characteribus primùm uti, quibus facilè perceptis, deinde minutulas illas nullo

legemus

Institutio ciuium Platonicæ ciuitatis.

Leges particulares nõ sunt sanciendæ omißis uniuersalibus.

Leges Platonis de rebus sacris.

Digreßio lõga Platonis in dispu tatione de iustitia.

Similitudo.

legemus negotio. Ita res se habet, quod ad iustitiam Reipub. et alicuius unius animæ attinet. Qua ratione etiam, ut dictum à nobis prius est, antequàm iustitiæ naturam oratione prosequatur, cœpit illam ipsam in moribus ac uita iustæ ciuitatis describere qualis esset. Ac deinde, ut primùm in ea disputatione, quæ de uita, & instituto Reipub. instituta est, natura iustitiæ manifesta erit, iustitiam ipsam per se qualis sit ostendere aggredietur: eademq; opera ciuitatem illam sapientem esse, fortemq;, ac temperatam ostēdet. De quibus uirtutibus quatuor, quæ in hac Repub. inueniuntur, hic inuestigat, quænam sit uniuscuiusq; natura, in qua Reipub. parte singulæ eniteant. Incepitq; à sapientia disputationem, ac dixit neminem latere Rempub. hanc sapientia, & scientia instructissimam; nam & quacūq; de re deliberat consilio ualet, & prudentia in instituendis legibus atq; sanctionibus, quarum nunc mentionem facimus. At optima gubernatio, optimusq; modus, etsi quædam scientia omnino sit, non possumus tamen dicere eiusmodi optimam gubernationem, atq; modum in hac Repub. reperiri, propter operarias artes, exempli gratia, propter agriculturam, uel artem tectonicam. Est ergò illa quidem sapiens, ac ipsa, de qua nunc tractatur, scientia. Neq; quis nisi immeritò, abnuat hanc scientiam ex cognitione finis humani perfici, cum hæc administratio ad eam maximè accedat. Nec quēquam fugere potest, humanum nos finem scientijs contemplatiuis considerare, cognoscereq;. Quocirca hæc Respub. duplici scientiarum genere sapiens appellabitur, & eo quod ad agendum, & eo quod ad cognoscendum institutum est. Quæ tamen certè sapientia in minima huius ciuitatis parte consistet, in ipsis quidem philosophis: cuius naturæ, ut præstantissimæ, sunt semper admodum pauci, si reliquarum artium, aut fabrilium, aut quæstuariarum professoribus comparentur: Et sapientia quidem illa ipso in principe Reipub. inesse debet, eademq; ciuitati dominari. Principes ergò huius Reipub. sapientes esse oportet. Atq; ita nobis non perperam explicatum esse putamus, quo in genere scientiæ hæc Respub. dicatur sapiens, & qua in parte ipsius sapientia constet. Fortitudo autem, quæ ad hanc Rempub. spectat, est nihil aliud, quàm obseruatio fortis cuiusdam opinionis, atq; electionis, & quasi adhibita diligentia, ut omnibus in hominibus natura ad eam affectis, rata sit, & permanens, contraq; terrentia, ac omnia allicientia. Intelligo autem per terribilia illa, timorem ipsum, atq; dolorem: per illecebras, concupiscentias omnes, & uoluptates. Est autem perspicuum, si ita populus (ut descripsimus suprà) doceatur, atq; instituatur, musica scilicet & Gymnastica, fore ut nec timoribus nec cupiditatibus ab eorum animo fortitudinis opinio, sententiaq; dimoueatur: contrà uerò, si educati fuerint aliter, tunc illis facilè animo excidet fortitudinis propositum. Quod ipsum, si uis, exemplo tibi perfacilè planum (inquit Plato) faciam. Fullones quidem nosti quandocunq; purpureo colore pannum adamussim infecturi sunt, ut color ipse deleri nequeat, eos ante omnia ex tot diuersis coloribus album deligere, quem deinde non modica opera ad recipiendum colorem præparant, ut quàm optimè purpureum recipiat, atq; ita demum comparatum colore tingunt purpureo: ac demum,

Ordo seruatus à Platone in suis libris.

D: uirtutib. quæ in rep. enitent maximè.

Prima Virtus ē. Sapiētia, & sciētia.

Secūda Virtus Fortitudo.

Exemplum seu similitudo ducta à Fullonibus.

ac demum, quod ita infectum est, neq; abstersione, neq; ablutione quauis colorem perdere potest. Quod si forte pannus non fuerit ita præparatus, facilè color ipse à detergentibus, aut dilui, aut deleri poterit. Quæ ratio, & in custodibus eadem est, si non ea, qua diximus institutione atq; disciplina educati, & quasi præparati fuerint, neq; natura eorum ad id ipsum delecta, tunc enim magnopere uerendum esset, ne fortis, ac constans opinio, quasi color ab eorum animo facilè fugiat, atq; deleatur. Neq; quidem est quod sit ad detergendas, extirpandasq; uirtutes potentius uoluptate ipsa, aut cupiditate, aut dolore, aut metu. At uero uirtus hæc fortitudinis, qua in ciuitatis parte, quo in negotio emineat, neminem latere puto: Eam siquidē maximè eorum propriam esse, quorum natura, ut maximopere idonea ad custodiā delecta est, quos sanè ad hanc partem adimplendam delegimus. Est enim (ut puto) clarum, nullam ciuitatem, aut fortem, aut timidam dici, ita ut uel in omnibus eius partibus, aut in quauis earum existat fortitudo, uel timiditas: Quarum neutra, neq; in diuitum genere, neq; in genere fabrorum inueniatur, uerùm custodibus ipsis illæ ipsæ sunt peculiares. Est itaq; à nobis expositum, & quid sit hæc uirtus, & quam Reipub. partem spectet: Supersunt igitur duæ in ciuitate uirtutes examinandæ, Temperantia, & Iustitia: tumq; quidnam ipsæ sint, & cui ciuitatis parti attributæ dicendum.

Similitudo. Pulchra.

Quæ res euellāt uirtutem.

Fortitudo propria uirtus est custodum.

TEMPERANTIAM certè non malè in cibo, & potu, et uenere mediocritatem quandam dixerimus: eumq; appellamus temperantem qui per se moderationem hanc continuare possit. Simile id quoq;, quod de Temperantia dicitur, eam quidem esse abstinentiam quandam animæ, & cohibitionem à uoluptatibus & cupiditatibus. Dicimus insuper, temperatum hominem seipso potentiorem esse, & sui ipsius uictorem. Qui sermo in hunc sensum accipiendus est, ut cū præcipuarum in homine partium altera præstantior sit, & nobilior intellectus quidem ipse; altera uilior, ipsa scilicet concupiscendi pars: si præstātior illa præualeat, imperetq; uiliori, ac uilior illi subiecta sit, dicimus tunc ipsum sibiipsi dominari. E diuerso si abiectiori parti melior illa subijciatur, idq; aut propter uitiosam educationem, aut propter aliud quiduis incommodum; ipsum tunc sibi ipsi imparem esse, atq; seruire affirmemus. Quæ ratio utrobiq; perpetua est. Hoc igitur modo dubitari non potest, ciuitatem nostram, & sibi, & alijs imperare: eamq; uirtutem non in uno tantùm genere esse, uelut in principibus, sed in uniuerso etiam populo. At nec in opere humano perfectum quicquam unum, atq; adeò humanum dici potest, quacunq; ex uirtute acquiratur, nisi quod temperatum sit: Secus in sapientia, & fortitudine res habet: quibus uirtutibus necesse est partes aliquas Reipub. carere, cum hæc temperātia per uniuersas currat, ac diffundatur: statimq;, ac primo quoq; tempore tradenda est omnibus in ipsa educatione, contrariumq; uitium arcendum. Atq; in hunc modum quid ipsa esset Temperantia, quatenus Reipub. inesset, dictum est à nobis: restat ut de quarta uirtute, cuius gratia ab initio iniecta quæstio est, sermonem instituamus.

De Temperantia. Quid sit.

Temperantia in omnibus partibus reip. necessaria.

IVSTITIA itaq; est in hac Repub. & Prudentia, quæ eadem iustitiæ ipsius actus est, nihil aliud, quàm quod superius diximus, cum de regimine huius

De iustitia, et prudētia.

Reip.agebatur.Siquidē illic dicebamus, singulos quosq; in hac ciuitate opus unicum præstare debere, ad quod eum ipsum natura præparauisset:eamq; iustitiam esse,quæ optimum statum ciuitati, ac perpetuum quidem exhiberet, quādiu in eadem exerceretur, ac tres illas superiores, quarum paulò antè disputationem terminauimus,ciuitati eidē præberet. Quod totum non nisi uno,et imperantiū, & subditorum, plebisue consensu ad obseruationem, reuerentiamq; legum fieri potest:tanquam hæc sanè quidem facultas promiscuè in pueris, in mulieribus, in seruis,in liberis,magistratibusq;, & priuatis, ac demum in omnibus Reipub. *partibus insit. Quod ita intelligitur, si unusquisq; destinatum sibi à natura opus amplectatur, nec alienum unquam concupiscat.* Erit igitur *hæc* Respub.*ita demum iusta,si conuentu, atq; multitudine iustorum constiterit, dum singuli propriam sibi,atq; aßignatam actionem ciues exerceant. Quo in genere ciuilis quòque æquitas comprehenditur; sicuti in ciuitatibus iniquitatem ponimus, ipsam quidem iniustitiæ causam non aliter esse, quàm si singuli ciues plus una re agenda aggrediantur,ac ex alia in aliam se transferant, ex alioq; munere in aliud,ac per multos deinceps ordines, gradusq; uagentur. Quod licet uideri poßit ciuitati minimè nocere,præsertim quod ad eas artes attinet, quæ opificum sunt,atq; artificum:manifestum tamen est, in his quoq; artibus eam permutationē* Reip. *incommodare:quemadmodum,si quæstuarius natura, uel diuitijs,uel robore elatus,aut cuiusuis generis alio impulsu in militarem ordinem transire conetur, siue (quod indignius quidem est) miles in consularem, & custodum ipsorum dignitatem ascendere contendat: utrūq; enim ciuitatem magna afficit iactura.* Id *quod etiam tu ex ciuitatibus nostris facilè comprobes. Quibus omnibus expositis, iustitia quid sit perspicuum est, ipsamq; in uniuersas huius ciuitatis partes esse diffusam.Cuius naturam,ut in ciuitatibus esse intelligitur, postquàm est* Plato *executus,ad eam se rationem conuertit peruestigandam,an ipsa in unica quapiam anima inueniri poßit,quæ sit ciuili iustitiæ similis,an secus: si sit,benè quidem: si non sit,se ad tractatum ciuilis iustitiæ referet.* Et *quidem quæcunq; secūdum magis, ac minus tantummodò differunt, unius esse generis necesse est: nec hactenus in uno quicquam est, quod sit alteri contrarium. Qua ratione in unica anima iustitiam, & æquitatem nihil differre clarum est ab ea, quæ in ciuitate ponitur.Inquit ad hæc, huiusmodi ciuilem esse iustitiam, si ex tribus naturis illis singulæ uidelicet, & qua discimus, & qua irascimur, & qua concupiscimus,in officio suo sint,idq; ipsum,& modo, & tempore debito agant:* Ex *qua etiam ratione hanc* Rempub.*ponimus,sapientem,fortem,temperatam esse. Quod si hæ tres naturæ in una quadam anima reperiantur,ac perficiantur, non aliter in ciuitate iustitia erit, & prudentia, quàm partibus illis ita affectis, ut ratio ipsa imperet,reliquæ duæ iracundia,& cupiditas obtemperent:cum neminem lateat, non potuisse has partes in ciuitate fingi,nisi in anima inuenirentur.* Nam *qualiter iustitia in ciuitate esse intelligitur, nisi quatenus in ciuibus est?* Ac *in naturali quidem philosophia ostensum est, duas inesse nobis contrarias inter se uires, rationem,& concupiscentiam, in duo uidelicet cupiditatem,& iracūdiam.* Hoc *secundum*

Quomodo resp. fuerit iusta.

Iustitia diffusa in omnes ciuitatis partes.

Qualis iustitia in animo.

Analogia iustitiæ cū ratione in animo.

secundum manifestum est, cum ipsi sæpe experiamur cupiditati iracundiam repugnare, atq; imperare, ueluti instrumentum quoddam sit, quo cupiditatem retundimus: ideoq; accidit non infrequenter, ut si quando cupiditate præter rationem agitamur, atq; distrahimur, irascamur quidem. Cum igitur res ita se habeat, ac tres illæ in anima facultates existant, quemadmodum in ciuitate non sunt, nisi ea ratione, qua ipsæ in anima inueniuntur: erit quidē iustitia, & æquitas unius cuiuspiam animæ ita demum, si singulæ illæ partes suo, ac proprio munere perfungantur, quemadmodum in ciuitate diximus. Ac sic itaq; omnes animæ partes conspirabunt, ut ratio, tanquam sapiens dominetur: irascendi uis obsequatur illi, atq; subijciatur, ac proprio incitata feruore aduersus contrarium quidlibet pugnet. Quæ sanè concordia, & uelut consensus una in anima per musicā, & gymnasticam conficitur. Quandoquidem gymnastica ipsa irascendi partem corroborat, & fortitudine instruit: Musica eam ipsam, & disciplinæ capacem, & rationi obsequentem facit. Ac illæ duæ quidem partes, si sic componentur atq; conueniēt, tertiæ, quæ superest, parti instituendæ conferent, atq; coaptabuntur. Quāobrem eadem ratione, eademq; parte, unumquemlibet hominem sapientem uocamus, qua ciuitatem similiter, & tēperatam, & fortem: idq; cum eum, qui rationis præcepta prima quæq; obseruat, ac retinet, fortem appellemus. Id uerò, quod semper dixi, intelligo in ipso formidinis tempore, ipsoq; dolore imminente, uel uoluptate: & ita ciuitatis fortitudinē diffiniuimus. Itidem & homo etiam ipse sapiens est, in quo penes rationis partem rerum omnium est arbitrium, cæteris partibus illi morem gerentibus, ut in ciuitate esse solet: Neq; nō hic temperatus uir est, qui est temperatæ ciuitati similis. Ob idq; quisquis naturam huius, quæ instituitur ciuitatis fuerit assecutus, maximè is uirtute erit præditus, sicut hæc quoq; ciuitas studiosissima est, & optima. Quibus omnibus facilè est colligi, non aliam esse in ciuitate æquitatem & iustitam, aliam in anima. Ex quo ipso etiam perspicuum est, eandem & in ciuitate improba, & in anima iniquitatem, iniustitiamq; esse. Vtrobiq; enim illud ipsum uitium nihil est aliud, quàm partiū ipsarum peruersum dominium, obsequiumq;: quemadmodum si in anima pars iræ, aut cupiditatis dominium obtineat. Idq; non malè sanitati, atq; ægritudini corporis comparetur. Etenim sicut prospera corporis ualetudo in humorum æquabilitate consistit, ac naturæ in illos ipsos dominio: contrà ægritudo est, si illi naturam superent, atq; opprimant. Ita res quoq; in anima habet. nam eius demum consistit sanitas, si parti rationali tota anima conspiret ægritudo, si illi reliquæ partes imperent. hoc modo uirtus, sanitas quædam est, & pulchritudo: uitium uerò, deformitas quædam, atq; ægritudo. Ac ita sanè sanitas est una, ut uirtus, nec alia de causa proba ciuitas una est: uitia autem sic diuersa sunt, & plura, ut morbi ipsi multiplices, & uarij. Ob idq; malè institutæ ciuitates, singulæ etiam, plures quodam modo sunt, & diuersæ: quæ tamen quatuor generibus, ut postmodum dicetur, comprehenduntur. Vera autem, ac recta administratio duobus tātùm nominibus appellatur. Nā uel unius gubernatione, regnum dicetur: aut plurium optimorum, status optimatum appellabitur. Absoluto itaq; de uirtutum

Cōspiratio partiū animæ per musicam, & gymnasticam.

Eadē iustitia in ciuitate, quæ in anima.

Similitudo.

Malè institutæ ciuitates quodā modo plures esse dici possunt.

Hactenus de uirtutibus. generibus sermone earum, quæ in hac ciuitate existunt, refert se ad ea persequenda, quæ de custodibus reliqua erāt: Quo uidelicet modo cum uxoribus congredi debeant, qualiter liberos educare, quo modo etiam generare. Ac dicamus quidem id neminem latere posse, ut quandoquidem custodum naturas in ciuitate perpetuari uolumus, nec id aliter quàm, ut sibi similes cum plurimùm generent. Hoc fieri nō poßit, si cum quauis muliere commisceantur, uerùm tantummodo, si cum similis naturæ mulieribus, similisq; educationis coniungantur. Nec id solum custodibus conuenit, sed reliquis etiam, suo cuiq; in genere. Hinc exoritur sanè quæstio, num mulieres ipsæ sint similis naturæ, ac uelut congruant naturæ ciuiū, uirorum, præsertimq; custodum: an ipsarum natura, à masculorum genio discrepet? Prius si dabitur, fœminæ eadem munera, officiaq; explebunt, quæ maribus quoq; ipsis aßignata sunt, ita ut, & militarem facultatem, Philosophiamq;, ac principatum, reliquaq; similiter assequi poßint: sin secus, tum mulieres ipsæ nōnulla ad munera habiles erunt, ad quæ uiri ipsi erunt penitus inepti, cuiusmodi sunt nutriendorum liberorum partes, pariendiq; labor, & alia id genus. Nos uerò eiusdem speciei esse, & mulieres, & uiros, in humano fine adipiscendo affirmamus: nec quicquam interesse, nisi prout, aut magis, aut minus idipsum agant, uidelicet quod compluribus in rebus uir sedulitate, ac diligentia mulierem superet. Quanquam non adeò absurdum sit, aliquando nonnullis in actionibus mulieres uiris diligentiores esse, ut in musica practica uidere est: ideoq; fertur, musicos modulos tum demum perfectos esse, si à uiris excogitati, à mulieribus absoluti, & consummati sint. Itaq; cum uiri, ut diximus, & mulieres speciei eiusdem sint: atq; ea, quæ natura specie non differunt, ad eundem actum in ciuitate se cōuertant, hinc credo manifestum esse, eodem munere hac in Rep. & uiros, & mulieres uti, etsi suapte natura illæ ad illud quiduis imbecilliores sint: quatenus benè consultum sit, si leuiora illis opera, ac faciliora aßignentur. Nec id inquirentibus difficile est inuestigatu. Videmus enim mulieres nōnullis in artibus masculis nihil esse dispares, præter quod ipsæ ad eas minus ualidæ, minusq; perferentes sint: non tamen excluso, quin mulierum aliquot aliqua in arte uiris ipsis præstantiores sint, ac diligentiores, ut in arte textoria, sartoriaq;, & alijs nonnullis. At uerò quod militarem artem, industriamq; participent, uidere est cum in alijs pluribus, tum in his, quæ nonnullis in partibus Africæ habitant. Qua ratione colligi potest, nihil alienum uideri, si quæ mulieres ingenij quadam perspicacitate, ac prudentia maxima à natura ornatæ fuerint, sapientes sint in ciuitate, & principes. Verùm quoniam id perrarò contingit, ideò est, quod leges nonnullæ mulieres prohibuerunt ad sacerdotium, præsertim pontificiam dignitatē promoueri. Cæterum & inductione, et similitudine à brutis animantibus ducta, probabile est, quemadmodum inter custodes gregis canes fœminas, nihil à masculis, quod ad custodiam attinet, ac pugnam, inimicitiasq; aduersus lupos differre, nisi quatenus sunt imbecilliores: sic mulieres quoq; custodes in ciuitate esse debere, habita ratione eius animalis, cui nos custodem antè aßimilauimus. Natura uerò (quanquam id rarò) nonnunquam tamen aliquibus ad pugnam armis, quibus fœminæ

Marginal notes: *Nunc de cōgreßu, custodū cū uxoribus & liberorū educatione.* — *Quæstio.* — *Solutio.* — *Nota modū loquendi.* — *Mulierum præstantia.* — *Mulieres prohibētur a sacerdotio.* — *Adductio probās mulierum præstantiam.*

minæ careret, mares instruxit, ut de suibus clarum est. Ea uerò, qu ibus plurimùm instructa sunt pugnacia animalia, sunt certè eadem ferè, & maribus, & fœminis: quasi idem quod masculus, fœmina agere, & exercere debeat. Enimuerò in his nostris ciuitatibus nunc perspicere non licet, quanta sit mulierum, quàmq; ampla facultas, eas cum tantummodò ad liberorum procreationem habeamus, tanquam sint imperio mariti, liberis pariendis, lactandis, enutriendis addictæ: quæ seruitus quidem liberam illis aliarum rerum administrationem, curamq; abstulit. Ea demum causa est, cur his in ciuitatibus nullæ mulieres sint, ad aliquã humanarum uirtutum paratæ, sed plantis potius similes, graues quidem, & molestæ uiris ipsis. Quas etiam ex re potißimùm paupertas, & miseria his ciuitatibus ingruunt: quod mulieres ibi uiris duplo plures sint, nec aliquid ad necessaria quærenda conferant, neq; in illis exercitatæ sint, nisi perraró admodum aliquibus se operibus adhibent: quæ certè ferè, non nisi quando neceßitas cogit, suscipiunt, ut inopiæ suæ opem ferant, cuiusmodi nendi, & texendi artificium est, quæ omnia de se sunt manifesta. Et cum ostensum sit fœminas bellicam artem cum maribus communem habere, ac aliquas alias: conuenit, ut in eis deligẽdis ad quãcunq; rem earum naturas spectemus: eandemq; adhibeamus diligẽtiam in eis, & quærendis, & erudiendis, tum musica, tum gymnastica; quam in uiris ipsis præstitimus. Et sic mulierum corpora, quæ cum uiris in gymnasio bellico exercẽtur, denudanda erunt, cum uirtus illis pro optimo uestimento inducenda sit. Ac ut primùm mulieres ostendit simul cum uiris custodes esse debere, unaq; habitare, & uersari, & epulari, cum nullus in hac Repub. custodibus ad habitandum, uel epulandum aßignatus sit locus, inquit insuper neceßitatem quoq; uirum, & mulierem custodes ad mutuam commixtionem impellere. Nec temerè tamen quæuis ad arbitrium congreßio permittenda est, neq; cum quocunq; uoluerit, idq; ex instituto proposito. Nos enim eum actum humanum quidem esse uolumus. nõ qualitercunq; commisceri contingat: sed ita Venus instituatur, ut quàm optimè ad generationem, ac propagationem custodiæ apposita sit, certis quibusdam, determinatisq; temporibus, scilicet more quoq; definito pro unius cuiusq; ratione. Hic autem mos, etsi à reliquis ciuitatum, ac populorum legibus maximopere discrepare uidetur, idq; ex ui quadam uerborum potius, atq; specie, nihilominus communis certè reliquis omnibus institutis, ac consuetudinibus apparet. Et nos quidem breui admodũ dissertatione de hac re, quid Plato sentiat exponemus. Dicẽdum itaq; est horum custodum commiscendorum tempus obseruari debere, ac cõsiderari, maximè ad continuationem, & perpetuitatem sui generis: similiterq; et coeundi modus determinãdus est. Quod ipsum uariari ex bellis superuenientibus potest, atq; multa alia interuenire possunt, quæ congrediendi modo, uel adijciant, uel detrahant. Et inter priuatos quidem in hac ciuitate, matrimonium ita contrahitur, ut non nisi similes coniungantur, ac boni bonis, ut hac ratione natura eorum optima in liberis sobolescat. Quis enim uenatorios canes, aut aues ad uenationem quoq; aptas desiderat, qui non idem curam quàm maximam præstet, ut horum generosam naturam cum generosa coniungat: ut ex eo congressu, quod

Mulierũ munus peculiare.

Cur mulieres rudes alicubi.

Numerus ingens mulierum quando nocet.

Mulieres Plato ad bellicam artem uult institui.

Congreßio cum mulieribus qualis.

Platonis opinio de cõgreßione cũ mulieribus, et de matrimonio.

natum erit parentum generositatem referat? At quantò magis in hac Repub. circa procreandos liberos cura hæc habenda est? Quocirca qui huiusmodi curam in Rep. gerit, committere non debet, ut quælibet temerè ætas ad coitum admittatur, quin florida tantum, & firma: Quæ in muliere à uigesimo anno incipiens, ad quadragesimum durat: In uiris uerò, à trigesimo usq; ad quinq; & quinquaginta annos producatur. Quæ in utrisq; ætas liberis procreandis attributa est. Est quoq; in his custodibus, ac prole eorum (ut ipse censet) ea nuptiarum habenda ratio, ut mulieres omnibus uiris communes sint, nullaq; uni tantùm propria, ac sua assignetur, ita ut uno in contubernio cohabitet, ut in his nostris ciuitatibus fieri solet: Et rursum liberos omnium fore cōmunes arbitratur. Quod uerò ad uxorum communionem attinet, ita mihi sanè intelligendum uidetur, ut illæ cum omnibus uiris habitent, nullo quod ad id spectat discrimine: non tamen, ut libera eis commixtio, coitusq; permittatur. Verùm cum principibus necessitas uidebitur sufficiendæ sobolis, uidebunt ut publicè apparentur nuptiæ: tumq; hinc sponsi, inde sponsæ conueniant, sacrificia fiant, ac uota DEO nuncupabuntur; DEUM opt. max. orabunt, ut sui ille misereatur. Ad hæc quoq; præcipient, ut poëtæ hymnos epithalamios, quales in nuptijs celebrari solent, conficiant: ac deniq; ex huiusmodi uniuersorum ciuium concursu, uiri, ac mulieres ad nuptias seligentur. Tum deinde non sine arte, atq; ingenio iudices sortem agitabunt inter eos qui uxores ducturi sunt. Cuius sortis ea moderatio esse debet, ut quæcúnque cuiusuis uxor obuenerit, id casu non arte factum uideatur. Sic itaq; communes omnibus uidebuntur uxores. Neq; tamen sors, nisi inter similes, atq; unius speciei iniri debet, sic ut optimam mulierum speciem, ad optimum uirorum genus conferat, deteriorem quoq; deteriori: data opera in primis, ut nullus id ciuium percipiat, præter senes, & iudices ipsos. Galenus autem commeminit librum se hoc genere sortiendi composuisse, quod ipsum appellatur octogenarium. Quo ex opere commoda duo egredientur: Prius est, ut id, quod putabatur de mulierum communione, ratum existimetur: Alterū, ut optimè ad procreationem prolis naturæ obseruentur. Et præter hunc quidem modum, possunt adhuc alij excogitari. Mox mulieres, inquit, grauidæ à uiris seiungentur, & cum prægnantibus reliquis habitabunt, donec pepererint. Post partum autem omni opere cauendū est, ne ulla suam prolem uideat, sed continuò quod natum erit aliò ad nutrices transferatur: ad nutrices quidem, si matres sufficienti non abundabunt lacte. Hoc autem propterea institutum est, ut nati omnium communes uideantur: idq; adeò, ut singuli quiq; uniuersi illius generis natos credant esse suos, uicissimq; nati arbitrentur omnes illos parentes suos esse. Quod totum ad conciliandum amorem fit. Nec in hac ciuitate ulla erit alia necessitudo, quàm patrum, & auorum, filiorumq;, atq; filiarum, & nepotum, & fratrum, atq; sororum. Quo in genere huiusmodi ciuitas uarios cognationis gradus complectetur, in quibus unum ordinem filij conficiant, alium patres, alium aui, alium proaui: Ita ut quiq; in filiorū ordine patrum ordinem suspiciant, & uenerentur, colantq; ea reuerentia, quæ patribus à filijs debita est. Rursumq; ordo ille paternus, quotquot filiorum gradus complectitur

Ætas præscripta ad congressionem.

Communio uxorū quæ sit apud Platonem.

Epithalamia.

Liber Galeni de genere sortiendi.

Præcepta circa sobolē educandam.

Quales cognationes recipit Plato.

dus cõplectitur amabit, eo scilicet amore, quo solent filij à parentibus diligi. Propterea fratrum, sororumq; matrimonia, ac congressus legitimi sunt: Parentum uerò, & liberorum inter se congressus, licet hinc ascendatur, illinc descendatur, huiusmodi congressus tolerabiles non sunt: ne dignitas illa paterna, ac reuerentia insolente Venere contaminetur, & filiaris ille cultus amore uoluptario confundatur: ac demum, ne, si deposita fuerit liberorum erga parentes obseruantia, & reuerentia, ipsa etiam Resp. penitus corrumpatur. Quae causa in omni legum institutione obseruata est, & licet inter se circa huiuscemodi graduũ determinationem differant, sintq;, & ipsae inter se inuicem rationis diuersae.

Fratrum et sororũ matrimonia cõcedit, parentum, & filiorum non.

Aetatum etiam non in postremis habendus est ad Venerem delectus. Qui enim aetatem ad generandum praefinitam egreßi fuerint, non indignum est inuestigatione, an praeterea cum muliere congredi ad subducendum seminis excrementum liceat, cum nullum magis inter omnia superflua excretiõe indigeat. Ac Plato permittit id quidem, sed ex eis si qui nati fuerint, nullo loco, nulloq; numero esse censet, nutrimentumq; eis interdicit. Verùm & id non nisi pro ratione sanitatis concedi, ac mensurari debet. Superiores autem nuptiae sine dubio repetuntur toties, quoties usus, ac neceßitas postulant procreandi: ita habito, & raritatis, & frequentiae respectu, ut Reipub. huius, atq; ciuitatis non excedatur determinata multitudo, prout etiam mulieres ad conceptum, aut faciles, aut tardae sunt.

Aetatis ratio habenda ad concubitum.

Huius autem loci intellectus Galenum habuit peranxium num scilicet huiusmodi copulationes deberent iterari. Hinc autem illa fuit anxietas, quod Platonis in hoc loco mentem non assecutus est. Nam nisi renouarentur nuptiae, sed singulae singulis coniunctae permanerent, nimiùm in communione illa cessaretur, communisq; amor de medio tolleretur, essetq; longè maior pro seipsis cõsortibus, ad bona acquirenda mutua diligentia ipsorum, & cura, quàm pro alijs: Eaq; ratione familiaris potius administratio, quàm ciuilis nasceretur. Quod manifestum est apud eum, qui in hac disciplina uersatus fuerit. Eò ergo absurdius esset alicui uni concedere, ut priuatim sibi ad habitandum domum haberet. Nemo enim in hac Repub. proprium sibi quicquàm obtinere debet, ac omnium rerum communio perinde in hac Rep. atq; in membris corporis se habet. Per has quoque nuptias tantum tempus uir unus quis liberis operam dabit, quantum ut plurimum, ad cõceptum sufficere dijudicabit: Et hoc mihi esse uidetur, quod de communione, & filiorum, & uxorum Plato intellexit.

Galenus Platonẽ nõ intellexit.

DEINDE *demonstrationibus probat communitatem huiuscemodi necessariam esse: dixitq; primùm huius Reipub. legislatorem in ciuitate constituenda spectare debere potißimum, quod sit ciuitatis summum bonum, non secus ac repellere à ciuitate debet, quod maximum est malum. Ac nullum profectò est perniciosius ciuitati ea gubernatione, quae pro una plures efficit ciuitates: Nihil è contrario salutarius, quàm id, quod Rempub. conuertit, conglutinatq;, atq; unã facit. Neq; quenquàm latere arbitror communicationem, & emolumenti, & damni, ciuitatem solere colligare, atq; unire, ut illis, & uiuendum pariter, & moriendum sit, si ita sors tulerit: Itidemq; ualet, & laetitiae, & doloris communitas.*

Communio necessaria ĩ ciuitate.

Quae sit perniciosa gubernatio, itẽ quae utilis.

Contrà his in rebus dißidia, & quasi abalienationes ciuitatem dissoluunt, ac pereunt: alijs enim gaudentibus, alij dolebunt: quin etiam quandoq; ex aliorum dolore alij uoluptatem accipient. Quamobrem non temerè fertur commercia, atq; communicationes huiusmodi hominum inter se esse perutiles. Et summatim ut dicam, ciuitati nihil magis officit, nihil magis perturbat, quàm ea uerba, si inter ciues euulgata fuerint, meum uidelicet, & non meum. Ac illa demum ciuitas hoc pacto constituta, ut nihil unius sit, quin idem etiam sit omnium, id si tale est, ut uniuersis facilè congruat, hæc certe ciuitas unita, illigataq; , & uera dici potest. Ciuitatis enim partium ad totam ciuitatem communio, non alia est, quàm membrorum ad corpus totum animalis, quod ad dolorem spectat, & uoluptatem. Nam & quoties uni digito dolor est, totum huic corpus cōdolet, totumq; afficitur ita, ut ægrotum dici poßit. Idem etiam in gaudijs, ac uoluptatibus accidit. Res igitur ita si se habet, ut descripsimus, huiusmodi est ciuitas, cuius ciues probos, & bonos esse uolumus. Et manifestum hinc etiam est, communionem illam uxorum, ac puerorum, esse pernecessariam. Namq; nullum horum custodum fas erit quempiam omnium, nisi affinem, atq; propinquum appellare: imò quicūq; occurrerit, eum ipsum ut patrem, uel auum, uel matrem, uel auiā, uel fratrem, uel sororem, aut filium, aut filiam apud se existimare debet. Et in patres quidem (ut diximus) ea utentur reuerentia, quam lex in uniuersum lata præscripsit. Hoc etiam maximè ciuitati conducibile est, ut singulæ partes in lætitia, & dolore ita cum uniuersa consentiant, sicut unius corporis particulæ cū corpore. Nec dißimilis est uxorum, & liberorum communicatio, bonorum, atq; opum communioni: eratq; quod dicebamus, nullum omnino istorum propriam habitationem obtinere, neq; quicquam seorsum, sed unusquisq; domum suam habeat, in qua & alij habitare poßint. Similiter etiam reliqui faciant. Multò minus equidem, aut liberi proprij, aut uxores propriæ permittendæ erunt. Sic enim propria, & mala, & bona fierent. Quin etiam huiusmodi proprietas non rarò (ut diximus) alieni mali causa est, seminatq; rixas, atq; seditiones inter ciues: quæ mala propter pecunias, propter liberos, propter uxores frequentia oriuntur. E diuerso rectè, & ordine administrata ciuitas, inimicitias, æmulationes, inuidiam, paupertatem, & reliqua mala, quæ has nostras ciuitates opprimere solent, effugiet. In hac uerò ciuitate nihil est, quod furta, & rapinæ prohibeātur, reliquaq; alia, quæ his Rebuspub. nostris prohibentur. Et illi etiam ciues summa dignitate, summa prosperitate felices quidem sunt, ac beati, his omnibus malis liberi, atq; immunes, quæ nostrorum temporum ciuitatibus ingruunt. Idq; totum per se manifestum est, si quales nunc sunt conuentus, quis exactè contemplatus fuerit. Et postquàm ostendit necessarias esse illas communicationes, ac uxores custodum, non minus quàm uiros ipsos custodiæ attentas esse oportere, seu domi, seu foris uidelicet belli res regenda sit, quemadmodum in canibus fœminæ cum maribus ipsis custodiæ & ipsæ operam præstāt: Tum inuestigare incipit, deceātne ita pueros militiæ, ac prælijs assuefacere, ut illo spectaculo præliorum, & tyrocinio, ac deinceps experimento imbuantur, ut alijs in artibus fit,

quibus

Meum, non meum uerba exitiosa.

Analogia pulchra.

Affinitas, et cognatio inter custodes utilis.

Communio bonorum et fortunarū.

Vxores custodum quales.

Similitudo.

quibus non antè operi, atq; artificio applicantur tyrones, quàm sint frequenti inspectione eruditi. Verbi gratia in fabrica, & non paucis alijs, patres dum arti suæ dant operam, præsentes filios adhibent, ut se operantes illi aliquãdiu intueãtur, priusquàm ipsi quicquam ea in arte agant. Nec parui refert an discipuli à teneris annis artis ipsius spectatores fuerint nécne. Quod ipsum si in alijs artibus comprobabitur, quantò maior eadem circa custodum liberos diligentia esse debet: cum & cupiamus, & expediat maximè eos peritissimos, doctissimosq; effici. Adde etiam quod committendo prælio, si liberi adfuerint, patres acrius multò, atq; ardentius pugnabunt: Quemadmodum in reliquis etiam animantibus cernitur, quoties alicui eorum præsente prole decertare contigerit. Ita tamẽ adsint pugnantibus patribus liberi, ut ob eorum imbecillitatem, ac pusillanimitatem mortis periculum non subeant, si parentibus adhæserint: quin etiam propter id possent parentes ipsos in discrimen ducere, uerùm hoc in arbitrio sit parentũ, ac iudicio, cùm ipsi maximè illorum naturam cognoscant, ut si quem illorum meticulosum, atq; timidum norint, eum ad bellum exire non committant, & è contrà, qui firmiore, & ualidiore animo est puer, ad id ipsum nõ est alienum, si egrediatur, tum imprimis, cum equitandi artem exactè est assecutus. Et quod ad puerorum quidem eo in spectaculo curam, atq; tutelam attinet, omne studium nauãdum est, ut uidelicet in equis maturioris iam ætatis, atq; obsequentioris naturæ equitent, ab ipsis prælium spectent. Præterea autem huic ciuitati ferentur leges, quæ, quicũq; in acie desertor ordinis fuerit, aut abiecerit arma, aut similem aliquam ignominiam ex timore, uel ignauia admiserit, in opificum ordinẽ manuariorum eum transmittant. Quicũq; etiam apud hostes captiuus fuerit, idem hostium arbitrio relinquatur, idq; non iniuria, cum se ille in laqueos, & captiuitatem dederit, ut ceruí se in retia uecordia, atq; imprudentia conijciunt. Lex itidem ferenda est alia, ne quis occisos in pugna spoliet, iã enim plurimi exercitus hac causa periere: licet tamen mortuis etiam arma detrahant tantummodò, si quis modò indiguerit: utpote quia, uel gladius, uel hasta, aut rupta, aut inutilis fuerit. Ad hæc Plato his custodibus concedit, quãdiu in castris agunt, ut singuli oblatum sibi fortè captiuum ciuem recipiant, si uelint, eumq; trucident, quò sint reliqui animosiores, pugnacioresq;. Inquit præterea Plato ex custodibus, qui se egregiè gesserint, eis summos, ac plurimos in ciuitate honores haberi debere: ac pro eorum dignitate sacris rebus operandum esse, orationibusq;, atq; carminibus esse celebrandos. Atq; ex his, quicũq; in acie strenuè pugnantes occiderint, post eorum obitum honorificentissimè de eis ipsis mentio, memoriaq; habenda est, ac commemoranda, tanquam ipsi in Angelos terrestres, sanctosq;, & puros transmutati sint, atq; tum maximè sint mortalium custodes, & mala illis imminentia auertant, atq; uitia. Nec nõ sepeliendos esse fas est singulari quodam honore, ac loco maximè ad dignitatem exposito: Quorum quidem sepulchra, uelut oraculorum sedes erunt, in hisq; adorabitur. Secundum hos reuerentia quoq; illis exhibebitur, qui fato è uita concesserint, fuerintq; genere uitæ, et ciuilis disciplinæ laudabiles. Omnibus autem his explicatis, in eam se confert inuestigationem, an huius Reipub.

An sit Assuescendum spectaculo præliorum.

Alacritas filiorũ ad pugnam præsentibus parentibus.

Exercitatio equestris.

De desertoribus aciei.

Captiui nõ redimẽdi ab hostibus.

Captiuos licet trucidare.

Mortui in acie laudandi publicè.

Viri boni, et insignes honorificè sepeliendi.

ius Reipub. ciues fas sit, alium quempiam generis, ac linguæ societate sibi coniūctum in seruitutem redigere: & per genus quidem intelligo cognationis ordinē, ac seriem: præterea etiam patriam. Ac illud quærit, non ex odio, quod sit utrinq; in bello conflatum, iustum sit hos ciues illorum domos incendere, atq; incidere arbores: Quod quidem nemo in genus suum admittere debet. Veluti nō est æquū, ut Græci ipsi aduersus Græcos ita bellum instituant, ut de seruitute, atq; libertate contendatur: neq; hoc in bello ædes comburi decebit, aut excidi arbores. Huiusmodi enim Græcorum inter se dissidium seditio potius, quàm iustum bellum appellari debet: & seditio quidem, non nisi inter ciues, & uelut familiares, atq; domesticos, amicosq; malum intestinum exoritur. Quocirca hæc custodibus huius ciuitatis lex imponatur, ne domos Græcorum deuastent, arbores concidant, ullósue in seruitutem redigant: Quos error quidem, non rebellis natura in seditionem agit, & morbo potius, quàm natura peruertuntur. Quæ Platonis sententia multorum opinioni contraria est, qui hactenus leges condiderunt. Contra barbaros uerò omnia illa depopulationis, & uastationis genera exercere licet: sicq; conclusa est Platonis opinio de institutione huius ciuitatis, ipsorumq; maximè custodum, tum quo pacto inter eos, qualisq; rerum communicatio sit. Neq; uerò te fugere debet, maximam eorum partem, quæ de communione, & institutione per musicam, & gymnasticam artem dicta sunt, omnibus in hac Repub. ordinibus conuenire, licet tamen nō una sit gymnasticæ in omnibus generibus formula. Idem de fabulis quoq; putandum est, quæ per musicam tradi solent, affectus scilicet commouentibus, ac inducentibus imprimis ad eam actionem, ad quam quisquis natura maximè paratus est. Quam diligentiam Plato non per singula ciuium genera executus est: cum sit facilè ex his, quæ de custodibus disseruit, eandem rationem ad reliquos etiam ciuium gradus transmittere. Est igitur nunc consequens, ut detur generi sapientum propria, & quasi sua disputatio: & hoc quidem Plato ipse, ut instituerat perficit. Sicq; dicetur, qua ratione naturæ ad sapientiam idoneæ dignosci possint, qua diligentia ad eam deinceps effingi, & formari debeant, tumq; deniq; quo modo iam perfecti illi in sapientia uiri, atq; consummati ciuitati imperare debeant. Hic tamen huius compendij primo tractatui modum imponemus.

Bellum quale sit iustū.

In bello prohibet uastationes.

Contra barbaros pugnandum.

Gymnasticam omnibus conuenire.

Ratio dignoscēdi naturam aptā ad sapientiam.

TRACTATVS SECVNDVS.

QVONIAM Quidem, & quæ à nobis instituitur Resp. si contingat, tum demum esse intelligitur, cum Regem habuerit Philosophum, illoq; tantummodò præside seruatur, atq; permanet: ubi Platoni erat propositum de eorũ natura differere, ideò hic non alieno loco de Philosopho tractare exorditur: eumq; sanè ipsum esse dicit, qui ipsum quod est (ens uocant) scire cupit, eiusdemq; naturam à materia longißimè separatam contemplatur. Cuius quidem totius fundamentum in ipsis Platonis uerbis consistit. Est autem scitu non indignum, quod philosophi nomen ipsa in prima, atq; præcipua eius notione, accipitur pro eo, qui scientias contemplatiuas est assequutus, illis quatuor conditionibus, quæ in libro posteriorum analyticorum Aristotelis enumeratæ sunt. Earum autem una est, ut poßit is eas ædere, atq; docere. At docere quidem non uno modo contingit, uerumtamen duobus: Quorum alter, præstantium, atq; egregiorum ingeniorum proprius rationibusq; demonstratiuis innititur: Alter uulgaris quidem ille, & communis, uijs quibusdam inducentibus probabiliter, atque persuadentibus, poëticaq; industria procedit. Quo eodem modo si quis docere aggredietnr, eum opportet, & rerum agendarum usu, eaq; facultate excogitandi, qua res adinueniuntur, quæ in scientia actiua declaratæ sunt, pro populis, ac ciuitatibus instructum esse. Ad hæc etiam Philosophia, quæ de eximijs hominum moribus & uita contemplatur exornatum, quæ administratio ciuitatum, et Iustitia populorum eligitur. Neq; aliter Philosophus optans ipse perfici, atq; consummari hoc obtinebit, priusquàm contemplatiuas scientias, ac rerum agendarum artes simul assequutus fuerit: & uirtutes illas morales, cum excogitatiua etiam facultate unà contulerit: imprimisq; illarum omnium præstantißimas complectetur. At uerò quod ad Regis quidem nomen attinet, id illum imprimis significat, qui ciuitatibus dominatur. Atq; planum est, illius officium, atq; opus, quo ciuitatum administrationi præest, his omnibus simul, quas suprà memorauimus artibus, & uirtutibus perfici. Similiter de legislatore dicendum, quãuis nomine ipso is primo intelligi uideatur, qui facultate illa excogitandi eas res, quæ inter gentes in rebusq; publicis actitantur, & exercentur præpollet: superiores tamen illas uirtutes necesse est, ut habeat. Quocirca uideri hæc omnia poßunt eiusdem sensus nomina, scilicet Philosophus, Rex, Legislator, atq; Sacerdos. Si quidem & lingua nostra Arabica sacerdotis nomen pro eo interpretatur, cuius operationibus fides est adhibenda. Hic igitur, cui fides habẽda est, propter actiones eius, quibus Philosophus est, sacerdos simpliciter est. Num uerò præterea, an etiam in eo Prophetia desiderari, et requiri debeat, eximiæ considerationis quidem locus

Philosophũ requirit Regem.

Qui sit philosophus.

Signũ sciẽtis est posse docere.

Duo modi docendi.

Philosophus perfectus.

Regis nomen.

Legislator.

Nomina quatuor Regis.

dem locus est, quem nos (si DEVS annuerit) in prima huius scientiæ parte tractabimus: Interim tamen sciri debet, si ita forte sit, id quidem nō esse necessitatis, sed & commoditatis, & melioris cuiusdam status gratia. Tum postea quā de Philosopho quidnam esset disputatum est, ac conuenit, nullū esse in hac Rep. iure atq; natura principem, ac dominum, nisi philosophum; consentaneum est, ut eos mores enumeret, quibus natura, atq; ingenio ornatus esse debet, quæ ornamenta, atq; insignia sunt quidem illa Regis ipsius naturalia, & propria. Horum autem primum est, atq; præcipuum, ut ingenij claritate sit aptus à natura ad eas scientias comprehendendas, quæ contemplationis tantum sunt. Id autem maximè continget, si ab ipsa natura quid per seipsum sit dignoscat: ac deinde idipsum ab eo, quod ex accidenti est discere sciat.

Optimi principes philosophi.

Mores, ac uirtutes Regis quales & quot.

PROXIMVM est, ut acri, ac fideli sit memoria, non obliuiosus natura. Quod si hæc duo ingenij bona non obtineat, uidetur ille sanè ad discendum minimè appositus: quandoquidem continuo labore obruetur, ut tandem præ tædio omnem lectionem, disciplinamq; rejciat.

Memoria.

TERTIVM etiam accedit ornamentum, ut amet ipse doctrinam, ac requirat, neq; ullam uniuersæ sapientiæ partem negligat. Nam & qui summopere aliquid concupierit eius, quod desiderat, omnes omnino partes persequitur, ac species: ut exempli causa, qui uini auidiores sunt, omnia uini genera sedulò, ac uehementer requirunt. Simile est etiā in effœminatis, & mulierū amatoribus.

Doctrinæ amor.

QVARTVM insigne quoq; est, ut ueri ille amator sit, inimicus, aduersariusq; mendacio. Etenim qui ipsum quod est affectat cognoscere eo modo quo est, ueritatem diligit: neq; ueri amicus quispiam mendacium non odit. Nullus igitur uir, cuiusmodi eum esse uolumus, mendacium amplectetur.

Amor ueri.

QVINTVM Illi etiam pernecessarium est, ut corporeas uoluptates exhorreat. Nam quicunq; aliqua in re magna uoluptate capti sunt, eorū animus à reliquis omnibus delectationibus auertitur: idq; in philosophis, quorum animus ad nihil aliud, quàm doctrinam inclinatur.

Odium uoluptatis corporis.

SEXTVMQVE hoc etiam additur, ne ullius quæstus cupidus sit. Nam & ipsæ pecuniæ per se cupiditates quodammodò sunt, quæ omnes ab his uiris sunt omnino alienæ.

Cōtemptus lucri.

SEPTIMVM est, ut præstantis, perspicacisq;, atq; acutæ sit ratiocinationis. Nam qui uniuersa cognoscere laborat, nusquam se patitur cognitione rerum defici, ut potest uis illa cognoscendi ferre: atq; is quidem incomparabilis est ad contemplandum uirtutis. Neq; enim quicquam meritò huic ratiocinanti animæ comparabitur.

Acumen mētis.

AD HAEC Fortitudo quoq; in hoc octauum obtinebit locum. Nam sine fortitudine rationes illas debiles, non demonstratiuas, in quibus eum educari cōtigit, nec contemneret, néque refelleret. Quod quidem magis etiam perspicuum est in his, qui in nostris ciuitatibus educati sunt.

Fortitudo.

NONA denique uirtus, ut per se ipse moueatur ad id, quodcūq; bonum, honestumq; uidebitur, tum Iustitiæ, tum aliarum specie uirtutum, ac demum hoc modo

Promptitudo ad bonū.

modo continget, si anima ipsa concupiscens totam se credat rationi, ac excogitationi. Adde eum insuper oratorem perfectum esse debere, ita sanè, ut eius oratione sua in doctrina ad id omne, quod maximè desiderat, feliciter perueniat. Ad hæc comprehendat breuiter, & facilè medium in ratione (terminum quem uocant). Hæc itaq; instrumenta animi sunt, quibus uir huiusmodi instructus esse debet. Virtus autem, uiresq; corporis in istis, & custodibus eædem ponuntur, ut sint utiq; firmæ, salubrisque cōstitutionis, corporeæque temperaturæ. Sic equidē cui ab ineūte ætate hæc omnia affuerint, cuique euenerit, ut in ea, quam pòst describit institutione, doctus, formatúsque fuerit, profectò is ad imperandum huic Reipub. erit idoneus. Ex quo esse uidetur id, quod rari admodum huiusmodi homines, difficilésque inuētu sint: Qua ipsa causa, Res quoque publica huiuscemodi non obuia paßim, átque frequens, sed inuentu rarißima.

Ciuitatis custodem Oratorē debere esse perfectum.

De dotibus corporis, quæ debent esse in custode.

NEQVE sit summopere alienum, si quis hic addubitet, dicátque nō posse talem ciuitatem existere, nisi dum quales superius descripsimus, homines tales inuenientur: nec sanè eos inueniri, nisi in hac ciuitate moribus illis educati fuerint. Quamobrem collectum esse uidetur, quod rationibus fieri posse à nobis ostendebatur, nunc prorsus esse nunquam posse.

Dubitatio an poßit esse talis resp.

AD ID autem non incommodè dici potest, non esse dissentaneum, ut nonnulli per se, ac naturali quadam affectione his, quos perscripsimus, moribus instructi sint. Ad hoc etiam, naturæ ipsius instinctu, legem aliquam communem, quam certè nonnullæ gentes, uel populus eligit, accipiant. Præterea etiā, ut propria se religione astringant, quæ legibus tamen humanis non sit dißimilis. Sicque non incongruū est, ut processu temporis in sapientes euadant, ueluti etiam hac ætate nostra, hac nostra lege res habet. Ergò si contigerit uiros ita moribus, uirtutibúsque instructos, potentia, átque authoritate ualere, quanquam incerto, infinitóque nobis tempore id accidat: sic utique talis Respub. qualem descripsimus, átque quærimus existere poterit.

Responsio.

TVM uerò, simul átque ab illo ostensum est, si quando talis Respub. contingat, oportere eius administratores sapientes esse: inuestigare incipit, quam ob causam eæ, quales nunc extant ciuitates, nihil philosophorum, & sapientū opera adiuuentur. Dicitque idipsum duabus de causis accidere, quarum altera est, ex eo quod hæ ciuitates nolunt ueris philosophis, sapiētibusq; credere, néque admonita eorum, respicere: uideatúrque illis inter sapientes ipsos, & ciuitatum (quales nunc sunt) ciues simile quiddam intercedere, quod inter peritum gubernatorem sciētiæ nauigatoriæ peritum, ubiq; eam artem profitentem, átque offerentē, à nullo tamen, qui artis ipsius cupidus sit receptum, átque imperitos alios nautas, qui artem quidem primùm ipsam doceri debere, uel posse negant: deinde átque arti ipsi tantum authoritatis, aut dignitatis adhiberi uolunt, ut eius author, átque professor reliquorum nautarū sit princeps. Quin etiam inter eos, si fortè quis artem ipsam affirmauerit doceri debere, ei omnes graues sunt, átque inimici, è nauique eum expellunt: is autem totius nauis gubernaculis admouetur, ac præest, qui ab illis omnibus de nauigandi ratione non discrepat. Idque,

Cur aliquæ ciuitates nihil adiuuātur à philosophis.

Similitudo. Pulchra.

uel

uel inuitis reliquis nauigatoribus nonnunquam, uel alio quouis pacto, ut principatus, et iniri, et arripi solent. Sicque cum is nauis totius gubernator magisterque effectus sit, inter illos similis erroris, atque imperitiæ uiros, nunquam à ueri rectoris, gubernatorisque officio discessisse aduertetur, imò in eius odium quandóque deuenient. Simile quidem sapientibus, cum harum ciuitatum habitatoribus accidit. Nec se in comparatione illorum sapientes, aliter quam medici ad ægrotos habent, qui neque medicinam artem sanandi esse putant, & ea ipsa de causa medicos respuunt: ipsisq; asseuerantibus sanitatem restitui posse, ipsos lapidibus uulnerare attentant. Quare cuiusque medici actio nulla perficitur, ac finem suum habet, donec totum se ægrotus fidei medici committat: quin potius, qui aduersa est ualetudine, ad medicorum fores (ut inquit) necessariò se cōfert. Par, inquam, est philosophorum ad eos, qui nunc sunt ciues, comparatio. Et hæc prior causa est, quamobrem his temporibus sapientes nulli reliquis ciuibus usui sint. Altera uerò, quoniam ex his, qui se ad philosophiam conferunt plurimi, pauci sunt, átque peruersi admodum. Quod ipsum accidit; si qua ex his uirtutibus quæ superius sunt uero sapienti attributæ defecerit. Neq; id mirū, præsertim cū rarò inueniri poßit, qui harū omnium numerum impleuerit: Ac si quādo talē inueniri contingat, non sit adeò promptum, ut hanc scientiam, hoc est philosophiam perfectè assequatur. Illæ siquidem omnes enumeratæ uirtutes magna ex parte philosophiæ officiūt, illorum maximè, qui nostris in ciuitatibus nati sunt: idémque patiuntur, quod plurimi ægroti, quibus morbus ipse ex optimis cibis aggrauatur, cumulatúrque: idqué, quod seminarijs egregiarum plantarum accidit, quæ cum in locum incidunt minimè sibi cōngruentem, nec alimentum naturæ suæ aptum sufficitur, in peßimum plantarum genus degenerant. Simile ergò est in his probis, generosisq; ingenijs, si in nostris ciuitatibus educentur, & instituātur iusta, legitimáque eruditione. Nihil enim aliud causa sit maximorum malorum ipsis in ciuitatibus: quandoquidem néque pigra, torpescénsque natura, néque pusillus, ac debilis animus, magnum aliquid, & grande adoriatur, præsertímque qui temperantiam non obtinuerit. Talique ex genere sunt nostrarum ciuitatum Principes, ficti quidem illi, átque simulati, qui honesta omnia, ut scientiam, & reliqua id genus uituperent, ciuilésque disciplinas, quotquot sunt, damnant, turpia omnia extollunt: quorum dominium Reipub. pestilentißimum, causa est præcipua afflictæ scientiæ, et eruditionis, luminisque illius extincti. Et genus quidem hoc, si exactè indagaueris, hominum, in his ciuitatibus frequentißimum occurret: quorum, quicunq; sæuitiam euaserit, hunc DEO propitio usum fuisse, diuináque cura ita ab æterno præstituta, átque protectione dici potest. Quotquot autem in studium philosophiæ se dabunt, nec superioribus illis uirtutibus consummabuntur: eos manifestum est non tantùm ciuitatibus esse inutiles, uerùm etiam sapientiæ ipsi non parum obesse: utpote, cum frequentißimè accidat, ut tales uiri ad uoluptates, & turpia omnia, ad rapinas, ad fraudes uota se inclinatione conferant. Quandoquidem nullam ipsi per se uirtutem obtinent, quæ eos ab huiusmodi inhonestis rebus contineat. Sed neque sermonibus

Alia similitudo. *Altera causa exponitur.* *Cur pauci philosophi boni.* *Similitudo.* *Præter philosophiæ studium requirit etiā alias uirtutes.*

sunt ueraces, quibus, dum ciuibus auferunt sua, atq; rapiunt, ad incutiendum timorem utuntur. Sic itaq; philosophiæ opprobrio sunt, neq; non maximè ijs officiunt, qui ad eam ipsam parati sunt, atq; idonei: uelut hac nostra ætate accidit persfrequenter. Quod, si fortè contingat Philosophum in huiusmodi ciuitatibus uerum, perfectumq; educari, ei non absimilis erit, qui inter feras rapaces, atq; sanguinarias moram traxit: Qui equidem, ut non cogitur inuitus esse, cum illis ferocißimis bestijs nocens, ita in tuto ipse non est, quo minus sontes illæ feræ in illum irruant. Itaq; ad diuersum uitæ institutum se referet: nempe ut in solitudine uiuat potius, ac sic frustratus sit præstantia uirtutis suæ, atq; perfectione, quam certè in ea ciuitate, quæ à nobis rationibus descripta est, nanciscì potuisset.

Quinam sit dedecori ipsi philosophiæ.

Similitudo.

TVM *ex quo probauit rationibus, cuius Philosophus naturæ esse debeat, cui simplex Philosophi nomen conueniat; dicitq; nullam uiam esse, qua Resp. salua esse poßit, nisi uiris huiuscemodi imperantibus, & ostendit causam, ob quam talis Respub. inuentu difficilis sit, tum quo modo contingat, naturam hanc Philosophi nociuam esse per accidens. Sequitur nunc locus ipse, in quo disputandum sit de eruditione huius generis hominum inter reliqua, quæ in ciuitate sunt. Hoc autem genus principum est, quorum non potest iniri ratio, neq; erudiendi, neq; educandi, nisi finis ipse in aperto sit, ob quem humano generi administratione horum opus sit: quem certè nobis imprimis, & inuestigari, & sciri oportere par est. Sic enim & singulorum quorumq;, quibus erudiri quisq;, atq; institui debet, sermo fieri poterit. Nam incognito fine, haud quaquam eius rei neceßitas, quæ ad finem perducit, cognoscetur. Cuius rei inuestigatio, etsi ad primam huius scientiæ partem maximè pertinebat, nihilominus absonum non sit, ea de re hic aliquid differere. Sic igitur dicamus, Hominem, quum res quædam sit naturalis, necessarium esse finem habere, gratia cuius est: si quidem quicquid naturaliter est, suum habeat finem, ut est in naturali scientia expositum: imprimisq; id homini ipsum conuenit, ut reliquis rebus præstantior est, atq; nobilior. Cumq; homini, uelut à neceßitate insitū sit ut in ciuitate uiuat, ideò qua ratione ciuitatis pars est quædam, præstitutum sibi finem habet: neq; quenquam fallere potest, finem hunc, cum certè unius rei sit, unum quoq; esse oportere: siue specie id intelligatur, ita ut à singulis percipiatur, sicut in illo uidere est fine, qui numero unus est: siue ratione, uel, ut Græci uocant analogia, quæ gradus quosdā habet est, quibus prius quiddam est, & posterius dignitate: siue attributione, et respectu quodam, ac relatione multorum ad unum: ueluti si complures perfectiones unius alicuius gratia sint, & nonnullæ ob nonnullas alias. Sic enim res multæ una fiunt quodammodo, alioquin humani fines plures essent. Et si humanæ perfectiones hac ratione plures sint, poßintq; uniuersæ in singulis quibusq; inueniri: consequens erit, ut unusquisq; sui gratia sit: essentq; in ciuitate ea ratione non plures ordines uno, id quod fortasse non potest fieri. Si uerò uel omnes, uel plures, non ab omnibus, sed ab aliqua tantùm parte aequiri poßint, in reliquis uerò deficiet natura, quum eis suarum perfectionum finem denegauerit: tunc posterius*

Propositio dicēdorum.

De institutione principum ciuitatis.

Finis cuius gratia hominis.

Vnus et simplex finis cuius gratia debere esse probatur.

Non omnes perfectiōes ab omnibus parari poßunt.

Analogia cũ gradibus perfectionũ animæ. hoc genus aptum est, quasi alieno dominio subijci, prius illud, & excellentius ad dominandum quidem aptum, & idoneum. Istorum siquidem inter se ratio, atq; dignitas similis est gradibus perfectionum, quæ humana in anima insunt, ueluti cum aliæ sint aliarum causa. At uerò quæ possunt de humano fine à mortalibus considerari penitus finita esse oportet; & nos quidem hac in parte id exponemus, quod nostra tempestate propalatum maximè sit.

DICIMUS ergò finem (ut quorundam fert opinio) nihil esse aliud, quàm ut unusquisq; in sui corporis salubritate, atq; integritate, nec non sensoriorum tutela summum constituat bonum. *Opinio nõnullorum de fine.* Huiusmodi mortalium si quis in unum conuentus fiat, necessitatis quidem gratia ille cogetur: neq; illis alius est finis propositus, quàm necessitatis.

ALII autem ita existimant, neminem quidem sibi deesse debere, ac res suæ uitæ necessarias negligere, uerũtamen finem illustriorem, ac maiorem, quàm si necessitatem tantummodò spectaret, omnino habere. *Aliorum opinio.* Idq; in rebus naturæ permultis perspicere est. Visus siquidem non homini ad necessitatem, uerùm ad præsidium. *Exemplũ à sensibus.* Contrarium de tactu est, neq; enim ullum est animans, quod sensus eius expers sit. Præterea tamen qui de humano fine in hunc modum arbitrati sunt, dissident inter se quàm maximè: utpote cum ex his alij in diuitias, alij in gloriam, alij in uoluptates humanarum rerum finem contulerunt. Ex quibus qui uoluptates asserunt, inter se bifariam diuiduntur. *Aliorũ opinio de uoluptate.* Nonnulli enim ex his ipsis corporeas uoluptates, sensoriasq; finem esse autumauerunt: qui sanè superiori illi primæ sententiæ proximè accedere uidentur. Alteri in intelligendi delectatione felicitatem constituerunt. Præter hos etiam omnes alij summum bonum in imperio constituerunt, ita sanè, ut alijs imperarent, atq; dominarentur: tumq; delectabilia omnia rerum omnium genera, tum diuitiarum, tum gloriæ, tum reliquorum etiam, quæ ipsi apud se magni esse existimant, sibi uendicent. *Item aliorum de imperio.* Leges uerò nostræ, quæ his temporibus uigent, de ea re quid sentiant, DEUS scit, uerum id sola Prophetia sciri potest. Quod quidem si leges inspexeris, facilè apparebit, duplicem hunc esse finem. Alterum si quidem ex rerum à materia liberatarum scientia esse: Alterum in rerum humanarum actione existere, qui ipse ad mores, de quibus leges ipsæ admonent pertinet, sicq; idem & legi, & philosophiæ, genere, atq; tractatione propositum erit: ob idq; non desunt, qui opinati fuerint, leges ex antiqua sapientia emanasse. Omnibus ergò ex superioribus sententijs facilè possit colligi, bonum, ac malum, utile, atq; nociuum, honestum, turpe esse non ex suppositione, sed ex natura certum quiddam. *Omne quod ad finẽ perducit, est bonum & è cõtrario.* Quandoquidem quicquid ad finem perducit, id quidem & pulchrum, et bonum est: Quicquid autem à fine intercludit, aut auertit, malum, & turpe. Nec aliud uidetur esse quod eæ religiones agunt, curantq;, in hisq; nostra imprimis: quin etiam non pauci ex his, qui regiones nostras incolunt id ipsum de nostra lege sentiunt. At uerò Theologi nostri, qui loquentum (ut uocant) sectam imitantur, ex ipsa religionis contemplatione ducti sunt credere, quod id, quod DEUS uelut nullam habet præfixam, ac determinatam naturam: & sic nihil esse, quod non ad diuinam

unam uoluntatem, & arbitrium redigatur. At eo modo, neq; honestum quicquam, neq; turpe nisi ex positione, atq; arbitrio quodam dici poterit: ampliusq; eo modo finis humanus nullus erit, nisi sola positione. Id autem adducti sunt ut crederent, conantes ea, quæ in lege D E O assignari, atq; attribui uiderant, defendere atq; seruare, ut quod de eo dicitur posse omnia, uelle omnia, uoluntateq; putent diuinam ad omnia ferri posse. Quod cum per singula currat, feraturq;, omnia igitur hoc modo poßibilia sint. Sæpißime autem solet idem in contemplatione legis euenire, ut uidelicet primùm quæcunq; D E O ascribuntur enumerent: deinde studeant, ut in re ipsa ea omnia comprobentur, ac respondeant, præter ullam huiusmodi attributorum positionis confusionem, et offendiculũ. Enimuerò non sine maxima perplexitate dubium illud dissoluent, idq; etiam, si quæ imaginantur, sibiq; affingunt ex eorum sententia, in lege clara, manifestaq; essent. Sed ipsi ex hac opinione in errorem, atq; hallucinationem maximam inciderunt, maximèq; ab humana natura adhorrentem: Quin etiam absurdum uideri poßit, legem aliquam ea de re commemorare. Et de humano quidem fine, quæ hominis est beatitudo, eæ sunt uulgares, magisq; tritæ opiniones: quæ ipse apertius falsæ sunt, quàm ut id ulterius declaretur. Philosophorum uerò sententias tunc exequendi locus erit, cum ad id, quod inter se disceptant, rationibus indagandum peruenerimus. Est enim eorum inter se controuersia, de parte animæ, quæ rationem continet. Nunc igitur ad eum sermonem, undè digreßi sumus reuertamur, deq; uero fine disseramus, si tamen prius à naturali philosopho id, quod conueniet repetierimus, ac receperimus: Sic tandem enim adipiscemur facilius, quod ex hac ipsa scientia elici potest. Sic ergo dicimus, huius artis ciuilis professorem cum naturali philosopho, hac in quæstione sentire. Nam & de fine (qui naturalis corporis perfectio, seu actus est) ipse naturalis philosophus disputat, eamq; ipsam alijs perfectionibus comparat, & cõfert, si plures in eo animaduertat inesse. Enimuerò cum ex humanis perfectionibus nihil planè natura, nisi præparationes exhibeat, uel principia quædam, ad illas facilè assequendas. Sic igitur cum illas nec perfectè, nec integrè natura præstet, si non & uoluntas, & electio animi, atquè diligentia adhibeatur: ex eo scientiæ ciuilis professor non ab re de fine humano pertractat, scilicet quatenus electio, consiliúmque animi, atquè uoluntas eum ipsum finem efficiunt. Insuper cum in naturæ scientia iam sit probatum abundè, hominem ipsum ex corpore constare, & anima: eámque esse corporis ad animam rationem, quæ materiæ ad formam: atque è contrario animæ ad corpus, qualem formæ ad materiam: ipsámque materiam esse formæ gratia, formam præterea gratia actionum ab ea prouenientium, atque affectionum. Humana igitur perfectio, humanúsque finis, ex illius actionibus operibúsque dependet. Inibíque satis præterea demõstratum actionum humanarum nonnullas, & hominibus & rebus cæteris, tum simplicibus, tum compositis communes esse, quas sanè quidem ex communibus formis necessarium est produci: Nonnullas uerò proprias, quæ sine controuersia proprijs ex formis, siue una, siue pluribus insunt. Ampliúsque illic monstratum,

Finis humanus positione.

De uero fine.

Conuenientia politici cũ naturali philosopho, circa declarationem finis.

Actiones cõmunes.

Actiones peculiares.

Suppositiones ex physicis, & libris de anima.

tum, simplicia corpora, quod habent cum homine commune, id potentiæ est, ac momenti cuiusdam ad hoc uel illud inclinantis. Quæ certè inclinatio ex tali potentia coorta, atque in hanc formam inducta, néque anima est, néque ipsius animæ actiones. Illic etiam nunc expositum est, quomodo necessariò homo id, quod habet cum corporibus compositis commune, sit ipsa anima: Súntque talia corpora bifariam diuisa, nempe aut in plantarum genus, aut in animantium. Stirpes autem, herbæ, plantæ, uegetatiuam, nutritiuam, generatiuámque uim animæ: animantia uerò, sentiendi, & imaginandi facultates cum homine communicant. In concupiscentia uerò, partim cum homine conueniunt, partim ab eo ipso discrepant. Homini uerò nemo ambigit uim rationis necessariò propriam esse: Rationis autem potentiam in duo diuidi, in rationem scilicet, quam actiuam, seu practicam: & in contemplatiuam, quam scientiæ esse dicunt. Illic insuper ostensum est, formas illas communes ad has proprias, ac præcipuas eam seruare rationem, ac proportionem, quam materia ad formam, & hominem quidem ob propriam formam suam esse. Similiterq; de unaquáque re dicendum, ex propria forma sua esse id, quod est, ex eáque proprias actiones exire. Verum enimuerò, cum & bonum, & malum aliqua in re ita inueniantur, ut in eodem actionis genere consistant, quemadmodum ipsa in pulsatione chordarum sonus, & bonus, & malus dignoscitur: ipsiusq; actionis laus in homine, atq; uituperium, propriæ quidem actionis, non alterius cuiusquam intelligitur. Sicq; humanus finis, humanaq; felicitas in hoc tota uersatur, ut operationes propriæ, in eo ipso sint maximopere bonæ, & probæ: atq; ideo definita est felicitas, ut animæ actus sit rationalis, cum uirtute coniunctus. At quoniam rationalis quoq; animæ partes, ut ibidem monstratum est, sunt duæ, idcirco & uirtutes non una sunt specie, nec ipsæ perfectiones etiam. Et rationalem quidem ipsam bipartitã esse ibidem ostensum est, quippe in actiuam, seu practicam (ut paulò ante dicebamus) & in contemplatiuam: consequens ergò est perfectiones ipsas, alias contemplatiuas quoq;, alias actiuas, seu practicas esse. Verùm cum concupiscibilis, seu cupiditas, pars etiã ipsa sit animæ, uideturq; illa in homine excitari, et concupiscere, prout ipsa contemplatiua præcipit, ac ei maximè adhæret: ex quo sequitur etiam partem illam cupiditatis, ad rationalem ob hanc causam attinere. Quocirca perfectiones ipsas trium generum esse apparebit, uidelicet cõtemplatiuas, præterea morales uirtutes, & postremò artes ipsas effectrices, seu operarias. Quæ etiam ipsæ bifariam diuiduntur. Alterum enim est genus earum, quæ ut munus suum in proposita materia exequantur nulla re alia indigẽt, quàm scientia, et cognitione præceptorum uniuersæ artis. Alterum quod ad agẽdum alia quadam uirtute aduentitia, & coniectura præter hæc uniuersalia præcepta indiget, ut singula elaborentur, atq; efficiantur ipsa ex arte, additis præterea temporis, loci, aliorumq; similium circũstantijs. Quocirca hæc planè intellectus, seu rationis pars, ab altera omnino differt, & sic utrobiq; differentes uirtutes. Quatuor ergò perfectionum, uirtutumq; genera sunt, scilicet cõtemplandi, excogitandi in artibus, atq; in eisdem, quod excogitatum est opere exequendi,

Rationis diuisio.

Similitudo.

Ex actione laus et probrum.

Definitio felicitatis.

Triplex est pfectio, alia contemplatiua, alia actiua, alia ex arte.

Artium differentiæ.

Hũc locum sumpsit Arist. lib. 1. Politic.

quendi,ac morum. Ex quibus quoq; manifestum est, humanas uirtutes plures esse. Quæ cum unius rei perfectiones sint, necesse est alias propter alias esse, seu eas ipsas uniuersas in singulis inueniri par sit, siue in aliquibus tantum: At singulis quidem mortalibus uniuersæ comprehendi non possunt, uerùm possunt earum nonnullæ in aliquo, & illo quidem diuino hominum genere inueniri. Verùm ex moralibus uirtutibus nonnullæ possunt esse omnibus communes, inter quas est temperantia: & quidem propterea hominum genera ex uirtutum generibus digerenda sunt, ut inferius, minusq; perfectum præstantioris gratia sit. Nam qua ratione uirtutum ordo in unico homine distinctus est, atq; dispositus, eadem in multis quoq; hominibus disponetur. Quod quidem ei rationi consentaneum est, quæ homines multos omnibus uirtutibus præditos ad meliorem humanitatis conditionem, coire in unum coëgit. Nam si singuli adipisci potuissent uniuersas uirtutes, non solùm oporteret, ut unusquisq; in seipso, & imperantem haberet, & obsequentem conditionem, & uelut dominum, & seruum: sed & ipsa natura aliquid superuacaneum fecisset, cum omnes ad dominandum parati, aptiq; essent: id quod sanè esse nequit. Necesse enim est dominum non carere seruo, qui dominium admittat, atq; obsequatur. Et perfectiones eæ uniuersæ, ut uno in homine aggregentur, id admodum difficile est, nec nisi portento quodam, prodigioq; fit. Contingit uerò frequentißimè, ut aliud ad alias uirtutes genus hominum aptum sit, atq; aspiret: idq; facilè patebit, si in singulorum naturam intueamur.

Vniuersæ perfectiões nõ inueniũtur in uno homine, sed omnes in omnibus.

Hũc locum sumpsit ex Platone Aristot. lib. 1. Politicorũ.

POSTEAQVAM *quid humanæ perfectiones, quid animi uirtutes essent dictum est, declaratum etiam est, alias aliarum gratia uirtutes, & uideri, & esse, adeò ut una afferri poßit, ad quam cæteræ omnes, ut ad finem dirigãtur, neq; ob aliam quamcũq; rem sint, ipsa autẽ illa propter seipsam, non propter aliam: eaq; perfectio summa hominis, atq; suprema felicitas, de qua nobis proposita est inquisitio. Dicendum ergò imprimis est, Artificia ob neceßitatem primùm inuenta fuisse, propter inopiam scilicet, quæ in statu humano inest: nec commodè tamen homo citra illas, aut uiuere, aut agere poßit, nihilo secius quàm non potuerũt infinita propè animantia sine proprijs quibusdam, & habitibus & affectibus naturalibus, nec non operibus reperiri: quemadmodum figuræ illæ sexangulares, & fauos struentibus apibus, & texentibus araneis, familiares sunt. Et uerò illa speculandi pars, uidetur equidem ex naturæ disciplina intuentibus, homini non inesse propter neceßitatem, sed melioris cuiusdam conditionis, atq; augustioris status gratia: & quidem, quod in ipso est huiusmodi, ut propter excellentiam, atq; dignitatem insit, præstantius haud dubiè est, atq; dignius his omnibus, quæ neceßitas, & indigentia inuenerunt. Pars igitur rationis, quæ effectrix, uel utiq; artifex est, ob speculandi commoditatem est adinuenta: id quod res ipsa manifestißimè comprobat. Quis enim nescit artes huiusmodi, & opificia causa operum, in quibus uersantur, esse adinuenta? ipsaq; opera, ob rerum uarietatem? sed homo ipse qua ratione his in artibus uersatur, quasi se alieno addicit, atq; qui suppeditant necessaria, ij re-*

Epilogus dictorum.

Felicitas summa expetitur propter seipsã.

Artes primum inuentæ propter inopiam.

Speculatio nõ propter neceßitatẽ.

Hæc sũpsit Arist. lib. 1. Politicorũ.

uera domini sunt: Non autem propter aliud quis iure dominus est, quàm propter eum animi affectum, quo melior, ac præstantior existit eo, qui seruitutem admisit. Affectus uerò ille, quo quis præstat inter cæteros maximè, ea pars est animæ, quæ contemplatur, atq; speculatur. Neq; aliter quàm hæc rationis pars contemplatiua, alteri actiuæ dominetur eadem in anima: Dominus quoq; erit, qui est ad scientias speculatiuas paratus illi, cuius in suo ortu naturæ satisfactum est, ut artificij cuiusdam tantummodò aptitudinem sortitus sit: & huiusmodi quidem uiri natura serui sunt, ac dominatui alieno obnoxij. Eadem est istarum inter se animæ partium ratio, quæ domini, atq; serui inter ipsos. Quanquam dubitari poßit, qua de re omnes illæ artes, quæ in agenda re aliqua, aut facienda uersantur, ad unam quãdam artem, uelut principem, quæ administrandæ Reipub. ars est, redigãtur, cum prius ostensum sit, hanc ipsam artem ad speculandum excogitatam esse. Sciẽtiæ igitur speculatrices ad agendum præparant, iuuantq;. Neq; ulla inter has ipsas, & artes, quæ agunt, efficiuntq; differentia est, quam quod illæ effectrices artes inferiores superioribus illis inseruiunt, in suo administrando proposito: speculatiuæ uerò scientiæ illis etiam artibus authoritatem ac dominium præstant, ad exitum, & finem suum adiuuantes, ac disponentes, ueluti in reliquis artibus principibus, quæ inferioribus uim tribuunt, ducendo ad suum cuiusq; finem: uelut agricultura quidem princeps, ac præcipua ad particularem sibi subiectam se habet. Sic igitur speculatiuarum scientiarum, & artium effectricium eædem esse uidentur partes: neq; ulla, nisi ex dignitate, & ignobilitate differentia esset. In qua sententia non pauci nostris tẽporibus philosophi permanent, qui in his rebus contemplandis leuiter, atq; ociosè uersati sunt, sine ullo naturalis seriei respectu, ac artificiosæ doctrinæ consideratione.

Sciẽtiæ speculatiuæ præparant ad agendũ.

Reprehẽdit philosophos tantũ speculãtes.

Nos autem dicimus scientias speculatrices contemplari quidem, idq; imprimis de natura philosophiam, & de diuinis rebus, quam Metaphysicam uocant. Nec sanè illæ, quæ contemplantur, ad operationem aliquam, aut actum referuntur, nec uoluntas quicquam ad ea constituenda proficit, aut ualet: idq; per se notum est, ei præsertim, qui in his ipsis scientijs exercitatus sit. Si igitur nihil nos ad subiecti earum scientiarum statum, atq; substantiam conferamus, cõsequens est eas ipsas non esse ad agendum paratas, aut operandum præcipuè. Sed neq; hominem per eas ipsas primo proposito alij cuipiam inseruire: insunt illæ tamen homini propter melius, atq; præstantius quiddam, cum alioqui inesse eas frustrà, aut temerè, esset perabsurdum. Sed ne esse quidem hoc pacto possent, & ex his quidem, quæ nunc dicturi sumus, id manifestius apparebit. Est certè enim in prima philosophia statutum, res omnes bifariam partitas esse, ut aliæ sensu, aliæ intellectu comprehenderentur: idq; quod intellectu percipitur, principium quoddam esse ei rei, quæ sensibus est subiecta: finemq;, & formam, & causam effectricem, & si quid eius in scientijs speculatiuis agitatur, in ipso genere intelligendi contineri: propositumq; hominis, atq; institutum, quatenus est ipse res naturalis, ad illam intelligibilium rerum naturam, quoad potest, ascendere laboret, & contendat. Eoq; intelligi potest, eandem esse rationem

Opinio Auerrois de speculatiuis secũdũ Peripatetic. aduersus Platonẽ.

tionem huius naturæ humanæ intelligibilis, ad ea, quæ in homine sunt, tum animæ, tum corporis, quæ est ipsius naturæ simpliciter intelligibilis ad eam, quæ sensibilis est. Eadem *similiter est ratio, & proportio ipsius naturæ intelligibilis, quatenus uoluntate acquisita est, ad reliquas res uoluntarias omnino. Sic igitur dominatur quidem rebus uoluntarijs, quemadmodum & ipsa natura intelligibilis ipsi sensibili, rebusq; ex uoluntate nostra pendentibus principia, quibus constent, præstat: quemadmodum & ipsa intelligibilis natura ipsi sensibili essentiã, ac consistentiã præstat, non tamen ita, ut illa intelligibilis huic sensibili inseruiat.* Probatum *iam est uerum, quod ita consequens sit, & uelut necessariò subsequatur. Scientiæ ergò speculatiuæ non parum ad agendum iuuant, ac necessariæ sunt ipsis rebus agendis eo modo, quo dictum est, naturam intelligibilem esse necessariam ipsi sensibili: huiusq; ipsius partis, quæ ad intelligendum parata est, principatus, in reliquas omnes partes* Reipubl. *nihil omnino differt, ab intelligibilis naturæ dominatu, quo sensibilibus rebus imperat.* Ex *dictis ergò uideri potest, artes ipsas actiuas, siue uires, & facultates quædam sint, siue opificia quædam principalia, ac alijs præfecta, siue subministrantia, et inseruientia alijs, illas quidem omnes ob contemplatiuas scientias excogitatas esse, atq; inuentas.* Nonnulli *tamen de his agendi artibus contraria senserunt his, quæ de speculandi scientijs sunt opinati: eorumq; sententiam omnino destruunt, cum credant ipsi quicquid in his artibus intellectu tractatur, non præcipuo, ac primo proposito ad sua opera dirigi, uel propter illa inueniri, sed talium omnium intentionem esse, res rectè discernere, & cognoscere: & operationes, ac opera, seu operata, (ut aiũt) quæ ex huiuscemodi artibus proueniunt, non ex primo proposito, sed ueluti quid consequens sint: ut in motu cœlestium corporum perspicuũ est. Itaq; hac ratione artes ipsæ operariæ, seu actiuæ essent omnino uirtutes.* Quod *quidem maximè de illis artibus suspicandum esset, quæ ratione amplius utuntur: & propter illos habitus acquisitos ex huiuscemodi artibus, inducti sunt, ut credant aliqui, eos qui in aliqua una harum artium uersati sunt, ita demum affectos esse, ut sibi persuadent rerum se omnium notitiam amplexos esse.* Et *certè quidem id uidemus in sua arte medicis accidere.* Quanquam *uerum profectò est, in illis ipsis artibus siquid est intellectui referendum, id præcipuè ad actionem, & opus ipsum dirigi: in eisq;, si contingat aliquid contemplari, illud quidem non nisi per accidens fiet.* Si *igitur idipsum finem artis esse constituamus, is ipse finis alterius profectò generis erit: ac nomen quidem, quo artes appellabuntur, æquiuocum erit, quale hoc in nomine* Musica, *quiddam est.* Dicitur *enim quandoq; de arte ipsa, quæ in actu, atq; opere quodam exteriore consistit: neq; non de ea quandoq;, quæ contemplatur, atq; speculatur.*

VIRTVTES *etiam num excogitatiuæ, atq; inuentiuæ manifestissimè ob contemplatiuas extitisse uidentur? siquidem ipsæ sunt propter artes illas agendi, uel frequentius, uel præstantius.* Artes *autem istæ (ut iam suprà diximus) sunt propter speculationem rerum institutæ: neminem enim latet excogitatiuas illas ad rationem artium diuidi.* Et *quemadmodum una quædam ars ab-*

Analogia naturæ intelligibilis ad res uolũtarias. 1. actiones.

Scĩetiæ speculatiuæ iuuãt actionem, quomodo, & quatenus.

Omnes artes ex speculatiua ortæ.

Aliorum opinio de speculatiuis scientijs.

In artibus contemplatio est per accidens.

Musicæ nomen æquiuocum.

Virtutes inuentiuæ ex speculatiuis extiterunt, itidẽ & artes omnes.

 solutè

Politica ars primaria. Virtus excogitatiua primaria quæ.

solutè princeps reliquarum artium existit, ipsa autem est Reip. *administrandæ: ita etiam reperitur uirtus quædam excogitatiua princeps: et illa quidem est, qua illius principis artis actiones in materias inueniuntur, & diriguntur.*

Ad haec, *uirtutes morales uidentur quoq; propter intelligibilium speculationem esse.* Idq; *primò ex eo, quod in scientia naturali declaratũ fuit, præclarè ostenditur: nempe concupiscentiam, atq; appetitum in duo diuidi genera, quorum alterum ex imaginatione, alterum ex cogitatione, & ratione emanat.* Quæ *igitur concupiscentia imaginaria est, impropria omnino est homini, sed animantibus, quatenus sunt tantùm animantia, propria quidem est.* Po*sterior autem, quam cogitatione, & ratiocinatione agi diximus, homini profectò propria est & sua, neq; cuiquã alij quàm homini talis attribuitur.* Neq; *uirtutes morales quicquam aliud sunt, quàm ut hæc pars concupiscens quæ in nobis est, id cupiat quod ipsa cogitatio, atq; ratio fieri debere iudicauerit: nec non & modum, & tempus, atq; locum ipsa statuerit, & præfixerit.* Et pla*num quidem est ac manifestum, opus huiusmodi à nulla alia animi parte procedere, quàm ab ipsa contemplatiua.* Quocirca *hæc pars concupiscibilis, si dignitatem, ac uirtutem à ratione accipit, ratio propterea ipsa, dignitate, & uirtute insignior apparebit, præstantiorq; atq; electior.* Hac *uerò in parte non pauca cum homine animantia participant, ut in uerecundia* Leo: *quæ certè affectio humana est, quatenus à ratione, & cogitatione, seu opinione existit.* Et*enim propter quod unumquodq; tale, & illud magis (ut aiunt).* Porrò *his uirtutibus homo instructus quodammodo ad inseruiendum alijs uidebitur.* Exempli *gratia,* Iustitia *ipsa non nisi propter actiones exercetur:* Temperantia, *ob uoluptates, quæ honesta, & egregia acta impediunt:* Fortitudo, *propter res formidabiles, ac molestantes:* Liberalitas *propter opes, & pecunias reperitur.* At *uerò scientia illa contemplatiua non instruit hominem, ut alijs subijciatur, & seruiat, neq; puto quenquam hoc latere.* Superiores *præterea omnes illæ uirtutes multò magis ad materiæ naturam spectant: nec possunt sine corpore ipso, sineq; instrumentis, ac rebus exterioribus consistere.* Quis *enim liberalis nũmis non indiget, ad ipsa liberalitatis officia exequenda?* Quis *item iustus, ijsdem ad iustitiæ ipsius munera non utitur?* Fortis *quoq; uigore, ac robore corporis indiget.*

Probat morales uirtutes etiã ex speculatione ortas.

Locus Topicus.

Morales uirtutes referri ad actionem.

Sciẽtias speculatiuas remotas esse ab omni materia.

Scientiae *autem speculatrices sunt maximè à materiæ consortio liberæ, atq; solutæ, ita certè, ut quoquomodo eas perpetuas esse oportere credatur.* Et *est quidem iam alibi ostensum, ea præstantißima esse, quæ longißimè à materia absunt.* Verum *enim genus hoc moralium uirtutum in comparatione facultatis speculandi, atq; perfectionis, uelut primordium est quoddam, ac gradus necessarius ad finem obtinendum, sine quo obtineri non potest: & ob hoc multis uidetur, huiuscemodi perfectionem esse finem remotum, cum sit remotæ illi perfectioni proxima.* Ex *his ergò, quæ diximus, clarum esse potest, humanas uirtutes quatuor generibus contineri, quibus certè finis, propter quẽ sunt, est ipsa contemplatio.* At *uerò an morales uirtutes sint ob actiuas illas*

Morales sunt ueluti quidam gradus ad speculatiuas scientias.

artes,

artes, an è diuerso, an pars uirtutum illarum propter artes, rursumq; pars artium propter uirtutes, hoc quidem inuestigatione indignum non sit. Verùm nemo ambigit, quin uirtus illa inter omnes morales princeps, sit necessariò ui excogitatiuæ seu industriæ principi adiuncta: & si uirtus illa princeps, eam habeat rationem ad uim excogitandi principem, quam potentia seu uis ipsa excogitandi ad artem principem, erit profectò & illa propter istam artem principem: idemq; fiet in reliquis artibus non habentibus aliquod genus huius uirtutis. Hac enim ratione, & respectu se habebit ad illas artes practicas, ueluti præparamentum, & præludium: & licet per eas illæ acquirantur, id quidem non fit nisi, ut eiusmodi artis actio perfectior, & laudabilior reddatur. Et hoc ex sese satis perspicuũ est. At uerò utrũcũq; sit, seu illæ artes propter uirtutes, seu uirtutes propter artes, utraq; simul contemplatiuæ facultatis gratia sunt. Quodq; de ratione, ac comparatione istarum perfectionum humanarum inter se diximus, constat citra ullam controuersiam apud Peripateticos. At quoniam hæc speculandi pars non inest nobis statim à uitæ initio in sua ultima perfectione, & actu, imò potẽtia nobis inest: & in naturali sciẽtia iã declaratũ est, omnia quæcũq; habent suæ essentiæ mixtã, adiunctãq; potentiã, ea tũ summè perfici, cũ citra potentiã illã penitus actus ille syncerus reperitur. Eiusmodi uerò, & perfectionẽ, & actũ adsciscere, nostri quidẽ arbitrij, ac officij est. Siquidem idipsum electione maximè, & uoluptate cõparatur, quod natura minime nobis sua sponte elargiri ualet. Hæc igitur perfectio, ad quam totis uiribus contendimus, & cum qua uniti maximè perficimur, quidnam sit quærendum est: utrum scilicet sit aliquid scientiarum speculatiuarum, an ijs aliqua dignitas præstantior per illas: & si nihil illarum sit, utrum illud in nobis ipsis existat, an quod extra nos per seipsum constet.

AD quam sanè quæstionem assumendum est, quòd qui putat speculatrices scientias illas quidem æternas, & nobis actu inesse, humiditatis uerò cuiusdam puerilis caligine immergi: qui sic ergo opinatur, uidetur quidem ipse accipere eas ipsas quodammodo habere esse in potentia, siue fuerint illæ formæ separatæ, quas Plato posuit, siue hoc qualecunq; est, sit intellectus agens, aut quiuis alius dignitate isto inferior: planumq; esse potest, humanam perfectionem hoc modo, etsi non uoluntate acquiri, cum iam ipsa ante uoluntatem insit homini, uoluntatem tamen nihilominus habere in eius perfectionis definitione locum: quo pacto definitionem quoque ipsa summarum quarũq; perfectionum ingreditur, secundum quem modum præludium ingreditur definitionem finis. Et si dicatur quidem id, quod uoluntate nos adipiscimur, scilicet quod acquirimus de perfectionibus illis ultimis, quantum natura nobis comparare concessit, talem perfectionem nos acquirere ea ratione, ac respectu, propter quem sumus quicquid sumus. Scire quidem debes, quod si huiuscemodi habitus ad uoluntatem referatur, eamq; admittat, aliter hic quàm illic uoluntatem accipi debere: cum ipsa uoluntas non ingrediatur in rationem, seu naturam eius, quod substantiam nostram, atq; essentiam præstat, facit tamen ipsa uoluntas ad eam rationem,

Quæstio an morales inseruiant artibus an è contrario.

Quæ dicta sunt ab Auerroe hactenus à Peripateticis eẽ sumpta.

Perfectio summa non natura nobis datur, sed per electionem nostram paratur.

Quæstio, quæ sit ultima perfectio.

An ex speculatiuis uel ex alia, & An insit nobis actu impedita tamen.

Variæ opiniones. qua intellectus agens est nobis perfectio. Eis uerò, qui speculatiuas scientias non æternas esse putant, uerùm censent eas esse summam, ac ultimam perfectionem, uidebitur certè ipsammet perfectionem humanam uoluntatem præstare.

ET uerò, qui illas ipsas scientias speculatrices æternas esse non credunt, sed humanam perfectionem esse cognitionem intelligentiarum separatarum à materia, ijs quidem duplex perfectionis genus statuendum est. Nempe ut & prima, & ultima sit: & prima quidem seipsam adipiscatur, secunda uerò adiumento quodam, atq; aliena ope comparetur. Sed qui hoc exquisitè scire cupit, ad naturæ scientiam se conferre oportet. Redeamus igitur unde sumus digressi, procedamusq; in tractatione eorum, quæ Plato de principis eruditione disseruit. Plato itaq; genus hoc hominum, ut sunt scientes & intelligentes, uulgo imperito, atq; rudi comparat: dicitq; uulgus simile esse his, qui à pueris in speleu educati, nunquã q; egreßi sunt, nihilominus aspicere ipsi satagunt, quicquid in spelunca appareat, nunquàm tamen faciem ad ingressum speluncæ conuertunt: & in illo ingressu sunt imagines omnium generum animantium, seu statuæ: à tergo etiam earum est ignis, ita ut ex illis statuis nihil aliud quàm umbras in cõcauo speluncæ repræsentatas ex aduerso illi cernere poßint: & certè rerum omnium nihil præter umbram percipere poterunt, quæ se illis aduersa in spelunca obtulit, opinabunturq; præterea res ueras ab umbris nihil omnino differentes esse, atq; id de uulgo ipso dictũ. Sapiẽtes uerò ij sunt, qui illo ex antro egreßi in uero lumine, atq; fulgore uersati sunt, uerè res ipsas ad solis splendorem, atq; lucem inspicientes. Tum quemadmodum nemo statim quàm est à spelunca illa egressus, si se uerò lumini, atq; soli offerat, poßit eum insuetum splendorem sustinere, atq; intueri quicquam: sic homines huiuscemodi, qui sunt ad sapientiam parati se habebunt, si protinus conentur aggredi ad contemplanda ea, quæ intellectu à materia ægrè abstrahuntur, simpliciaq; inspiciuntur. Verùm sedulò danda est opera, ut illi sensim rebus intuendis luminibus assuescant: primumq; lunæ, aliarumq; stellarum radijs committantur, & tandem, uelut per gradus ad solis intuitum comparentur, resq; tandem clarißimè dijudicent. Eodemq; modo paulatim philosophi instituendi, atq; effingendi sunt: ab hisq; eruditionis primordium ducendum, quæ facilè ipsi perdiscere possunt. Cumq; Plato inuestigauisset, quæ illis primùm scientia maximè accommodata erat, eam certè numerorum notitiam esse uoluit. Nam illi, iam simul cum custodum liberis, à pueritia musica, atq; gymnastica instituti sint. Atq; gymnastica ipsa ad corpus certè magis attinet, musica uerò, quæ illis traditur, ea quidem est, quæ fabulis utitur: quæ certè non potest tantum efficere, ut poßit intellectum sciẽtiarum contemplatiuarum alicui præstare, & tradere. Hæc autem numerandi scientia inter contemplandi facultates omnino enumerari debet, & est doctrinarum certè omnium facilima: & huius rationis sunt aliæ mathematicæ disciplinæ, illæ autem sunt, Arithmetica, Geometria, Astrologia, Musicaq;. Inter has autem etiam ipsas facilitate est Arithmetica princeps, cum maximè nuda sit, atq; libera à materia. Est ergò ipsa Arithmetica illis reliquis facilior, ad cunctasq;

Redit ad rẽ post lõgam digreßionẽ.

Declaratio Antri Platonici. Similitudo pulchra.

A quibus disciplinis primùm ordiẽdum.

Arithmetica.

Per Musicã itellige poẽticam.

Mathematicæ scientiæ præbent intellectũ ad speculatiuas sciẽtias.

ad cunctasq; res magis communicans: secundo autem loco Geometria, deinde Astronomia, postremo uerò loco Musica succedit. Neq; uero fallere quenquam debet, eas ipsas scientias ante omnia à sapientibus disci debere, exercitationis, atq; assuefactionis causa. Nam earum intelligibilia, ut plurimùm non sunt intenta, & proposita à natura, & ideo tractatur in eis de infinito. Tandem earum intelligibilia sunt omnino imperfecta, cum non in suis proprijs subiectis deprehendantur, sed imaginatione quadam, ac fictione concipiuntur. Ob idq; bifariam Plato rerum intellectum partitus est, ac priorem sanè ualidum ipsum, atq; potentem, intelligentiam appellat earum rerum quæ ueræ sunt: secundum uerò cognitionem nominat, quæ est simulachrorum, imaginumq; rerum existentium intelligentia seu intellectus: atq; ea ipsa notitia scientias illas mathematicas complectitur: putatq; ipse similem quandam rationem esse intellectui rerum cum sensu. Nam quemadmodum ex sensilibus nonnulla per suam essentiam nonnulla per simulachra (seu phantasmata) & species apprehenduntur: multorum siquidem umbras, atq; simulachra, siue colores assequimur sensu tantummodo. Eadem quidem est in intelligibilibus ratio. Porrò, cum ipsarum mathematicarum scibilia (ut diximus) sint infinita, earumq; subiecta quoq; ignota, de quibus quidem primus contemplatur Philosophus (qui metaphysicus nuncupatur): idcirco Plato eas minore dignitate censet, ad præstandam humanam perfectionem, quàm cæteras speculandi scientias: dicitq; earum principia incognita esse, fines etiamnum incognitos, atq; consequenter, quæ inter principia, & finem intercedunt esse ignota. Cum igitur mathematicæ scientiæ nō primo proposito, nec per se ad humanam perfectionem excogitatæ sint, ut naturalis, & supernaturalis scientia: quanquam hoc in genere etiam mathematicæ illæ inter se differunt, ut in his uidere est mathematicis, à quibus duæ illæ, physica scilicet, & metaphysica scientia, aliqua principia ad suam contēplationem mutuantur, ueluti hæc diuina scientia ab astronomia numerum motuum accipit. Nec solùm hæc differentia in illarum generibus deprehenditur, sed etiam in partibus unius, & eiusdem scientiæ. Manifestißimè igitur posset colligi ex hoc, maximam illarum disciplinarum utilitatem, amplißimumq; atq; dignißimum propositum, non esse ad exercitationem, adaptationemq; intellectus, ad duas illas ultimas scientias adipiscendas. Neq; etiam dici potest, harum mathematicarum scientiarum institutum, ad opus, aut actionem esse, quanquam in singularibus earum inspicienti uideatur ab his aliquid agi. Id quod ex uulgo non pauci in Geometria, & Musica opinantur: cum eæ res, de quibus ijsipsis cura quædam instituta est, atq; tractatio, sint & naturæ, & arti communes. Triangulus nanq; æquilaterus (exempli causa) quod necessariò tres lineas habet, ex duobus centris circulorum æqualium exeuntes: quarum duæ, quæ supra basim existunt cōcurrunt insuper punctum intersecantem utrūq; circulum: Id quidem neq; ligneo, neq; æneo, nec cuiusuis alterius materiæ circulo proprium est, neq; artificiali cuiquam: quin commune est omnino hoc ipsum, & naturalibus, & artificialibus. Ad hæc singula quædam eorum, quæ à Mathematicis

Ordo Mathematicarū scientiarum.

Cur discēdæ Mathematicæ.

Mathematicæ inferiores dignitate Metaphysicæ.

Physica, & Metaphys. multa principia sumit à Mathematicis.

Mathematicas non referri ad opus.

thematicis tractantur, in materia posita esse uidentur. Si igitur hæc ipsa ab illis disciplinis ita tractarentur, ut quæ materiæ inessent, horum quatuor requirerentur causæ, scilicet efficiens, finalis, materialis, formalis. Cum ergò sit manifestissimum disciplinas eas de forma tantummodò quærere, manifestum igitur est singula, quæ tractant huiuscemodi scientias, si in opus transeunt, indigere tūc, dum in actionē ueniūt, alia quadā ulteriori notitia, quā quæ ab his disciplinis tradita est. Si quispiā enim ligneū sit triangulū æqualiū laterū cōfecturus, ad id quod molietur non sufficiet id, quod ab Euclide *in elementorum suorum principio de ratione trianguli æquilateri est ostensum, nisi ad id ars quoq; fabrilis lignaria adhibeatur. Neq; de hoc ambiget quisquam, qui in his scientijs exercitatus fuerit, cum per se illis sit manifestissimum. Atq; his in hunc modum disceptatis, apparet eos, qui huiusmodi scientias mathematicas prosequuntur, primum quidem ac proprium propositum habere, consuetudinem: quanquam ad hanc etiam accedat (ut inquit ille) cognitio quædam rerum necessariarū his operibus, quæ quisq; sibi proposuit, atq; sequutus est. Nam cum sint custodes, cognitione non parum immemorum, & mensurarum indigent: idq; propter ordines hominum ad pugnam instruendos, atq; aciei figuras, & formas idoneas, necnon mensuras, atq; modos ponendorum castrorum. Indigent etiamnum temporum, & mensium, dierumq; cognitione nauigatores, nec per deserta tantùm loca, atq; solitudinem iter facientes, uerùm etiam hi, qui Camelis præfecti sunt. Musica præterea ea, quæ in agendo uersatur, eis est pernecessaria, cum ob alia, tum quod ipsi eam in ciuitate instituerunt.*

In mathematicis agi nō de materia, sed de forma.

Vt mathematicæ exeāt in opus requiri alias artes.

Mathematicæ utiles ad aciem, et castrametationem. de qua re Aelianus etiā loquitur, in lib. de aciebus.

HAEC *igitur est* Platonis *sententia, de instituendorum illorum primordio; quæ idcirco illi talis est, quoniam ars logica tempore illius non erat. Postea uerò quàm est præceptionibus, & regulis nunc tradita, melius est ab ea istorum disciplinam, atq; eruditionem incipi: moxq; ut erit tradita, ad* Arithmeticam *transire, deincepsq; ad* Geometriam, Musicam, Perspectiuam, *ad eamq; artem, quæ de ratione ponderum differit, ad* Physicam, *postremoq; ad* Metaphysicam. *Enimuerò, cum inter se ueteres diu, multumq; dubitauerint, utrum* Logicam *prius, an* Mathematicas *artes aggredi oporteret: ex hisq; nonnulli* Dialecticam *excogitatam arbitrentur, ut & roboraret intellectum, & ab errore retraheret, idq; ita in interioribus ac reconditis scientijs, quas tractare ipsa cogitur, cuiusmodi sunt, & de natura, & de his, quæ naturam transcendunt. Neq;* Mathematicæ *scientiæ ob facultatem, & perspicuitatem.* Dialectica *egerent, imprimis cum non sint admodum cum materia confusæ, atq; inuolutæ. Sed hoc, si ita est, & non sit sanè* Logica *ad artes mathematicas adipiscendas necessaria, si tamen post eas acquisitas accedat, erit illa sine dubio ad præstantiam hominis, ac meliorem quandam conditionem. At cum ad doctrinam huiuscemodi hominum nihil non egregium, atq; excellens perquiramus non erit profectò alienum eos à disputandi arte incipere.* Plato *uerò hos institui debere censuit facultate musica, ut decimum & sextum annum, aut decimum & septimum attigerint: neq; id etiam prius quam prauis, qui iam dicti sunt,*

Cur Plato nō sit exorsus à logica sed à mathematicis.

Ordo in disciplinis cō stitutus per Auerroem.

Ordiendum à logice.

cti sunt, moribus purgati sint. Tum etiam equestri exercitatione, ad uigesimum usq; annum utantur, atq; iam inde superiore seruato ordine ad Philosophiam addiscendam se conferant. Ante quam ætatem Plato eos sapientiam attentare minimè permittit, propterea quidem quod eorum opinio, atq; iudicium nondum sit ad tantam rem idoneum, nec ratio quidem firma, & constans. Accedit ad hæc, quod qui præmatura ætate fabulis, atq; figmentis enutriti sunt poëticis, illi legum constitutiones quantum possunt sugillant, atq; abrogant, & ita maximè dum apud uulgus rationibus suis infringere leges, atq; statuta pertentabunt. Neq; (ut inquit ille) per fabulas illas, & fictas, quibus sunt imbuti, oratione aliter afficiuntur, quàm qui, quos prius parentes esse putauerat, adultus, ac iam grandior, ualidiorq; solùm putatiuos intelligit, & se non legitimum illis, sed falsò creditum filium, aliosq; sibi esse parentes ueros. Siquidem quis eum tunc non autumet exuturum filij animum, omnemq; reuerentiam, quam antea habuerat erga falsos illos parentes, ita ut eò res redeat, ut plerũq; ab illo isti contemnantur, & negligantur: Similiter quoq; his accidere solet, qui à parentibus ante maturam ætatem disciplinis huiusmodi committuntur. Nam quæ in illis solertia est, atq; libertas, leges rationibus suis eludere cupiunt, & ueluti dilacerare, ut ludentes catuli solent eorum, qui ad se propinquant uestes dilacerare. Id quod etiam tu in his facilè philosophis esse animaduertes, qui in his nostris Rebusp. uersantur: quibus ipsis nihil certè damnosius esse potest. At uerò Platonicæ Reipub. sapientes futuri, iam inde ex quo sapientiam erunt aggreßi, illam percurrere, atq; perlegere scientiam non intermittent ad quintum & tricesimum usq; annum: & tum deinde rei militaris, & bellicæ administratio eis committetur, idq; continuatis annis quindecim, ut tandem quinquagenarij ad magistratum Reiq; pub. administrationem apti sint, atq; imperent. Ad quod munus cum per ætatis imbecillitatem erunt inutiles, in beatorum (ut inquit Plato) insulas transmittantur. Intelligit autem (ut opinor) per insulas, contemplationem formæ boni, quod ipsum uerè esse credatur. Quod si aliquis fortè crederet reperiri humanum bonum per se existens, nec non aliarum uirtutum usum eius ipsius contemplationem impedire: propterea (mea quidem sententia) Plato non perperam uoluerit, ut Philosophi illi ad boni illius cuiusquam considerationem in extrema sua ætate segregentur. Quin etiam inquit, cæteros quosdam dies à ciuibus reliquis designatos habere debere, per quos, & eorum concelebrentur uirtutes, atq; res gestæ, & ijs sacra fiant, honoresq; habeantur, quales apud rusticos dæmonibus præstari solent. Eadem est mulierum, quæ ad honores, atq; administrationem factæ sunt, & educatio, & reuerentia, cultusq;: cum iam dixerimus, mulieribus cum uiris omnia officiorum genera communicata esse. Plato autem huius ciuitatis administrationem optimam existimat, etiam si plures, quàm unus, huiusmodi Philosophi in hac Repub. potentiam nacti fuerint. Hæc ut Plato explicuit, modum ipse examinat, quo poßit facilimè, atq; optimè hæc Respub. constitui. Prius siquidem ipse huius Reipub. statum ita deniq; optimum prædixerat, si sapiens

x v anno discẽdà poëtica.

x x usque ad annũ per discenda equitatio.

Fabularũ disciplina qualis, & quando ad sciẽtias accedendum.

x x x v anno militandum per annos x v.

L. anno magistratus ineundi.

Quomodo intelligendum senes transmitti ad insulas beatorum.

Viros bonos laudandos publicè itidẽ & mulieres.

piens eiusmodi filius fuerit Regis: *uel fortè imperium illi alijs rationibus deferri debere, siue propter studij, atq; ingenij magnitudinem, seu quod multitudine, atq; dignitate cognatorum polleat, uel gloria, potestatéque huiusmodi alijs inter omnes præstet*. Quod *si contingit hoc modo* Rempubl. *constitui, id agatur imprimis, ut qui in ciuitate decem annos continuos plus minus exegerint, in agros transmittantur: istorum autem filij omni diligentia ea educatione, quam descripsimus, instituantur*. Hoc enim modo *hæc, de qua nitimur ciuitas ocyßimè, faciliméque, átque optimè exorietur*. Nec tu dubites, *quin modus hic à* Platone *commemoratus, quàm optimus existat*. Ciuitas *nihilominus hæc potest alio modo condi, sed non nisi longißimo temporis tractu: scilicet si accidat, ut his ciuitatibus magno successu temporis ac diuturno*, Reges *sint optimi, qui non ciuitates istas subinde mutare, atq; corrigere desinant, quoúsque tandem ad optimum genus* Reipub. *res perducatur*. Quæ *ipsa immutatio utroque istorum generum fiet: námque, & populi actionibus, átque consuetudine, & ipsorum certè opinione commutata: eritque, tum facilior, tum difficilior, prout temporum processu leges uniuscuiúsque temporis ratione habita diuersæ ferentur, uidelicet aliæ, dum à perfectione* Reipub. *multùm aberunt, aliæ, dum propriùs* Reipub. *perfectæ accedent*. Atque (*ut summatim rem comprehendam*) *facilius est ad probatas actiones hac tempestate inducere, quā ad opiniones probas, atq; optimas. Cuius rei tibi facilimè fides fiet*, Rebuspub. *quæ nunc extant perpensis*. Quod *ipsum non fugiet eum, qui sapientiam omnibus partibus obtinuerit: & propterea quod non rectas opiniones habeant, eas à recto peruerti, ac rui*. Respub. *autē, quæ operibus tantùm præstāt, sacerdotiæ denominari solent, cuiusmodi olim à* Persis *antiquis(ut fertur)usurpata fuit*.

Ciuitatem à Platone descriptā posse constitui, & quomodo.

Hæc autem omnia sunt, *quæ circa* Reipub. *institutionem, & quasi ortū præclarißimè scilicet, ac de eius ordine, déque constitutione legum* Plato *disseruit, quæ quā potuimus breuißimè à nobis sunt explicata*. Atque *superesse tandem uidetur adhuc, ut de ciuitatibus nō perfectis quidē illis, sed aberrantibus à ueritate dicamus, quo pacto scilicet dignosci debeāt, ac quomodo perfecta illa in istas degeneret, neque non istæ inter se quo pacto cōmutentur*. Néque uerò *eorum, qui perfectā illā* Rempubl. *spectant parū interest scire, qua ratione prauæ istæ incipiāt, & procedant ad summam usq; insaniem, quamq; id facile, & quàm optimè fieri contingat*. Etenim *medico quidē satis esse debere uidetur, ita ueneni notitiā percepisse, ut eius naturā agnoscat, & ita uenenū esse intelligat, ut ab eo caueri posfit, etiā si nihil de apparando illo, átque cōponendo, & utendo unquā fuerit solicitus*. Néque *alia certè* Philosopho *debet esse insanarū, et errantiū ciuitatū cura, quam ut, & illas cognoscat, & quæ mala perfectæ ciuitati ab eis euenire soleāt, intelligat*. Quocirca *in hoc tantū* Plato *elaborauit, ut significaret, quonam modo præstās illa* Resp. *In istas prauas, et uitiosas uerteretur: ampliusq;, istæ inter se quā permutationis rationē haberēt, et quā inter sese similitudinē, atq; uarietatē, quidq; eis oībus soleat accidere*. Qui *certè nostris sermonis finis erit, ut Tertium inde tractatum partis huius ingrediamur*.

Hactenus de perfecto genere reip. Nūc de corruptionibus ipsius.

Cognitio malarum rerum pub. an sit utilis.

TRACTATVS

TRACTATVS TERTIVS.

AM VERO, postquàm absoluit Plato sermonem, quem de optima constitutione Reipub. instituerat, refert se ad id, quod ex ea, quam nunc tractamus scientia supererat. Nempe de ciuitatibus aberrãtibus disserere ingreditur, quarum simplicia tantummodò genera commemorat, tum quo pacto inter se commutantur, tum quantum sint optimo Reipub. statui similes, quantumq; sibi inuicem: Neq; non docet, qui maximè status optimæ constitutæ ciuitati aduersentur: ac tum ostendit, quænam ciuitatis administratio inter optimam hanc, & corruptissimã, uitiosissimamq; illam Reipub. institutionem intercedat, ut solent media quædam inter duas extremitates incurrere: ut etiam inter nonnulla alia contraria interueniunt plura media, atq; diuersa, exempli gratia, albo nigrum opponitur, & inter utrũq; plura genera interiecta ordine quodam, atq; ratione, prout albo alia, alia nigro propiora sunt, ac magis specie coniuncta: ita sanè consequens uidebitur, duorum extremorum, quæ maximè inuicem opposita sunt, nullam mutuò posse transmutationem esse. Nisi transmutatio illa per media ipsa ordine, atq; serie incedat, ita ut primum ad proximum, deindeq; ad id, quod illud ipsum consequitur, subindeq; ad reliqua deinceps, donec ad extremum alterum perueniatur. Idq; latius explicabimus tum, cum ad uerba Platonis deuentum erit: comparabimusq; eos inter se, qui harum ciuitatum cuiq; præfecti sunt: atq; etiam quam quisq; uoluptatẽ ex administratione capiat, expendemus: eoq; modo summam rerum necessariarum, quæ hac in parte Platonis uerba continent collegerimus, ac singula horum ipsorum explanabimus. Et Plato quidem constitutiones simplices, quibus in uniuersum ciuitates conduntur, atq; formantur, quinq; esse censuit. Primam quoq; omnium optimam illam, de qua adhuc uerba à nobis facta sunt. Proximam huic ambitiosam. Tertiam, quæ hominum dominatu continetur. Quartam potentiam certè quæstuosam, qui principatus uitiosus admodum est. Quinto, eoq; postremo loco, est tyrannica dominatio. Quod si optimum genus illud Reipub. in potentiam regiam, & administrationem optimatum diuidas, sic principatuum quidem sex uidebuntur esse genera. Etenim qui hanc optimam ciuitatis gubernationem nactus, quinq; his instrumentis paratus & ornatus sit, quæ sunt sapientia intelligendi, facultas consummatissima & exactissima, opulentia quantum satis est, sententia seu imaginatiua uis omni in re optima, perseuerandi deniq; firmitas atq; constantia: addere etiam necesse est, ut in corpore nihil sit, quod illi ad usum, atq; continuationem uirtutis, & actionum obsit. Qui igitur ita instructus est planè, atq; ornatus,

Agit de corruptione, et mutatione rerumpub.

Media inter extremitates.

Transmutatio tendit p media.

Quinq; genera rerum publicarum secũdũ Platonem.

Quinq; sũt quibus instructos esse oportet administrantes remp.

Origo cõsti tutionis sin gularum re rum publ. natus, Rex est, eiusq; etiam administratio regia. Quod fortè, si hæc superiora ornamenta, atq; instrumenta non in uno aliquo, uerùm in cœtu, ac multitudine quadam certa, ita ut aliquis unus ad finem rerum sapientiam præstet, alius exactam intelligentiam eius quod ad finem maximè confert, alius satis opis, satisq; facultatum exhibeat, conijciendi alius, atq; sentiendi, seu imaginandi præstantiam habeat, facultatem, uimq; perseuerandi, constantiamq; rebus agitandis adhibeat aliquis alius, simulq; sese omnes inuicem adiuuent, ut ista administratio rerum optima, atq; tutela exoriatur: talis certè principatus penes delectos quosdam erit, uocabiturq; optimatum, & egregiorum ciuium administratio. Præterea etiam hæc in Rep. cõtingere potest, ut princeps sit aliquis unus, qui usq; ad dignitatem regiam non peruenerit, sed tantùm se legibus exercuerit, quas primus instituerit legislator: perspicacitatemq; conijciendi, atq; intelligendi adhibuerit, ad id etiam ex legibus elicienđum, quod non ab illo conditore legis satis disertè expressum est, potissimumq; in contractibus, seu sanctionibus, causisq; priuatis, & iuribus, cuius certæ scientiæ genus est ea, quæ apud nos ars iudicandi nuncupatur: Insuper etiam ille habebit ad perpetuanda instituta facultatem, & potentiam, is inquam rex legum appellabitur. Neq; id ferè contingit, ut duo scilicet ista nouissima in quempiam unum concurrant: quin potius in diuersis semper sunt illæ duæ facultates, continuandi scilicet, & iudicandi: Necessariò uni cum altera rerum dominium communicabitur. Id quod nos in compluribus Mahumetanorum regnis intuemur.

Nota de Mahumetanis Regibus

VERVM cum præter cæteras administratio quædam rerum sit uoluptuosa planè, atq; illecebris astricta, cuius speciem quicũq; professi sunt delectatione omnia, & uoluptate metiuntur, eorumq; finis propositus delectatio tantùm est: cui gubernationi, si illam addideris, quæ ex concursu hominum necessitate cogente simul coëuntium constat, iam genera octo Rerumpub. effecta erunt. De præstantissima autem abundè dictum esse uidetur.

Voluptuosa administratio.

NVNC igitur de ambitiosa. Et quidem ciuitates ambitiosæ sunt illæ potissimùm, quarum imprimis ciues ualent, qui maximè inter cæteros honoribus producuntur. Atq; honor quidem uerus homini maximè ab homine contingit, ei scilicet, qui cum perfectionis alicuius opinione polleat, alterius animum, iudiciumq; quodammodò obnoxium habet, atq; obsequens. Præter hoc alterum etiam honoris genus tritum quidem satis reperitur, atq; uulgare: cum scilicet honor ipse non alterius obsequio tali, aut iudicio proficiscitur, ac nisi ob remunerationem quandam, uel honoris, uel muneris cuiuscũq;, aut utilitatis, adhibito quodãmodò paritatis æquilibrio, uel saltem quantùm fieri potest: Aequitas ipsa in eo genere desiderari maximè solet. Qui honor circumforaneus, atq; in publico frequens dici potest. Neq; illud primum honoris genus fit propter excessum rerum illarum, quibus honor debetur. Quod genus honoris ambitiosæ huic potissimùm expetendum est; & ideo quosdam, quasi ordines, gradusq; ciuium retinet. Neq; minimùm hoc ipso optimam Rempubl. imitatur: à qua tamen hactenus discrepat hac etiam in parte, quod in illa uirtutem honor consequitur,

Ambitiosa administratio.

Genera honorum.

Quod genus honoris expetatur in ambitiosa rep.

quitur, & res eas, quæ sine dubio dignißimæ sunt, ita sanè, ut non per se bonos perfectæ Reipub. *sit propositus, uerùm annexus uirtuti, atq; comes*. H*æc uerò ambitiosa bonorem planè per seipsum consectatur, qui honor his ex rebus emanat, quæ prima specie, & uelut uno aspectu honore dignæ censebuntur. Sunt autem eæ potißimùm, opes, generis claritas, delectationis etiam aleæ, copia fortunæ, ita ut non planè necessaria desint, sed tantùm suppetat, quantùm necesitati satis est fortunarum, aut alijs opem ferat. His rebus iam dictis, uidetur tamen nemini magis deberi honorem, quàm qui dominium, ac potentiam, ac uictoriam semper desiderare uidetur, nunquàmq; alijs subijci. Quæ sanè omnia honore primo digna esse censentur: & qui huiusmodi dotibus ornati sunt, alios magnitudine quadam animi antecellere uidentur, ac magni animi apud homines habentur, eò præsertim, si addatur facultas quædam dominandi, ac robur puniendiq;, & remunerandi. Quæ certè facultas, & potentia, cum robore corporis, tum animi etiam ui, atq; neruis quibusdam consistit, exterioribusq; alijs quibusdam commodis. Quocirca qui tales (ut diximus) erunt, ciuitatibus istiusmodi maximè regendis apti erunt, tantumq; honoris consequentur, quantum superiorum rerum, quæ honori à pluribus tribuuntur, habuerint: ita ut qui non uidebitur tanto honore dignus, ut sit unus uniuersorum princeps, poßit nihilo minus pro merito dominij particulam accipere, ut aliqua in re dominetur, in aliqua uerò alia alij sit obnoxius.* Propter quod de Almanso*re* Abuhamari *filio memoriæ traditum est, eum conciliabula, & nuptias solitum frequentare: & aiebat quicūq; se principem fidelium profitetur, præcipiat mihi, ut illi subijciar, uilißimumq; me habeam, & putem: sic enim honoratior inter illos ero*. Nemo *enim potest animam honorare, nisi eam demittat, & subijciat.*

Ex quibus rebus perueniat prædictum honoris genius.

Dictum Almansoris.

I A M *uerò in hoc ciuitatis genere non postremus est locus uestibus nitidis, ac splendidis, quales byßinæ sunt, & purpureæ, Regibus usurpatæ propterea:* Neq; *etiā parum est in aurea cōsidentem cathedra conspici*. Sunt *enim hæc certè, quæ primo intuitu speciem quandam uirtutis, aut scientiæ præ se ferre uideantur: superioraq; illa omnia qualiacūq; ornamenta, in quemcūq; fuerint congesta, huic maximè dominium deferri debebit: idq; si præterea uelut facultatem, atq; artem habuerit in diuidendis honoribus, dispartiendisq; beneficijs æqualitatis obseruandæ, quæ ipsa in hac* Repub. *iustitia existit. Sanè quidem hic ambitiosæ ciuitatis status, præter optimos illos, quos diximus, præstantißimus uidebitur. In eo enim iudicium quoddam est, atq; contemplatio eius, quod prima apparentia, primoq; aspectu speciem alicuius uirtutis præ se ferat, aut actionis honestæ, & pulchræ*. Nec *non hoc ipso in statu qui uersantur, eas imprimis actiones sequuntur, quæ gloriam in posterum, ac laudem efficiant, ut eorum neq; mors, neq; uita sine honore esse poßit*. Ergò *hic ciuium talium concursus ambitiosus quidem erit, honorisq; appetentior: qui tamen perrarò in populo rudi, ac simplici inuenietur, ideoq; non est in promptu incidere in similem ciuitatem, est tamen apud nos quidem illa frequentißima.*

In eo genere reip. requiri uestes nitidas.

Ambitiosus reip. status non damnatur.

In populari statu non expetitur honor.

Nunc

De quæstuosa rep. i. paucorū dominatu.

NVNC uerò de uitiosa illa, quam quæstuosam nominauimus, in qua principes certè sunt eiusmodi, ut de quæstu præcipua illis sit cura, & supra quàm certè necessitas, usque ipse postulet, non ut aliena quædam hac sumptuum parsimonia (seu illiberalitate) assequantur. Et opum certè, aut etiam diuitiarum duo genera sunt, ut alterum natura ipsa sit, alterum constitutione, & usu. Natura quidem opes dici possunt, quæ necessitati humanæ, atque indigentiæ succurrunt: qualia sunt, & facultates aliæ, tum indumenta, tum ædes ad habitandum, aliaque paranda, quibus commodius uiuat, atque beatius. Instrumenta etiam artium, quæ homini subsidio sunt. Materiæ etiam, ex quibus conficiuntur illa. Opes uerò, quæ non natura, sed ex usu, & impositione quadam inueniuntur, nummi, aut quæcunque uice eorum usurpantur. Quæ etsi necessitati humanæ propriè non opitulantur, ob id enim ubique in usu non sunt, ciuitatibus tamen eò conferunt, ut commodius conuentus fiant, circaque res agendas, atque communicandas modus, atque medium facilius adhibeatur: propterea que nummi ipsi, uelut signa quædam rerum omnium precium, & ualorem repræsentant, ut cum quis aliquam rem affectat, eiusque ualorem cognouerit, quod quibus nummis emat, cognoscere sit in promptu. Itaque uelut communis omnium mensura rerum numisma est, qua illæ inter se commutentur, atque alienentur: eaque ratione, uelut anima opum omnium existimetur imprimis, cum uictui humano ad cuiusuis generis commercia utilis nummus sit. Est enim quasi rerum omnium facultatem potentia comprehendens, & facilimè cum quibusuis rebus permutabilis. Illorum igitur hominum princeps est, qui reliquis est ditior, & potentior: cui si accedat, ut rationem gubernandi calleat, qua scilicet rectè illis, quibus dominatur facultates impertiat, seruetque, profectò dubium non est, quin tali in ciuitate dominus esse debeat.

Opum duo genera.

Hæc omnia sumpsit Aristot. lib. i. Politic.

Modi & exercitationes aptæ ad opes parandas.

INTER cætera uerò necessaria, quibus diuitiæ acquiruntur, sunt maximè agricultura, & loca pascua, atque uenatio: deinde mercatura, & stipendia, & reliqua id genus. Et is, inquam, status quæstuarius dicitur. Causa autem, ob quam hoc genus maximè etiam paucorum dominium appelletur, est, quod cum ipsi opulentiam quærant, atque diuitias, necesse est eos paucos esse, maiorem uerò ciuium partem paupertate premi, ut posterius amplius explicabitur.

De statu populari.

POPVLARIS uerò ciuitatis status ille est, in quo omnes, cum sint liberi, unicuique penes se sit uitæ, & instituti sui arbitrium, ac rei eius persequendæ, ad quam animus, uoluntasque inclinabit. Propterea que in hac Republ. comprehendetur uelut summa quædam omnium institutorum, propositorumque, quæ in superioribus illis existunt: utpote cum in hac sint, qui ambitione ducatur: alij qui re pecuniaria, atque quæstu: alij qui tyrannidem sibi, & principatum propofuerint. Nec est quo minus inter istos sit, qui propria uirtute ad quoddam optimum uitæ genus excitetur, eoque delectetur. Exorientur itaque hac in ciuitate omnium artium, omnium officiorum, habituumque genera. Et sanè inepta non erit, ut ex ea oriri possit optima illa, & perfectissima Respub. neque non quæuis ex reliquis alijs administrationis forma. Ac uidetur nullum hic esse dominium, nisi in illos,

In populari omnes cæterarum rerū pub. qualitates inesse.

in illos, qui sua sponte inseruiendi, seu obediendi conditionem susceperunt, aut propter primas leges. Neq; enim uerisimile est hac in ciuitate licere omnia, cum certè in tanta licentia cohiberi non possint cædes, rapinæq; mutuæ: cum præsertim eorum scelerum uoluptas quædam non paucis mortalium innata sit. Ergò dubium non est, quin hic quoq; prima quædam instituta ciues obseruent: quæ sunt, ut quem quis in principio, statim scilicet quàm est condita ciuitas, locum sibi delegerit ad habitandum eum cum reliquis commoditatibus, neq; non prædia, & agros, & alia ad uictum, & alimenta attinentia quæ occuparit, iure retineat. Secunda quoq; instituta sunt, quæ in commercijs emptionum, et uenditionum contractibus seruentur. Possunt etiam tertia accedere, ad mores componendos, & regendos, similiaq; eius generis informanda. Neminem autem ignorare arbitror, hoc in populari statu ante omnia rem cuiusq; propriam, atq; familiarem curare, adeò ut id unum sit huius generis ciuitatis propositũ, scilicet domestica primò curare, ciuilia uerò propter domestica. Et ideo est uerè œconomica: contrà autem res se habet in optima illa Repub. In populari itaq; Repub. liberum est unicuiq;, quatenus possit, rem suam, & diuitias præcipuè quærere, augere, atq; tractare. Eiusmodi igitur certè sunt nostræ tempestatis ciuitates, scilicet populares: quibus is maximè, ac facilimè dominatur, qui sua opera unicuiq; id quod concupiscit, & quo delectatur afferre possit, simulq; tueri. Vulgus autẽ hãc Rempub. inter cæteras alijs dominari putat, utpote in qua unusquisq; prima specie putet libertatem sibi deberi. Neq; temerè credi potest hanc esse primam, ac præcipuam omnium ciuitatum, quæ urgẽte necessitate ortæ sunt. Siquidem mortales, postquam quod sibi necessarium est nacti sunt, tunc demum de uoluptate, & delitijs cogitant: ut non malè à necessitate ipsa status huiusmodi popularis profectus uideatur. Et concursus quidem talis hominum per accidens, et casu quidem factus uidebitur. Imperium ipsum quoq; quasi fortuitum est, cum nullo uno fine proposito ipsi congregati sint. Hoc tempore similiter apud plures Regum Mahomettanorum sunt eiusmodi hominum cõgregationes, quæ œconomiæ potius quàm ciuitatis speciem referant: tametsi ex omnibus legibus eam retinent, quæ prima illa instituta superius dicta seruat. Neq; dubium est, quin opes huius Reipub. omnes quidem priuatæ sint, ac domesticæ: propter quod necesse est aliquando, ex proprijs facultatibus & domesticis iam accumulatis aliquid expendere, uelut ad milites mercede conducendos: ob quod, & tributa, & indictiones imponentur. Tandem in duo hominum genera ciuitas distinguitur, alterum ut plebs nominetur, alterum primates. Quales olim ciuitates in Persia erant: hodieq; durant apud nos non dissimiles illis, in quibus plebs ipsa imbecillior potentioribus pro præda est, quousq; interdum ea uiolentia, iniuriaq; tyrannidem inducat, quemadmodum hac tempestate, et hac nostra Repub. oriri uidetur. Crescit autem apud uulgus ut plurimum amor nummi, præsertim quum illæ primæ leges sint apud eos & ipsæ populares, ut scilicet quisq; spõte se pro Repub. bello exponat, & pugnet: quo pacto neq; cogentur ipsi suas facultates ad bellum gerendum insumere: quæ lex haud dubiè tam diu durabit,

Prima instituta ciuitatis.

Secunda instituta.

Popularis status quomodo factus.

Mahometanorũ cœtus œconomici potius quã ciuiles.

Diuisio ciuitatis in plebem, et primates.

quàm diu ij, quibus est imposita, necessitate illa, quæ eos in ciuitatem coëgit, etiam compellentur uictum sibi ui, atq; rapto acquirere. Quod si fortè per ociū, uel corruptam, & uitiosam educationem uoluptates obrepserunt, fient continuò imbelles, & effœminati: ac principes quidem eorum ad bella gerenda tributa illis imponere cogentur. Quibus imponendis, si non illi æquitate utantur, eosq; ui subijcere audeant, haud dubiè id populo graue, & intollerabile uidebitur, ita ut consilium ineat ipse exigendorum principum, & contrà illi aduersus populum ui, atq; iniuria nitendo tyrannidem quandam instituant: proptereaq; uideri possit hæc ciuitas tyrānicæ Reipub. maximè aduersa. Pecuniæ uerò ciuiles, quæ primò in gente huiusmodi existunt, non Reipubl. gratia, sed familiares, ac priuatæ potius sunt: transferūtur enim in domos primatū. Et propterea hac tempestate, administratio sacerdotum est merè tyrannica. Hactenus igitur de populari statu, atq; his quæ illum consequuntur, dictum sit.

Populus quomodo cōspirat in principes. Administratio sacerdotum tyrānica.

De tyrannide.

TYRANNIS autem Respubl. reuera est, cuius omnes ciues eandem curam, idemq; propositum, quod et ipse tyrannus, habent: quod quidem nihil aliud est, quàm ut suum ipsius tyrannus finè sibi destinatum assequatur. Tale autē est cupiditas per uim, ac tyrannidem solùm dominari, aut gloriæ, aut opulentiæ, aut uoluptatis, aut omnium istorum simul. Manifestum autem est huiuscemodi ciues nihil aliud curare, nullumq; alium consectari finem, quàm ut tyranno obediant, & imperata eius faciant, nihil admodum seruis dissimiles, imò uerò serui potius, quorum conuentus omnibus in rebus maximam optimæ ciuitati habet dissimilitudinem. Illic enim in perfecta scilicet ciuitate, hoc uel publicum est propositum, ut ex omnibus ciuitatibus tantum sibi quisq; felicitatis uendicet, quantum eius natura dignitatis, atq; uirtutis potest accipere. Cuius quasi exempla omnes artes, omniaq; probè, et benè instituta regna imitantur. Est enim his quoque constitutum, publicæ utilitati consulere in artibus, exempli gratia in Medicina. An non est medico propositum principum curare ægritudines, nō seipsum tantummodo? In arte gubernandi, an non præcipua gubernatori ipsi cura est, de uectorum salute, non sua tantùm ipsius? Contrà uerò in tyranno est: pro se enim tantum elaborans, nullam ciuibus aut bonorum, aut boni cuiusquam particulam impendit: quin potius ea imperare non desistit, quæ non illis, sed quæ sibi maximè usui sint, his non alia utens ratione quàm seruis. Neq; certè ambigi potest hunc Reipubl. statum omni genere iniquitatis, & iniuriæ affluere. Neq; enim, ut in hac ciuitate fit, uniuscuiusq; artes, atq; studia proprium magis, quàm publicū compendium sequi debent, imò idipsum maximè: idq; ex sese satis clarum est.

Finis in tyrannide.

Tyrannus seipsum tātum curat.

Status tyrānidis qualis

IN HAC certè tyrannide singularum domorum cura, ac ciuium labores, opificum etiam, & aliorum unius tantùm domus tyrannicæ scilicet felicitati, et perfectioni laborant, supra quàm quod habet etiam unusquisq; proprium sibi ad optimam sui conditionem propositum. Similiter in illa perfecta omnium ciuium atq; generum propositum est & proprium cuiusq;, & certè ad unius quasi dominij beatitudinem commune. Qua in re tyrannicæ Reipub. perfecta quodāmodò est similis. Enimuerò tametsi in utraq; omnia ciuiū genera ad unum quidam

Omnia in tyrannide referri ad tyrannum.

dam contendant atq; connitantur:utrobiq; tamen differentia est. Nam in optima illa, singula & ciuium, & artificum genera, præstitutum sibi ac proprium, congruumq; finem (ille autem est sua cuiusq; beatitudo) persequuntur. Præterea tamen cum accidat, ut illud istorum propositum Regis *summum bonum respiciat, uidebitur esse ciuium ille finis propter regis felicitatem quæsitus, seq; uicissim &* Rex, *& populus iuuabunt, ad communem quandam beatitudinem consequendã: in quo, et populus* Regi *ad quærendã sapientiã illi sine dubio familiarẽ utilis est, ac* Rex *uicissim populo ad perfectionẽ populi ipsius quã plurimũ inseruiet: nisi gubernare, ac regere id malis in rege appellare, quàm inseruire. At uerò in tyrãnide res longè alia est. Nihil. n. tyrannus populi causa, sed sua ipsius omnia factitat. Neq; ab hac similitudine diuersa ea, quæ inter tyrannicam hanc ciuitatem, & sacerdotum gubernationem intercedit: eoq; perfacilis est istius sacerdoticæ in illam tyrannicam transmutatio. Id quod nunc nostris in ciuitatibus est frequentatum, atq; adeò sacerdotij professio tyrannicis flagitijs deformatur.*

Finis in Regno optimus.

Cõtrariam Regno tyrãnidem esse.

Nota de tyrannide sacerdotum.

A D H A B C *tyrannus nonnullos habeat conscios, & adiutores oportet, ut postea horum ope inuitis ciuibus dominetur: ijs tamen quos uelut tyranni socios diximus, accidit nonnunquam, ut dominatione tyrannica non utantur, neq; fruantur, interdumq; contrà, utroq; tamen modorum in uniuersum ciuitas tyrannica appellatur. Nam etsi contingat illos tyrannidem arripere, eiusq; dignitatẽ exercere, ea non uno modo, neq; æqualiter utentur, sed erit & dissimilitudo, & inæqualitas pro modo, atq; rõne uniuscuiusq; eorũ dominij, uel potestatis, Quod certè genus multorum tyrannidis cum aliâs facilimum inuentu sit, tum frequentissimum est in ipsis tyrannidis initijs, & hoc pacto certè exercent illi in suos populares tyrannidem. Quanquam fieri etiam potest, ut ciues ipsi nõnunquam cum tyranno conspirent, illiq; auxilientur ad tyrãnidem, non in se, sed in alios, exterosq; populos constituendam. Qui in re distincti etiam inter se gradibus erunt, & diuersis insignientur dignitatibus, ut quisq; ingenio, prudẽtia, aut quacũq; alia re ad salutem publicam, & tyrannidis tutelam pollebit. Tyrannus autem ipse erit ac princeps istorum omnium, qui inter omnes superioribus illis dotibus & instrumentis præstabit. Hactenus autem de tyrãnide, et eius partibus.*

Adiutores tyrannorũ, etiã ipsi tyrannidem exercent.

C I V I T A T E S *uerò, quæ uoluptatibus & cupiditatibus deditæ sunt, in quibus potissimùm ciues sensuum oblectamenta, & illecebras, libidinesq;, tum cibi tum potus, tum ueneris persequuntur, non aliter quàm ciuitates ui atq; necessitate affectæ, ciuibus constant res sibi tantùm necessarias proponentibus: quæ his maximè rebus quæruntur, aut agricultura, aut uenatione, aut rapto. Et agricultura quidem magis est homini naturalis, ad acquirenda necessaria. Verũ iam satis dictum esse uideatur ad singularum istarum ciuitatum notitiam, iuxta primum, & præcipuum propositum huius scientiæ, quarum omnium uarietas diuersitati morum animi respõdet. Numerus etiam, atq; causa ab his ipsis moribus quos diximus dicitur. Namq; pars ipsa irascendi honorem quidem, atq; amplitudinem ambit: quæ ipsa si nimia est, in tyrannicam uiolentiam conuertitur. Iam uerò uoluptatum, & opum libido eius sunt partis, quam concupiscentiam*

De ciuitatibus uoluptuosis.

Agricultura naturalis est.

Irascibilis pars ambitiosa.

Cõcupiscibilis uoluptuosa.

dicimus. Ex illa animæ ui ambitiosa ciuitas,ac tyrannis educitur: ex hac uoluptarius,binc inde quæstuarius status:popularis autem uidetur quasi ex diuersis, confusisq; moribus atq; affectionibus exprimi, his scilicet qui singulis quibusq; à natura impreßi sunt,& desiderio quodam rei cuiuslibet atq; cõditionis. Quod si animæ partes ita à se inuicem separarentur,soluerenturq;, ut non inferior superiori,digniori indignior subijceretur, eiusq; causa esset,quemadmodum à nonnullis existimatum est:tunc dicendum foret, omnes hominum concursus libera, & populari ciuitate contineri debere. At uerò si reliquas omnes animæ partes iracundiæ morem gerere æquum esset, omnium mortalium, aut ambitiosæ ciuitates,aut tyrannicæ: si concupiscentia princeps esset,esset quoq; optimum, hominum congregationes,aut quæstu,aut uoluptate obtineri. At enim cum in naturali philosophia,tum in hac ciuili,rem ostendimus aliter omnino se habere:rationemq; eam esse,quæ iure reliquis animæ partibus dominetur: eoq; efficitur, ut res illa publica,cui eadem ratio dominatur,optima sit.

Analogia rerump. & ciuitatũ cũ partibus animæ.

Optima resp. quæ analogiã habet cum dominatu rationis.

POSTQVAM autem singularum istarum ciuitatum fines exposuimus, nunc deueniendum esse arbitror ad ea,quæ Plato de mutua earum inter se transmutatione,necnon comparatione edisserit. At primum quidẽ binas inter se confert,deinde plures,quousq; tandem omnes inuicem comparet. Similiter quoq; in harum ciuitatum principibus factitauit, scilicet inter duos principes illarum duarum.postremò inter ipsos omnes comparat. Cum id sit in Rebusp. manifestius,quàm in ipsis moribus,ueluti iustitia ipsa,quæ in ciuitate sanè manifestior est,quàm in una anima,similiterq; & iniustitia.

Cõparatio rerumpub. inter se, & principũ illarum.

DICENDVM igitur est ciuitatem illam optimam, si quando contingat cõstitui, tametsi difficile,nihilo secius corrũpi,atq; desinere oportere. Quicquid etenim gignitur, ut in physicis probatum est, atq; etiam rationibus commonstratum,id corruptioni obnoxium esse necesse est. Nec dubium esse potest, quin eius Reipub.interitus, ex ipso genere illi dominante proficiscatur: quando scilicet ipsum corrumpi,ac degenerare mixto inter se,confusoq; auro,& argento contigerit. Quandoquidem si Reipub.huius principes, non diligentẽ operam adhibuerint,ut similes uiri,& fœminæ commisceantur,nascetur ex ea negligentia proles uaria quidem,ac dißimilis inter se,& suorum etiam parentum. Quæ ipsa,si non ex genere custodum tollatur,transferaturq; in aliud genus, ex ea sine dubio mali semper exorientur, qui à toto sui instituti genere, ac præceptione,qua imbuti fuerint,discedent. Musicam despicient, gymnastica una utentur, qua pars illa irascendi propria maximè roboretur,& coaugescat,cupiditas etiã promoueatur. Hoc certè hominum genus, si quando inter imperantes oriatur, atq; generi eorum optimo inseratur, attrahet unusquisq; istorum alium similẽ sibi, ac uelut comparem, moribusq; suis tanquam contagine inquinabit:eritq; totum ipsum genus æneum,atq; ferreum, omni cura propensum ad rem augendam,diuitiasq; congerendas. Alterum uerò ad uirtutes, quas suprà commemorauimus,maximè aspirabit,ac conabitur. Eaq; morum inter se distractio,cum aliquantisper durauerit,in medium aliquid delabetur,ac defluet. Id autem erit,quod inter

Etiam optima ciuitas & resp. deficit ac corrumpitur.

Signa corruptæ ciuitatis optimæ.

Quomodo homines ænei, & ferrei fiant.

inter optimam administrationem, & quæstuarium interuenit. Sicq; opes comparabunt, regiones subigent, & territoria suis finibus adijcient: hæcq; ipsi in usum proprium, sibiq; ac suis reponunt. Ex his præterea, quæ ipsi custodes acquisierint, illis id impartient, quantum satis est ad uictum, & necessaria cætera, illis ipsis hac in parte haud secus atq; seruis abutentes, quos in amicos olim, & liberos habuerant: dominiumq; rerum ui quadam, & bellica potentia, & ipsa etiã gloriæ, atq; dignitatis cupiditate arripiunt. Quo pacto sanè media uidebitur effecta ciuitas inter quæstuariam, ubi paucorum est dominatio, & optimam perfectißimãq; illam. Nam qua ratione genus illud ciuium, quod cum illis bellorum, & periculorum est particeps, nihil ex omni quæstu, nihil ex omni arte emolumenti requirat, ciuitatis optimæ quoddam specimen est. At enim quatenus principes ipsi non ex optimis, quales antea descripsimus sunt, uerùm iam non obscurè ad iracundiæ dominium, & tyrannicam potestatem declinant: est certè hæc de causa non proba planè, nec benè instituta ciuitas, quò magis mixta quodammodò ex bona, malaq;. Atq; hæc est illa potentia, in quam primùm (ut Plato cēset) tanquam in proximam ea optima degenerat, & permutatur. Siquidem honoris, ac dominij cupiditas maximè inter omnes affectus proborum alioqui & egregiorum animos occupat: ob idq; nonnullorum eruditorum uirorum sententia est, Gloriæ amorem id esse, quod maximè in dominio amicorum expetitur, idq; primum eligi post sapientiam. Est enim honor uelut quædã umbra, ipsi sapientiæ coniuncta, ac comes, propemodumq; proxima: ob quem honorem probi etiam ad illud dominandi genus conuertantur. Et propterea sanè rarò, quicũq; sunt uirtutibus præditi, si diu in uirtutibus ipsis stabiles sint, possunt umbra carere, famæq; sibi conciliandæ cupiditate. Quod si honoris cupiditas usq; ad tyrannidis concupiscentiam abundauerit, tunc non minus hæc ciuitas, in qua optimum genus existit, distabit à uera dominandi facultate, quàm deprauatum, & uitiosum illud genus, quod tyranni dominium acceptat, uel quod in eo oriatur, qui ita se habeat. Simile quoq; est uno in homine negotium, scilicet degenerationis alicuius, qui optimæ Reipub. similis est. Idq; est quod Plato sentit de optimæ Reipub. permutatione, necnon etiam optimi uiri, idest Philosophi: qui ipse nonnunquam ex Philosopho ambitiosus fit, & ambitiosæ ciuitati similis, qui quidem felicitatem ipsam in honore consistere contendit, & asserit.

Media resp. inter Oligarchicam, et perfectissimam.

Gloriæ amor post sapientiam.

Mutatio pefectißimæ reip.

Ac talis certè (inquit) qui summum in honore bonum constituit, auidè gymnasticam sequitur, & prædas non dißimiles rapinæ amat, negligit musicam, dominium atq; tyrannidem concupiscit: neq; tamen eò se dominari debere arbitratur, quod uel dicto, uel nutui audientes parere uelit, uerùm propter suam in rebus bellicis excellentiam.

Qualis sit qui in bono re bonũ ponit.

SVBIVNGITVR *præterea, eum ipsum quam diu iuuenis erit, pecunias contempturum: quarum amor processu temporis, atq; perfectæ ætatis subinde se infert. Nam ut cum perfectæ, ac integræ naturæ non sit, exitu ipso tandem rei nihil erit auaræ dißimilis, cum ab optimo custode iam aberit tantùm certè, ut à musicarum persuasionum obsequio sit diuersus, atq; remotus: quibus si*

anima iam inde à suo exortu adhæserit, per totam uitam, sine dubio uirtutem persequetur. Et talis igitur est honoris, & gloriæ assertor. Atq; quo pacto ex optimo, & perfecto uiro talis effici poßit, quæri potest. Tunc maximè certè, cũ tenera quis ætate optimi alioqui patris filius, in malè instituta ciuitate educatus sit: in qua pater quidem ipse nullis muneribus, nullis officijs præesse uelit. Quẽadmodum solent uiri boni, atq; integri se gerere in malè institutis ciuitatibus et prauis. Filius ipse, quanquam ita affecto patre, matrem audiat de uiro suo conquerentem, tanquam ignauo, et languido, nulliusq; inter magnates numeri, propterea q; ipsam etiam sine dignitate, sine ulla honoris specie abiectam uiuere: ad hæc molestè ferentem, quod in re accumulanda nimis sit remissus, nimisq; negligens. Sic igitur filium mater admonet, tanquam natus sit ab homine parum humani ingenij participe, parumq; acri ad rem, gloriamq;, & parum strenuo: nonnullaq; alia suggerit, quæ solent mulieres contemnendis uiris suis usurpare. Adde, quod serui socijq;, atq; imprimis coniunctißimi quiq; ex domesticis atq; familiaribus eadem illi affirmant: ac si quem uiderint in patrem ipsius iniurium quandoq;, aut petulantem, aut retinentem iniustè pecunias, adolescenti filio paternæ iniuriæ uindictã omni ratione commendant, ut procaces illi & iniusti dẽt pœnas: quæ iniuriæ cuius authores fuerunt, comparatæ duplæ esse uideantur: & hortantur etiam, ne ulla in re sit non ualidior, promptiorq; patre. Quod præterea si accidat, ut uideat in ea ciuitate eos, qui utuntur proprio & priuato officio, humiles haberi, & uelut insani essent omnino inhonoratos esse: contrà, qui neq; iure dominentur, neq; suum exequantur officium, laudari ab omnibus, & principes inter cæteros primosq; uocitari. Consequẽs ergò certè erit, ut & adolescens filius seruet probam illam, quam ex educatione admonitioneq; paterna consequutus est naturam, rationalem uirtutem scilicet: desuper hanc, irascendi et concupiscendi uis accrescat, uelut in qua aliena institutione semper promotus sit. Atq; ita à diuersis in duo illa superiora diuersa etiam distractus, in medium quiddam deducetur, scilicet, quod inter eximiam uoluptatum cupiditatem, & maximum uirtutis amorem intercedat: quo modo se omnino ad hãc partem mediam, uidelicet ad ambitionis & honoris amorem transferet, atq; impellet. Est enim quoq; in anima pars hæc (ut sæpius diximus) maximè proxima ei, quæ ad uirtutem ducit: ex quo necesse est, ut iste & gloriæ sit auidior, & magna aggrediatur, atq; efficiat. Hic igitur modus est, & uelut norma designandi adolescentis, qui finem rerum, gloria & honoribus demetitur: ac exposita ratio, qua se ab optima natura, & perfectißima disiungit. Quæ omnia etiam sunt in ciuitate ambitiosa similia, similiterq; ipsa ab optima ciuitate degenerat. Quæ omnia, ut à Platone de ambitiosa, & optima Repub. deq; optimo, & ambitioso uiro dicta sunt, uidere est in antiqua illa Arabum Reipub. administratione, quæ haud dubiè optimam Platonis Rempubl. imitari putabat: tum sequuta est mox, illius ipsius Mahauiæ temporibus, in ambitiosam commutatio, quæ adhuc per insulas nostras durare uidetur.

Quæstio, quomodo nati ex optimis uiris corrumpãtur.

Matres corrumpunt.

Serui, et socij.

Ciues itidẽ.

Analogia perfectißimæ reip. cũ adolescente cupido honorum.

Arabũ resp.

POST hæc autem Plato de trãsmutatione huius ciuitatis inquirit, in quãnam

nam

nam ipsa ciuitas formam, in quod hominum genus uir ambitiosus transeat. Tum *demum in hanc uenit sententiam, ut sæpißimè ambitiosa* Respub. *in dominationem paucorum conuertatur, in qua ipsa (ut iam diximus) diuites sunt illi, penes quos rerum est administratio, nihilq; pauperes in eo dominio communicant.* In *hunc modum fit, cum scilicet lapsu tẽporis diuturno in ambitiosa ciuitate principes similes uixerint, & quasi sensum aliquem induerint eius utilitatis, quæ à pecunijs, atq; diuitijs percipitur, & demum pulchro, et honesto utile præposuerint, itaq; recesserint à uirtute longius: uno interiecto gradu priore ambitionis, ad extremumq; illi nephario honore pecunias, diuitiasq; celebrabunt.* Fortasseq; *quod dicit* Plato, *uerum id uidebitur, si diligentius ciuitates ambitiosas perscrutabimur, & ueram transmutationis earum normam: genus tamen hoc, quod paucorum dominationis est, idem certè abiectißimum est, et uilißimum, neq; diu consistere potest, leui quacũq; causa, siue interna, siue externa sit, corruptibile.* Errorq; *in eo ipso primus est, ut non ei potißimùm dominium deferatur, qui & uti optimè, & consistere in eo diutißimè poßit, uerùm enim solæ hic spectantur diuitiæ: non aliter certè, neq; minus absurdè, quàm siquis ditiores deligendos nauibus gubernatores uelit, neq; admittendum nautam peritißimum, qui uerè nauta sit: sic etiam in hoc principatu pauperem non ferunt, ob egestatem.* Et *quemadmodum qui huiuscemodi nautam elegerit, perniciem, ac exitium naui, uectoribusq; omnibus quæret: ita & de ipsa hac* Repub. *res se habet.* Ad *hæc, ciuitas huiusmodi non una planè, sed uelut bipartita in tenues, & opulentos uidebitur.* Nãq; *diuites illi, cum cõgregandis opibus, tum auarè etiam, & sordidè continendis pauperes à se auertunt, & remanent ipsi diuites.* Est *adhuc ciuitas hæc pessimè affecta, quod ad gerendum bellum nullo modo idonea est, cum omnino principibus unum de duobus necesse sit: Aut enim multis uti militibus, quod fieri non potest:* Eos *enim armatos non parũ, imò quàm plurimùm formidabunt, qua ratione etiam hæc ciuitas paucorum dominij appellatur.* Adde *etiam, quod neq; plures milites mercede, utpote auari, & tenaces conducent, sed uel ut ipsimet sint milites, uel ipsorum quàm pauci.* Quod *si accidat, necesse erit, ut fugiãt in prælijs.* Quod *certè animaduertere in multis populis licet, qui quietè & pacatè uixerint, si quando ipsis cum pauperiore gente bellum cooriatur.* Estq; *in eadem* Rep. *error non minimus, quàm superius uituperauit, ut idem uaria officia, uariasq; artes homo exerceat:* Vt *idem, & terrã colat, ac pecunias opesq; accumulet.* Qua *etiam in ciuitate* Principes *nasci tales, malorum omnium est grauißimum.* Nunquàm *enim illi regimen ipsum ciuitatis peruertere desistent, atq; ad id potißimùm comparare, quod & uoluptati sibi sit, & quæstui.* Ac *ex legibus quidem huic ciuitati impositis illa est, ut nullius imperio sint subditi sacerdotes: præterea omnibus ut liceat cui uelint sua erogare, omnibusq; data ab alijs poßidere legitimum sit, similesq; eius generis leges.* Quæ *causa est, ut multi in hac ciuitate mendici conuersentur, & pauperes, diuitibus certè quasi infestis stimulis perpetuò molesti, qui diuites numero quidem multò pauciores sunt.* Qua *in re eadem sunt huius ciuitatis incommoda, quæ in examine apum permixti fuci*

Ambitiosæ ciuitatis mutatio in Oligarchiam.

Oligarchia diu nõ consistit.

Similitudo à nautis.

Oligarchi*ca ciuitas malè est affecta ad bellum gerendum.*

Aliud reprehenditur ĕt in eo genere reip.

Mendici *& inopes inimici opulẽtis.*

Similitudo. xti fuci inferunt, comedentes quidem mel, at neq; colligentes quicquam, neq; adferentes: sicq; ab iisdē fucis nō alio morbo totum examen apū afficitur, quàm hæc ciuitas à prodigis, & maleficis. Neq; enim dubium est, quin in illa ciuitate, ubi mendici complures sint, ibi & fures esse, & latrones, & omnis generis scelerum authores: propterea q; eam ipsam infinitis propè malorū generibus affligi. Atq; hæc iniquitas, iniustitia, error, quæ omnia paucorum dominationem cōsequuntur, in ambitiosa ciuitate nusquam comparent. Quocirca ea ipsa ciuitati optimæ propior est, hæc uerò ab eadem remotior, pro magnitudine atq; uarietate errorum, qui in ipsa conspiciuntur. His itaq; expositis, quæ de ciuitatis ambitiosæ in hanc postremam transitu, deq; & genere, & numero errorum, qui in hoc paucorum principatu accidunt, dicta sunt. Sequitur, ut de uiro eius ipsius paucorum dominationis simili disputetur: tum in qua potissimum ciuitate sit, tum, aut quo modo, aut in quam transmutetur.

In Oligarchia multi mendici sunt.

In Oligarchia multa scelera.

Ambitiosa ciuitas optimæ proxima.

AMBITIOSVS itaq; pater, si filium imitatorem sui habeat, ac forte ei filio contigerit, ut pauper efficiatur à calumniatoribus scilicet delatus, atq; accusatus, ex bellica aliqua expeditione, uel magistratu quopiā per ipsum acto, sicq; necessitate coactus ad lucrum se & quæstum conferat, paupertatem multò minus pati, quàm mortem constituens, adeò ut deposita omni ambitione, de congerenda tantùm pecunia cogitet, ut fieri solet: in hunc tandem modum ex ambitioso, pecuniæ cupidus efficitur, tumq; omnino similis est quæstuosæ ciuitati, quemadmodum, quem suprà descripsimus ambitiosum, similem esse ambitiosæ ciuitati diximus: estq; & auarior, & parcior, neq; illis uoluptatibus ciuilibus nisi necessarijs, indulgēs: quæ certè abstinētia ex uirtute nō proficiscitur. Quicquid enim ex cupiditate diminuit, in aliam cupiditatem transmittetur, quàm maximè psequitur: ut ē amor pecuniæ, et auaritiæ. Ergò uiri huiusmodi, si à quæstu, & alienarum rerum acquisitione prohibebuntur, non amplius se à uoluptatibus minimè necessarijs continebunt. Ea demum in hac parte rerum summa est, ut auaritia (sicut dictum est) sit corruptioni, atq; interitui perfacilè exposita. Ac, ut breuius dicatur, ambitiosus ille manifestè in uirum uoluptatibus deditum transit, siue uoluptatem intelligas pecuniarum oblectamētum, seu alias cuiusmodi generis illecebras. Quod idem de ciuitate ambitiosa intelligendum, ut eandem rationem habeat ad uoluptatem, quam ambitiosus homo ad uoluptarium: sunt enim eiusdem generis ciuitas quæstuaria, & uoluptuosa. Nec alia sanè ratio est, quæ hactenus (ut uidimus) tot labefactauit Reges, ut sit pro exemplo nunc eorū principatus, quos coniuratos uocant. Nanq;, & ij primum legitimam ciuitatem imitati, quam diu eorum princeps uixit: mox regnāte eius filio ambitiosæ se dederunt, ita tamen, ut pecuniæ etiam admisceretur cupiditas: tum demum res tota ætate nepotis in uoluptariam ciuitatem abijt, ita ut à nullo uoluptatū genere abstineretur: eoq; pacto ciuitas ipsa funditus tempore suo deleretur, cum eo tempore infesta illi dominatio, atq; inimica esset, quæ legitimæ Reipub. legali est similis. Hic est igitur modus, quo uir ambitiosus in lucri, atq; pecuniæ cupidum transit: hæcq; est differentia, quæ inter illos ordines, & dignitates intercedit. Nec

De uiro Oligarchico.

Quæstum quærit.

Nota de Auaritia.

Ambitiosus in quos mores trāseat.

Quomodo multa regna sint subuersa.

dit. Nec enim obscurum esse potest, quæstuarium ambitioso uiliorē esse atq; deteriorem, quod ipsum ad gradum, atq; ordinem istorum attinet. Quocirca hic locus est maximè idoneus inquirendi, quamnam in Rempubl. ex seipsa, quæstuaria ciuitas transeat.

Quæstuarius uilior ambitioso.

PLATO *autem hanc ipsam, in popularem statum permutari censet: ac uirum quæstuarium in eum, qui sit populari naturæ similis permutari. Eo autem modo hæc ipsa fit permutatio, scilicet quod cum in paucorum dominio quæstus pecuniarius solus sit, qui maximè desideretur, ideò coguntur primùm leges imponere, quæ huic proposito utiles sint. Qua de causa primum eorum institutum est, ut cuilibet adolescenti sit liberum res suas, atq; pecunias in quāuis cupiditatem, aut libidinem insumere: eoq; pacto ad id tandem deuenitur, ut illorum facultates omnes distrahantur. Fieri enim nō potest, ut hac in ciuitate simul gradu primo honorum opes collocatæ sint, & ad temperantiam factæ leges condantur per aliquam necessitatem: quanquam quæ proxima consequetur lex, à uirtute omnino aliena non sit. At uerò cum & sumptus, & uoluptates liberæ sint, necesse est non paucos etiam ex generosissimis quibusq; pauperes fieri, & cum eorum multitudo quotidie in hac ciuitate augeatur, parcos illos & auaros maximo in odio, maximaq; inuidia atq; detestatione apud eos esse par est, quoniam ipsi paupertatis, atq; indigētiæ eorum causa sunt. Hinc certè multæ, ac uariæ in hac ciuitate leges exorientur inquit: & diuites quidem certè, ut qui præter accumulationem rei nihil aliud curent, seipsos molles plus nimio, atq; delicatos efficient. Multiplicatis uerò huiuscemodi pauperibus in ciuitate, ut solent inter examina apum fuci nonnunquam frequentiores exoriri, dum se diuitibus comparant, siue in re militari, siue in domesticis urbanisq; negotijs, quæ communione ciuitatis coguntur ipsi obire: tunc se ualidiores, robustioresq; omni in re delicatis illis agnoscunt, necnon illos uituperantes, diuitem eo modo, & esse, & fieri probrosum putant, & dedecorum. Itaq; Respub. huiusmodi haud dissimilis est ualetudinario corpori, et morboso quod minima quaq; ex causa extrinsecus incurrente in morbos incidit: sic quidē, & hæc ciuitas, si quam habeat aliam aduersariam præsertim popularem, ij quos suprà diximus fuci populari ciuitati aduersus suos opem ferent, simulq; in diuites illos coniurabunt, ut eos & uita, & fortunis spolient, aut in exilium pellant, aut redigant in seruitutē. Nec secus uerò quam corpus ipsum in sese, quasi dissidentibus partibus & laborare, & cōmutari potest: ita quoq; hæc ciuitas intestino malo agitata, ac secū ipsa discordans periclitari sanè, ac transire in popularem poterit. Quod tum accidet, dum pauperes contra diuites coniurati eos ipsos subigent, ex quibus partim necabunt, partim in exilium mittent: non aliter quam in his, quæ nunc stant ciuitatibus, aduersus opulentos pauperiores armari atq; congregari uidemus. Tum demum igitur constituto in ciuitate pauperum imperio, eò res redierit, ut omnes sint ex æquo liberi, nimiaq; libertate omnibus omnia licita sint. Cuiusmodi certè imperium casu quodam, & fortuna continebitur, in quo omnia sint hominum genera confusa, nemo dignitate aut honore præstet, lex omnibus æquabilis,*

De mutatione quæstuariæ in Democratiā.

Modus superioris mutationis.

Similitudo.

utpote

Cōparatur Democratia cū pallio uersicolori. Cur?

utpote qua, nec dignitas ulla, nec probitas excellat. Nec est status hic popularis uersicolori pallio, atq; depicto dißimilis, quo uelut speciosißimo propter colorum uarietatem imprimis & mulieres, & pueri delectentur: ita hunc quoq; popularem statum multiformem imprimis, & uarium prima specie nō pauci pulcherrimum esse arbitrantur. At nihil est profectò prima huius Reipub. species, quippe cum ipsa sit adeò corruptioni, atq; internicioni obnoxia, si non uirtute aliqua aut honore fulciatur, ut in his præsentibus ciuitatibus ac prioribus etiam popularibus perspicuum est. Ex quo tamen genere optima Respub. exoritur, & reliquæ nihilo minus: in eo namq; in potentia reperiūtur, cum in hac Rep. omnes animi mores reperiantur. Videtur enim primas ciuitates, quas natura protulit, neceßitatem ipsam omnino coëgisse: statimq; sunt populares consecutæ, ex quibus uelut fontibus reliquæ omnes in suo genere emanarunt, ac uelut corriuatæ sunt. Proptereaq; Plato dicebat hoc ciuitatis genus sapientibus curæ esse debere, ut ex quo genus optimum, ac ciuitati optimæ maximè correspondens eligi posset. Veluti siquis horreum omni genere rerum abundans instituat, ex hisq; rebus alias uænūdet, alias quæ sibi placuerint in suum usum religat. Inquit præterea ille, hanc ciuitatem, cum nullis rebus utilibus, siue bellicis, siue domesticis muneribus ciues astringantur, interire facilimè. Nam & hic cernere est sceleratos, atq; capitali supplicio dignißimos, humani atq; diuini iuris contemptores. Hic etiam nulla cura est, nulla ratio earum rerum, quas in cōstituendo optimo ciuitatis genere opportunas esse, & necessarias diximus. Quo errore hæc ciuitas non parùm ab optimo statu recedet, etsi quis eam subitò uoluptariæ, ac delitijs fluenti ciuitati, aut non dißimilem, aut eandem fortasse existimet. Verū hactenus de permutatione quæstuariæ ciuitatis in popularem, deq; popularis ipsius differentia, atq; comparatione ad optimam, atq; ambitiosam.

Democratia primùm secundū naturam, mox ex ea reliquæ.

Similitudo.

Ex Democratia instituí posse aliam remp. optimam.

Epilogus dictorum.

De uiro populari, seu Democratico.

NVNC uerò est consequens de homine popularis ciuitatis simili, eiusq; mutatione disputare. De eo itaq; dicendum est, talem uirum hoc in statu ex eo fieri popularem, qui prius Oligarchiæ similis fuerat, uelut ex paucorum dominatu ciuitas nascitur popularis. Siquidem hic ob eruditionis et rectæ institutionis penuriam, quæ in paucorum administratione est; propter ignauorum præterea, & ociosorum copiam, quanquam ab eo natus sit, qui inter principes ipsius Oligarchiæ sit, neq; desistat filium suum ad suos mores, genusq; dominij et uitæ attrahere, nihilo minus aliena & extera admonitione, tum ad absolutam libertatem, tum ad uoluptates reuocatum. Cuiusmodi interpellatio libertatis, atq; uoluptatum ualuerit, atq; durauerit diutius, procul dubio in omnem cupiditatem libertatemq; licentiosam se dedet, super necessarias etiam uoluptates, quas uelut à patre iam antea suppeditatas acceperat. Nō necessariarū uerò, ac superuacuarum illecebrarum maior cura est, ad quas per necessarias illas cupiditates transitus est. Eas autem intelligo, quibus ad uitam necessariò indigemus, sicuti et potus aquæ, & cibi est desiderium: quorum alterum humiditatem corporibus necessariam conseruat, alterum uerò penetrare facit, & transmittit in corpus id quod restauret, quod iam corpori decesit, ac dissolutum est. Sic ergò iuuenis ille

Mores Democratici hoīs quales.

Voluptates necessariæ.

non necessarijs tantùm uoluptatibus addictus est, quinimò & cupiditatibus alijs, ut quæq; ueniunt in mentem: adeò ut nonnunquam ita se uino ingurgitet, ut ebrius planè, ac mentis impos efficiatur: tantum interdum aquæ hauriat, ut eius frigiditate, naturæ temperamentum obruatur: sæpenumero in exercitationibus gymnasticis, se quolibet genere pugnæ exerceat: aliâs & uita, & instituto sit non dissimilis illis, qui philosophiam profitentur: contrà aliâs omni in re agenda socors penitus, atq; iners appareat. Ac (ne pluribus) eius mores planè sint inconditi, atq; indefiniti: huiusq; uitæ institutum nimis delicatum, ac liberum nuncupari debet. Quod re uera ab humano proposito alienissimum uideri potest. Siquidem homo, cum unicum finem spectet, debet eius quoq; consuetudo uitæ, seu operatio incerta, ac determinata esse institutione. Iuuenis igitur, qui ad hunc, quem paulò antè diximus, modum affectus fuerit, omnino Reipub. populari similis erit: Qui si ita se habere ponatur, erit eadem istius ad reliqua genera comparatio, quæ Reip. popularis ad reliquas ciuitates. Atq; hic locus se offert quidem maximè idoneus, ad despiciendum in quod ciuitatis genus populus trāsferatur, & quæ illius ipsius commutatæ uis sit: in quem deniq; uirum popularis iste transeat: ac eius ipsius, qui ex populari exoritur, quis dignitatis gradus, quæ amplitudo, quæ felicitas.

Voluptates nō necessariæ.

Instabilitas morū ī Democratico.

HANC *igitur popularem gubernationem maxima ex parte in tyrannidē deficere Plato arbitratus est. Siquidem enim ex populari statu ea ratione tyrānicus exoritur, qua popularis ipse ex paucorum potentia. Non enim aliter ex paucorum administratione exit popularis gubernatio, quàm propter inexplebilem diuitiarum, atq; excessiuum quæstus appetitum: qua ex cupidine populares ipsi non pauci necessitate ipsa fiunt pauperes, scilicet quos uelut inter apū examina, fucis similes esse ostendimus. Eadem quoq; causa est, quæ popularem statum in tyrannicam dominationem conuertit, scilicet insatiabilis, & libertatis, & omnigenæ licentiæ amor: quicquid enim excessu, atq; superabundātia obruitur, necesse est in diuersum penitus contrarium abeat: neq; hoc in his, quæ uoluntate aguntur, uerùm etiam in naturalibus uidere est. Sic igitur libertas summa causa est, ut fuci illi in ciuitate cooriantur, non dissimiles his fucis, quos in potentia paucorum nasci diximus: quanquam hic tamen istorum non paulò maior copia est: illic enim in paucorum dominatu, principes ignauos huiuscemodi homines, ac desides, ac uoluptatibus diffluentes non amant, sed ne tolerant quidem, quin potius omni opere oppugnant, atq; affligunt. Qua ratione in statum eum tandem terminatur, ac deficit illa ciuitas, qui quæstuarium inter, & tyrannicum medius est, popularis quidem ipse, de quo nunc agitur. Ac in eo quidem, non ut illic inertes, atq; pigri odiosi sunt, aut graues, uerùm omnibus accepti, & inter cæteros honorati maximè, habitiq; penè principum, atq; dominorum loco. Est enim huius ciuitatis, uel natura, uel conditio, ut cum libertas publicum inuaserit, demū in singulas familias, in singulas domos se inferat: atq; eo usq; permisceat omnia, ut filiorum cum parentibus, seruorum cum dominis, mulierum cum uiris gradus, atq; conditio par sit, & labefactatæ leges, & proculcatæ, ut nullius in se*

Transmutatur Democratia in tyrannidem.

Causa huius mutationis.

Vnde ī rep. oriūtur fuci, ueluti inter apes.

Vna re differūt à fucis.

Nimia libertas quid efficiat.

dominium

dominium agnoscant: atq; breuiter, nihil præter absolutam, plenamq; omnino libertatem, aut uelint aut sustineant, ac ut singuli quidem uelut omnium rerum pro libidine domini sint, quando scilicet & quomodo libeat. Quæ necessitas certè incredibilem pessimi fucorum generis multitudinem afferet, haud secus quàm aduersa corporis ualetudo uitiosorum humorum, uelut pituitæ, bilisq; & flauæ, & atræ copiam suffieit: sic sanè populus, hoc fucorum genere supra modũ pullulante, & grassante, transit in tyrannicam administrationem. Quocirca omni cura cauere legislatores debent, ne genus hoc fucorum pestilens ciuitatibus oboriatur: ac penitus diligentius ab illis agi debet, quàm à medicis, ne humores nocivi in corporibus exoriantur. Ac si quãdo hoc genus incipere, atq; enasci animaduerterint, radicitus illud ac funditus excidant, & extra ciuitatem ipsam proijciant: quemadmodum pituitam quoq; de corpore humano, & utrãq; bilem medicus educit, proijcitq;. Quanquam non paulò minor, ut in re etiam grauiore legumlatorum, atq; principum, quàm medicorum cura, & obseruatio esse debet. Nemo enim hac in ciuitate nasci uidetur, qui cupiditatibus possit, & illecebris imperare. Verùm enimuerò (ut Plato etiam inquit) hominum tria sunt genera in hac ciuitate nascentium, quorum maximè ortus ad transmutationem ipsius in tyrannidem conducit. Horum primum est genus fucorum, quales iam antè descripsimus: qui uidelicet per omnem licẽtiam, atq; libidinem se libertate explẽt, cui generi hac in ciuitate laus est maxima, honorq; præcipuus expositus. Alterum est, idq; turpissimum, quod soli auaritiæ, soli quæstui, reiq; conquirendæ studet, & ex talibus maximam mellis copiam exprimit. Tertium uerò, ac postremum genus eorum est, quorum cura duntaxat in suis commodis uersatur, suntq; reliquorum penitus utilitatis negligentes, neq; pecuniosi tamen admodum, neq; opulenti. Atq; hac in ciuitate illud genus opulentum reliquis illis duobus uelut prædæ, rapinæq; exponitur: siquidem illa hoc secundum quod possunt fortunis omnibus atq; facultatibus spoliant. Alterum quidem libertatis, atq; licentiæ cupiditati dictum: alterum ea ratione potissimum, quod summam sibi dignitatem opibus, atq; copia constare arbitratur. Ea re uera primorum illorum dignitas consistit, quatenus popularis administratio producitur: idq; facultatibus, quas illi utcũq; quæsierunt, & deprædati sunt inter plebem dispertiendis. Itaq; (ut inquit) post iniurias huiusmodi, & rapinas consequens est, ut in hac ciuitate litigia, contentiones, accusationesq; nascãtur. Ac populus quidem ipse in unum aliquem conuertetur, ac spectabit, qui inter eos, quos libertati, & cupiditati deditos diximus excellet: huicq; fortunas suas omnes, uelut præsidio rerum suarum, ac propugnaculo committet, illiq; omnia necessaria suppeditabit, extolletq; in summam dignitatem. Qui uir nihilominus tandem adeò libertati publicæ infensus, atq; hostis efficietur, et propriè pedetentim tantum erogabit, ut tandem populum maxima ex parte sibi subijciat: eaq; ratione, & naturam, & officium tyranni ipse obeat. Iam enim inde à principio dominij sui officijs, operibusq; tyrannicis continenter se exercens, eò tandem peruenit, ut uerè tyrannus effectus sit. Principio enim populum planè sibi subditũ, ac obnoxium arbitratui suo nactus,

Similitudines duæ pulchræ, & accommodatæ.

Tria hominum genera in Democratia pullulãt perniciosa.

Cui populus maximè se subijciat.

Quomodo tyrãnus nascatur in Democratia.

ctus, seu corripere quempiam, seu persequi, seu necare libeat, uelut contra odiosum hostem fieri solet, id quomodocũq; facere non desinit: atq; ita nonnullorum hominum auxilio contra alios ad tyrannidem arripiendam utitur, ob generum hominum diuersitatem, ut diximus, quæ in ciuitate reperiuntur, & præsertim contra opulentos, qui certè populo sunt maximè odio. Neq; cessat exitia, ac cædes, crudelitatemq; exequi, quousq; sit maximè ciuiũ parti detestabilis, uicißimq; ipse princeps odiosus: itaq; cogitur neceßitate tyrannicum imperium instituere, ne alioqui à coniuratis contra eum in ciuitate inimicis interimatur. Cuius quidem rei exemplar quoddam est Cordubẽsium ciuitatis status: quæ cum quingentis annis à populo administrata fuerit, post hoc tempus per quadraginta annos iam transmutata est in tyrannidem. Quibus uerò gradibus tyrannus huiusmodi ad eam sæuitiæ, atq; crudelitatis rationem progrediatur, & quò eius tandem dominium, ac principatus eum deserat, quid quantumq; ab eo damni ciuitas ferat, quantum ipse etiam à seipso, ratione quidem atq; inductione ostenditur. Principio enim homo is salutationibus facilis ac more etiam ipso populo gratus, omnes quodammodo in officio retinere uidetur, ita ut eum non tyrannũ, sed mansuetum, ac iustum esse ducant, quasi qui æquitati, & rectitudini studeat, præsertim inter eos ciues, quibus cum pecunias, & bona cætera partitur: ut nihil aliud quàm multitudinem, atq; ciuium cœtum curare, & regere appareat. Iam uerò cum hostium exterorum partem sibi pace, ac fœdere adiunxerit, partem sustulerit bello, partem quomodocũq; represserit, cum pacatè poßit uiuere, nihilo minus noua semper bella solicitat, ut ea ratione facilius ciuium suorũ imperio abutatur. Ipsi enim bellicis sumptibus exhausti, minus resistere illi, aut insidiari possunt: quippe cum rebus necessarijs quærendis, ac quotidiano uictui cõparando astringantur. Quale certè quiddam nostratibus accidit, qui celebris illius uiri Ibaniæ filij imperio adhæserunt. At ille præterea putabit esse in populo nonnullos, quos ipse timere deberet, eosq; potißimùm, qui inter cæteros ditißimi, ac potentißimi sunt: utiturq; omni arte, & industria ad illorum exterminationem et interitum, ita ut eos trucidandos hostibus per occasionem subijciat, in pugnamq; eos mittat. Sic enim necesse est, eum odio habere similes sibi uiros, qui certè apud eum auctoritate, atq; officio plurimùm poterant. Et certè his, quæ diximus, agendis non minima inimicitiarum aduersus eum causa contrahitur. Ex quo consequens quoq; est, eum id tota opera agere, ut huiusmodi uiros potentes, potentiaq;, & magnanimitate cæteris præstantes è medio tollat, atq; ita sibi ciuitatem subiuget: neq; hæc agens cogitansq; cessat, quousq; ab hoc hominum genere ciuitatem purgauerit. Sanè quidem purgatio ea est ei contraria omnino, quæ medici curandis corporibus, & sapientes in conseruandis optimis Rebuspub. utuntur. Siquidem ij, quod deterrimum est eijciunt: tyrannus cõtrà, quod optimum est extrudit. Itaq; tyrannum tandem, aut non uiuere omnino necesse est: aut si uiuat, cum improbis, ac maleficis & capiti suo infensis uitam degere. Neq; dubium est, quin quò infensiores sibi ciues reddiderit, eò pluribus quoq;, ac fidelioribus ad custodiam satellitibus indigeat: quos certè sibi exteros, ac peßimos

Cordubensium resp. popularis in tyrannidẽ conuersa

Gradus per quos tyrannus ad sæuitiam tendit.

Nota historiam Arabicam.

Tyrannus potentes, et magnanimos tollit.

Similitudo per contrariũ sumpta.

ac peßimos quoq; ex omni gentium, ac populorum colluuie mercede comparabit. Ii inquam erunt sui amici fidelißimi, qui illos priores, à quibus iste fuit constitutus princeps populi, maximè infestabunt, & affligent. Eò demũ res flagitij, atq; dedecoris prorumpet, ut cum ad exercitus alimoniam, atq; stipendium, rerum copia desit, ad sacras, si quæ in ciuitate occurrant, opes uiolãdas, diripiẽdasq; conuertatur: nec minus eorum facultatibus, ac fortunis abstinebit, qui ipsum dominum constituerunt. Quæ iniuria, si diutius exerceatur, eumq; cognouerit huiusmodi populus præter opinionem quam de ipso, dum rerum dominiũ traderet, concepisset (neq; enim eum aliam ob causam rebus administrandis imposuit, quàm ut à diuitibus qui & maximi, & optimi uidebantur, liberaretur), nec certè ulterius insolens, ac proteruum istius dominium feret, conabiturq; oppressorum ciuium, omnibusq; fortunis exturbatorum multitudo, illum ex ciuitate detrudere: ille contrà, ut potentior astrictiori seruituti subijciet, arma auferens, & alia ferè libertatis instrumenta. Neq; aliter, aut maiore successu hic sub hoc tyranno seruitutem commutauerit, quàm qui fumum fugientes imprudenter se in flammas conijciunt, ac minus periculum uitantes, in deterius atq; crudelius malum incidunt. Ille siquidem eò tyrannum sibi dominum constituerat, ut leuem aliquorum seruitutem effugeret, uerùm enim in duriorem, minusq; tolerabilem incurrit. Neq; uerò tyrannica hæc iniquitas ratione tantùm, ac sermonibus cognita est his nostris temporibus, quinimò cum ipso sensu, tum etiam multorum experientia, & testimonio. Itaq; hactenus nobis dictum sit, popularis Respubl. qualiter in tyrannicam conuertatur: quæ inibi ciuium & fortuna, & conditio sit.

Amici tyrãnorum qui.

Tyrannorũ rapacitas.

Similitudo.

Quomodo ex populari tyrannicus fiat.

NVNC de uiro ipso moris, animiq; tyrannici dicendum, quo pacto uidelicet ex populari illo in naturam, ingeniumq; tyranni desciscat: quærendumq; hic, uir cuius uitæ censendus sit, miseræ ne et infelicis, cuiusmodi Respub. illa est, quæ tali opprimitur dominio. Itaq; cum Plato eum uirum descripserit, ut cupiditatibus minimè necessarijs obsequentem, aut addictum melius, dicamus ipsum ideo Platonem statim ab his cupiditatibus exprimendis, indicandisq; incipere: mox q; ipse reuertetur ad explicandam rationem, qua ex populari ille tyrannus efficiatur: deinde quàm miser sit, quàm infelix, et quantum cum ciuitate tyrannide oppressa similitudinis habeat.

De miseria tyrãnici uiri.

NON necessarias ergò cupiditates asserit, quæ in somno excitantur, atq; commouentur. Per eas autem feram illam, ac brutam partem intelligit, quæ rationali dormiente maximè excitatur, tanquam sopito, atq; somno oppresso domino. Pars etenim illa fera, atq; inhumana in somno, dum uelut à rationis dominio libera est, ab omniq; cogitatione, nulloq; respectu cobibita, nihil est certè tam nefarium, quod timore ullo, aut religione exhorreat: quæ duo inter uigilandum, non paucos affectus continere solent inhonestos, & uoluptates nefarias.

Rationali parte collapsa quid cõsequatur.

PARTE igitur rationali labefactata, aut impedita, leges oẽs, ac institutiones rectæ maxima ex parte depereunt: aut si quid fortè supererit, hoc non nisi minimum quiddam, ac debilißimum esse potest. Quod si homo diligentem rationis

tionis illius curam susceperit, nihil tale quale nunc dicebamus patietur in somno: quin etiam pars illa rationalis per somnum id, quod uelut per maximas uigilias aget, adeò ut nihil contra leges, contra æquum, & bonum concipiatur, aut cogitetur. Ideoq; hunc qui rationem curat, uirum diuino: alterum, qui eius ipsius negligens est, fero ac bestiali homini comparat.

Vir diuinus quis, & uir ferinus quis

EA *igitur parte cupiditatum minus necessariarum explicata, ad eam rationem se refert, qua tyrannicus uir conficiatur ex populari: sicq; inquit, popularem eum esse, qui ab ætatis initio ea sit affectione imbutus, ut nihil uoluptatis non necessariæ requirat, neq; quicquam magis, quàm quæstus copiam, ac lucri. Verùm enimuero, cum hic iuuenis inter eos uersatus sit, qui se totos libidinibus, ac superuacuis illecebris tradiderunt, sitq; natura illis compositiore, atq; meliore, paterq; ipsius, quam potest maximè ad suum uiuendi institutum adducat, cōtrà perditi illi ad uitam maximè frugalitati contrariam retrahant: ita sanè eum ipsum necesse est in diuersa tractum, mediam quandam moris utriusq; affectionem nancisci, moderatè quidem, ut ipse putat, illorum utrūq; sequutum: ut certè, neq; non illiberè omnino, neq; dissolutè uiuendo, ex paucorum potentiæ simili in popularem commutetur.*

Qui sit popularis homo.

Quomodo corrūpatur popularis homo.

INQVIT *rursus* Plato *popularis huiusmodi uiri, iam ætate prouectioris filium esse ponamus, qui à teneris unguiculis patrijs sub moribus educatus, in eā sortem incidat, quam parenti ipsius contigisse diximus, uidelicet ut solicitetur ab his, qui legis, ac morum transgressionem suadere soleant, ac ad integram libertatem trahant, concurrēte ex altera parte omni studio, atq; opera ipsius genitoris, ut huiusmodi uoluptates oriantur in eo: accedat, quod uel affines, uel domestici, familiaresq; nonnulli id, quod in patre non fuit, eius cupiditatibus obsecundent, ita sanè citra controuersiam uehementius, ac præter modum in uoluptates huiusmodi se dabit non modicè, ut de patre diximus. Ipse enim non habet, è diuerso qui in alterum extremum retrahat: nec certè ei contingit in quoscūq; incurrere, à quibus ulla opera reprimatur, quin potius omnes, quibus occurrit, offendit authores libidinis suæ, atq; uoluptatis, quin eum etiam ad dominandum inuitent, incendantq; omni studio. Quibus certè rebus fucum peiorem, ac deteriorem fieri planum est ijs, à quibus solent apum examina uexari. Ipse siquidem, dum se in uoluptates deuoluit superuacaneas, ut sunt ebrietas, unguentorum, ac rerum odoratarum inane studium & (quod breuius dicatur) cuiuscunq; generis sint oblectamenta, ac maximè consuetæ hominibus uoluptates: dum igitur in eas se præcipitat, & immergit, quasi ex seipso, idest, à ratione & mente exedit: atq; ita extra se positus cupiditatibus illis agitatus, stimulatusq; fucis quidem etiam ipsis, furit planè, ac summè perturbatus in insaniam, ac dementiam quandam dæmoniacam conuertitur. Qua etiamnum percitus, si quas sanas intus opiniones, aut uoluptates frugales reliquas offenderit, euellit penitus, atq; abijcit. Ergo tyrannus huiusmodi (eum autem intelligo, qui præstantioris animæ partis prorsus est negligens) furioso, atq; ebrio, intellectu, ac mentis oppressu persimilis est. Ac sanè in hunc modum furiosus non tantum ad imperium*

De popularis uiri filio

Quomodo paulatim popularis tyrannicus fiat.

Tyrānus furioso similis

ad imperium hominum aspirabit, sed deorum etiam immortalium dominium, si posset, sibi acquirere conaretur. Et in hunc quidem modum tyrannus non perperam descriptus sit: nec quæ à nobis commemorata est eius ex populari commutatio contraria uidetur, aut aliena. Erit autem qualis à nobis descriptus est, tum maximè, quando uel natura ipsa, uel studijs in eum concurrant omnia, quæ à nobis enumerata sunt. Hæc autem ut sunt à Platone explicata, mox differere incipit, huius ipsius uiri, de quo dicimus, quæ ratio sit uitæ, qui mores, quæ consuetudo. Vbi certè illum inter uoluptatum omnium abundantiam, & aculeum debacchari ostendit, ad uoluptates omnia composita, ut sunt deambulationes, porticus, balneæ, spatia, gymnasia, theatra, & (ne multis) indulgere quidem omnibus, quæ amorem istum impudentem, uenereum, atq; immoderatum confirmãt: qui amor in ipso maximè uiget, habetq; in reliquis animi partibus dominium, ac regit, ut nauem gubernator ad libitum regere solet. Ac uir equidem talis, nunquã asciscendi nouas uoluptates, ac prioribus adiungendi desistit: quin nouæ in eo quotidie libidines oriuntur, ut quæ in arboribus alienigena germina pullulent, & alia id genus. Quibus omnibus non sine ingenti sumptu obtemperari poterit. Ac demum sit quãuis opulentus, & locuples, nihilo minus omne confestim patrimonium prodiget: moxq;, cum præsenti sumptu indigeat, necesse erit pecunias fœnori accipiat, & multa necessaria ab alijs mendicare: eũq; semper ulterius instantes cupiditates incitent, ad ea etiam quæ assequi non posit, et præsertim amor ille insolens uenereus urgeat, qui reliquis cupiditatibus ipse imperatur: eò usq; (quemadmodum inquit Plato) ut nihil sit, quod concupiscere ille non audeat, nec se coerceat, adeò ut & columborũ educatione oblectari etiam non negligat. Qua de re unum de duobus illi accidere necesse est, aut eum quæcũq; desiderat ratione qualicũq; usurpare: aut ingenti tristitia, immanibusq; doloribus affici, haud minoribus certè, quàm quibus uel parturiens mulier: uel quiuis ægrotus maximè cruciatur. Quod si partem patrimonij concessam iam sibi à parentibus prodegerit, amplius ei si quid superest efflagitare, & in uoluptates inhonestas erogare non uerebitur: quod si minimè illi assensi fuerint, ad blãditias primùm, mox ad furta, postremò ad uim, ac paternæ pietatis uiolationem se conferet. Cui impietati aliquantò obstinacius si se parentes opposuerint, aduersus eos ipsos tyrannum, omnis officij immemor aget: ut neq; tandem, si res ita tulerit, paterna cæde abstineat nefarias manus. Quod genus flagitij passim nos per ciuitates nostras uidimus contingere. Ad hæc, tyrannicus ille filius, si cuius non necessarij amore captus sit, ac eorum maximè, qui delinquentem eum, & adiuuant, & celant: illi certè uidebitur non iniquum esse eorum gratia amicos ipsos necessarios explodere, maiores scilicet suos, auos, parẽtesq; eorum ipsorum, quos minus necessarios amat, nimium arbitrio, ac libidini subijciat. Atq; ea demum eorum fortuna est, quibus aut natura, aut moribus filius tyrannus efficitur. Consumptis deniq;, ac profusis parentum facultatibus, cum nihil ipse tantum consequi posit, quo magnitudinem cupiditatum expleat, sacra, ac templa tandem diripiet, infessisq; itineribus uiatores, quot incident spoliabit, prædas

Cõsuetudo, seu commerciũ tyrannorum.

Voluptates sectatur tyrannus, & est prodigus.

Amor Venereus in tyranno.

Similitudo.

Tyrannus etiam parricida est.

Diripit sacra tyrannus.

das undecūq; poterit aget: ac deinceps omni temporis processu magis, magisq; adaugebuntur cupiditates, maximeq; imperator ille reliquarum amor uenereus inhonestus dominabitur: adeò ut, quæ usq; à tempore pueritiæ, dum sub legibus paternis institueretur, bonæ opiniones superarant, penitus euellantur. Erat autem à principio in populari instituto, ac uita educatus: nunc uerò interuentu tot furiosarum libidinum, talis est uigilans (ut Plato inquit) qualis olim dormiens erat, nullius rei abstinēs, nulla religione, nullo cuiusq; rei timore deterritus. Quoties ergò aliquot tales in ciuitate populari fuci, seu coorti sunt, seu aliunde confluxerint, qui inter cæteros potētia, atq; facultatibus ad uoluptates præualeat, à reliquis tyrannus constituitur omnium, ac dominus, idq; imprudentis populi consensu, & auxilio. Sic autem constitutus, uelut superius patrem sibi, ac matrem subiecit, sic hic quoq;, & patriam suam, ac omnium maiorum suorū matrem ciuitatem, toto conatu subiget. Si uerò pauci in ciuitate fuci tales existāt, quos probi ciues increpent, tunc potentissimum sibi ducem ex suo corpore constituunt, aut foris bellum gerunt, aut domi omne genus flagitiorum exercent, parietes fodiunt, ad cædes, ad rapinas conuertuntur.

A fucis constitui tyrānum.

QVICVNQVE præterea tyrannus est, hac quidem natura est, ut nullum ipse ciuium uerè diligat, neq; ipsi inter sese diligere studeant. Quocirca administratio ipsa tyrannica iniqua est, & iniustissima, cum sit maximè contraria ei ciuitati, quam nos superius primam, atq; optimam descripsimus, à qua hæc plurimùm, uelut pessima distat. Est quidem certè regnum omnium statuum beatissimum, atq; optimum. Iccirco, cum non aliter ciuitas à ciuitate, quàm uir à uiro discrepet, consequens est, ut nemo, neq; rege sit optimo beatior, neq; tyranno miserior esse poßit. Etsi ciuitatis ad aliam ciuitatem collatio clarior sit, quàm uiri alicuius ad alterum, nihilo minus tamen, si utrobiq; una, atq; eadem comparatio est, ex illa ciuitatum inter se, etiam hæc uirorum comparatio clara fiet. Ita enim, dum quæ ciuitatis propria sunt natura, & quæ præterea accidunt, cognouerimus, facile erit uiri quoq; similis iudicium ferre.

Tyrannus nullum ciuē amat.

Rex beatus. Tyrannus miser.

ATQVI nihil est manifestius, quàm tyrannicam ciuitatem maximè omnium seruitute opprimi, atq; à libertate abesse quā plurimum: sic quoq; certißimum est tyranni ipsius animum omni seruitute, atq; indignitate opprimi, utpote in quo pars ipsa uilißima, ac fœdißima dominium obtineat, reliquis quæ præstantiores sunt seruientibus. Serua insuper ciuitas, uelut alieni iuris, minimè id, quod uult, aut cupit, potest agere: aut fortè, si agat id, minimum quidem, ac nullius momenti esse necesse est. Tyrannorum similiter animus, uelut durè, & miserè seruiens, semper lamentatione, semper mœrore, semper tristitia, ac rerum omnium inopia laborat. Etenim ciuitates tyranno subditas inopes quidem neque unquam necessarijs affluentes esse constat: ita quoque tyrannicus animus ubiq; inops, ubiq; famelicus, atq; indigens. Et quēadmodum (ut inquit Plato) ciuitas, quæ sub tyrannide est, omnia formidat: sic tyrannus ipse nunquam esse sibi in tuto uidetur. Et quemadmodum illic frequentiores querimoniæ, frequentiores fletus, ac gemitus, quàm usquam gentium esse solent: sic nemo cupidi-

Animus tyranni seruilis.

Analogia inter tyranni animum & ciuitatem à tyrāno oppressam.

nibus magis perniciosis, magisq; luctuosis, quàm tyrannus afficitur. In eumq; morem Plato ciuitatibus ipsis uiros illarum assimiles comparat. Et quandoquidem (ut dictum est) similitudo, quæ inter optimam, & tyrannicam intercedit, apertior est, quàm quæ inter similes illis uiros: ob id, uelut exemplo tyranni ipsius naturam, atq; conditionem exposuit. Etenim temporibus illius magno in honore, & frequenti usu erat imperium tyrannicum: quod etiam erat poëtarum carminibus decantatum, & celebratum, quasi liberum quoddam, ac legitimum dominium iustumq; esset. Ipse quoq; poëtas non paucos in his nostris ciuitatibus natos cognoui, qui hoc dominij genus optimum esse putarent, & imprimis requirerent, utpote in quo suam quandam dignitatem, auctoritatemq; retinerent.

Tyrãni magno in honore habiti ætate Platonis.

Nota.

Qualis sit tyrannus erga ciues.

DICIT *præterea Plato, nihil obscurum esse tyrannum se erga ciues ita gerere, qualiter erga seruos dominum: ut scilicet opulentum quempiam esse fingamus, & mancipijs imprimis eum abundare. Quæ ideo non sunt formidabilia isti, quia fretus sit reliquis ciuibus suis, quos duplo plures, quàm seruos, eosq; liberos omnes habet. Quod si seorsum ab alijs ciuibus cum uxore, ac liberis, facultatibusq; omnibus inter tot seruos habitaret: tunc, utpote ubi nullum à liberis hominibus auxilium præsens, promptumq; esset, illum nónne par fuerit de se imprimis, de uxore, de liberis timere? deq; rebus suis omnibus, tanquam omnia illa ob seruos uersentur in discrimen? Ac tandem quid faceret aliud, nisi nonnullis ex seruis ipsis adblandiretur, ac polliceretur quàm plurima, cogetur tãdem omnes, uel aliquos seruos claudere, eorumq; aliquos quandoq; ipse uinculis ligare, multaq; illis necessaria parare, ac nulla apparente ratione ad id cogente, numerare. Et certè eo se modo gerere cogitur, eoq; discrimine, ac timore uiuere, nisi se cum suis omnibus perire malit. Age uerò, alios circũquaq; mortales proximos illi circundemus, qui haudquaquam patiantur alterum alteri dominari, quanta eum inopia, quanta angustia rerum, & difficultate astrictum putabimus, qui uelut carcere quodam clausus est? Hæc planè conditio est ipsius tyranni, taliq; carcere perpetuò coërcetur, semper fame, semper timore uexatus, nunquam sibi imperans, nunquam usq; eò compos sui, ut egredi usquam liceat, nec respicere quidem quod placeat liberum est: uerùm ita inclusus muliebrem uerius uitam agit, quàm uirilem. Hæc inter cætera huius uiri mala, hoc minimum est, quod cum sibi ipsi imperare non queat, alijs dominari enititur. Quod perinde est, ac si imbecilli quis, atq; ægro corpore, seu ualetudinis, & salutis negligens, alienæ sanitatis satagere incipiat. Qua de re quis omnium, quæso, grauiori seruituti illigatus est, quàm tyrannus? cuius appetitus, atq; libidines nulla industria, nullæ opes implere ualeant, semper in mœrore, semper in angustia, semper in desiderio, quo ipso animus maximè inops existit, exinde inuidus, iniustus, omnis amicitiæ expers, illos siquidem affectus, cum iam antea accepisset, tunc multo magis ex obtentu tyrannidis adeptus est: ex quo etiam est consequens, infortunatum eum esse, & infelicem. Adde etiam, quod qui, aut fortuna, aut casu in sublime euehũtur, sæpenumero miserabili ruina in infima recidunt: quod adeò sua sponte conspicuum est, non ratione tantùm, uerùmetiam sensu. Atq; adeò in huius sermonis cõpendio,*

Conditio tyrannorum.

Similitudo.

Casus multorum tyrãnorum.

pendio,& ciuitatum superiorum ordo,& earum ipsarum felicitatis, infelicitatisq; gradus,ac series,nec non eorum,qui in his ipsis dominantur, conditio manifesta est:ita ut beatißimus omnium sit probus rex,miserrimus, ac detestatißimus tyrannus. Atq; hactenus de ciuitatum illarum natura, et mutatione inter se, hominumq; etiam similium à Platone disputatum est. Epilogus. Regem esse beatißimũ, Tyrannum miserrimũ.

POTEST autem aduersus ea quæ diximus opponi,ut si uerum sit,quod à Platone dictum est,scilicet harum ciuitatum eam esse rationem,ut alia alij cõtraria sit, quemadmodum inter se optima ciuitas, & tyrannica sunt contrariæ: quoniam inter talia contraria medium intercedere necesse esse, uideatur uelle harum ciuitatum inter sese commutationem non nisi ordine fieri. Quod tamen hic non ita est, cum non per media commutatio fiat,ut à natura fieri solet. Natura etenim ipsa non, nisi per media, quæ intercurrunt contraria,aut conciliat, aut permutat. Obiectio.

ENIMVERO res ipsæ,de quibus tractatur,uoluptatis sunt tantùm,nõ naturæ:undè quodammodò his ipsis in ciuitatibus etiam singulis, omnium quas descripsimus naturæ comprehenduntur, ea scilicet facultate,ut quæuis in aliam quamlibet transferri poßit,atq; mutari. Dicimusq; hanc qualemcũq; ciuitatum transmutationem à Platone positam,ita non intelligendam esse, tanquam omnino necessaria sit,uerùm tantummodò,quod ita frequentius accidat. Cuius rei causa est, quoniam si in ciuitate quis ab ineunte uita instituatur illius ipsius ciuitatis moribus,tametsi natura ipsa sit maximè legibus illis contrarius, nihilo minus tanta institutionis illius,atq; educationis uis est, ut imbutus ipse ciuitatis moribus à natura sua,ciuitati illi contraria,recedat maxima ex parte: ita ut, siquid à ciuitatis moribus discrepet,non eò usq; tamen, ut non poßit ad illius ciuitatis mores transferri. Quæ ipsa etiam est causa,quod nulla sit tam praua, tam peruersa hominis natura,quæ institutione non poßit ad humanas uirtutes formari. Nonnunquam uerò,rarò admodum tamen, id prohiberi potest: quod quidem in prima huius scientiæ parte iam probatum est. Ibi etiam comprobatum est,uiam ad actiuas uirtutes assequendas unam,consuetudinem scilicet,esse: quemadmodũ ad speculatiuas scientias doctrinam ipsam,seu disciplinam. Ergò homo,si in mores alios,quàm quibus imbutus est redigetur, hoc nisi consuetudine,legibus,atq; institutis uariatis fieri non potest. At uerò in Repub.præsertim quidem in optima illa, non statim leges, consuetudinesq; mutantur, ob usum scilicet diutinum uirtutis,moresq; ipsos optimos, confirmatosq;,in quibus sunt ciues exercitati, atq; instituti:imò uerò dum mutantur,sensim id fit,nec nisi in similiores,ac propiores primùm transeunt:ac ita necesse est affectus ipsos,atq; habitudines, seruato deinceps ordine subinde immutari, quousq; ad supremam corruptionem peruentum sit,in qua, uelut in extremo omnium graduum peßimi,& perditißimi mores insunt. Exemplum autẽ horum omnium facilè est ex his moribus colligere,qui haud ita pridem apud nos cœpere, & iam annum quadragesimũ progreßi imprimisq; per potentißimos quosq;. Ex quo enim status ambitiosus irrepsit,in quo enutriti illi sunt,iam, etsi in paucißimis eorum, optimæ ciuitatis Solutio. Consuetudo quantũ posšit.

mores, ac studia remanserunt, præserti m in uiro uirtute institutorum legalium prædito. Deniq; cum superiora illa Plato absoluit, cupiditates quidem ipsas inter se ita comparat, ut palàm sit, quæ quemq; istorum consequatur: quæ sanè comparatio sic absolutior est, & plenior.

Tria genera morũ animi. Tria uoluptatum genera.

QVIBVS explicatis demum ipsius de partibus huius scientiæ necessarijs sermo terminatur, quod nos declarare in animo habuimus. Itaq; inquit Plato cum uires, seu mores animæ tribus uideantur comprehendi generibus, quot sunt etiam ciuitatum distincta inter se genera, prima est pars animæ, qua homo sapientiam amat, et affectat. Secunda, qua finem diligit, partim moderatè, ut ambitiosus: partim nimium, & in excessu, ut tyrannus. Tertia additur, quæ concupiscentiæ est, utilitatem maximè affectans. Voluptatum idcirco genera tria esse necesse est, quæ unicuiq; horum correspondent: cum nemo ambigat ipsas uoluptates, ueluti quandam umbram corpus insequentem, eas illa insequi. Hic autem Plato, ad harum uoluptatum indagationem, quæ uidelicet earum eligibilior sit,

Plato utitur argumẽtatione Topica.

utitur argumentatione Topica. Ita enim inquit, si ex istis tribus hominum generibus unũ quemuis interroges, quæ uoluptas illarũ trium dulcissima esset, equidem suam quisq; duabus reliquis anteponet. Deinde subdit ipse insignem quendam locum, qui in secundo Topicorum libro ab Aristotele explicatus est, dicitq; in hunc modum, Delectum, atq; iudicium sapientis cæterorum sententia

Locus Topicus ab Aristotele sumptus.

uerius esse, atq; præstantius. Idq; sic probat, quod duo præstantissima ad iudicandum, ac examinandum instrumenta penes sapientem solùm sint, ea autem experientia, & ratio appellantur. Ergò philosopho in dijudicandis, deligendisq; uoluptatibus, tum ratione, tum experientia credendum est. Et experientia sanè uoluptatum, quam iam inde à pueritia sumpsit, dotatus est, reliqui duo nullam omnino sapientiæ experientiam, nullam uoluptatis illius sensum perceperunt: atq; id de experiẽtia. De ratione. Quis omnium tandem ratione, nisi Philosophus res

Ex cõtrario malo bona dijudicãtur.

inspicit? nam uulgus ipsum quo tandem modo oblectamenta maximè percipit, nisi cum doloris aliquid contrarij sustinet? ut ægrotos tandem ita sanitatem laudare uidemus, ut nihil dulcius, nihil amabilius esse fateantur: ut sanitatis ipsius sensum, tum demum habere uideantur, dum morbo aliquo laborant. Similiter opulentiæ summæ sunt in paupertate extrema laudes: & tamen nihilo magis necesse est rebus suauibus per se, ut tales sint, aliquid contrarium, atq; molestum antecedere, uelut palàm in uidendi, audiendiq; sensu, ac cæteris fieri uidemus: Ea multò etiam præstantiora delectamenta putanda sunt, quæ ipsa, ut sentiantur contrario aliquo præcedente non indigent. Hunc uerò sermonem aliquantò prolixius Plato extrahit, id tantùm ut probet quantum ignorãtia omnes homines, præter Philosophum, uel ipsis in uoluptatibus æstimandis hallucinantur, quantũq; ea in parte cæteris philosophi præstent. Verùm ea ratio, qua utitur, nihil habet cum demõstratione commune, ob idq; est à nobis magna ex parte prætermissa: & tantum ex rationibus ipsius exponendum accepimus, quantum nobis demonstrationis speciem habere uidebatur.

Præstantiora bona esse quæ per se sine contrario iudicantur.

Argumentatio Platonis

EST enim post aliquod interuallum, hac ratione usus, fames, & sitis, quęadmodum

admodum corporalis habitudinis quædam exinanitiones sunt: ita ignorantia, atq; imprudentia sunt quædam animi uacuitas, & inanitio. Neq; aliter animi peritia, atq; intelligentia replentur, quàm alimentis corpora reficiuntur. Ea autem meritò præstantior, atq; solidior repletio est, quæ ex eo quod præstantius est, & melius cõficitur: id enim quod ita præstat aliquãtò uerius, aliquãto maius esse uidetur. Atqui res ipsæ tãtò excellẽtiores sunt, ac uerioris, puriorisq; substãtiæ, quò magis ad res appropinquãt, quæ sunt æternæ, infinitæ, immortalisq; ueritatis, & perpetuò manẽt: contrà de his, quæ maximè distant sentiendũ est. Qua ratione id, quo animæ defectus, & uacuum illud qualecũq; est, expletur, multò uerius quidem est, et melius, quàm id, quod corporis euacuationi summittitur. Neq; id sanè iniuria, cum anima ipsa sit æternarum rerum substantiæ multò magis cognata, multò magis propinqua, quàm corpus, eò ipso quod illi ad cognitionem, atq; uoluptatem subiectum est, æterno atq; immortali. Nam hic in anima repletionem sapientiam intelligimus, atq; cognitionem.

Similitudo.

Res puræ quæ.

Repletio animæ quæ.

AD hæc, quò quid uerius est, quò præstantius, atq; durabilius quid est, eò huius ipsius uoluptas est optabilior, siue de intellectus delectatione intelligamus, siue de alia quauis. Iam uerò aliæ omnes delectationes momentaneæ sunt, et quasi puncto temporis corrumpuntur, propterea quod sunt contrarijs suis ubiq; permixtæ: intellectus uoluptas nihil, quod usquam sibi aduersetur reperit, eaq; ratione, aut æterna est, aut si fortè intereat, non ex contrario id fit, sed ex uariatione quadam; ac mutatione, quæ ei oboritur. Hæc autem Platonis ratio omnino (ita me DEVS amet) demonstratiua est.

Voluptas quæ præstãtissima.

DICIT præterea uoluptates ipsius intellectus ideo pro maiori parte præstantiores reddi, quia intellectus eas efficit. Id uerò quod est causa, ut aliquid sit præstans bonum, id ipsum quidem longè præstantius erit, & melius. Consequens ergò est, ut iudex (scilicet intellectus) adipiscatur, & cognoscat maximè, atq; optimè omnes uoluptates: hoc autem uerũ est. At ratio illa, qua utitur, scilicet quod id, quod est causa ut aliquid sit præstans, illud idẽ præstãtius erit, probabilis quidem ratio est, & famosa & celebris, nõ demõstratiua, ut Galenus putabat, dialecticæ imperitia deceptus: qui has omnes Platonis rationes demonstratiuas esse asserit, cum una tantùm, quàm ostendimus, demonstratiua sit inter omnes, quibus comparandis, dijudicandisq; inter se uoluptatibus utitur.

Voluptates intellectus.

Galenus decipitur putans omnes Platonis rationes esse demonstratiuas.

DEVS tibi optimus maximus uitam diu proferat, ac honorem, uir præstantissime. Hæc uerò est sententiarum ad scientiam huius ciuilis disciplinæ spectantium summa, earumq; necessariarũ in hac parte explicanda, quã tres nostri compendij partes Platonicæ Reipub. attributæ sunt complexæ. Idq; totum in quam potuimus breuissimam orationẽ contulimus, quòd nobis temporis quoq; facultas fuit angustissima. Idq; meo iudicio sumus assequuti, uerumq; Platonici sensus intellectum, uestro imprimis auxilio, quorũ hac in arte societas, ubicunq; opus erat, fuit mihi (ut semper aliâs) peropportuna. Neq; enim hac solùm in re uestra fuit mihi opera utilis: ne id quidem quicquid est, quod DEI immortalis benignitate sortitus sum, humanæ uel facultatis, uel honestatis, sine adiumento uestro

Vide modestiam et bonitatem Auerrois.

Decimus Platonis liber de rep. qualis.

to uestro, sine studio mihi usquam constitisset. Quod autem uos intelligere uelim uiri præstantißimi, quorum splendorem, ac gloriam DEVS *quàm longissimè proroget: decimus* Platonis *liber, huic ciuili quam tractamus, disciplinæ nihil admodum conferat. Quid poëticæ primordia ad hanc ipsam poßint cōducere, quibus neq; finis ullus constat, neq; per ipsa ueram adipiscimur scientiam? idq; iam alibi, & hic lucidius explicatum est. Mox paulò ille suasorias inductiones, ac rationes locis quibusdam probabilibus depromptas subdidit, quibus animam immortalem esse probaret. Et infert deinde fabulam, quæ designata eorum animis loca describat, quorum in gustus, ac tactus, reliquorumq; sensuum illecebris dum uiuerent. spectabilis fuit continentia. Rursum ubi uoluptariorum, ubi flagitiosorum animæ, ubi fraudes, ubi scelera puniantur. Enimuerò iam nos antea sæpius prædiximus, istiusmodi fabulas non esse alicuius momenti. His enim quæcūq; uidentur uirtutes comparari, aut ueræ uirtutes non sunt, aut si uirtutes dici debent, uirtutis ipsius nomen æquiuocum esse oportebit. Adde etiam, quod huiusmodi figmenta quàm maximè à communi ratione absunt: quod iam satis à nobis dictum esse arbitror, quo loco de toto imitandi genere diximus. Etenim certū est* Platonē *uideri eā fictā, fabulosamq; rationē ingerere, quæ tamē nihil ad humanam probitatem necessaria sit: neq; uerò ita utilis, ut facilius ad uirtutem mortalibus iter aperiat. Quippe quod homines non paucos cognoscimus, qui suis ipsi legibus, atq; moribus freti expertes planè, & rudes istarum fictionum, nihil uirtute, nihil uitæ instituto professoribus talium historiarum concesserint. Sunt tandem hoc in genere (fateor) ueteres illi inter se conflictati: sed in eo etiam anxiè (nec mirùm) & perplexè* Plato *uersatus est. At uerò, neq; primo* Reipub. *libro rem, nisi localibus argumētis agit haud unquam, nisi ubi fortè accidat rationibus demonstratiuis usus: & idem ipse factitat in secundi libri præfatione, qua de re nihil eorum prorsus attigimus.*

Fabularum figmenta qualia.

Plato in fabulis multū uersatus.

Vbi Plato utatur rationibus demonstratiuis.

PRAESTANTISSIMO VIRO, PERITISSIMO
SENATORI, IOANNI BERNARDI F. DONA-
TO, ACERRIMO BONARVM ARTIVM
TVTORI, PATRONO SVO OPTI-
MO, POLITICAM HANC DISPV-
TATIONEM DAT, DICAT-
QVE, PERPETVVM VT
EXTET SVAE ERGA
ILLVM PIETATIS,
ET OBSERVAN-
TIAE MONI-
MENTVM,

FRANCISCVS ROBORTELLVS
VTINENSIS.

FRANCISCI

FRANCISCI ROBORTELLI VTINENSIS DE FINE, ET MATERIE POLITICAE SCIENTIAE, SEV ARTIS

disputatio Venetijs habita. M D L. *cum libros Politicos Aristotelis publ. interpretaturus esset.*

RISTOTELES *lib.* III. *Rhet. diuersum esse ait dicendi illud genus, quo utimur aliquo in frequenti mortaliũ cœtu, & id, quo paucos alloquimur ueluti sedẽtes, & ambulãtes, illud.n. & uehemẽti corporis agitatione, & capitis, manuumq; iactatione, elata insuper uoce, & grandi oratione eget, hoc & remißiorem sermonem, & uocem magis pressam, neq; ita incitatam requirit corporis motionem, aut brachiorum intentionem; quãuis uerborum decor, ac uenustas fortasse maior adsit oportet. Sicut enim pictura alia quidem, si propius stes, te non oblectat, alia si longius, magis, ita & oratio alia ad pugnam, solemq;, & puluerem fori, alia ad umbram magis apta. Hæc ego diligenter etiam, atq; etiam considerans satis illorum institutum probare non possum, quibus cum interpretandi ueteres auctores tùm latinos, tùm græcos munus demandatum sit, à proposito digrediuntur, etiam, cum magnopere non est necesse, & aliud quiduis agunt, non satis cogitantes, quid locus requirat, in quo uerba faciant, quidue postulet auditor, qui eò uenit, & sitientes aures attulit, non fabellæ quidem alicuius inanis, aut oratoriæ declamationis, sed rei alicuius perdiscendæ, quæ ad solidam illam spectet eruditionem. Ne sit igitur hodie aliquis, qui à me in hoc cœtu magis exquirat adipale potius illud, & forense dicendi genus, tanquàm à declamatore, quàm nitidam, & apertam disputationem de re nobis proposita, tanquàm ab interprete optimarum artium, quæ literis continentur. Nec sanè mihi unquàm aliud fuit statutum, aut erit etiam posthac, quamdiu* DEVS OPT. MAX. *me inter uiuentes mortales commorari uoluerit, quàm, ut pro uiribus aliquid efficere studeam, quod ad ueterum scripta illustranda, & explicanda pertineat. Nam qui suas omnes cogitationes literis mandat, laudemq; eloquentiæ potius, quàm eruditionis quærit, is, meo quidem iudicio, & ocio, & literis insipienter abutitur. En igitur Politicos libros Aristotelis uobis affero, in quibus interpretandis, & si mihi multum pro difficultate rei desudandum est, libenter tamen, quicquid erit oneris suscipiam, modò intelligam, me uobis gratum fecisse, & operæ precium aliquod persoluatis non quidem pecuniæ (ut sæpe me dicentem audire potuistis) sed uestri, qui mihi multò carior est, & optatior, amoris, & officij alicuius, quo testatum apud omnes sit, hunc meum laborem uobis non iniucundum fuisse. Cleomenes (ut scribit Aelianus lib.* XIII.) *di-*

Oratio in scholis interpretantium qualis esse debent.

cere

cere solebat Homerum quidem Lacedæmoniorum esse poëtam, Hesiodum autem Ilotarum, illum enim bella decantare Græcorum, & res à fortißimis uiris gestas, hunc agrorum colendorum, arandi, serendi, & metendi rationem tradere. Sic ego pro meo iure dixerim Aristotelis hos libros Politicos uestros esse, De uobis loquor, quibus natura concesßit, ut ad tantæ Reip. spem essetis alti, & procreati.

Libri Politici ad senatores spectāt

» Excudent alij spirantia mollius æra,
» Credo equidem uiuos ducent de marmore uultus,
» Orabunt causas melius, cœliq; meatus
» Describent radio, & surgentia sydera dicent
» Tu regere imperio populos Venete.

Sic enim libet numerum Vergilianum immutare. Persarum Rex olim reprehensus est, quod in ocio philuram, ex qua corollæ ornamenta fierent, expoliret, ac sanè non iniuria, non enim Regis hoc erat munus, sed imi alicuius de plebe artificis. Regum enim mens altißimo ueluti quodam loco sita nil nisi grande, ac diuinum speculatur, aut agit. Quid uerò maius, aut magis diuinum, quàm tot populorum saluti consulere, & commodis? Nec sanè ulla alia re homines dijs quàm simillimi uideri possunt, quàm mortalium commoditates procurando, & uulnera miserorum sanando, maximum quidē est regium munus, & eorum, qui rempub. administrant, ut meritò dijs quàm simillimi uideri poßint. Quo fit, ut aliquando obliuiscantur in tanta dignitate, & amplitudine se mortales esse. Dionysius Iunior (ut scribit Plut. in lib. τῶν παραγγ. πολιτ.) Apollinis filiū se esse iactabat. Clearchus Heracleæ Tyrānus unū ex suis filijs κεραυνὸν uocauit. Sed quid dicā de Hannone Pœnorū duce, qui cum sua uictrici illa dextera sæpe hostes contudisset, ac profligasset, & DEVS haberi uellet, plurimas aues domi clausas edocere studuit; ut uocem hanc exprimerent. DEVS Hannon. mox ut euolarent permisit, ea ratione putans se immortalitatem diuini nominis consecuturum. Quantò rectius Augustus, qui nunciantes Tarraconenses in illius ara palmam enatam ita delusit. Satis uerò cognosci potest, quàm sæpe sacra faciatis. Et Alexander ille » magnus, cum se uulneratum uideret. Sanguis hic est ò amici, non ἰχώρ: ij de- » mum sapientes sunt habendi, qui in tantis opibus, tanta copia, tanta potentia » se mortales esse non obliuiscuntur, ac se huic curationi regendorum mortalium à DEO OPT. MAX. præfectos cognoscunt. Præclarè Hor. de Augusto.

Officiū Regis nobile.

Fastus regū qualis, & unde.

Modestia Regum.

„ Quis id neget? ait.
„ Dijs te minorem, quod geris imperas?

SED ut eò, unde digressa est nostra redeat oratio, cum magnum dignitatis, ac laudis plenißimum munus sit eorum, qui curationi populorum præsunt, proximè enim ij accedunt ad DEOS, uosq; in hac republ. à DEO OPT. MAX. iam innumerabilibus annis præsides multarum, ac præclarißimarum ciuitatum, multorumq; mortalium patres, ac seruatores ut effectis, cōstituti fuistis; nō temerè uideri debeo hoc anno libros hos Aristot. Politicos ad uos attulisse, in quibus quid uestri muneris sit perspiciatis, neglectisq;

etisq; omnibus alijs rebus, in quibus pueriliter teri tempus solet ab ineptis hominibus, hanc grauem curam suscipiatis, uosq; totos ei scientiæ dedatis, quæ administrare urbes, populorumq; saluti consulere docet. Verùm dicite quæso, an probatur uobis ratio hæc philosophandi, ac disserendi, quæ exemplis utitur? Eam certè multum probat Plato in libro de Regno, nam, si hoc, & illud ita sese habuit & hoc itidem, & illud necesse est eueniat. Vtar igitur ea etiam post hac in reliquo cursu totius huius disputationis meæ, ac, ne quid perturbatè dicamus; Primum de fine Politices Artis seu scientiæ, deinde qualis sit scientia, disciq; an poßit, sicut cæteræ; tertio loco an scientia sit, quomodoq; à cæteris differat, quarto de materie subiecta, circa quam uersatur, postremo de methodo, qua usus est Aristot. in suis libris de hac re scribendis, ac de fine primùm, sicuti ordo postulat dicendum. M. Cicero summus ille dicendi, & agendi magister uarijs bellorum ciuilium fluctibus agitatus in rep. Romana, diuq; in maximis rebus gerendis uersatus, Politicos illos libros sex, quos nobis fortuna, malumq; fatum inuidit, scriptos reliquit, in quibus eam reip. formam expreßit, quam omnium optimam, ac laudatißimam esse censebat: in ijs libris (ut lib. VIII. Epist. ad Att. legimus) finem hũc reip. moderatori dicebat esse propositum, ut beatam ciuium uitam efficeret. Loquebatur ille de fine proposito ciui, ac moderatori reip. nos uerò de scientia ipsa ciuili, non moderatore sermonem instituimus. Quem igitur finem scientiæ, quam politicam uocamus, esse dicemus? Nimirum hunc, quem & elatiore uoce proferam, & expreßius etiam circunscribam, ut omnes facilè intelligant. Finis politicæ artis, siue scientiæ est docere, qua ratione reip. moderator ciuium suorum uitam beatam efficiat. Aristot. uerò sub finem eorum librorum, quos de moribus scripsit, finem huius scientiæ ait, efficere homines bonos, quod, etsi diuersum est ab eo, quod nos statuimus, nolim tamen quispiam existimet me nimis audacem, qui contra doctißimum omnium scientiarum magistrum aliquid afferam, & ab eo, cuius in iudicio, ac sententia omnes conquiescunt, dissentiam, non enim dissentio, sed alio respicimus nos, longius scilicet, quàm ille. Nam in omni sciẽtia & arte duplex est propositus finis, alter quidem prior; alter uerò posterior illo. Medico proposita est primùm curatio, mox ægrotantis salus. Gubernatori obseruatio astrorum, & tempestatum, mox secundus cursus: imperatori itidem delectus militum, castrametatio, aciei instructio, sed ultimum illud propositum est, Victoria. Non dißimili ratione & politicus primum hoc intuetur, ut bonos efficiat ciues suos, mox quicquid egerit huc referat necesse est, ut quàm beatißimi sint, qui illius parent imperio, ex qua re satis liquidò cognosci potest, Aristotelem de priore locutum fine, Ciceronem autem de posteriore. Adde, quod Aristot. de moribus agebat, quæ tota disciplina ad politicum refertur, ut satis ipse lib. I. declarat, cuius etiam initio, cum finis differentiam duplicem explicaret, eum quoq; præmonstrauit, qui posterior dicitur, aut etiam postremus omnium, hoc est, felicitatem. Hæc à me breuiter dicta sint de horum maximorum auctorum sententia. Iam uerò, si politica scientia

Disputatio per exẽpla. *Propositio dicẽdorum.* *Finis Senatoris.* *Finis Politicæ scientiæ.* *Quæstio ex uerbis Aristotelis.* *Solutio.* *Aristot. lib. I. Ethic. de duplici fine.*

hoc

Tyrannici qui sint.

hoc profitetur, ut doceat, qua ratione reip. moderator ciues suos beatos efficiat, patet eos minimè politicos, sed planè Tyrannicos esse, qui alium hunc sibi finem nõ proposuerint in reip. administratione. Themistceles *uir summus in rep.* Atheniensium *planeq́; rectè institutus, post cladem illam armigero suo imperauit, ut ingentem torquem persicum humo tolleret, non enim, inquit, tu es* Themistocles, *intelligebat sanè nefas esse, ac turpe uiro politico si quicquam uideatur propria commoditate metiri.* Exue, *inquit olim* Demades Phocioni, *exue sordidam istam tuam chlamydem. Si* Cæsar, & Pompeius *hunc unum respexissent* σκοπὸν, *quemadmodum docet politica ars, non equidem* Remp. Rom. *perdidissent, sed uterq́; regnare optabat.* Facilè *omninò inter eos conuenisset, aut pactio aliqua esset facta: sed maluit ille urbe, &* Italia *demum excedere, non equidem, ut saluti reip. consuleret (quomodo enim id fugiens faceret, ac arcem totius imperij deserens?) uerùm, ut omnes terras, omnia maria moueret, reges barbaros incitaret, gentes transmarinas feras in* Italiam *adduceret.* Apparebat *utiq́; genus illud regni* Syllani, *non enim ab* Aristotele, *aut ab alio quouis philosopho politicam scientiam didicerat.* Sed *crudelißimo homine, & auarißimo* Sylla *usus erat magistro, ac rectore suæ pueritiæ.*

Cæsar tyrãnidis appetens.

Quid *de altero dicam, qui bis, terue patrimonium suum omne in largitiones populares profudit, ut plebis gratiam colligeret, & ea ad dominationem sibi parandam abuteretur? Quid? Quo spectat tam nefarium & atrox dictum, se non rediturum domum, nisi pontificem?* Nimirum *igitur* Timotheus *non minus sapienter, quàm uerè olim in* Aristophanem *prodigum ait.* » Ei *nihil turpe, cui nihil satis.*

Quibus differat Politicus à tyrãnico.

Tantum *interest inter hominem* Tyrannicum, & *politicum uirum, ut ille omnia suis commodis metiatur, hic nihil malit, quàm suam remp. esse quàm beatißimam, ille suos expilet, hic opibus augeat, ille perdere studeat, hic seruare: optabat ille non homo, sed bellua, nec bellua tantum, sed monstrum horrendum* Pop. Rom. *unam ceruicem dari, ut uno ictu posset uniuersus perimi.* Quid *uerò mirum? eum diuersa sit huius, & illius educatio: hic semper assuetus cædibus, et rapinis, ille planè natus, ac effictus ad mortales fouendos; hic flexibilem habeat animum, & exorabilem; ille durum & peruicacem?*

Exempla.

Alexander Pheræorum Tyrannus *in* Theatro *audiens* Hecubæ *ploratum, ac sentiens, se tragœdi uoce aliquantulum inflecti ad commiserationem, statim prosiliuit è theatro indignatus;* » Quasi *uerò, inquit, qui tot peremerim, unius mulierculæ lachrymis commoueri* » *debeam?* Cõtra Alexander *ille magnus* Macedonum Rex *(quid enim differt rex, si præclarè fuerit institutus, à uiro politico, de quo loquimur?)* Dariũ *cõspicatus iaculo transfixum, ac sanguine, et puluere fœdatum non uexauit quidem, aut distraxit (nam hoc impotentis est animi) sed suomet amictu uelauit.* Dionysius *matrem ueneno sustulit, idem in prælio naúali* Leprinem *fratrem cum posset seruare noluit.* At Alexander *magnus puer adhuc, eum uideret ex uulnere claudicantem* Philippum *patrem, ac ideò ingemiscentem, ita placidè solatus est,* » θάῤῥει ὦ πάτερ, καὶ πρόϊθι φανερῶς. ἵνα τῆς ἀρετῆς κατὰ βῆμα μνημονεύῃς. » Dicta *nimirum, & facta pullulant ex animo literis, ac philosophia instituto admiranda,*

admirandá, ac plena grauitatis. Ex animo uerò minimè culto, quid aliud, quàm immanitas, & summa libido? recta enim educatio ex philosophia proficiscitur, mores componit, quæ si non adsit, nil, nisi immoderatum, nil, nisi atrox, & turpitudinis plenum aut dici, aut cogitari potest. Isocrates sæpe Sophoclem monuit, cum diceret, oportere non solum manus, sed etiam oculos continentes habere. Lysippus Alexandrum *ita ære exprimere solitus est, ut cœlum erecto intueretur uultu, Nimirum enim ita solebat optimus rex ingenuis artibus eruditus ab Aristotele diuinas res contemplari, ac* DEVM OPT. MAX. *regum omnium regem, ac parentem summum, moderatoremq; mortalium uenerari, ac colere. Sed audite, quàm diuersa fuerit ratio* Dionysii Tyranni, *is dicere solitus,*

» Pueros *talis decipere, uiros iureiurando.* O *uocem impiam, & sceleris plenam, ac planè* Tyrannicam, *uerùm de his satis; nunc redeo, unde eram digressus, et meipsum colligo.* Politiea *scientia hunc habet finem propositum, ut doceat, qua ratione beata ciuitas effici poßit, nec uerò satis est efficere, sed seruare etiam, aut, si aliqua ex parte ciuitatis felicitas fuerit labefactata, eam rursus sarcire, ac instaurare. Quod & medendi ars profitetur, nam non efficit solùm bene ualentem hominem, sed etiam seruat, ac tuetur, ac si labefactetur aliquãdo morbo aliquo, suffulcit, ac reficit.* De *his igitur deinceps dicendum,* Primum *qua ratione effici beata ciuitas poßit,* Deinde *qui sit modus eius felicitatis tuendæ, postremo, si corruerit aliqua ex parte, qualis ratio eius reficiendæ. Sed, quia ad hæc efficienda uarijs utitur aliarum artium ueluti quibusdam instrumentis* Politiea, *necesse est, ut prius qualis sit ipsa, quomodoq; ijs utatur disseramus.* Plato *in eo lib. qui* Politicus *inscribitur, præclarè ait reliquas omnes artes, & scientias docere, quod suum est, ut* Musica *uoces tollere, ac deprimere,* Medendi *ars curare morbos, ac uulnera obducere, unã uerò artem esse, quæ illas dijudicat, hocq; profitetur, ut doceat, quæ artium sit perdiscenda, quæ non, ex quo liquidò patet, hanc et esse ab illis diuersam, & earum ueluti antistitem quandam.* Cato *medicos suæ ætatis è ciuitate eijciendos suasit, quod nimirum præstigijs quibusdã & carminibus morbos curarent, nec ullam satis certam medendi uiam nossent.* Plato *quóque lib. de legibus* III. *ò Musarum filij* (Poëtas *alloquitur*) *si uestræ cantilenæ*

» *cum nostris consentient, chorum uobis dabimus, sin minus, à nostra urbe reijciemus.* Nimirum Politica *est, quæ omnibus artibus, et scientijs dominatur, nam altera alteri ueluti quædam pedisequa est; hæc omnium hera et arbitra potens, nã dijudicat, quæ discendæ, et quæ rursus non discendæ.* Ea *etiam iudicat, an persuadendum sit, nécne illi, quæ persuadendi uim habet idest* Rhetoricæ. Nam *quæso? persuasio illa, quæ fit per sermonem habitum ad ciuium multitudinem, cui scientiæ tribuenda est? utiq; oratoriæ. Sed cuius artis est officium iudicare; utrum ui, an persuasione sit utendum, & quibus in rebus, & contra quos uti deceat, an nõ eius, quæ persuadendi, dicendiq; peritiæ dominetur? Est autem hæc Politiea. Sit igitur oratoria facultas à ciuili disiuncta, & illi subiecta. Quid? Ea, qua pugnamus aduersus hostes? quæ nam est, aut qualis? artis nè expers, an artificiosa? utiq; artificiosa disciplina militaris. Facultatem uerò illam, quæ prudenter consultando decernit,*

In Educatione magna uis.

Exempla.

Alia propositio dicendorum, ex methodo disputationis enascens.

Politiea est ueluti domina omnium artium.

Rhetoricæ.

Militaris.

do decernit, quibus cum bellum gerendum sit, uel pax ineunda, num ab ea diuersam putabimus, an eandem? Diuersam utiq; Sed nonne ea, quae consultat de bello gerendo, ei imperat, quae bellum gerit? Quis id neget? neq; iudiciaria eadem cum Politica, nam iudiciaria ea est, quae tota uersatur in ciuium litibus dijudicandis, & componendis, huic uerò imperat, legesq; certas praescribit Politica, atq; haec ratio Aristotelē impulit lib. de moribus primo, ut eam uocaret μάλιστα ἀρχιτεκτονικήν. Nunc postquàm declaratum est, qualis scientia sit Politica, consequi uidetur, ut exponamus, discine possit ex ueterum, qui de ea praecepta dederant, philosophorum libris, aut alia sit quaedam ratio eius percipiendae. Incurrit autem in hanc quaestionem ea, quae copiosè tractatur ab Aristotele lib. I I I. de moribus περὶ ἑκουσίου, καὶ ἀκουσίου contra eos, qui asserebant, nos quidem esse malos ἄκοντας, bonos autem uolentes, nam prior finis, ut asserit Aristot. lib. ultimo de moribus, Politices est efficere homines bonos, sed utramuis sequaris opinionem, aut illorum, aut Aristotelis; quaerendum primo, an effici possint boni, sed possunt effici, ergò doceri, disciq; potest Politice, contra sentit Plato, ubi ait uirtutem doceri, praesertim Politicam non posse. Argumentatio illius haec est. Nullus est pater, qui filium nolit optimè institutum, & tamen cum omnia effecerint uiri maximi in rep. administranda, non potuerunt hoc assequi, ut filios rectè institutos relinquerent, quae fortasse res in causa est, ut etiā post mortem beati sint existimandi eo, quo docet Aristot. modo, lib. de moribus I. Argumentatio tota exemplis comprobatur. Adde tu, M. Cicero, & Q. fratres ἀριστοκρατικώτατοι fuerūt. Sed Quintus, Q. filius. M. Antonium libertatis, & reip. euersorem secutus est. Alia etiam ratio est, ex qua cognoscas doceri non posse Politicen. Omnes auditores Socratis, & Platonis Tyrannici fuerunt, ergò doceri non potest, Si enim posset; utiq; sanctissimus ille uir commodè id effecisset, cum et peritissimus esset, huicq; uni rei plurimum insudaret. Athenaeus lib. X I I. narrat de Euphrato, qui apud Perdiccam Regem in Macedonia uiuens non minus populos uexauit, quàm ipse rex. Is omnibus intercluserat aditum ad Regem Perdiccam, qui nescirent γεωμετρεῖν, aut φιλοσοφεῖν, ideò cum Philippus successisset, peremptus est à Parmenione. Callippus Atheniensis, qui unà cum Platone in Siciliam nauigauit ad Dionem, cum illum uideret animum induxisse suasu Platonis, ut μοναρχίαν relinqueret, ipse appetens Tyrānidem, Regem primus peremit, sed postea à Syracusanis iugulatus fuit. Euagon Lampsacenus, & Democrates Rhetor suis ciuibus laborantibus mutuo dederunt grandem pecuniam, accepta arce ueluti pignore (nam non nisi philosophis concredidissent) Sed mox cum Tyrannidem appeterent, interfecti sunt à Lampsacenis. Timaeus Cyzicenus, cum saepe largitiones facere crederetur, ut philosophus nullius ambitionis causa, clàm per Aridaeum quendam inuadere conabatur Tyrannidem, sed deprehensus, & conuictus iudicio ἄτιμος uixit. Alcibiadem quis non audiuit, qualis extiterit in rep. Atheniēsium? Narrat Thucydides lib. V I I I cum reuocatus fuisset ab exilio, ita remp. illū administrasse, ut per Tisapherne timeretur ab Atheniensibus, & per Athenienses timeretur à Tisapherne, ex quibus patet Politicā

An Politica possit disci ex ueterum libris.

Alia quaestio incidēs in priorem.

Prima ratio.

Secunda ratio.

Omnes Socratis auditores tyrannici.

Conclusio.

Contra prædictam opinionem.

doceri non posse, et disciplina hac bonos homines non effici. Sed agedum, uideamus, quomodo refelli poßit hæc opinio: Quæ asserit Xenophon lib. ἀπομνημονευμ. primo satis uidentur infirmare posse illorũ sentẽtiam, ait enim αὐτὸς δὲ Σωκράτης περὶ τῶν ἀνθρωπείων ἀεὶ διελέγετο. σκοπῶν τί εὐσεβὲς, τὶ „
ἀσεβὲς, τὶ καλὸν, τὶ αἰσχρὸν, τὶ δίκαιον, τὶ ἄδικον, τὶ σωφροσύνη, τὶ „
πόλις, τὶς πολιτικός. Post aliquantò Φαίην δ' ἂν ἐγὼ μηδενὶ, μηδεμίαν „
εἶναι παίδευσιν παρὰ τοῦ μὴ ἀρέσκοντος, κριτίας δὲ καὶ ἀλκιβιάδης „
οὐκ ἀρέσκοντος αὐτοῖς σωκράτους ὡμιλησάτην αὐτῷ. ἀλλ' εὐθὺς ἐξαρ- „
χῆς ὡρμηκότε προεστάναι τῆς πόλεως. Huc spectat locus in magnis morali- „
bus Arist. cap. 1. ubi refellit Socratẽ, qui asserebat uirtutes esse sciẽtias. 1. Argu-

Prima ratio.

mentatio igitur hæc fuerit, Politica est aut sciẽtia, aut ars, aut facultas, aut uirtus, aut obseruatio, nã à Platone interdum in eo lib. qui ciuilis inscribitur ita uideo appellari, Sicuti et Cic. lib. II. de Orat. Rhetoricam uocat; Si scientia, aut ars, aut facultas, aut obseruatio est, patet eam posse doceri, nam quicquid per causam cognoscitur, etiam doceri potest; itidẽ in artibus; quodcũq; eodem modo sese habet, & redigi potest ad uniuersalia; omnis enim disciplina ab uniuersalibus proficiscitur; si uirtus (hoc enim asserere uidebatur Plato, uirtutes nõ posse doceri) si uirtus inquam est, eum sit etiam ipsa habitus, doceri potest. Potest autem doceri, quia potest sciri, Declarat hoc Aristot. lib. de moribus. x. sub finem, ubi ait, „
uirtutem scire satis non est, sed enitendum est ipsa uti. Narrat Aelianus lib. IX. „
adolescentem quendam multos annos audisse Zenonem, hunc postea patrem interrogasse; ecquid ab eo didicisset, tum eum respondisse, se peropportunè ostensurum, patrem uerò eo responso filij irritatum male mulctasse uerberibus filiũ, tunc ipsum, cum adhuc urgeret pater, ut respõderet, dixisse. Se à Zenone didicisse, paternam iram molliter ferre. Non igitur satis est scire uirtutem Politicam;

Nõ satis est scire Politicam, nã etiam uti ea oportet.

etiam uti ea oportet, Nam si uerba tãtum pollerent, ut homines bonos efficerẽt, plurima sanè essent faciẽda, ut Arist. ex Theognide ait lib. x. de morib. Sed sermones docentium habent tantũ uim prouocandi, & incitandi, neq; omnes sanè, sed eos solũ, qui apti effecti sunt à natura ad uirtutem, & amatores honestatis paulatim esse cœperunt ex assuetudine, & educatione, nam natura id non fieri, sed assuetudine, docet idem Aristot. lib. III. de moribus sub initium: Dionysius iunior, qui multos crudeliter peremerat, è theatro discesßit, ne Tragicis malis tactus fleret, irridens Poëtã, qui id se assequi posse sperasset, ij. n. qui ex affectibus uiuere assueti sunt, uerbis incitari ad uirtutem non possunt. Neq; audit currus „
habenas (inquit ille). Sic igitur & hi præcipites feruntur in aliam partẽ à perturbationibus, quæ facilè uerbis extrudi ex animo non possunt, cum diuturno tẽ-

Boni fiunt homines tripliciter.

pore fuerint confirmatæ. Boni homines fiunt aut natura, aut consuetudine, aut doctrina; Natura in nostra potestate non est, sed diuinum quiddam, ut ait Arist.

Contra Platonem.

lib. x. de moribus sub finem, & lib. II. sub initium, & hoc innitebatur Plato; sed cur ille de educatione tàm diligenter est locutus in lib. de rep? Si natura tan-

Galeni sententia.

tas habet uires, non est opus educatione, et sanè hæc opinio multos habuit assertores, Nam & Galenus disserit, animi mores sequi corporis habitudinem. Qui-

dam Lacon

„ dam Lacon alterum reprehendebat(ut scribit Aelianus)quod nimis muliebriter
„ fleret,at ille. Quid faciam uis?(inquit)nam cogor ab imbecillitate naturæ meæ. Verum Aristoteles aliter sentit lib. I I. de moribus sub initium, ac assuetudini, & educationi omnia tribuit, hactenus de Natura: Doctrina uerò non in omnibus uim habet, sed animum auditoris ante cultum esse, & benè subactum oportet, ad rectè gaudendum, & horrendum. Quod ex Poëtica etiam imitatione fieri docet Arist. Vt.n. terram, quæ semina sit productura, subactam esse oportet, sic etiam hominis animũ; nã qui uiuit cum perturbatione, nõ audiet uerba illa. Quare mores præcedant oportet aliquo modo uirtuti affines, qui ex educatione parantur. In primis igitur educationis est cura suscipiẽda, neq; puerorum tantũ(ut Arist. ait)sed etiã uirorum, ut quælibet ætas uirtuti assuescat. Xenophõ lib. I. παιδείας ex uetere Persarum disciplina narrat, singulis ætatibus diuersas exercitationes, et studia attributa. Idem ait, eas leges magis esse probandas, quæ student bonos homines efficere, ne peccent, quàm, cum peccarint, plectere, more planè medicorum, qui, qua ratione seruari bona ualetudo poßit, magis docent, quàm quo pacto uri, aut secari oporteat; Diuersos uerò mores induci ex educatione satis patet: Alcibiades, quòd magnam partem educatus fuit apud Persas, illorum referebat mores; & illud non temerè de quodam prolatum, quod refert Arist. lib. I I I. Rhet. ἡ θρᾷττηςε. quod ex barbara matre nasci probro dabatur. Demosthenes in oratione πρὸς λεπτίνην acriter reprehendit aduersarium, quòd ex rep. Lacedæmoniorum exempla proferret, non enim similis nostra resp. & aliter educantur, & assuescunt Lacones, ac Athenienses, quod scilicet diuersis utantur legibus. Lex erat olim de connubijs Romæ lata, quæ tantas excitauit turbas, ut nè patritia plebeio nuberet; Eam legem si tulisset quispiam in Rep. Atheniensium, quæ Populi utebatur administratione, omnibus fuisset accepta, & grata; sed ne ferre quidem eam fuisset necesse. Nimirum igitur & mores, & leges ex educatione diuersæ sunt, quare plurimi refert, quo quisq; educetur modo. Plato dicere solitus, se ne in Atho quidem montem altißimum, cuius uertex purißimum attingeret aërem, iturum, ut diutius uiueret. Diogenes contra, cum ægrotaret, seq; sedulò curaret, quibusdam admirantibus, ait, omni studio se conaturum efficere, ut uiueret, eos enim qui sciunt, quid agendum, quidue non in uita hac; eos, inquam, decere uiuere; reliqui uerò mortales quid aliud quæso sunt, quàm sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoiq;, &(ut ille ait)inania pondera terræ? Quid tu igitur dicas, aut sentias de duobus his summis Philosophis? quorum alter emori optabat, alter uiuere? probabilis quidem utriusq; sententia, sed sanè Aristot. lib. I I I. de moribus, ubi de fortitudine agit, Diogenis sententiam
„ magis uidetur probare, uirum enim fortem, inquit, non temerè aggredi pericula,
„ quia censet se ipsum πλείονος ἄξιον. Hi uerò tã diuersi philosophorum mores, unde quæso aliunde, quàm ex ipsorum secta, quam sequuntur, quæ instar cuiusdam est educationis, imò firmißima quædam educatio. Epicurei omnia commodis suis metiri nos debere docebant. Cic. igitur in lib. de Amicitia, amicitiam eos non colere posse ait. Idem ad Trebatium scribens, mandati, societatisq;, ac fidei bonæ

Doctrina quã uim habeat.

Educationis cura quãta esse debet.

Ex educatione uarij existũt mores.

bonæ iura omnia ab ijs tolli affirmat. Idem ad Att. lib. VII. *ait ne filiolis quidem oblectari posse, qui* Epicurū *sequuntur omnia suis commodis finientem. Verùm de educatione hactenus*. Nunc, *quia diximus doceri posse* Politicen, et duo *sunt discendi modi, alter qui ab uniuersalibus, alter autem à singularibus proficiscitur, dijudicandum, uter aptior, & utilior.* Omnis *scientia*, et *ars uersatur circa uniuersalia, ut docebat etiam* Aristot. lib. I. Rhet. *Neq; enim ars medendi intuetur, quid salubre sit* Calliæ, *aut* Socrati, *sed huic, uel illi hominum generi, uel illius, uel huius ætatis, & habitudinis, & idem lib.* X. *de moribus, ubi hanc quæstionem pertractat, ait*, Verùm *oportet, ut qui uult artifex euadere, ad uniuersale pergat, & illud, quatenus fieri potest, cognoscat*. Argumentatio *alia, qua idem comprobatur, hæc afferri potest*. Rectè *agere non est cuiusuis, sed scientis tantum.* Hinc *illud.* Exerceat *unusquisq;, quàm norit artem, &* Horatius. *Quam scit uterq; libens censebo exerceat artem, quod in medicina, pictura, & alijs artibus quilibet uerißimum esse cognoscet. Sed sciens ab uniuersalibus progreditur; ergo patet hanc eandem uiam in Politica tradenda, ac discenda esse ineundam*. Verùm *ecqui sunt, qui profitentur se hanc artem tradere? philosophi ne, & Sophistæ, ut* Socrates, *de quo* Xenophon lib. I. ἀπομν. *scribit*. Solitū *illum unquam disserere de rerum* Natura, *sed de ijs, quæ ad uitam hominum instituendam, & mores ad probitatem effingendos pertinent, atq; ad* Remp. *rectè administrandam: Sophistæ quidem reprehenduntur ab* Aristot. *qui docentes* Rhetoricen, Politicen *se docere putabant, quod crederent eandem esse; id quod uideri potest sumptum ex* Platonis *dialogo, qui inscribitur ciuilis, quam rem uidit &* Cicero *lib.* de Inuentione *primò, ubi ait:* Ciuilis *quædam ratio est, quæ multis, & magnis ex rebus constat, eius quædam magna pars est artificiosa eloquentia, quam* Rhetoricam *uocant.* Nam *neq; cum ijs sentimus, qui oratoriam facultatem in eo genere ponunt, ut eam ciuilis scientiæ partē esse dicant. Sophistæ igitur erant magis intenti scribendis orationibus iudicialibus, & alijs id genus artificiosis, sed utiq; magis profuissent suis, si* Politicas *orationes scriptas reliquissent*. Isocrates *in* Paræneſi *ad* Demonicum. ὅσοι δὲ τοῖς νεωτέροις εἰσηγοῦνται μὴ δι' ὧν τὴν δεινότητα τὴν ἐν τοῖς λόγοις ἀσκήσουσιν, ἀλλ' ὅπως τὰ τῶν τρόπων ἤθη σπουδαῖοι πεφυκέναι δόξουσι, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἐκείνων ὠφελοῦσιν. *Pertinet igitur ad* Philosophos Politicam *docere, quorum mens optimè & uniuersalia intueri, ac colligere, atq; ex ijs artem conficere potest*. Sed *(ut etiam scribit* Aristot. lib. X. *de moribus) ijs, qui* Politicen *exactè nosse cupiunt, experientia quadam etiam opus est, præter uniuersalium cognitionem, ut medico, non tamen ipsa sola peritum satis facere potest:* Præclare *igitur* Isocrates *ad* Nicoclem *scribens ait* ἐμπειρίᾳ μέθιτι, καὶ φιλοσοφίᾳ. τὸ μὲν γὰρ φιλοσοφεῖν τὰς ὁδοὺς σοι δείξει, τὸ δὲ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων γυμνάζεσθαι, δύνασθαι σὲ χρῆσθαι τοῖς πράγμασι ποιήσει.

Ex duobus discendi modis, uter aptior ad Politicen.

Qui profiteātur se docere Politicen.

Sophistæ quales.

Philosophi docent Politicen.

Experientiam quoq; requiri.

SED *dicamus iam de materia subiecta* Politicæ: Politica, *quatenus ars est præceptiones tradens, nō sanè circa aliud uersatur, quam circa* συναρμογὴν τῆς πόλεως. *Vt etiam præclarè docebat* Hippomachus Pythagoreus *in suis* Politicis

De materia subiecta Politicæ.

Obiectio. Politicis, de quo multa legere est apud Stobæũ. Sed obijciat se nobis hoc loco ali„ quis quod Aristot. sub initiũ Lib. 1. Magnorum Moralium ait. Politica est eadem, quæ moralis; si enim hoc uerum fuerit, circa mores uersatur, & leges. Nam „ idem Aristot. ait lib. x. de moribus, opera ciuilis scientiæ esse ipsas leges. In-

Solutio. quit enim, leges autem ciuilibus operibus similes sunt. Verùm, quatenus ad hoc, quod posteriore loco dictum est, leges, cum sint opera, non uidetur materies appellari posse ciuilis scientiæ. Nam materies est ea appellanda, ex qua opus cõficitur.

Ex qua materie cõstẽt leges. Leges igitur quærendum ex qua materie conficiãtur. Vtiq; ex æquo, et honesto, nõ eo, quod Natura statuit, sed quod cõsuetudo, & mores introducũt. Si.n. ex eo, quod à natura præscribitur, conflaretur, idem esset apud omnes gentes honestum, & æquum. Verùm quis nõ uideat secus rem se habere? Nã apud Tauroscbytas fas est, religiosumq; etiam censetur hominem mactare, cum apud nos id summum scelus, ac flagitium quouis supplicio dignum existimetur.

Materies Politicæ docentis, ex qua. Politica autem (de docente loquor) materiem alteram, ex qua sua cõficit conclusa, habet multa singularia, seu particularia ciuiliũ actionum & euẽtorum ex seruatione diuturna collecta: quibus sigillatim consideratis; sua conclusa, & uniuersales præceptiones ratiocinãdo conficit. Exemplo hæc ab arte medendi sumpto confirmari possunt; nam ipsa materiem, circa quam uersatur docens, habet sanitatis, & morbi rationem, huius quidem pellendi, illius uerò inducendæ, & seruãdæ. Materiem uerò ex qua constituit suas præceptiones, arripit ex multis singularibus, & particularibus euentis morborum, & sanitatis, quæ obseruauit eodem modo semper se habuisse.

Reliquæ disputationis partes reseruãtur in aliud tẽpus. Sed quoniam uos iã lõgo orationis meæ cursu uideo defatigatos, hic finem facio, & in alium diem, quod reliquũ est, differo. Vos modo hortor nobilißimi iuuenes nobilißimorum Senatorum filij, ut, cũ uos Natura procrearit ad tantæ Reip. spem, & paulò post à patribus uestris tàm amplam remp illorũ studio seruatam, & auctam difficillimis his temporibus accepturi sitis, iisdem artibus, quibus illi, eam administrare, & conseruare studeatis. Vigilandũ uobis est, ac semper quidem uigilandum; dandaq; opera, ut & fortitudine, & modestia, & prudentia ea sitis, quam omnes, qui uestro parent impe-

Hortatio ad Patritios Venetos iuuenes. rio, nõ modo cum admiratione intueri, sed etiam imitari poßint. Tam multa oppida, & urbes, tam multæ prouinciæ, et gentes in uestra conquiescunt fide, et sapientiã. Cogitate igitur, à uobis multò maiora expectari, quàm à quouis gregario homine. Efficite ut ad Remp. administrandam non nisi instructi optimis disciplinis accedatis; hæc enim sola ratio est gloriæ parandæ, & augendæ. Equidẽ, Quod ad me attinet, sic habetote, me uestri honoris, & commodorum esse cupidißimum, nihilq; magis optare, quàm, postquàm perhonorifico. S.C. huc me patres uestri euocarunt, ut uos publicè instituerem præclaris artibus, quæ literis continentur, uobis aliqua ex parte satisfacere.

FINIS.

ERRATA.

Pag.	Vers.		Pag.	Vers.	
1	25	quum singuli.	107	15	aut expeditißima.
6	36	ut uirtus.	110	4	constituatur.
10	14	antecedit operationem		24	Misit me(aiunt).
11	1	intelligi uolumus.		42	Innouetur.
19		In Marg. Illius primi & præstantißimi.	111	9	Particulares sua.
21	9	difficiles?	119	39	Remp.counit, conglutinatq;.
29		In Marg.pro sapientia.	123	24	qua administratio.
31		In Marg.Maiorē uim ad perimendos &c. & debet ascribi lineæ, quæ eius paginæ est. 25.	125	38	adhiberi nolunt.
			126	4	tamen in eius.
				41	tota se inclinatione.
41	42	fœmina.	129	6	posse, cùm per singula.
57	8	se ipsam collegerit.	136	3	humana uoluntas.
60	2	quem aliquando fratri.	138	16	parium numerorum, &c.
62		In Marg. non adiuuare homines.		34	ob facilitatē & pspicuitatem, Dialectica.
66	15	alterutram in partem.	140	24	sacerdoticæ denominari.
93	21	sin autem quoquo.	141	30	quæ paucorū dominatu.
95	32	non inde est.	143	5	delectationes etiā aleæ.
	33	sed cognitionis.	144	8	uiuatur atq;.
96	13	præscriptum se format.		11	sunt nummi'
	31	sciētia tractātur. Ex his.	152	13	in quem transmutetur.
98	28	ac si quid luctuosum ei contingat.		24	transmittet,quam uelut præstantiorem.
99	46	Arabe.		36	imitati sunt,quam.
100	19	imitationis actio.	154	35	cum ualuerit.
102	17	discedere conentur.	157	13	eum deferat.
	28	Iudicum, &.	162	31	hoc non minimum est.
105	30	Argenteus.	169		In Marg. qualis esse debeat.
	31	ferreus.			
107	7	felices.			

Reliqua si quæ erunt, quæ pauca & leuia esse crediderim, industrius Lector facilè animaduertet.

VENETIIS Apud Gualterum Scottum
M. D. L I I.